ฯนโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยปิฏเก

ปาจิตฺติย-อฏฺฐกถา

๕. ปาจิตฺติยกณฺฑํ

๑. มุสาวาทวคฺค

๑. มุสาวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

เยสํ นวหิ วเคฺคหิ, สงฺคโห สุปฺปติฏฺฐิโต;
ขุทฺทกานํ อยํ ทานิ, เตสํ ภวติ วณฺณนาฯ

๑. ตตฺถ มุสาวาทวคฺคสฺส ตาว ปฐมสิกฺขาปเท **หตฺถโก**ติ ตสฺส เถรสฺส นามํฯ สกฺยานํ ปุโตฺตติ **สกฺยปุโตฺต**ฯ พุทฺธกาเล กิร สกฺยกุลโต อสีติ ปุริสสหสฺสานิ ปพฺพชิํสุ, เตสํ โส อญฺญตโรติฯ **วาทกฺขิโตฺต**ติ ‘‘วาทํ กริสฺสามี’’ติ เอวํ ปริวิตกฺกิเตน วาเทน ปรวาทิสนฺติกํ ขิโตฺต ปกฺขิโตฺต ปหิโต เปสิโตติ อโตฺถฯ วาทมฺหิ วา สเกน จิเตฺตน ขิโตฺตฯ ยตฺร ยตฺร วาโท ตตฺร ตเตฺรว สนฺทิสฺสตีติปิ วาทกฺขิโตฺตฯ **อวชานิตฺวา อวชานาตี**ติ อตฺตโน วาเท กญฺจิ โทสํ สลฺลเกฺขนฺต ‘‘นายํ มม วาโท’’ติ อวชานิตฺวา ปุน กเถนฺต กเถนฺต นิโทฺทสตํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘มเมว อยํ วาโท’’ติ ปฏิชานาติฯ **ปฏิชานิตฺวา อวชานาตี**ติ กิสฺมิญฺจิเทว วจเน อานิสํสํ สลฺลเกฺขนฺต ‘‘อยํ มม วาโท’’ติ ปฏิชานิตฺวา ปุน กเถนฺต กเถนฺต ตตฺถ โทสํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘นายํ มม วาโท’’ติ อวชานาติฯ **อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรตี**ติ อเญฺญน การเณน อญฺญํ การณํ ปฏิจรติ ปฏิจฺฉาเทติ อโชฺฌตฺถรติ, ‘‘รูปํ อนิจฺจํ ชานิตพฺพโต’’ติ วตฺวา ปุน ‘‘ชาติธมฺมโต’’ติอาทีนิ วทติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘เอตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุํ อญฺญํ พหุํ กเถตี’’ติ วุตฺตํฯ ตตฺรายํ อธิปฺปาโย – ยํ ตํ ปฏิชานนญฺจ อวชานนญฺจ, ตสฺส ปฏิจฺฉาทนตฺถํ ‘‘โก อาห , กิํ อาห, กิสฺมิํ อาหา’’ติ เอวมาทิ พหุํ ภาสตีติฯ ปุน มหาอฏฺฐกถายํ ‘‘อวชานิตฺวา ปฏิชานโนฺต ปฏิชานิตฺวา อวชานโนฺต เอว จ อเญฺญนญฺญํ ปฏิจรตี’’ติ วุตฺตํฯ **สมฺปชานมุสา ภาสตี**ติ ชานโนฺต มุสา ภาสติฯ **สเงฺกตํ กตฺวา วิสํวาเทตี**ติ ปุเรภตฺตาทีสุ ‘‘อสุกสฺมิํ นาม กาเล อสุกสฺมิํ นาม ปเทเส วาโท โหตู’’ติ สเงฺกตํ กตฺวา สเงฺกตโต ปุเร วา ปจฺฉา วา คนฺตฺวา ‘‘ปสฺสถ โภ, ติตฺถิยา น อาคตา ปราชิตา’’ติ ปกฺกมติฯ

๒. **สมฺปชานมุสาวาเท**ติ ชานิตฺวา ชานนฺตสฺส จ มุสา ภณเนฯ

๓. **วิสํวาทนปุเรกฺขารสฺสา**ติ วิสํวาทนจิตฺตํ ปุรโต กตฺวา วทนฺตสฺสฯ **วาจา**ติ มิจฺฉาวาจาปริยาปนฺนวจนสมุฏฺฐาปิกา เจตนาฯ **คิรา**ติ ตาย เจตนาย สมุฏฺฐาปิตสทฺทํ ทเสฺสติฯ **พฺยปฺปโถ**ติ วจนปโถ; วาจาเยว หิ อเญฺญสมฺปิ ทิฏฺฐานุคติมาปชฺชนฺตานํ ปถภูตโต พฺยปฺปโถติ วุจฺจติฯ **วจีเภโท**ติ วจีสญฺญิตาย วาจาย เภโท; ปเภทคตา วาจา เอว เอวํ วุจฺจติฯ วาจสิกา วิญฺญตฺตีติ **วจีวิญฺญตฺติ**ฯ เอวํ ปฐมปเทน สุทฺธเจตนา, มเชฺฌ ตีหิ ตํสมุฏฺฐาปิตสทฺทสหิ

ตา เจตนา, อเนฺต เอเกน วิญฺญตฺติสหิตา เจตนา ‘‘กถิตา’’ติ เวทิตพฺพาฯ **อนริยโวหารา**ติ อนริยานํ พาลปุถุชฺชนานํ โวหาราฯ

เอวํ สมฺปชานมุสาวาทํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อเนฺต วุตฺตานํ สมฺปชานมุสาวาทสงฺขาตานํ อนริยโวหารานํ ลกฺขณํ ทเสฺสโนฺต **‘‘อทิฎฺฐํ ทิฎฺฐํ เม’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อทิฎฺฐํ ทิฎฺฐํ เมติ เอวํ วทโต วจนํ ตํสมุฎฺฐาปิกา วา เจตนา เอโก อนริยโวหาโรติ อิมินา นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อปิเจตฺถ จกฺขุวเสน อคฺคหิตารมฺมณํ อทิฎฺฐํ, โสตวเสน อคฺคหิตํ อสุตํ, ฆานาทิวเสน มุนิตฺวา ตีหิ อินฺทฺริเยหิ เอกาพทฺธํ วิย กตฺวา ปตฺวา อคฺคหิตํ อมุตํ, อญฺญตฺร ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ สุเทฺธน วิญฺญาเณเนว อคฺคหิตํ อวิญฺญาตนฺติ เวทิตพฺพํฯ ปาฬิยํ ปน **‘‘อทิฎฺฐํ นาม น จกฺขุนา ทิฎฺฐ’’**นฺติ เอวํ โอฬาริเกเนว นเยน เทสนา กตาติฯ ทิฎฺฐาทีสุ จ อตฺตนาปิ ปเรนปิ ทิฎฺฐํ ทิฎฺฐเมวฯ เอวํ สุตมุตวิญฺญาตานีติ อยเมโก ปริยาโยฯ อปโร นโย ยํ อตฺตนา ทิฎฺฐํ ทิฎฺฐเมว ตํฯ เอส นโย สุตาทีสุฯ ยํ ปน ปเรน ทิฎฺฐํ, ตํ อตฺตนา สุตฎฺฐาเน ติฎฺฐติฯ เอวํ มุตาทีนิปิฯ

๔. อิทานิ เตสํ อนริยโวหารานํ วเสน อาปตฺติํ อาโรเปตฺวา ทเสฺสโนฺต **‘‘ตีหากาเรหี**’’ติ อาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ ‘‘ตีหิ อากาเรหิ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชินฺติ สมฺปชานมุสา ภณนฺตสฺส อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ เอวมาทิจตุตฺถปาราชิกปาฬิวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ เกวลญฺหิ ตตฺถ ‘‘ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ’’นฺติ อิธ ‘‘อทิฎฺฐํ ทิฎฺฐํ เม’’ติ, ตตฺถ จ ‘‘อาปตฺติ ปาราชิกสฺสา’’ติ ‘‘อิธ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ เอวํ วตฺถุมเตฺต อาปตฺติมเตฺต จ วิเสโส, เสสํ เอกลกฺขณเมวาติฯ

๙. **ตีหากาเรหิ ทิเฎฺฐ เวมติโก**ติอาทีนมฺปิ อโตฺถ ‘‘ทิฎฺฐสฺส โหติ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปชฺชโนฺต ทิเฎฺฐ เวมติโก’’ติ เอวมาทิทุฎฺฐโทสปาฬิวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ ปาฬิมตฺตเมว หิ เอตฺถ วิเสโส, อเตฺถ ปน สเถรวาเท กิญฺจิ นานากรณํ นตฺถิฯ

๑๑. **สหสา ภณ**ตีติ อวีมํสิตฺวา อนุปธาเรตฺวา วา เวเคน ทิฎฺฐมฺปิ ‘‘อทิฎฺฐํ เม’’ติ ภณติฯ **อญฺญํ ภณิสฺสามีติ อญฺญํ ภณ**ตีติ มนฺทตฺตา ชฬตฺตา ปกฺขลโนฺต ‘‘จีวร’’นฺติ วตฺตเพฺพ ‘‘จีร’’นฺติ อาทิํ ภณติฯ โย ปน สามเณเรน ‘‘อปิ ภเนฺต มยฺหํ อุปชฺฌายํ ปสฺสิตฺถา’’ติ วุโตฺต เกฬิํ กุรุมาโน ‘‘ตว อุปชฺฌาโย ทารุสกฎํ โยเชตฺวา คโต ภวิสฺสตี’’ติ วา สิงฺคาลสทฺทํ สุตฺวา ‘‘กสฺสายํ ภเนฺต สโทฺท’’ติ วุโตฺต ‘‘มาตุยา เต ยาเนน คจฺฉนฺติยา กทฺทเม ลคฺคจกฺกํ อุทฺธรนฺตานํ อยํ สโทฺท’’ติ วา เอวํ เนว ทวา น รวา อญฺญํ ภณติ, โส อาปตฺติํ อาปชฺชติเยวฯ อญฺญาปูรณกถา นาม โหติ, เอโก คาเม โถกํ เตลํ ลภิตฺวา วิหารํ อาคโต สามเณรํ ภณติ – ‘‘ตฺวํ อชฺช กุหิํ คโต, คาโม เอกเตโล อโหสี’’ติ วา ปจฺฉิกาย ฐปิตํ ปูวขณฺฑํ ลภิตฺวา ‘‘อชฺช คาเม ปจฺฉิกาหิ ปูเว จาเรสุ’’นฺติ วา, อยํ มุสาวาโทว โหติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฎฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

มุสาวาทสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. โอมสวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒. ทุติยสิกฺขาปเท **โอมสนฺตีติ** โอวิชฺฌนฺติฯ **ขุํเสนฺตีติ** อโกฺกสนฺติฯ **วเมฺภนฺตีติ** ปรํเสนฺติฯ

๑๓. **ภูตปุพฺพนฺติ** อิทํ วตฺถุํ ภควา โอมสวาทครหณตฺถํ อาหริฯ **นนฺทิวิสาโล นามาติ** นนฺทีติ ตสฺส พลีพทฺทสฺส นามํ, วิสาณานิ ปนสฺส วิสาลานิ, ตสฺมา **“นนฺทิวิสาโล”**ติ วุจฺจติฯ โพธิสโตฺต เตน สมเยน นนฺทิวิสาโล นาม โหติฯ พฺราหฺมโณ ตํ ยาคุภตฺตาทีหิ อติวิย โปเสสิฯ อถ โส พฺราหฺมณํ อนุกมฺปมาโน **“คจฺฉ ตฺวํ”**นฺติอาทิมาหฯ **ตเตฺถว อฏฺฐาสีติ** อเหตุกปฏิสนฺธิกาเลปิ ปรขุํสนํ อมนาปโตเยว ปเจฺจสิ, ตสฺมา พฺราหฺมณสฺส โทสํ ทเสฺสตุกาโม อฏฺฐาสิฯ **สกฏสตํ อติพทฺธํ ปวเฏฺฏสีติ** ปฏิปาฏิยา ฐเปตฺวา เหฏฺฐารุเกฺข ทตฺวา เอกาพทฺธํ กตฺวา มุคฺคมาสวาลุกาทีหิ ปุณฺณํ สกฏสตํ ปวเฏฺฏเนฺต, กิญฺจาปิ ปุเพฺพ ปติฏฺฐิตารปฺปเทสํ ปุน อเรปเตฺต ปวฏฺฏิตํ โหติ, โพธิสโตฺต ปน ปุริมสกเฏน ปติฏฺฐิตฏฺฐาเน ปจฺฉิมสกฏํ ปติฏฺฐาเปตุํ สกฏสตปฺปมาณํ ปเทสํ ปวเฏฺฏสิฯ โพธิสตฺตานญฺหิ สิถิลกรณํ นาม นตฺถิฯ **เตน จตฺตมโน อหูติ** เตน พฺราหฺมณสฺส ธนลาเภน อตฺตโน กเมฺมน จ โส นนฺทิวิสาโล อตฺตมโน อโหสิฯ

๑๕. **อโกฺกเสนปีติ** เอตฺถ ปน ยสฺมา ปรโต ‘‘เทฺว อโกฺกสา – หีโน จ อโกฺกโส อุกฺกโฏฺฐ จ อโกฺกโส’’ติ วิภชิตุกาโม, ตสฺมา ยถา ปุเพฺพ ‘‘หีเนนปิ อโกฺกเสน ขุํเสนฺตี’’ติ วุตฺตํ; เอวํ อวตฺวา ‘‘อโกฺกเสน’’ อิเจฺจวมาหฯ **เวนชาตีติ** ตจฺฉกชาติ; เวณุการชาตีติปิ วทนฺติฯ **เนสาทชาตีติ** มิคลุทฺทกาทิชาติฯ

รถการชาตีติ จมฺมการชาติฯ **ปุกฺกุสชาตีติ** ปุปฺผฉฑฺฑกชาติฯ **อวกณฺณกาทิ** ทาสานํ นามํ โหติ; ตสฺมา หีนํฯ **โอญฺญาตนฺติ** อวญฺญาตํ; ‘‘อุญฺญาต’’นฺติปิ ปฐนฺติฯ **อวญฺญาตนฺติ** วเมฺภตฺวา ญาตํฯ **หีฬิตนฺติ** ชิคุจฺฉิตํ ฯ **ปริภูตนฺติ** กิเมเตนาติติ ปริภวกตํฯ **อจิตฺตีกตนฺติ** น ครุกตํฯ

โกฏฺฐกกมฺมนฺติ ตจฺฉกกมฺมํฯ **มุทฺทาติ** หตฺถมุทฺทาคณนาฯ **คณนาติ** อจฺฉิทฺทกาทิอวเสสคณนาฯ **เลขาติ** อกฺขรเลขาฯ มธุเมหาพาโธ เวทนาย อภาวโต ‘‘อุกฺกโฏฺฐ’’ติ วุโตฺตฯ **ปาฏิกงฺขาติ** อิจฺฉิตพฺพาฯ **ยกาเรน วา ภกาเรน วาติ** ยการภกาเร โยเชตฺวา โย อโกฺกโสฯ **กาฏโกฏจิกาย วาติ** **“กาฏ”**นฺติ ปุริสนิมิตฺตํ, **“โกฏจิกา”**ติ อิตฺถินิมิตฺตํ; เอเตหิ วา โย อโกฺกโส, เอโส หีโน นาม อโกฺกโสติฯ

๑๖. อิทานิ เตสํ ชาติอาทีนํ ปเภทวเสน อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา ทเสฺสโนฺต **“อุปสมฺปโนฺน อุปสมฺปนฺน”**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ขุํเสตุกาโม วเมฺภตุกาโม มงฺกุกตฺตุกาโมติ** อโกฺกสิตุกาโม ปรํสิตุกาโม ครหิตุกาโม นิเตฺตชํ กตฺตุกาโมติ อโตฺถฯ **หีเนน หีนนฺติ** หีเนน ชาติวจเนน หีนชาติกํฯ เอเตน อุปาเยน สพฺพปเทสุ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

เอตฺถ จ หีเนน หีนํ วทโนฺต กิญฺจาปิ สจฺจํ วทติ, โอมสิตุกามตาย ปนสฺส วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยํฯ อุกฺกเฏฺฐน หีนํ วทโนฺต จ กิญฺจาปิ อลิกํ ภณติ, โอมสิตุกามตาย ปน อิมินาว สิกฺขาปเทน ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติ, น ปุริเมนฯ โยปิ ‘‘อติจณฺฑาโลสิ, อติพฺราหฺมโณสิ, ทุฏฺฐจณฺฑาโลสิ, ทุฏฺฐพฺราหฺมโณสี’’ติอาทีนิ วทติ, โสปิ อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ

๒๖. **สนฺติ อิเธกเจฺจติ** วาเร ปน ปริหริตฺวา วุตฺตภาเวน ทุกฺกฏํฯ เอเสว นโย **เย นูน... เป.... น มยนฺติ** วาเรสุปิฯ อนุปสมฺปเนฺน ปน จตูสุปิ วาเรสุ ทุกฺกฏเมวฯ โจโรสิ คณฺฐิเภทโกสีติอาทิวจเนหิ ปน อุปสมฺปเนฺนปิ อนุปมฺปเนฺนปิ สพฺพวาเรสุ ทุกฺกฏเมวฯ ทวกมฺยตาย ปน

อุปสมฺปเนฺนปิ อนุปสมฺปเนฺนปิ สพฺพวาเรสุ ทุพฺภาสิตํฯ ทวกมฺยตา นาม เกฬิหสาธิปฺปายตาฯ อิมสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท ฐเปตฺวา ภิกฺขุํ ภิกฺขุนีอาทโย สพฺพสตฺตา อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิตาติ เวทิตพฺพาฯ

๓๕. **อตฺถปุเรกฺขารสฺสา**ติอาทีสุ ปาฬิยา อตฺถํ วณฺณยโนฺต **อตฺถปุเรกฺขาโร;** ปาฬึ วาเจโนฺต **ธมฺมปุเรกฺขาโร;** อนุสิฏฺฐิยํ ฐตฺวา ‘‘อิทานิปิ จณฺฑาโลสิ, ปาปํ มา อกาสิ, มา ตโม ตมปรายโณ อโหสี’’ติอาทินา นเยน กเถโนฺต **อนุสาสนีปุเรกฺขาโร** นามาติ เวทิตโพฺพฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ **ทุพฺภาสิตาปตฺติ** ปเนตฺถ วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, อกุสลจิตฺตํ, ทฺวิเวทนํ สุขา จ มชฺฌตฺตา จาติฯ

โอมสวาทสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. เปสุญฺญสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๖. ตติยสิกฺขาปเท – **ภณฺฑนชาตาน**นฺติ สญฺชาตภณฺฑนานํฯ **ภณฺฑน**นฺติ กลหสฺส ปุพฺพภาโค, ‘‘อิมินา จ อิมินา จ อิทํ กตํ; เอวํ วุเตฺต เอวํ วกฺขามา’’ติอาทิกํ สกสกปเกฺข สมฺมนฺตนํฯ **กลโห**ติ อาปตฺติคามิโก กายวาจาวีติกฺกโมฯ **วิวาโท**ติ วิคฺคาหิกกถาฯ ตํ วิวาทํ อาปนฺนานํ **วิวาทาปนฺนานํ**ฯ **เปสุญฺญ**นฺติ ปิสุณวาจํ, ปิยภาวสฺส สุญฺญกรณวาจนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๗. **ภิกฺขุเปสุเญฺญ**ติ ภิกฺขูนํ เปสุเญฺญ; ภิกฺขุโต สุตฺวา ภิกฺขุนา ภิกฺขุสฺส อุปสํหฏเปสุเญฺญติ อโตฺถฯ

๓๘. **ทฺวีหากาเรหี**ติ ทฺวีหิ การเณหิฯ **ปิยกมฺยสฺส วา**ติ ‘‘เอวํ อหํ เอตสฺส ปิโย ภวิสฺสามี’’ติ อตฺตโน ปิยภาวํ ปตฺถยมานสฺส วาฯ **เภทาธิปฺปายสฺส วา**ติ ‘‘เอวมยํ เอเตน สทฺธึ ภิชฺชิสฺสตี’’ติ ปรสฺส ปเรน เภทํ อิจฺฉนฺตสฺส วาฯ **ชาติโตปี**ติอาทิ สพฺพํ ปุริมสิกฺขาปเท วุตฺตนยเมวฯ อิธาปิ ภิกฺขุนึ อาทึ กตฺวา สเพฺพ อนุปสมฺปนฺนา นามฯ

น ปิยกมฺยสฺส น เภทาธิปฺปายสฺสาติ เอกํ อโกฺกสนฺตํ เอกญฺจ ขมนฺตํ ทิสฺวา ‘‘อโห นิลฺลชฺโช, อีทิสมฺปิ นาม ภวนฺตํ ปุน วตฺตพฺพํ มญฺญิสฺสตี’’ติ เอวํ เกวลํ ปาปครหิตาย ภณนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ , กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เปสุญฺญสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. ปทโสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๔. จตุตฺถสิกฺขาปเท – **อปฺปติสฺสา**ติ อปฺปติสฺสวาฯ อุปาสกาติ วุเตฺต วจนมฺปิ น โสตุกามา; อนาทราติ อโตฺถฯ อปฺปติสฺสยา วา อนีจวุตฺติโนติ อโตฺถฯ **อสภาควุตฺติกา**ติ วิสภาคชีวิกา, ยถา ภิกฺขูสุ วตฺติตพฺพํ; เอวํ อปฺปวตฺตวุตฺติโนติ อโตฺถฯ

๔๕. ปทโส ธมฺมํ วาเจยฺยาติ เอกโต ปทํ ปทํ ธมฺมํ วาเจยฺย; โกฏฺฐาสํ โกฏฺฐาสํ วาเจยฺยาติ อโตฺถฯ ยสฺมา ปน ตํ โกฏฺฐาสนามกํ ปทํ จตุพฺพิธํ โหติ, ตสฺมา ตํ ทเสฺสตุํ ''ปทํ อนุปทํ อนฺวกฺขรํ อนุพฺยญฺชน''นฺติ ปทภาชนํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปท**นฺติ เอโก คาถาปาโท อธิเปฺปโตฯ **อนุปท**นฺติ ทุติยปาโทฯ **อนฺวกฺขร**นฺติ เอเกกมกฺขรํฯ **อนุพฺยญฺชน**นฺติ ปุริมพฺยญฺชเนน สทิสํ ปจฺฉาพฺยญฺชนํฯ ยํ กิญฺจิ วา เอกมกฺขรํ อนฺวกฺขรํ, อกฺขรสมูโห อนุพฺยญฺชนํ, อกฺขรานุพฺยญฺชนสมูโห ปทํฯ ปฐมปทํ ปทเมว, ทุติยํ อนุปทนฺติ เอวเมตฺถ นานากรณํ เวทิตพฺพํฯ

อิทานิ **ปทํ นาม เอกโต ปฏฺฐเปตฺวา เอกโต โอสาเปนฺตี**ติ คาถาพนฺธํ ธมฺมํ วาเจโนฺต ''มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา''ติ เอกเมกํ ปทํ สามเณเรน สทฺธิํ เอกโต อารภิตฺวา เอกโตเยว นิฏฺฐาเปติฯ เอวํ วาเจนฺตสฺส ปทคณนาย ปาจิตฺติยา เวทิตพฺพาฯ **อนุปทํ นาม ปาเฏกฺกํ ปฏฺฐเปตฺวา เอกโต โอสาเปนฺตี**ติ เถเรน ''มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา''ติ วุเตฺต สามเณโร ตํ ปทํ อปาปุณิตฺวา ''มโนเสฏฺฐา มโนมยา''ติ ทุติยปทํ เอกโต ภณติ, อิเม ปาเฏกฺกํ ปฏฺฐเปตฺวา เอกโต โอสาเปนฺติ นามฯ เอวํ วาเจนฺตสฺสาปิ อนุปทคณนาย ปาจิตฺติยาฯ **อนฺวกฺขรํ นาม รูปํ อนิจฺจนฺติ วุจฺจมาโน ''รู''ติ โอปาเตตี**ติ ''รูปํ อนิจฺจนฺติ ภณ สามเณรา''ติ วุจฺจมาโน รูการมตฺตเมว เอกโต วตฺวา ติฏฺฐติฯ เอวํ วาเจนฺตสฺสาปิ อนฺวกฺขรคณนาย ปาจิตฺติยาฯ คาถาพเนฺธปิ จ เอส นโย ลพฺภติเยวฯ **อนุพฺยญฺชนํ นาม รูปํ อนิจฺจนฺติ วุจฺจมาโน เวทนา อนิจฺจาติ สทฺทํ นิจฺฉาเรตี**ติ ''รูปํ, ภิกฺขเว, อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา''ติ อิมํ สุตฺตํ วาจยมาโน เถเรน ''รูปํ อนิจฺจ''นฺติ วุจฺจมาโน สามเณโร สีฆปญฺญตาย ''เวทนา อนิจฺจา''ติ อิมํ อนิจฺจปทํ เถรสฺส ''รูปํ อนิจฺจ''นฺติ เอเตน อนิจฺจปเทน สทฺธิํ เอกโต ภณโนฺต วาจํ นิจฺฉาเรติฯ เอวํ วาเจนฺตสฺสาปิ อนุพฺยญฺชนคณนาย ปาจิตฺติยาฯ อยํ ปเนตฺถ สเงฺขโป – อิเมสุ ปทาทีสุ ยํ ยํ เอกโต ภณติ เตน เตน อาปตฺติํ อาปชฺชตีติฯ

พุทฺธภาสิโตติ สกลํ วินยปิฏกํ อภิธมฺมปิฏกํ ธมฺมปทํ จริยาปิฏกํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ สุตฺตนิปาโต วิมานวตฺถุ เปตวตฺถุ พฺรหฺมชาลาทีนิ จ สุตฺตานิฯ **สาวกภาสิโต**ติ จตุปริสปริยาปเนฺนหิ สาวเกหิ ภาสิโต อนงฺคณสมฺมาทิฏฺฐิอนุมานสุตฺตจูฬเวทลฺลมหาเวทลฺลาทิโกฯ **อิสิภาสิโต**ติ พาหิรปริพฺพาชเกหิ ภาสิโต สกโล ปริพฺพาชกวโคฺค, พาวริยสฺส อเนฺตวาสิกานํ โสฬสนฺนํ พฺราหฺมณานํ ปุจฺฉาติ เอวมาทิฯ **เทวตาภาสิโต**ติ เทวตาหิ ภาสิโต; โส เทวตาสํยุตฺตเทวปุตฺตสํยุตฺตมารสํยุตฺตพฺรหฺมสํยุตฺตสกฺกสํยุตฺตาทิวเสน เวทิตโพฺพฯ

อตฺถูปสญฺหิโตติ อฏฺฐกถานิสฺสิโตฯ **ธมฺมูปสญฺหิโต**ติ ปาฬินิสฺสิโต; อุภเยนาปิ วิวฏฺฏูปนิสฺสิตเมว วทติฯ กิญฺจาปิ วิวฏฺฏูปนิสฺสิตํ วทติ, ติโสฺส สงฺคีติโย อารุฬฺหธมฺมํเยว ปน ปทโส วาเจนฺตสฺส อาปตฺติ ฯ วิวฏฺฏูปนิสฺสิเตปิ นานาภาสาวเสน คาถาสิโลกพนฺธาทีหิ อภิสงฺขเต อนาปตฺติฯ ติโสฺส สงฺคีติโย อนารุเฬฺหปิ กุลุมฺพสุตฺตํ ราโชวาทสุตฺตํ ติกฺขินฺทฺริยํ จตุปริวฏฺฏํ นโนฺทปนนฺทนฺติ อีทิเส อาปตฺติเยวฯ อปลาลทมนมฺปิ วุตฺตํ, มหาปจฺจริยมฺปน ปฏิสิทฺธํฯ เมณฺฑกมิลินฺทปเญฺหสุ เถรสฺส สกปฏิภาเน อนาปตฺติ, ยํ รโญฺญ สญฺญาปนตฺถํ อาหริตฺวา วุตฺตํ, ตตฺถ อาปตฺติฯ วณฺณปิฏกองฺคุลิมาลปิฏกรฏฺฐปาลคอชตอาฬวกคชฺชิตคุฬฺหมคฺคคุฬฺหเวสฺสนฺตรคุฬฺหวินยเวทลฺลปิฏกานิ ปน อพุทฺธวจนานิเยวาติ วุตฺตํฯ สีลูปเทโส นาม ธมฺมเสนาปตินา วุโตฺตติ วทนฺติ, ตสฺมิํ อาปตฺติเยวฯ อญฺญานิปิ มคฺคกถาอารมฺมณกถาพุทฺธิกทณฺฑก ญาณวตฺถุอสุภกถาทีนิ อตฺถิ, เตสุ สตฺตติํส โพธิปกฺขิยธมฺมา วิภตฺตา, ธุตงฺคปเญฺห ปฏิปทา วิภตฺตา; ตสฺมา เตสุ อาปตฺตีติ วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน สงฺคีติํ อนารุเฬฺหสุ ราโชวาทติกฺขินฺทฺริยจตุปริวฏฺฏนโนฺทปนนฺทกุลุมฺพสุเตฺตสุเยว อาปตฺตีติ วตฺวา อวเส

เสสุ ยํ พุทฺธวจนโต อาหริตฺวา วุตฺตํ, ตเทว อาปตฺติวตฺถุ โหติ, น อิตรนฺติ อยมโตฺถ ปริคฺคหิโตฯ

๔๘. เอกโต อุทฺทิสาเปนฺตติ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ เอกโต อุเทฺทสํ คณฺหนฺตปิ เอกโต วทติ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – อุปสมฺปเนฺน จ อนุปสมฺปเนฺน จ นิสีทิตฺวา อุทฺทิสาเปนฺติฯ อาจริโย นิสินฺนานํ ภณามีติ เตหิ สทฺธึ เอกโต วทติ, อาจริยสฺส อาปตฺติฯ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เทฺวปิ ฐิตา คณฺหนฺติ, เอเสว นโยฯ ทหรภิกฺขุ นิสิโนฺน, สามเณโร ฐิโต, นิสินฺนสฺส ภณามีติ ภณโต อนาปตฺติฯ สเจ ทหโร ติฏฺฐติ, อิตโร นิสีทติ, ฐิตสฺส ภณามีติ ภณโตปิ อนาปตฺติฯ สเจ พหูนํ ภิกฺขูนํ อนฺตเร เอโก สามเณโร นิสิโนฺน โหติ, ตสฺมึ นิสิเนฺน ปทโส ธมฺมํ วาเจนฺตสฺส อาจริยสฺส อจิตฺตกาปตฺติฯ สเจ สามเณโร อุปจารํ มุญฺจิตฺวา ฐิโต วา นิสิโนฺน วา โหติ, เยสํ วาเจติ, เตสุ อปริยาปนฺนตฺตา เอเกน ทิสาภาเคน ปลายนกคนฺถํ นาม คณฺหาตีติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺมา อนาปตฺติฯ เอกโต สชฺฌายํ กโรนฺตปิ อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ อุปสมฺปโนฺน เอกโต สชฺฌายํ กโรนฺต เตน สทฺธึเยว ภณติ, อนาปตฺติฯ อนุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก อุเทฺทสํ คณฺหนฺตสฺสปิ เตน สทฺธึ เอกโต ภณนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อยมฺปิ หิ เอกโต สชฺฌายํ กโรติเจฺจว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

เยภุเยฺยน ปคุณํ คนฺถํ ภณนฺตํ โอปาเตตีติ สเจ เอกคาถาย เอโก ปาโท น อาคจฺฉติ, เสสํ อาคจฺฉติ, อยํ เยภุเยฺยน ปคุณคโนฺถ นามฯ เอเตน นเยน สุเตฺตปิ เวทิตโพฺพฯ ตํ โอปาเตนฺตสฺส เอวํ ภณาหีติ เอกโตปิ ภณนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **โอสาเรนฺตํ โอปาเตตี**ติ สุตฺตํ อุจฺจาเรนฺตํ ปริสมเชฺฌ ปริสงฺกมานํ เอวํ วเทหีติ เตน สทฺธึ เอกโตปิ วทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ ยํ ปน มหาปจฺจริยาทีสุ ‘‘มยา สทฺธึ มา วทา’’ติ วุโตฺต ยทิ วทติ, ‘‘อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ มหาอฏฺฐกถายํ นตฺถิ, นตฺถิภาโวเยว จสฺส ยุโตฺตฯ กสฺมา? กิริยสมุฏฺฐานตฺตาฯ อิตรถา หิ กิริยากิริยํ ภเวยฺยฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ – วาจโต จ วาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปทโสธมฺมสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. สหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๙. ปญฺจมสิกฺขาปเท – **มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา**ติ ปุพฺพภาเค สติสมฺปชญฺญสฺส อกรณวเสเนตํ วุตฺตํ, ภวโงฺคติณฺณกาเล ปน กุโต สติสมฺปชญฺญนฺติ! **วิกูชมานา**ติ วิปฺปลปมานาฯ **กากจฺฉมานา**ติ นาสาย กากสทฺทํ วิย นิรตฺถกสทฺทํ มุญฺจมานาฯ **อุปาสกา**ติ ปฐมตรํ อุฏฺฐิตอุปาสกาฯ

๕๐. เอตทโวจุนฺติ ‘‘ภควตา อาวุโส ราหุล สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺต’’นฺติ ภิกฺขู สิกฺขาปทคารเวเนว เอตํ อโวจุํฯ ปกติยา ปน เต ภควติ จ คารเวน อายสฺมโต จ ราหุลสฺส สิกฺขากามตาย ตสฺส อายสฺมโต วสนฏฺฐานํ อาคตสฺส จูฬมญฺจกํ วา อปเสฺสนํ วา ยํ อตฺถิ ตํ ปญฺญเปตฺวา จีวรํ วา อุตฺตราสงฺคํ วา อุสฺสีสกรณตฺถาย เทนฺติ ฯ ตตฺริทํ ตสฺสายสฺมโต สิกฺขากามตาย – ภิกฺขู กิร ตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา มุฏฺฐิสมฺมุญฺชนิญฺจ กจวรฉฑฺฑนกญฺจ พหิ ขิปนฺติฯ

อถเญฺญหิ ‘‘อาวุโส เกนิทํ ปาติต’’นฺติ วุตฺต อเญฺญ เอวํ วทนฺติ – ‘‘ภเนฺต, ราหุโล อิมสฺมึ ปเทเส สญฺจริ, เตน นุ โข ปาติต’’นฺติฯ โส ปนายสฺมา ‘‘น มยฺหํ ภเนฺต อิทํ กมฺม’’นฺติ เอกทิวสมฺปิ อวตฺวา ตํ ปฏิสาเมตฺวา ภิกฺขู ขมาเปตฺวา คจฺฉติฯ **วจฺจกุฏิยา เสยฺยํ กเปฺปสี**ติ ตํเยว สิกฺขากามตํ อนุพฺรูหเนฺต ธมฺมเสนาปติมหาโมคฺคลฺลานอานนฺทเตฺถราทีนํ สนฺติกํ อคนฺตฺวา ภควโต วฬญฺชนกวจฺจกุฏิยํ เสยฺยํ กเปฺปสิฯ สา กิร กุฏิ กวาฏพทฺธา คนฺธปริภณฺฑกตา สโมสริตปุปฺผทามา เจติยฏฺฐานมิว ติฏฺฐติ, อปริโภคา อเญฺญสํฯ

๕๑. อุตฺตริทิรตฺตติรตฺตนฺติ ภควา สามเณรานํ สงฺคหกรณตฺถาย ติรตฺตํ ปริหารํ อทาสิฯ น หิ ยุตฺตํ กุลทารเก ปพฺพาเชตฺวา นานุคฺคเหตุนฺติฯ **สหเสยฺย**นฺติ เอกโต เสยฺยํฯ **เสยฺยา**ติ กายปฺปสารณสงฺขาตํ สยนมฺปิ วุจฺจติ, ยสฺมึ เสนาสเน สยนฺติ, ตมฺปิฯ ตตฺถ เสนาสนํ ตาว ทเสฺสตุํ **‘‘เสยฺยา นาม สพฺพจฺฉนฺนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ กายปฺปสารณํ ทเสฺสตุํ **อนุปสมฺปเนฺน นิปเนฺน ภิกฺขุ นิปชฺชตี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตสฺมา อยเมตฺถ อโตฺถ – ‘‘เสนาสนสงฺขาตํ เสยฺยํ ปวิสิตฺวา กายปฺปสารณสงฺขาตํ เสยฺยํ กเปฺปยฺย วิทเหยฺย สมฺปาเทยฺยา’’ติฯ **สพฺพจฺฉนฺนา**ติ อาทินา ปน ตสฺสา เสนาสนสงฺขาตาย เสยฺยาย ลกฺขณํ วุตฺตํฯ ตสฺมา ยํ เสนาสนํ อุปริ ปญฺจหิ ฉทเนหิ อเญฺญน วา เกนจิ สพฺพเมว ปฏิจฺฉนฺนํ, อยํ สพฺพจฺฉนฺนา นาม เสยฺยาฯ อฏฺฐกถาสุ ปน ปากฏโวหารํ คเหตฺวา วาจุคฺคตวเสน ‘‘สพฺพจฺฉนฺนา นาม ปญฺจหิ ฉทเนหิ ฉนฺนา’’ติ วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ วุตฺตํ? อถ โข ทุสฺสกุฏิยํ วสนฺตสฺสาปิ น สกฺกา อนาปตฺติ กาตุํ, ตสฺมา ยํ กิญฺจิ ปฏิจฺฉาทนสมตฺถํ อิธ ฉทนญฺจ ปริจฺฉนฺนญฺจ เวทิตพฺพํฯ ปญฺจวิธจฺฉทเนเยว หิ คยฺหมาเน ปทรจฺฉเนฺนปิ สหเสยฺยา น ภเวยฺยฯ ยํ ปน เสนาสนํ ภูมิโต ปฏฺฐาย ยาว ฉทนํ อาหจฺจ ปาการเรน วา อเญฺญน วา เกนจิ อนฺตมโส วเตฺถนาปิ ปริกฺขิตฺตํ, อยํ สพฺพปริจฺฉนฺนา นาม เสยฺยาฯ ฉทนํ อนาหจฺจ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ทิยฑฺฒหตฺถุเพฺพเธน ปาการาทินา ปริกฺขิตฺตาปิ สพฺพปริจฺฉนฺนาเยวาติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ ยสฺสา ปน อุปริ พหุตรํ ฐานํ ฉนฺนํ, อปฺปํ อจฺฉนฺนํ, สมนฺตโต วา พหุตรํ ปริกฺขิตฺตํ, อปฺปํ อปริกฺขิตฺตํ, อยํ **เยภุเยฺยน ฉนฺนา เยภุเยฺยน ปริจฺฉนฺนา** นามฯ อิมินา หิ ลกฺขเณน สมนฺนาคโต สเจปิ สตฺตภูมโก ปาสาโท เอกูปจาโร โหติ, สตคพฺภํ วา จตุสฺสาลํ วา, เอกเสยฺยาอิเจฺจว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ **‘‘จตุเตฺถ ทิวเส อตฺถงฺคเต สูริเย อนุปสมฺปเนฺน นิปเนฺน ภิกฺขุ นิปชฺชติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’**ติอาทิฯ

ตตฺถ จ นิปชฺชนมเตฺตเนว ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน สมฺพหุลา สามเณรา, เอโก ภิกฺขุ, สามเณรคณนาย ปาจิตฺติยาฯ เต เจ อุฏฺฐายุฏฺฐาย นิปชฺชนฺติ, เตสํ ปโยเค ปโยเค ภิกฺขุสฺส อาปตฺติฯ ภิกฺขุสฺส อุฏฺฐายุฏฺฐาย นิปชฺชเน ปน ภิกฺขุเสฺสว ปโยเคน ภิกฺขุสฺส อาปตฺติฯ สเจ ปน สมฺพหุลา ภิกฺขู เอโก สามเณโร สเพฺพสํ อาปตฺตึ กโรติ, ตสฺส อุฏฺฐายุฏฺฐาย นิปชฺชเนนปิ ภิกฺขูนํ อาปตฺติเยวฯ อุภเยสํ สมฺพหุลภาเวปิ เอเสว นโยฯ

อปิเจตฺถ เอกาวาสาทิกมฺปิ จตุกฺกํ เวทิตพฺพํฯ โย หิ เอกสฺมึ อาวาเส เอเกเนว อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ ติรตฺตํ สหเสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺส จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย เทวสิกา อาปตฺติฯ โยปิ เอกสฺมึเยว อาวาเส นานาอนุปสมฺปเนฺนหิ สทฺธึ ติรตฺตํ สหเสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺสปิฯ โยปิ นานาอาวาเสสุ เอเกเนว อนุปสมฺปเนฺนน สทฺธึ ติรตฺตํ สหเสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺสปิฯ โยปิ นานาอาวาเสสุ นานาอนุปสมฺปเนฺนหิ สทฺธึ โยชนสตมฺปิ คนฺตฺวา สหเสยฺยํ กเปฺปติ, ตสฺสปิ จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย เทวสิกา อาปตฺติฯ

อยญฺจ สหเสยฺยาปตฺติ นาม ‘‘ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อวเสโส อนุปสมฺปนฺโน นามา’’ติ วจนโต ติรจฺฉานคเตนปิ สทฺธึ โหติ, ตตฺร ติรจฺฉานคตสฺส ปริเจฺฉโท เมถุนธมฺมาปตฺติยา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพฯ ตสฺมา สเจปิ โคธาพิฬาลมงฺคุสาทีสุ โกจิ ปวิสิตฺวา ภิกฺขุโน วสนเสนาสเน เอกูปจารฏฺฐาเน สยติ, สหเสยฺยาว โหติฯ

ยทิ ปน ถมฺภานํ อุปริ กตปาสาทสฺส อุปริมตเลน สทฺธึ อสมฺพทฺธภิตฺติกสฺส ภิตฺติยา อุปริฐิตสุสิรตุลาสีสสฺส สุสิเรน ปวิสิตฺวา ตุลาย อพฺภนฺตเร สยิตฺวา เตเนว สุสิเรน นิกฺขมิตฺวา คจฺฉติ , เหฏฺฐาปาสาเท สยิตภิกฺขุสฺส อนาปตฺติฯ สเจ ฉทเน ฉิทฺทํ โหติ, เตน ปวิสิตฺวา อโนฺตฉทเน วสิตฺวา เตเนว ปกฺกมติ, นานูปจาเร อุปริมตเล ฉทนพฺภนฺตเร สยิตสฺส อาปตฺติ, เหฏฺฐิมตเล สยิตสฺส อนาปตฺติฯ สเจ อโนฺตปาสาเทเนว อาโรหิตฺวา สพฺพตลานิ ปริภุญฺชนฺติ, เอกูปจารานิ โหนฺติ, เตสุ ยตฺถ กตฺถจิ สยิตสฺส อาปตฺติฯ

สภาสเงฺขเปน กเต อฑฺฒกุฏฺฏกเสนาสเน สยิตสฺส วาฬสงฺฆาฏาทีสุ กโปตาทโย ปวิสิตฺวา สยนฺติ, อาปตฺติเยวฯ ปริเกฺขปสฺส พหิคเต นิพฺพโกสพฺภนฺตเร สยนฺติ, อนาปตฺติฯ ปริมณฺฑลํ วา จตุรสฺสํ วา เอกจฺฉทนาย คพฺภมาลาย สตคพฺภํ เจปิ เสนาสนํ โหติ, ตตฺร เจ เอเกน สาธารณทฺวาเรน ปวิสิตฺวา วิสุํ ปากาเรน อปริจฺฉินฺนคพฺภูปจาเร สพฺพคเพฺภ ปวิสนฺติ, เอกคเพฺภปิ อนุปสมฺปเนฺน นิปเนฺน สพฺพคเพฺภสุ นิปนฺนานํ อาปตฺติฯ สเจ สปมุขา คพฺภา โหนฺติ, ปมุขสฺส อุปริ อจฺฉนฺนํ อุจฺจวตฺถุกํ เจปิ โหติ, ปมุเข สยิโต คเพฺภ สยิตานํ อาปตฺตึ น กโรติฯ สเจ ปน คพฺภจฺฉทเนเนว สทฺธึ สมฺพทฺธจฺฉทนํ โหติ, ตตฺร สยิโต สเพฺพสํ อาปตฺตึ กโรติฯ กสฺมา? สพฺพจฺฉนฺนตฺตา สพฺพปริจฺฉนฺนตฺตา จ, คพฺภปริเกฺขโปเยว หิสฺส ปริเกฺขโปติฯ เอเตเนว หิ นเยน อฏฺฐกถาสุ โลหปาสาทปริเกฺขปสฺส จตูสุ ทฺวารโกฏฺฐเกสุ อาปตฺติ วุตฺตาฯ

ยํ ปน อนฺธกฏฺฐกถายํ ‘‘อปริกฺขิเตฺต ปมุเข อนาปตฺตีติ ภูมิยํ วินา ชคติยา ปมุขํ สนฺธาย กถิน’’นฺติ วุตฺตํ, ตํ อนฺธกรเฏฺฐ ปาเฏกฺกสนฺนิเวสา เอกจฺฉทนา คพฺภปาฬิโย สนฺธาย วุตฺตํฯ ยญฺจ ตตฺถ ‘‘ภูมิยํ วินา ชคติยา’’ติ วุตฺตํ, ตํ เนว อฏฺฐกถาสุ อตฺถิ; น ปาฬิยา สเมติฯ ทสหตฺถุเพฺพธาปิ หิ ชคติ ปริเกฺขปสงฺขฺยํ น คจฺฉติฯ ตสฺมา ยมฺปิ ตตฺถ ทุติยสิกฺขาปเท ชคติยา ปมาณํ วตฺวา ‘‘เอตํ เอกูปจารํ ปริจฺฉนฺนํ นาม โหตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพํฯ เยปิ เอกสาลทฺวิสาลติสาลจตุสฺสาลสนฺนิเวสา มหาปาสาทา เอกสฺมึ โอกาเส ปาเท โธวิตฺวา ปวิเฏฺฐน สกฺกา โหนฺติ สพฺพตฺถ อนุปริคนฺตุํ , เตสุปิ สหเสยฺยาปตฺติยา น มุจฺจติฯ สเจ ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเน อุปจารํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กตา โหนฺติ, เอกูปจารฏฺฐาเนเยว อาปตฺติฯ

ทฺวีหิ ทฺวาเรหิ ยุตฺตสฺส สุธาฉทนมณฺฑปสฺส มเชฺฌ ปาการํ กโรนฺติ, เอเกน ทฺวาเรน ปวิสิตฺวา เอกสฺมึ ปริเจฺฉเท อนุปสมฺปโนฺน สยติ, เอกสฺมึ ภิกฺขุ, อนาปตฺติฯ ปาการเร โคธาทีนํ ปวิสนมตฺตมฺปิ ฉิทฺทํ โหติ, เอกสฺมิญฺจ ปริเจฺฉเท โคธา สยนฺติ, อนาปตฺติเยวฯ น หิ ฉิเทฺทน เคหํ เอกูปจารํ นาม โหติฯ สเจ ปาการมเชฺฌ ฉินฺทิตฺวา ทฺวารํ โยเชนฺติ, เอกูปจารตาย อาปตฺติฯ ตํ ทฺวารํ กวาเฏน ปิทหิตฺวา สยนฺติ, อาปตฺติเยวฯ น หิ ทฺวารปิทหเนน เคหํ นานูปจารํ นาม โหติ, ทฺวารํ วา อทฺวารํฯ กวาฏญฺหิ สํวรณวิวรเณหิ ยถาสุขํ วฬญฺชนตฺถาย กตํ, น วฬญฺชนูปเจฺฉทนตฺถายฯ สเจ ปน ตํ ทฺวารํ ปุน อิฏฺฐกาหิ ปิทหนฺติ, อทฺวารํ โหติ, ปุริเม นานูปจารภาเวเยว ติฏฺฐติฯ ทีฆปมุขํ เจติยฆรํ โหติฯ เอกํ กวาฏํ อโนฺต, เอกํ พหิ, ทฺวินฺนํ กวาฏานํ อนฺตเร อนุปสมฺปโนฺน อโนฺตเจติยฆเร สยนฺตสฺส อาปตฺตึ กโรติ, เอกูปจารตฺตาฯ

ตตฺร ยสฺส ‘‘สิยา อยํ เอกูปจารนานูปจารตา นาม อุทฺทิสิตสิกฺขาปเท วุตฺตา, อิธ ปน ‘เสยฺยา นาม สพฺพจฺฉนฺนา สพฺพปริจฺฉนฺนา เยภุเยฺยน ฉนฺนา เยภุเยฺยน ปริจฺฉนฺนา’ติ เอตฺตก

เมว วุตฺตํ, ปิหิตทฺวาโร จ คโพฺภ สพฺพปริจฺฉโนฺนว โหติฯ ตสฺมา ตตฺถ อโนฺต สยิเตเนว สทฺธิํ อาปตฺติ, พหิ สยิเตน อนาปตฺตี’’ติฯ โส เอวํ วตฺตโพฺพ – ‘‘อปิหิตทฺวาเร ปน กสฺมา พหิ สยิเตน อาปตฺตี’’ติ? ปมุขสฺส คเพฺภน สทฺธิํ สพฺพจฺฉนฺนตฺตาฯ ‘‘กิํ ปน คเพฺภ ปิหิเต ฉทนํ วิทฺธสฺตํ โหตี’’ติ? น วิทฺธสฺตํ, คเพฺภน สทฺธิํ ปมุขสฺส สพฺพปริจฺฉนฺนตา น โหติฯ ‘‘กิํ ปริเกฺข โป วิทฺธโสฺต’’ติ? อทฺธา วกฺขติ ‘‘น วิทฺธโสฺต, กวาเฏน อุปจาโร ปริจฺฉโนฺน’’ติฯ เอวํ ทูรมฺปิ คนฺตฺวา ปุน เอกูปจารนานูปจารตํเยว ปจฺจาคมิสฺสติฯ

อปิจ ยทิ พฺยญฺชนมเตฺตเยว อโตฺถ สุวิเญฺญโยฺย สิยา, สพฺพจฺฉนฺนาติ วจนโต ปญฺจนฺนํ อญฺญตเรน ฉทเนน ฉนฺนา เอว เสยฺยา สิยา, น อเญฺญนฯ เอวญฺจ สติ ปทรจฺฉนฺนาทีสุ อนาปตฺติ สิยาฯ ตโต ยทตฺถํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, เสฺวว อโตฺถ ปริหาเยยฺย ฯ ปริหายตุ วา มา วา, กถํ อวุตฺตํ คเหตพฺพนฺติ; โก วา วทติ ‘‘อวุตฺตํ คเหตพฺพ’’นฺติ? วุตฺตเญฺหตํ อนิยเตสุ – ‘‘ปฎิจฺฉนฺนํ นาม อาสนํ กุเฎฺฎน วา กวาเฎน วา กิลเญฺชน วา สาณิปาการน วา รุเกฺขน วา ถเมฺภน วา โกฎฺฐลิกาย วา เยน เกนจิ ปฎิจฺฉนฺนํ โหตี’’ติฯ ตสฺมา ยถา ตตฺถ เยน เกนจิ ปฎิจฺฉนฺนํ ปฎิจฺฉนฺนเมว, เอวมิธาปิ คเหตพฺพํฯ ตสฺมา เสนาสนํ ขุทฺทกํ วา โหตุ มหนฺตํ วา อเญฺญน สทฺธิํ สมฺพทฺธํ วา อสมฺพทฺธํ วา ทีฆํ วา วฎฺฎํ วา จตุรสฺสํ วา เอกภูมกํ วา, อเนกภูมกํ วา, ยํ ยํ เอกูปจารํ สพฺพตฺถ เยน เกนจิ ปฎิจฺฉาทเนน สพฺพจฺฉเนฺนน สพฺพปริจฺฉเนฺนน เยภุเยฺยน วา ฉเนฺนน เยภุเยฺยน วา ปริจฺฉเนฺนน สหเสยฺยาปตฺติ โหตีติฯ

๕๓. **อุปฑฺฒจฺฉเนฺนน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺนน อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา**ติ เอตฺถ สพฺพจฺฉเนฺนน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺนนติ เอวมาทีสุปิ มหาปจฺจริยํ ทุกฺกฎเมวาติ วุตฺตํฯ มหาอฎฺฐกถายํ ปน ‘‘สพฺพจฺฉเนฺนน เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, สพฺพจฺฉเนฺนน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, เยภุเยฺยนฉเนฺนน อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, สพฺพปริจฺฉเนฺนน เยภุเยฺยนฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, สพฺพปริฉเนฺนน อุปฑฺฒจฺฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺนน อุปฑฺฒจฺฉเนฺนน ปาจิตฺติยํ, ปาฬิยํ วุตฺตปาจิตฺติเยน สทฺธิํ สตฺต ปาจิตฺติยานี’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘สพฺพจฺฉเนฺนน จูฬกปริจฺฉเนฺนน ทุกฺกฎํ, เยภุเยฺยนฉเนฺนน จูฬกปริจฺฉเนฺนน ทุกฺกฎํ, สพฺพปริจฺฉเนฺนน จูฬกจฺฉเนฺนน ทุกฺกฎํ, เยภุเยฺยนปริจฺฉเนฺนน จูฬกจฺฉเนฺนน ทุกฺกฎํ, ปาฬิยํ ทุกฺกเฎน สห ปญฺจ ทุกฺกฎานี’’ติ วุตฺตํฯ

‘‘อุปฑฺฒจฺฉเนฺนน จูฬกปริจฺฉเนฺนน อนาปตฺติ, อุปฑฺฒปริจฺฉเนฺนน จูฬกจฺฉเนฺนน อนาปตฺติ, จูฬกจฺฉเนฺนน จูฬกปริจฺฉเนฺนน อนาปตฺติ, สพฺพจฺฉเนฺนน สพฺพอปริจฺฉเนฺนนติ จ เอตฺถ เสนมฺพมณฺฑปวณฺณํ โหตี’’ติ วุตฺตํฯ อิมินาเปตํ เวทิตพฺพํ – ‘‘ยถา ชคติ ปริเกฺขปสงฺขฺย น คจฺฉตี’’ติฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

เอฬกโลมสมุฎฺฐานํ – กายโต จ กายจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สหเสยฺยสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๕. ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปเท – **อาวสถาคาร**นฺติ อาคนฺตุกานํ วสนาคารํฯ **ปญฺญตฺตํ โหตี**ติ ปุญฺญกามตาย กตฺวา ฐปิตํ โหติฯ **เยน สา อิตฺถี เตนุปสงฺกมี**ติ อสุกสฺมิํ นาม ฐาเน อาวสถาคารํ ปญฺญตฺตํ อตฺถีติ มนุสฺสานํ สุตฺวา อุปสงฺกมิฯ **คนฺธคนฺธินี**ติ อครุกุงฺกุมาทีนํ คนฺธานํ คโนฺธ คนฺธคโนฺธ, โส อสฺสา อตฺถีติ คนฺธคนฺธินีฯ **สาฎกํ นิกฺขิปิตฺวา**ติ อเปฺปว นาม

สฺส อิมมฺปิ วิปฺปการํ ปสฺสนฺตสฺส ราโค อุปฺปชฺชยฺยาติ จินฺตตฺวา เอวมกาสิฯ **โอกฺขิปิตฺวา**ติ อโธ ขิปิตฺวาฯ **อจฺจโย**ติ อปราโธฯ **มํ อจฺจคมา**ติ มํ อติกฺกมฺม อภิภวิตฺวา ปวตฺโตฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อยเมว หิ วิเสโส – ปฐมสิกฺขาปเท จตุตฺถทิวเส อาปตฺติ อิธ ปฐมทิวเสปิฯ ยกฺขีเปตีหิ ทิสฺสมานกรูปาหิ ติรจฺฉานคติตฺถิยา จ เมถุนธมฺมวตฺถุภูตาย เอว ทุกฺกฏํฯ เสสาหิ อนาปตฺติฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมสทิสาเนวาติฯ

ทุติยสหเสยฺยสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๐. สตฺตมสิกฺขาปเท – **ฆรณี**ติ ฆรสามินีฯ **นิเวสนทฺวาเร**ติ นิเวสนสฺส มหาทฺวาเรฯ **ฆรสุณฺหา**ติ ตสฺมึ ฆเร สุณฺหาฯ **อาวสถทฺวาเร**ติ โอวรกทฺวาเรฯ **วิสฺสเฏฺฐนา**ติ สุนิคฺคเตน สเทฺทนฯ **วิวเฏนา**ติ สุผุฏฺเฐน ปกาเสน อสํวุเตนฯ **ธโมฺม เทเสตโพฺพ**ติ อยํ สรณสีลาทิเภโท ธโมฺม กเถตโพฺพฯ **อญฺญาตุ**นฺติ อาชานิตุํฯ **วิญฺญุนา ปุริสวิคฺคเหนา**ติ วิญฺญุนา ปุริเสน, ปุริสวิคฺคหํ คเหตฺวาปิ ฐิเตน น ยเกฺขน น เปเตน น ติรจฺฉานคเตนฯ

๖๖. **อนาปตฺติ วิญฺญุนา ปุริสวิคฺคเหนา**ติ วิญฺญุนา ปุริสวิคฺคเหน สทฺธึ ฐิตาย พหุมฺปิ ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **ฉปฺปญฺจวาจาหี**ติ ฉหิ ปญฺจหิ วาจาหิ โย เทเสติ, ตสฺสปิ อนาปตฺติฯ ตตฺถ เอโก คาถาปาโท เอกวาจาติ เอวํ สพฺพตฺถ วาจาปมาณํ เวทิตพฺพํฯ สเจ อฏฺฐกถํ ธมฺมปทํ ชาตกาทิวตฺถุํ วา กเถตุกาโม โหติ, ฉปฺปญฺจปทมตฺตเมว กเถตุํ วฏฺฏติฯ ปาฬิยา สทฺธึ กเถเนฺตน เอกปทํ ปาฬิโต ปญฺจ อฏฺฐกถาโตติ เอวํ ฉ ปทานิ อนติกฺกาเมตฺวาว กเถตโพฺพฯ ปทโสธเมฺม วุตฺตปฺปเภโท หิ อิธาปิ สโพฺพ ธโมฺมเยวฯ **ตสฺมิํ เทเสตี**ติ ตสฺมิํ ขเณ เทเสติฯ สมฺปทานเตฺถ วา เอตํ ภุมฺมวจนํฯ ตสฺสา เทเสตีติ อโตฺถฯ **อญฺญิสฺสา มาตุคามสฺสา**ติ เอกิสฺสา เทเสตฺวา ปุน อาคตาคตาย อญฺญิสฺสาปิ เทเสตีติ เอวํ เอกาสเน นิสิโนฺน มาตุคามสตสหสฺสนฺนมฺปิ เทเสตีติ อโตฺถฯ มหาปจฺจริยฏฺฐกถายํ วุตฺตํ สมํ นิสินฺนานํ มาตุคามานํ ''ตุมฺหากํ เอเกกิสฺสา เอเกกํ คาถํ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถาติ เทเสติ, อนาปตฺติฯ ปฐมํ เอเกกิสฺสา เอเกกํ คาถํ กเถสฺสามีติ อาโภคํ กตฺวา ชานาเปตฺวา กเถตุํ วฏฺฏติ, น ปจฺฉาติฯ **ปญฺหํ ปุจฺฉติ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ กเถตี**ติ มาตุคาโม ''ทีฆนิกาโย นาม ภเนฺต กิมตฺถํ ทีเปตี''ติ ปุจฺฉติฯ เอวํ ปญฺหํ ปุโฏฺฐ ภิกฺขุ สพฺพํ เจปิ ทีฆนิกายํ กเถติ, อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ – วาจโต จ วาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ธมฺมเทสนาสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. ภูตาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๗. อฏฺฐมสิกฺขาปเท – วตฺถุกถาย ตาว ยํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ จตุตฺถปาราชิกวณฺณนายํ วุตฺตนยเมวฯ อยเมว หิ วิเสโส – ตตฺถ อภูตํ อาโรเจสุํ, อิธ ภูตํฯ ภูตมฺปิ ปุถุชฺชนา อาโรเจสุํ, น อริยาฯ อริยานญฺหิ ปยุตฺตวาจา นาม นตฺถิ, อตฺตโน คุเณ อาโรจยมาเน ปน อเญฺญ น ปฏิเสเธสุํ, ตถาอุปฺปเนฺน จ ปจฺจเย สาทิยิํสุ, ตถาอุปฺปนฺนภาวํ อชานนฺตาฯ

“อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุ”นฺติอาทิมฺหิ ปน เย อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสึสุ, เต อาโรเจสุนฺติ เวทิตพฺพํฯ **“กจฺจิ ปน โว ภิกฺขเว ภูต”**นฺติ ปุจฺฉิเต ปน สเพฺพปิ **“*ภูตํ ภควา*”**ติ ปฏิชานิํสุฯ อริยานมฺปิ หิ อพฺภนฺตเร ภูโต อุตฺตริมนุสฺสธโมฺมติฯ อถ ภควา อริยมิสฺสกตฺตา ‘‘โมฆปุริสา’’ติ อวตฺวา **“กถญฺหิ นาม ตุเมฺห ภิกฺขเว”**ติ วตฺวา **“อุทรสฺส การณา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ยสฺมา อริยา อเญฺญสํ สุตฺวา ‘‘อโยฺย กิร, ภเนฺต, โสตาปโนฺน’’ติอาทินา นเยน ปสเนฺนหิ มนุเสฺสหิ ปุจฺฉิยมานา อปญฺญเตฺต สิกฺขาปเท อนาทีนวทสฺสิโน สุทฺธจิตฺตตาย อตฺตโน จ ปเรสญฺจ วิเสสาธิคมํ ปฏิชานิํสุฯ เอวํ ปฏิชานเนฺตหิ จ เตหิ ยํ อเญฺญ อุทรสฺส การณา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสิตฺวา ปิณฺฑปาตํ อุปฺปาเทสุํ, ตํ สุทฺธจิตฺตตาย สาทิยเนฺตหิปิ อุทรสฺส การณา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วโณฺณ ภาสิโต วิย โหติฯ ตสฺมา สพฺพสงฺคาหิเกเนว นเยน ‘‘กถญฺหิ นาม ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อุทรสฺส การณา คิหีนํ อญฺญมญฺญํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสิสฺสถา’’ติ อาหฯ เสสํ จตุตฺถปาราชิกวตฺถุสทิสเมวฯ สิกฺขาปทวิภเงฺคปิ เกวลํ ตตฺถ ปาราชิกเญฺจว ถุลฺลจฺจยญฺจ อิธ ภูตตฺตา ปาจิตฺติยเญฺจว ทุกฺกฏญฺจ อยํ วิเสโสฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

๗๗. **“อุปสมฺปนฺนสฺส *ภูตํ อาโรเจตี*”**ติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ ปรินิพฺพานกาเล หิ อนฺตรา วา อติกฺกฑฺฒิยมาเนน อุปสมฺปนฺนสฺส ภูตํ อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ สุตปริยตฺติสีลคุณํ ปน อนุปสมฺปนฺนสฺสาปิ อาโรเจตุํ วฏฺฏติฯ อาทิกมฺมิกสฺส อนาปตฺติฯ ‘‘อุมฺมตฺตกสฺสา’’ติ อิทํ ปน อิธ น วุตฺตํฯ กสฺมา? ทิฏฺฐิสมฺปนฺนานํ อุมฺมาทสฺส วา จิตฺตเกฺขปสฺส วา อภาวาติฯ มหาปจฺจริยมฺปิ หิ วิจาริตํ ‘‘ฌานลาภี ปน ปริหีเน ฌาเน อุมฺมตฺตโก ภเวยฺย, ตสฺสปิ ภูตาโรจนปจฺจยา อนาปตฺติ น วตฺตพฺพา, ภูตเสฺสว อภาวโต’’ติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ภูตาโรจนํ นาเมตํ ปุเพฺพ อวุเตฺตหิ ตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐาติ – กายโต วาจโต กายวาจโต จาติฯ กิริยํ , โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, กุสลาพฺยากตจิเตฺตหิ ทฺวิจิตฺตํ, สุขมชฺฌตฺตเวทนาหิ ทฺวิเวทนนฺติฯ

ภูตาโรจนสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๘. นวมสิกฺขาปเท – **ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺติ จตฺตาริ จ ปาราชิกานิ เตรส จ สงฺฆาทิเสสา**ติ อิมิสฺสา ปาฬิยา ‘‘ปาราชิกานิ ทุฏฺฐุลฺลสทฺทตฺถทสฺสนตฺถํ วุตฺตานิ, สงฺฆาทิเสสํ ปน อิธ อธิเปฺปต’’นฺติ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ ตตฺรายํ วิจารณา – สเจ ปาราชิกํ อาโรเจนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ น ภเวยฺย, ยถา สมาเนปิ ภิกฺขุ-ภิกฺขุนีนํ อุปสมฺปนฺนสเทฺท ยตฺถ ภิกฺขุนี อนธิเปฺปตา โหติ, ตตฺถ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา อวเสโส อนุปสมฺปโนฺนติ วุจฺจติ; เอวมิธ สมาเนปิ ปาราชิกสงฺฆาทิเสสานํ ทุฏฺฐุลฺลสเทฺท ยทิ ปาราชิกํ อนธิเปฺปตํ, ‘‘ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺติ เตรส สงฺฆาทิเสสา’’ติ เอตเทว วตฺตพฺพํ สิยาฯ ตตฺถ ภเวยฺย ‘‘โย ปาราชิกํ อาปโนฺน, โส ภิกฺขุภาวโต จุโต, ตสฺมา ตสฺส อาปตฺติํ อาโรเจโนฺต ทุกฺกฏํ อาปชฺชตี’’ติฯ เอวํ สติ อโกฺกสโนฺตปิ ทุกฺกฏํ อาปเชฺชยฺย, ปาจิตฺติยเมว จ อาปชฺชติฯ วุตฺตเญฺหตํ – ‘‘อสุโทฺธ โหติ ปุคฺคโล อญฺญตรํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน, ตเญฺจ อสุทฺธทิฏฺฐิ สมาโน โอกาสํ การาเปตฺวา อโกฺกสาธิปฺปาโย วทติ, อาปตฺติ โอมสวาทสฺสา’’ติ (ปารา. ๓๘๙)ฯ เอวํ ปาฬิยา วิจาริยมานาย ปาราชิกํ อาโรเจนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมว ทิสฺสติฯ กิญฺจาปิ ทิสฺสติ, อถ โข สพฺพอฏฺฐกถาสุ วุตฺตตฺตา **อฏฺฐกถาจริยาว** เอตฺถ ปมาณํ, น อญฺญา วิจารณาฯ ปุเพฺพปิ จ อาโวจุมฺห – ‘‘พุเทฺธน ธโมฺม วิน

โย จ วุโตฺต, โย ตสฺส ปุเตฺตหิ ตเถว ญาโต''ติอาทิ (ปารา. อฏฺฐ. ๑.คนฺถารมฺภกถา)ฯ อฏฺฐกถาจริยา หิ พุทฺธสฺส อธิปฺปายํ ชานนฺติฯ

อิมินาปิ เจตํ ปริยาเยน เวทิตพฺพํฯ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมุติยาติ หิ วุตฺตํฯ ภิกฺขุสมฺมุติยา จ อาโรจนํ อายตึ สํวรตฺถาย ปุน ตถารูปํ อาปตฺตึ อนาปชฺชนตฺถาย ภควตา อนุญฺญาตํ, น ตสฺส ภิกฺขุโน อวณฺณมตฺตปฺปกาสนตฺถาย, สาสเน จสฺส ปติฏฺฐานิเสธนตฺถาย , น จ ปาราชิกํ อาปนฺนสฺส ปุน ตถารูปาย อาปตฺติยา อนาปชฺชเนน ภิกฺขุภาโว นาม อตฺถิฯ ตสฺมา ''ปาราชิกานิ ทุฏฺฐุลฺลสทฺทตฺถทสฺสนตฺถํ วุตฺตานิ, สงฺฆาทิเสสํ ปน อิธาธิเปฺปต''นฺติ ยํ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ, ตํ สุวุตฺตเมวฯ

๘๐. **อตฺถิ ภิกฺขุสมฺมุติ อาปตฺติปริยนฺตา**ติอาทีสุ ปน ยา อยํ ภิกฺขุสมฺมุติ วุตฺตา, สา น กตฺถจิ อาคตา, อิธ วุตฺตตฺตาเยว ปน อภิณฺหาปตฺติกํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา เอวเมส ปเรสุ หิโรตฺตเปฺปนาปิ อายตึ สํวรํ อาปชฺชิสฺสตีติ ตสฺส ภิกฺขุโน หิเตสิตาย ติกฺขตฺตุํ อปโลเกตฺวา สเงฺฆน กาตพฺพาติ เวทิตพฺพาติฯ

๘๒. **อทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตึ อาโรเจติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ ปญฺจปิ อาปตฺติกฺขเนฺธ อาโรเจนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ มหาปจฺจริยํ ปน ปาราชิกํ อาโรเจนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมว วุตฺตํฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ วา อทุฏฺฐุลฺลํ วา อชฺฌาจาร**นฺติ เอตฺถ อาทิโต ปญฺจ สิกฺขาปทานิ ทุฏฺฐุโลฺล นาม อชฺฌาจาโร, เสสานิ อทุฏฺฐุโลฺลฯ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิกายสํสคฺคทุฏฺฐุลฺลอตฺตกามา ปนสฺส อชฺฌาจาโร นามาติ วุตฺตํฯ

๘๓. **วตฺถุํ อาโรเจตี**ติ ''อยํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐึ อาปโนฺน, ทุฏฺฐุลฺลํ อาปโนฺน, อตฺตกามํ อาปโนฺน'' กายสํสคฺคํ อาปโนฺนติ เอวํ วทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อาปตฺตึ อาโรเจตี**ติ เอตฺถ ''อยํ ปาราชิกํ อาปโนฺน, สงฺฆาทิเสสํ ถุลฺลจฺจยํ ปาจิตฺติยํ ปาฏิเทสนียํ ทุกฺกฏํ ทุพฺภาสิตํ อาปโนฺน''ติ วทติ อนาปตฺติฯ ''อยํ อสุจึ โมเจตฺวา สงฺฆาทิเสสํ อาปโนฺน''ติอาทินา ปน นเยน วตฺถุนา สทฺธึ อาปตฺตึ ฆเฏตฺวา อาโรเจนฺตเสฺสว อาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุฏฺฐุลฺลาโรจนสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. ปถวีขณนสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๖. ทสมสิกฺขาปเท – **ชาตา จ ปถวี อชาตา จ ปถวี**ติ อิเมหิ ปเทหิ ชาตปถวิญฺจ อชาตปถวิญฺจ ทเสฺสติฯ **อปฺปปาสาณา**ทีสุ อปฺปา ปาสาณา เอตฺถาติ อปฺปปาสาณาติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ ตตฺถ มุฏฺฐิปฺปมาณโต อุปริ ปาสาณาติ เวทิตพฺพา, มุฏฺฐิปฺปมาณา สกฺขราฯ กถลาติ กปาลขณฺฑานิฯ มรุมฺพาติ กฐลสกฺขราฯ วาลิกาติ วาลุกาเยวฯ **เยภุเยฺยน ปํสุกา**ติ ตีสุ โกฏฺฐาเสสุ เทฺว โกฏฺฐาสา ปํสุ, เอโก ปาสาณาทีสุ อญฺญตโรฯ **อทฑฺฒาปี**ติ อุทฺธนปตฺตปจนกุมฺภการาวปาทิวเสน ตถา ตถา อทฑฺฒาฯ สา ปน วิสุํ นตฺถิ, สุทฺธปํสุอาทีสุ อญฺญตราว เวทิตพฺพาฯ **เยภุเยฺยนสกฺขรา**ติ พหุตรา สกฺขราฯ หตฺถิกุจฺฉิยํ กิร เอกปจฺฉิปูรํ อาหราเปตฺวา โทณิยํ โธวิตฺวา ปถวิยา เยภุเยฺยน สกฺขรภาวํ ญตฺวา สยํ ภิกฺขู โปกฺขรณึ ขณึสุฯ ยานิ ปน มเชฺฌ **''อปฺปปํสุ อปฺปมตฺติกา''**ติ เทฺว ปทานิ, ตานิ เยภุเยฺยนปาสาณาทิปญฺ

จกเมว ปวิสนฺติ เตสํเยว หิ ทฺวินฺนํ ปเภททสฺสนเมตํฯ **สยํ ขณติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ ปหาเร ปหาเร ปาจิตฺติยํ เวทิตพฺพํฯ **สกึ อาณตฺโต พหุกมฺปิ ขณตี**ติ สเจปิ สกลทิวสํ ขณติ, อาณาปกสฺส เอกํเยว ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน กุสิโต โหติ, ปุนปฺปุนํ อาณาเปตโพฺพฯ ตํ อาณาเปตฺวา ขณาเปนฺตสฺส วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยํฯ อยํ ตาว ปาฬิวณฺณนาฯ

อยํ ปน ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโย – ''โปกฺขรณึ ขณา''ติ วทติ, วฏฺฏติฯ ขตาเยว หิ โปกฺขรณี นาม โหติ, ตสฺมา อยํ กปฺปิยโวหาโรฯ เอส นโย ''วาปึ ตฬากํ อาวาฏํ ขณา''ติอาทีสุปิฯ ''อิมํ โอกาสํ ขณ, อิมสฺมึ โอกาเส โปกฺขรณึ ขณา''ติ วตฺตุํ ปน น วฏฺฏติฯ ''กนฺทํ ขณ, มูลํ ขณา''ติ อนิยาเมตฺวา วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ''อิมํ วลฺลึ ขณ, อิมสฺมึ โอกาเส กนฺทํ วา มูลํ วา ขณา''ติ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ โปกฺขรณึ โสเธนฺเตหิ โย กุเฏหิ อุสฺสิญฺจิตุํ สกฺกา โหติ ตนุกกทฺทโม, ตํ อปเนตุํ วฏฺฏติ, พหลํ น วฏฺฏติฯ อาตเปน สุกฺขกทฺทโม ผลติ, ตตฺร โย เหฏฺฐา ปถวิยา อสมฺพโทฺธ, ตเมว อปเนตุํ วฏฺฏติฯ อุทเกน คตฏฺฐาเน อุทกปปฺปฏโก นาม โหติ, วาตปฺปหาเรน จลติ, ตํ อปเนตุํ วฏฺฏติฯ

โปกฺขรณีอาทีนํ ตฏํ ภิชฺชิตฺวา อุทกสามนฺตา ปตติ, สเจ โอมกจาตุมาสํ โอวฏฺฐํ, ฉินฺทิตุํ วา ภินฺทิตุํ วา วฏฺฏติ, จาตุมาสโต อุทฺธํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน อุทเกเยว ปตติ, เทเว อติเรกจาตุมาสํ โอวเฏฺฐปิ อุทเกเยว อุทกสฺส ปติตตฺตา วฏฺฏติฯ ปาสาณปิฏฺฐิยํ โสณฺฑึ ขณนฺติ, สเจ ตตฺถ ปฐมเมว สุขุมรชํ ปตติ, ตเญฺจ เทเวน โอวฏฺฐํ โหติ, จาตุมาสจฺจเยน อกปฺปิยปถวีสงฺขฺยํ คจฺฉติฯ อุทเก ปริยาทิเณฺณ โสณฺฑึ โสเธนฺเตหิ ตํ วิโกเปตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปฐมเมว อุทเกน ปูรติ, ปจฺฉา รชํ ปตติ, ตํ วิโกเปตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺถ หิ เทเว วสฺสเนฺตปิ อุทเกเยว อุทกํ ปตตีติฯ ปิฏฺฐิปาสาเณ สุขุมรชํ โหติ, เทเว ผุสายเนฺต อลฺลียติ, ตมฺปิ จาตุมาสจฺจเยน วิโกเปตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน อกตปพฺภาเร วมฺมิโก อุฏฺฐิโต โหติ, ยถาสุขํ วิโกเปตุํ วฏฺฏติฯ สเจ อโพฺภกาเส อุฏฺฐหติ, โอมกจาตุมาสํ โอวโฏฺฐเยว วฏฺฏติฯ รุกฺขาทีสุ อารุฬฺหอุปจิกามตฺติกายปิ เอเสว นโยฯ คณฺฑุปฺปาทคูถมูสิกุกฺกรโคกณฺฏกาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

โคกณฺฏโก นาม คาวีนํ ขุรจฺฉินฺนกทฺทโม วุจฺจติฯ สเจ ปน เหฏฺฐิมตเลน ภูมิสมฺพโนฺธ โหติ, เอกทิวสมฺปิ น วฏฺฏติฯ กสิตฏฺฐาเนปิ นงฺคลจฺฉินฺนมตฺติกาปิณฺฑํ คณฺหนฺตสฺส เอเสว นโยฯ ปุราณเสนาสนํ โหติ อจฺฉทนํ วา วินฏฺฐจฺฉทนํ วา, อติเรกจาตุมาสํ โอวฏฺฐํ ชาตปถวี สงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ ตโต อวเสสํ ฉทนิฏฺฐกํ วา โคปานสีอาทิกํ อุปกรณํ วา ''อิฏฺฐกํ คณฺหามิ โคปนสึ ภิตฺติปาทํ ปทรตฺถรณํ ปาสาณตฺถมฺภํ คณฺหามี''ติ สญฺญาย คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ เตน สทฺธึ มตฺติกา ปตติ, อนาปตฺติฯ ภิตฺติมตฺติกํ คณฺหนฺตสฺส ปน อาปตฺติฯ สเจ ยา ยา อตินฺตา ตํ ตํ คณฺหาติ, อนาปตฺติฯ

อโนฺตเคเห มตฺติกาปุโญฺช โหติ, ตสฺมึ เอกทิวสํ โอวเฏฺฐ เคหํ ฉาเทนฺติ, สเจ สโพฺพ ติโนฺต จาตุมาสจฺจเยน ชาตปถวีเยวฯ อถสฺส อุปริภาโคเยว ติโนฺต, อโนฺต อติโนฺต, ยตฺตกํ ตินฺตํ ตํ กปฺปิยการเกหิ กปฺปิยโวหาเรน อปนาเมตฺวา เสสํ ยถาสุขํ วฬเญฺชตุํ วฏฺฏติฯ อุทเกน เตเมตฺวา เอกาพทฺธาเยว หิ ชาตปถวี โหติ, น อิตราติฯ

อโพฺภกาเส มตฺติกาปากาโร โหติ, อติเรกจาตุมาสํ เจ โอวโฏฺฐ ชาตปถวีสงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ตตฺถ ลคฺคปํสุํ ปน อลฺลหเตฺถน ฉุปิตฺวา คเหตุํ วฏฺฏติฯ สเจ อิฏฺฐกปากาโร โหติ, เยภุเยฺยนก ถลฏฺฐาเน ติฏฺฐติ, ยถาสุขํ วิโกเปตุํ วฏฺฏติฯ อโพฺภกาเส ฐิตมณฺฑปตฺถมฺภํ อิโต จิโต จ สญฺจาเลตฺวา ปถวึ วิโกเปเนฺตน คเหตุํ น วฏฺฏติ, อุชุกเมว อุทฺธริตุํ วฏฺฏติฯ อญฺญมฺปิ สุกฺขรุกฺขํ วา สุกฺขขาณุกํ วา คณฺหนฺตสฺส เอเสว นโยฯ นวกมฺมตฺถํ ปาสาณํ วา รุกฺขํ วา ทณฺฑเกหิ อุจฺ

จาเลตฺวา ปวเฏฺฏนฺตา คจฺฉนฺติ, ตตฺถ ปถวี ภิชฺชติ, สเจ สุทฺธจิตฺตา ปวเฏฺฏนฺติ, อนาปตฺติฯ อถ ปน เตน อปเทเสน ปถวิํ ภินฺทิตุกามาเยว โหนฺติ, อาปตฺติฯ สาขาทีนิ กฑฺฒนฺตานมฺปิ ปถวิยํ ทารูนิ ผาเลนฺตานมฺปิ เอเสว นโยฯ

ปถวิยํ อฏฺฐิสูจิกณฺฏกาทีสุปิ ยํกิญฺจิ อาโกเฏตุํ วา ปเวเสตุํ วา น วฏฺฏติฯ ปสฺสาวธาราย เวเคน ปถวิํ ภินฺทิสฺสามีติ เอวํ ปสฺสาวมฺปิ กาตุํ น วฏฺฏติ, กโรนฺตสฺส ภิชฺชติ, อาปตฺติฯ วิสมภูมิํ สมํ กริสฺสามีติ สมฺมุญฺชนิยา ฆํสิตุมฺปิ น วฏฺฏติ, วตฺตสีเสเนว หิ สมฺมชฺชิตพฺพํฯ เกจิ กตฺตรยฏฺฐิยา ภูมิํ โกเฏฺฏนฺติ, ปาทงฺคุฏฺฐเกน วิลิขนฺติ, ''จงฺกมิตฏฺฐานํ ทเสฺสสฺสามา''ติ ปุนปฺปุนํ ภูมิํ ภินฺทนฺตา จงฺกมนฺติ, สพฺพํ น วฏฺฏติฯ วีริยสมฺปคฺคหตฺถํ ปน สมณธมฺมํ กโรเนฺตน สุทฺธจิเตฺตน จงฺกมิตุํ วฏฺฏติ, ''หตฺถํ โธวิสฺสามา''ติ ปถวิยํ ฆํสนฺติ, น วฏฺฏติฯ อฆํสเนฺตน ปน อลฺลหตฺถํ ปถวิยํ ฐเปตฺวา รชํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ เกจิ กณฺฑุกจฺฉุอาทีหิ อาพาธิกา ฉินฺนตฏาทีสุ องฺคปจฺจงฺคานิ ฆํสนฺติ น วฏฺฏติฯ

๘๗. **ขณติ วา ขณาเปติ วา**ติ อนฺตมโส ปาทงฺคุฏฺฐเกนปิ สมฺมชฺชนีสลากายปิ สยํ วา ขณติ, อเญฺญน วา ขณาเปติฯ **ภินฺทติ วา เภทาเปติ วา**ติ อนฺตมโส อุทกมฺปิ ฉเฑฺฑโนฺต สยํ วา ภินฺทติ, อเญฺญน วา ภินฺทาเปติฯ **ทหติ วา ทหาเปติ วา**ติ อนฺตมโส ปตฺตมฺปิ ปจโนฺต สยํ วา ทหติ, อเญฺญน วา ทหาเปติฯ ยตฺตเกสุ ฐาเนสุ อคฺคิํ เทติ วา ทาเปติ วา ตตฺตกานิ ปาจิตฺติยานิฯ ปตฺตํ ปจเนฺตนปิ หิ ปุเพฺพ ปกฺกฏฺฐาเนเยว หิ ปจิตโพฺพฯ อทฑฺฒาย ปถวิยา อคฺคิํ ฐเปตุํ น วฏฺฏติฯ ปตฺตปจนกปาลสฺส ปน อุปริ อคฺคิํ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ ทารูนํ อุปริ ฐเปติ , โส อคฺคิตานิ ทหโนฺต คนฺตฺวา ปถวิํ ทหติ, น วฏฺฏติฯ อิฏฺฐกกปาลาทีสุปิ เอเสว นโยฯ

ตตฺราปิ หิ อิฏฺฐกาทีนํเยว อุปริ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? เตสํ อนุปาทานตฺตาฯ น หิ ตานิ อคฺคิสฺส อุปาทานสงฺขฺยํ คจฺฉนฺติฯ สุกฺขาณุสุกฺขรุกฺขาทีสุปิ อคฺคิํ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน ปถวิํ อปฺปตฺตเมว นิพฺพาเปตฺวา คมิสฺสามีติ เทติ, วฏฺฏติฯ ปจฺฉา นิพฺพาเปตุํ น สโกฺกติ, อวิสยตฺตา อนาปตฺติฯ ติณุกฺกํ คเหตฺวา คจฺฉโนฺต หเตฺถ ฑยฺหมาเน ภูมิยํ ปาเตติ, อนาปตฺติฯ ปติตฏฺฐาเนเยว อุปาทานํ ทตฺวา อคฺคิํ กาตุํ วฏฺฏตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ทฑฺฒปถวิยา จ ยตฺตกํ ฐานํ อุสฺมาย อนุคตํ, สพฺพํ วิโกเปตุํ วฏฺฏตีติ ตเตฺถว วุตฺตํฯ โย ปน อชานนโก ภิกฺขุ อรณีสหิเตน อคฺคิํ นิพฺพเตฺตตฺวา หเตฺถน อุกฺขิปิตฺวา ''กิํ กโรมี''ติ วทติ, ''ชาเลหี''ติ วตฺตโพฺพ, ''หโตฺถ ฑยฺหตี''ติ วทติ, ''ยถา น ฑยฺหติ ตถา กโรหี''ติ วตฺตโพฺพฯ ''ภูมิยํ ปาเตหี''ติ ปน น วตฺตโพฺพฯ สเจ หเตฺถ ฑยฺหมาเน ปาเตติ ''ปถวิํ ทหิสฺสามี''ติ อปาติตตฺตา อนาปตฺติฯ ปติตฏฺฐาเน ปน อคฺคิํ กาตุํ วฏฺฏตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ

๘๘. **อนาปตฺติ อิมํ ชานา**ติอาทีสุ ''อิมสฺส ถมฺภสฺส อาวาฏํ ชาน, มหามตฺติกํ ชาน, ถุสมตฺติกํ ชาน, มหามตฺติกํ เทหิ, ถุสมตฺติกํ เทหิ, มตฺติกํ อาหร, ปํสุํ อาหร, มตฺติกาย อโตฺถ, ปํสุนา อโตฺถ, อิมสฺส ถมฺภสฺส อาวาฏํ กปฺปิยํ กโรหิ, อิมํ มตฺติกํ กปฺปิยํ กโรหิ, อิมํ ปํสุํ กปฺปิยํ กโรหี''ติ เอวมโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

อสญฺจิจฺจาติ ปาสาณรุกฺขาทีนิ วา ปวเฏฺฏนฺตสฺส กตฺตรทเณฺฑน วา อาหจฺจ อาหจฺจ คจฺฉนฺตสฺส ปถวี ภิชฺชติ, สา ''เตน ภินฺทิสฺสามี''ติ เอวํ สญฺจิจฺจ อภินฺนตฺตา อสญฺจิจฺจ ภินฺนา นาม โหติฯ อิติ อสญฺจิจฺจ ภินฺทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อสติยา**ติ อญฺญวิหิโต เกนจิ สทฺธิํ กิญฺจิ กเถโนฺต ปาทงฺคุฏฺฐเกน วา กตฺตรยฏฺฐิยา วา ปถวิํ วิลิขโนฺต ติฏฺฐติ, เอวํ อสติยา วิลิขนฺตสฺส วา ภินฺทนฺตสฺส วา อนาปตฺติฯ **อชานนฺตสฺสา**ติ อโนฺตเคเห โอวฏฺฐํ ฉนฺนํ ปถวิํ ''อกปฺปิยปถวี''ติ น ชานาติ, ''กปฺปิยปถวี''ติ สญฺญาย วิโกเปติ, ''ขณามิ ภินฺทามิ ทหามี''ติ วา น ชา

นาติ , เกวลํ สโงฺคปนตฺถาย ขณิตฺตาทีนิ วา ฐเปติ, ฑยฺหมานหโตฺถ วา อคฺคึ ปาเตติ, เอวํ อชานนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปถวีขณนสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน มุสาวาทวโคฺค ปฐโมฯ

๒. ภูตคามวโคฺค

๑. ภูตคามสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๙. เสนาสนวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **อนาทิยโนฺต**ติ ตสฺสา วจนํ อคณฺหโนฺตฯ **ทารกสฺส พาหุํ อาโกเฏสี**ติ อุกฺขิตฺตํ ผรสุํ นิคฺคเหตุํ อสโกฺกโนฺต มนุสฺสานํ จกฺขุวิสยาตีเต มหาราชสนฺติกา ลเทฺธ รุกฺขฏฺฐกทิพฺพวิมาเน นิปนฺนสฺส ทารกสฺส พาหุํ ถนมูเลเยว ฉินฺทิฯ **น โข เมตํ ปติรูป**นฺติอาทิมฺหิ อยํ สเงฺขปวณฺณนา – หิมวเนฺต กิร ปกฺขทิวเสสุ เทวตาสนฺนิปาโต โหติ, ตตฺถ รุกฺขธมฺมํ ปุจฺฉนฺติ – ‘‘ตฺวํ รุกฺขธเมฺม ฐิตา น ฐิตา’’ติ? รุกฺขธโมฺม นาม รุเกฺข ฉิชฺชมาเน รุกฺขเทวตาย มโนปโทสสฺส อกรณํฯ ตตฺถ ยา เทวตา รุกฺขธเมฺม อฏฺฐิตา โหติ, สา เทวตาสนฺนิปาตํ ปวิสิตุํ น ลภติฯ อิติ สา เทวตา อิมญฺจ รุกฺขธเมฺม อฏฺฐานปจฺจยํ อาทีนวํ อทฺทส, ภควโต จ สมฺมุขา สุตปุพฺพธมฺมเทสนานุสาเรน ตถาคตสฺส ฉทฺทนฺตาทิกาเล ปุพฺพจริตํ อนุสฺสริฯ เตนสฺสา เอตทโหสิ – ‘‘น โข เมตํ ปติรูปํ…เป.… โวโรเปยฺย’’นฺติฯ **ยํนูนาหํ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจยฺย**นฺติ อิทํ ปนสฺสา ‘‘อยํ ภิกฺขุ สปิติโก ปุโตฺต, อทฺธา ภควา อิมํ อิมสฺส อชฺฌาจารํ สุตฺวา มริยาทํ พนฺธิสฺสติ, สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสฺสตี’’ติ ปฏิสญฺจิกฺขนฺติยา อโหสิฯ **สจชฺช ตฺวํ เทวเต**ติ สเจ อชฺช ตฺวํ เทวเตฯ **ปสเวยฺยาสี**ติ ชเนยฺยาสิ อุปฺปาเทยฺยาสิฯ เอวญฺจ ปน วตฺวา ภควา ตํ เทวตํ สญฺญาเปโนฺต –

‘‘โย เว อุปฺปติตํ โกธํ, รถํ ภนฺตํว วารเย;
ตมหํ สารถึ พฺรูมิ, รสฺมิคฺคาโห อิตโร ชโน’’ติฯ (ธ. ป. ๒๒๒);

อิมํ คาถมภาสิฯ คาถาปริโยสาเน สา เทวตา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาสิฯ ปุน ภควา สมฺปตฺตปริสาย ธมฺมํ เทเสโนฺต –

‘‘โย อุปฺปติตํ วิเนติ โกธํ, วิสฏํ สปฺปวิสํว โอสเธหิ;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณ’’นฺติฯ (สุ. นิ. ๑);

อิมํ คาถมภาสิฯ ตตฺร ปฐมคาถา ธมฺมปเท สงฺคหํ อารุฬฺหา, ทุติยา สุตฺตนิปาเต, วตฺถุ ปน วินเยติฯ อถ ภควา ธมฺมํ เทเสนฺตเยว ตสฺสา เทวตาย วสนฏฺฐานํ อาวชฺชโนฺต ปติรูปํ ฐานํ ทิสฺวา ‘‘คจฺฉ, เทวเต, อสุกสฺมึ โอกาเส รุโกฺข วิวิโตฺต, ตสฺมึ อุปคจฺฉา’’ติ อาหฯ โส กิร รุโกฺข น อาฬวิรเฏฺฐ, เชตวนสฺส อโนฺตปริเกฺขเป, ยสฺส เทวปุตฺตสฺส ปริคฺคโห อโหสิ, โส จุโต; ตสฺมา ‘‘วิวิโตฺต’’ติ วุโตฺตฯ ตโต ปฏฺฐาย จ ปน สา เทวตา สมฺมาสมฺพุทฺธโต ลทฺธปริหารา พุทฺธุปฏฺฐายิกา อโหสิฯ ยทา เทวตาสมาคโม โหติ, ตทา มเหสกฺขเทวตาสุ อาคจฺฉนฺตีสุ อญฺญา อเปฺปสกฺขา เทวตา ยาว มหาสมุทฺทจกฺกวาฬปพฺพตา ตาว ปฏิกฺกมนฺติฯ อยํ ปน

อตฺตโน วสนฏฺฐาเน นิสีทิตฺวาว ธมฺมํ สุณาติฯ ยมฺปิ ปฐมยาเม ภิกฺขู ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, มชฺฌิมยาเม เทวตา, ตํ สพฺพํ ตเตฺถว นิสีทิตฺวา สุณาติฯ จตฺตาโร จ มหาราชาโนปิ ภควโต อุปฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา คจฺฉนฺตา ตํ เทวตํ ทิสฺวาว คจฺฉนฺติฯ

๙๐. **ภูตคามปาตพฺยตายา**ติ เอตฺถ ภวนฺติ อหุวุญฺจาติ **ภูตา;** ชายนฺติ วฑฺฒนฺติ ชาตา วฑฺฒิตา จาติ อโตฺถฯ **คาโม**ติ ราสิ; ภูตานํ คาโมติ **ภูตคาโม;** ภูตา เอว วา คาโม **ภูตคาโม;** ปติฏฺฐิตหริตติณรุกฺขาทีนเมตํ อธิวจนํฯ ปาตพฺยสฺส ภาโว **ปาตพฺยตา;** เฉทนเภทนาทีหิ ยถารุจิ ปริภุญฺชิตพฺพตาติ อโตฺถฯ ตสฺสา **ภูตคามปาตพฺยตาย;** นิมิตฺตเตฺถ ภุมฺมวจนํ, ภูตคามปาตพฺยตาเหตุ, ภูตคามสฺส เฉทนาทิปจฺจยา ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

๙๑. อิทานิ ตํ ภูตคามํ วิภชิตฺวา ทเสฺสโนฺต **ภูตคาโม นาม ปญฺจ พีชชาตานี**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ภูตคาโม นามา**ติ ภูตคามํ อุทฺธริตฺวา ยสฺมึ สติ ภูตคาโม โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ ‘‘ปญฺจ พีชชาตานี’’ติ อาหาติ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ เอวํ สเนฺตปิ ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูเล ชายนฺตี’’ติอาทีนิ น สเมนฺติฯ น หิ มูลพีชาทีนิ มูลาทีสุ ชายนฺติ, มูลาทีสุ ชายมานานิ ปน ตานิ พีชากตานิ, ตสฺมา เอวเมตฺถ วณฺณนา เวทิตพฺพา – **ภูตคาโม นามา**ติ วิภชิตพฺพปทํฯ **ปญฺจา**ติ ตสฺส วิภาคปริเจฺฉโทฯ **พีชชาตานี**ติ ปริจฺฉินฺนธมฺมนิทสฺสนํฯ ตสฺสโตฺถ – พีเชหิ ชาตานิ พีชชาตานิ; รุกฺขาทีนเมตํ อธิวจนํฯ อปโร นโย – พีชานิ จ ตานิ วิชาตานิ จ ปสูตานิ นิพฺพตฺตปณฺณมูลานีติ พีชชาตานิฯ เอเตน อลฺลวาลิกาทีสุ ฐปิตานํ นิพฺพตฺตปณฺณมูลานํ สิงฺคิเวราทีนํ สงฺคโห กโต โหติฯ

อิทานิ เยหิ พีเชหิ ชาตตฺตา รุกฺขาทีนิ พีชชาตานีติ วุตฺตานิ, ตานิ ทเสฺสโนฺต **‘‘มูลพีช’’**นฺติอาทิมาหฯ เตสํ อุเทฺทโส ปากโฏ เอวฯ นิเทฺทเส **ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูเล ชายนฺติ มูเล สญฺชายนฺตี**ติ เอตฺถ พีชโต นิพฺพเตฺตน พีชํ ทสฺสิตํ , ตสฺมา เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ อาลุวกเสรุกมลฺปุปฺปลปุณฺฑรีกกุวลยกนฺทปาฏลิมูลาทิเภเท มูเล คจฺฉวลฺลิรุกฺขาทีนิ ชายนฺติ สญฺชายนฺติ, ตานิ ยมฺหิ มูเล ชายนฺติ เจว สญฺชายนฺติ จ ตญฺจ, ปาฬิยํ วุตฺตํ หลิทฺทาทิ จ สพฺพมฺปิ เอตํ มูลพีชํ นามฯ เอเสว นโย ขนฺธพีชาทีสุฯ เยวาปนกขนฺธพีเชสุ ปเนตฺถ อมฺพาฏกอินฺทสาลนุหีปาฬิภทฺทกณิการาทีนิ ขนฺธพีชานิ, อมูลวลฺลิ จตุรสฺสวลฺลิกณวีราทีนิ ผฬุพีชานิ มกจิสุมนชยสุมนาทีนิ อคฺคพีชานิ, อมฺพชมฺพูปนสฏฺฐิอาทีนิ พีชพีชานีติ ทฏฺฐพฺพานิฯ

๙๒. อิทานิ ยํ วุตฺตํ ‘‘ภูตคามปาตพฺยตาย ปาจิตฺติย’’นฺติ ตตฺถ สญฺญาวเสน อาปตฺตานาปตฺติเภทํ ปาตพฺยตาเภทญฺจ ทเสฺสโนฺต **พีเช พีชสญฺญี**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ยถา ‘‘สาลีนํ เจปิ โอทนํ ภุญฺชตี’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๗๖) สาลิตณฺฑุลานํ โอทโน ‘‘สาลีนํ โอทโน’’ติ วุจฺจติ, เอวํ พีชโต สมฺภูโต ภูตคาโม ‘‘พีช’’นฺติ วุโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ ยํ ปน ‘‘พีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๑.๑๐) วุตฺตํ ภูตคามปริโมจนํ กตฺวา ฐปิตํ พีชํ, ตํ ทุกฺกฏวตฺถุฯ อถ วา ยเทตํ ‘‘ภูตคาโม นามา’’ติ สิกฺขาปทวิภงฺคสฺส อาทิปทํ, เตน สทฺธึ โยเชตฺวา ยํ พีชํ ภูตคาโม นาม โหติ, ตสฺมึ พีเช พีชสญฺญี สตฺถกาทีนิ คเหตฺวา สยํ วา ฉินฺทติ อเญฺญน วา เฉทาเปติ, ปาสาณาทีนิ คเหตฺวา สยํ วา ภินฺทติ อเญฺญน วา เภทาเปติ, อคฺคึ อุปสํหริตฺวา สยํ วา ปจติ อเญฺญน วา ปจาเปติ, อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ ยถารุตํ ปน คเหตฺวา ภูตคามวินิมุตฺตสฺส พีชสฺส ฉินฺทนาทิเภทาย ปาตพฺยตาย ปาจิตฺติยํ น วตฺตพฺพํฯ

อยเญหตุถ วินิจฺฉยกถา – ภูตคามํ วิโกเปนฺตสฺส ปาจิตฺติยํ ภูตคามปริโมจิตํ ปญฺจวิธมฺปิ พีชคามํ วิโกเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ พีชคามภูตคาโม นาเมส อตฺถิ อุทกโฏฺฐ, อตฺถิ ถลโฏฺฐ ฯ ตตฺถ อุทกโฏฺฐ สาสปมตฺติกา ติลพีชกาทิเภทา สปณฺณิกา อปณฺณิกา จ สพฺพา เสวาลชาติ อนฺตมโส อุทกปปฺปฏกํ อุปาทาย ‘‘ภูตคาโม’’ติ เวทิตโพฺพฯ อุทกปปฺปฏโก นาม อุปริ ถโทฺธ ผรุสวโณฺณ, เหฏฺฐา มุทุ นีลวโณฺณ โหติฯ ตตฺถ ยสฺส เสวาลสฺส มูลํ โอรูหิตฺวา ปถวิยํ ปติฏฺฐิตํ, ตสฺส ปถวี ฐานํฯ โย อุทเก สญฺจรติ, ตสฺส อุทกํฯ ปถวิยํ ปติฏฺฐิตํ ยตฺถ กตฺถจิ วิโกเปนฺตสฺส อุทฺธริตฺวา วา ฐานนฺตรํ สงฺกาเมนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ อุทเก สญฺจรนฺตํ วิโกเปนฺตเสฺสว ปาจิตฺติยํฯ หเตฺถหิ ปน อิโต จิโต จ วิยูหิตฺวา นฺหายิตุํ วฏฺฏติ, สกลญฺหิ อุทกํ ตสฺส ฐานํฯ ตสฺมา น โส เอตฺตาวตา ฐานนฺตรํ สงฺกามิโต โหติฯ อุทกโต ปน อุทเกน วินา สญฺจิจฺจ อุกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติ, อุทเกน สทฺธิํ อุกฺขิปิตฺวา ปุน อุทเก ปกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ ปริสฺสาวนนฺตเรน นิกฺขมติ, กปฺปิยํ การาเปตฺวาว อุทกํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ อุปฺปลินีปทุมินีอาทีนิ ชลชวลฺลิติณานิ อุทกโต อุทฺธรนฺตสฺส วา ตเตฺถว วิโกเปนฺตสฺส วา ปาจิตฺติยํฯ ปเรหิ อุปฺปาฏิตานิ วิโกเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ ตานิ หิ พีชคาเม สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ ติลพีชกสาสปมตฺตกเสวาโลปิ อุทกโต อุทฺธโต อมิลาโต อคฺคพีชสงฺคหํ คจฺฉติฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ‘‘อนนฺตกติลพีชกอุทกปปฺปฏกาทีนิ ทุกฺกฏวตฺถุกานี’’ติ วุตฺตํ, ตตฺถ การณํ น ทิสฺสติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ‘‘สมฺปุณฺณภูตคาโม น โหติ, ตสฺมา ทุกฺกฏ’’นฺติ วุตฺตํ, ตมฺปิ น สเมติ, ภูตคาเม หิ ปาจิตฺติยํ, พีชคาเม ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ อสมฺปุณฺณภูตคาโม นาม ตติโย โกฏฺฐาโส เนว ปาฬิยํ น อฏฺฐกถาสุ อาคโตฯ อถ เอตํ พีชคามสงฺคหํ คจฺฉิสฺสตีติ , ตมฺปิ น ยุตฺตํ, อภูตคามมูลตฺตา ตาทิสสฺส พีชคามสฺสาติฯ อปิจ ‘‘ครุกลหุเกสุ ครุเก ฐาตพฺพ’’นฺติ เอตํ วินยลกฺขณํฯ

ถลเฏฺฐ – ฉินฺนรุกฺขานํ อวสิโฏฺฐ หริตขาณุ นาม โหติฯ ตตฺถ กกุธกรญฺชปิยงฺคุปนสาทีนํ ขาณุ อุทฺธํ วฑฺฒติ, โส ภูตคาเมน สงฺคหิโตฯ ตาลนาฬิเกราทีนํ ขาณุ อุทฺธํ น วฑฺฒติ, โส พีชคาเมน สงฺคหิโตฯ กทลิยา ปน อผลิตาย ขาณุ ภูตคาเมน สงฺคหิโต, ผลิตาย พีชคาเมนฯ กทลี ปน ผลิตา ยาว นีลปณฺณา, ตาว ภูตคาเมเนว สงฺคหิตา, ตถา ผลิโต เวฬุฯ ยทา ปน อคฺคโต ปฏฺฐาย สุสฺสติ, ตทา พีชคาเมน สงฺคหํ คจฺฉติฯ กตรพีชคาเมน? ผฬุพีชคาเมนฯ กิํ ตโต นิพฺพตฺตติ? น กิญฺจิฯ ยทิ หิ นิพฺพเตฺตยฺย, ภูตคาเมเนว สงฺคหํ คเจฺฉยฺยฯ อินฺทสาลาทิรุเกฺข ฉินฺทิตฺวา ราสิํ กโรนฺติ, กิญฺจาปิ ราสิกตทณฺฑเกหิ รตนปฺปมาณาปิ สาขา นิกฺขมนฺติ, พีชคาเมเนว สงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ ตตฺถ มณฺฑปตฺถาย วา วติอตฺถาย วา วลฺลิอาโรปนตฺถาย วา ภูมิยํ นิขณนฺติ, มูเลสุ เจว ปเณฺณสุ จ นิคฺคเตสุ ปุน ภูตคามสงฺขฺยํ คจฺฉนฺติฯ มูลมเตฺตสุ ปน ปณฺณมเตฺตสุ วา นิคฺคเตสุ พีชคาเมน สงฺคหิตา เอวฯ

ยานิ กานิจิ พีชานิ ปถวิยํ วา อุทเกน สิญฺจิตฺวา ฐปิตานิ, กปาลาทีสุ วา อลฺลปํสุํ ปกฺขิปิตฺวา นิกฺขิตฺตานิ โหนฺติ, สพฺพานิ มูลมเตฺต ปณฺณมเตฺต วา นิคฺคเตปิ พีชานิเยวฯ สเจปิ มูลานิ จ อุปริ องฺกุโร จ นิคฺคจฺฉติ, ยาว องฺกุโร หริโต น โหติ, ตาว พีชานิเยวฯ มุคฺคาทีนํ ปน ปเณฺณสุ อุฏฺฐิเตสุ วีหิอาทีนํ วา องฺกุเร หริเต นีลปณฺณวเณฺณ ชาเต ภูตคามสงฺคหํ คจฺฉนฺติฯ ตาลฏฺฐีนํ ปฐมํ สูกรทาฐา วิย มูลํ นิคฺคจฺฉติฯ นิคฺคเตปิ ยาว อุปริ ปตฺตวฏฺฏิ น นิคฺคจฺฉติ, ตาว พีชคาโมเยวฯ นาฬิเกรสฺส ตจํ ภินฺทิตฺวา ทนฺตสูจิ วิย องฺกุโร นิคฺคจฺฉติ , ยาว มิคสิงฺคสทิสา นีลปตฺตวฏฺฏิ น โหติ, ตาว พีชคาโมเยวฯ มูเล อนิคฺคเตปิ ตาทิสาย ปตฺตวฏฺฏิยา ชาตาย อมูลกภูตคาเม สงฺคหํ คจฺฉติฯ

อมฺพฏฺฐิอาทีนิ วีหิอาทีหิ วินิจฺฉินิตพฺพานิฯ วนฺทากา วา อญฺญา วา ยา กาจิ รุเกฺข ชายิตฺวา รุกฺขํ โอตฺถรติ, รุโกฺขว ตสฺสา ฐานํ, ตํ วิโกเปนฺตสฺส วา ตโต อุทฺธรนฺตสฺส วา ปาจิตฺติยํฯ

เอกา อมูลิกา ลตา โหติ, องฺคุลิเวฐโก วิย วนปฺปคุมฺพทณฺฑเก เวเฐติ, ตสฺสาปิ อยเมว วินิจฺฉโยฯ เคหมุขปาการเวทิกาเจติยาทีสุ นีลวโณฺณ เสวาโล โหติ, ยาว เทฺว ตีณิ ปตฺตานิ น สญฺชายนฺติ ตาว อคฺคพีชสงฺคหํ คจฺฉติ ฯ ปเตฺตสุ ชาเตสุ ปาจิตฺติยวตฺถุฯ ตสฺมา ตาทิเสสุ ฐาเนสุ สุธาเลปมฺปิ ทาตุํ น วฎฺฎติฯ อนุปสมฺปเนฺนน ลิตฺตสฺส อุปริเสฺนหเลโป ทาตุํ วฎฺฎติฯ สเจ นิทาฆสมเย สุกฺขเสวาโล ติฎฺฐติ, ตํ สมฺมุญฺชนีอาทีหิ ฆํสิตฺวา อปเนตุํ วฎฺฎติฯ ปานียฆฎาทีนํ พหิ เสวาโล ทุกฺกฎวตฺถุ, อโนฺต อโพฺพหาริโกฯ ทนฺตกฎฺฐปูวาทีสุ กณฺณกมฺปิ อโพฺพหาริกเมวฯ วุตฺตเญฺหตํ – ‘‘สเจ เครุกปริกมฺมกตา ภิตฺติ กณฺณกิตา โหติ, โจฬกํ เตเมตฺวา ปีเฬตฺวา ปมชฺชิตพฺพา’’ติ (มหาว. ๖๖)ฯ

ปาสาณชาติปาสาณททฺทุเสวาลเสเลยฺยกาทีนิ อหริตวณฺณานิ อปตฺตกานิ จ ทุกฺกฎวตฺถุกานิฯ อหิจฺฉตฺตกํ ยาว มกุฬํ โหติ, ตาว ทุกฺกฎวตฺถุฯ ปุปฺผิตกาลโต ปฎฺฐาย อโพฺพหาริกํฯ อลฺลรุกฺขโต ปน อหิจฺฉตฺตกํ คณฺหโนฺต รุกฺขตฺตจํ วิโกเปติ, ตสฺมา ตตฺถ ปาจิตฺติยํฯ รุกฺขปปฺปฎิกายปิ เอเสว นโยฯ ยา ปน อินฺทสาลกกุธาทีนํ ปปฺปฎิกา รุกฺขโต มุจฺจิตฺวา ติฎฺฐติ, ตํ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ นิยฺยาสมฺปิ รุกฺขโต มุจฺจิตฺวา ฐิตํ สุกฺขรุเกฺข วา ลคฺคํ คณฺหิตุํ วฎฺฎติฯ อลฺลรุกฺขโต น วฎฺฎติฯ ลาขายปิ เอเสว นโยฯ รุกฺขํ จาเลตฺวา ปณฺฑุปลาสํ วา ปริณตกณิการาทิปุปฺผํ วา ปาเตนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ หตฺถกุกฺกุเจฺจน มุทุเกสุ อินฺทสาลนุหีขนฺธาทีสุ วา ตตฺถชาตกตาลปณฺณาทีสุ วา อกฺขรํ ฉินฺทนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ

สามเณรานํ ปุปฺผํ โอจินนฺตานํ สาขํ โอนาเมตฺวา ทาตุํ วฎฺฎติฯ เตหิ ปน ปุเปฺผหิ ปานียํ น วาเสตพฺพํฯ ปานียวาสตฺถิเกน สามเณรํ อุกฺขิปิตฺวา โอจินาเปตพฺพานิฯ ผลสาขาปิ อตฺตนา ขาทิตุกาเมน น โอนาเมตพฺพาฯ สามเณรํ อุกฺขิปิตฺวา ผลํ คาหาเปตพฺพํฯ ยํกิญฺจิ คจฺฉํ วา ลตํ วา อุปฺปาเฎนฺตหิ สามเณเรหิ สทฺธึ คเหตฺวา อากฑฺฒิตุํ น วฎฺฎติฯ เตสํ ปน อุสฺสาหชนนตฺถํ อนากฑฺฒเนฺตน กฑฺฒนาการํ ทเสฺสเนฺตน วิย อเคฺค คเหตุํ วฎฺฎติฯ เยสํ รุกฺขานํ สาขา รุหติ, เตสํ สาขํ มกฺขิกาพีชนาทีนํ อตฺถาย กปฺปิยํ อการาเปตฺวา คหิตํ ตเจ วา ปเตฺต วา อนฺตมโส นเขนปิ วิลิขนฺตสฺส ทุกฺกฎํฯ อลฺลสิงฺคิเวราทีสุปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปน กปฺปิยํ การาเปตฺวา สีตเล ปเทเส ฐปิตสฺส มูลํ สญฺชายติ, อุปริภาเค ฉินฺทิตุํ วฎฺฎติฯ สเจ องฺกุโร ชายติ, เหฎฺฐาภาเค ฉินฺทิตุํ วฎฺฎติฯ มูเล จ นีลงฺกุเร จ ชาเต น วฎฺฎติฯ

ฉินฺทติ วา เฉทาเปติ วาติ อนฺตมโส สมฺมุญฺชโนสลากายปิ ติณานิ ฉินฺทิสฺสามีติ ภูมึ สมฺมชฺชโนฺต สยํ วา ฉินฺทติ, อเญฺญน วา เฉทาเปติฯ **ภินฺทติ วา เภทาเปติ วา**ติ อนฺตมโส จงฺกมโนฺตปิ ฉิชฺชนกํ ฉิชฺชตุ, ภิชฺชนกํ ภิชฺชตุ, จงฺกมิตฎฺฐานํ ทเสฺสสฺสามีติ สญฺจิจฺจ ปาเทหิ อกฺกมโนฺต ติณวลฺลิอาทีนิ สยํ วา ภินฺทติ อเญฺญน วา เภทาเปติฯ สเจปิ หิ ติณํ วา ลตํ วา คณฺฐึ กโรนฺตสฺส ภิชฺชติ, คณฺฐิปิ น กาตโพฺพฯ ตาลรุกฺขาทีสุ ปน โจรานํ อนารุหนตฺถาย ทารุมกฺกฎกํ อาโกเฎนฺติ, กณฺฎเก พนฺธนฺติ, ภิกฺขุสฺส เอวํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ สเจ ทารุมกฺกฎโก รุเกฺข อลฺลีนมตฺตโว โหติ, รุกฺขํ น ปีเฬติ, วฎฺฎติฯ ‘‘รุกฺขํ ฉินฺท, ลตํ ฉินฺท, กนฺทํ วา มูลํ วา อุปฺปาเฎหี’’ติ วตฺตุมฺปิ วฎฺฎติ, อนิยามิตตฺตาฯ นิยาเมตฺวา ปน ‘‘อิมํ รุกฺขํ ฉินฺทา’’ติอาทิ วตฺตุํ น วฎฺฎติฯ นามํ คเหตฺวาปิ ‘‘อมฺพรุกฺขํ จตุรสฺสวลฺลึ อาลุวกนฺทํ มุญฺชติณํ อสฺกรุกฺขจฺฉลฺลึ ฉินฺท ภินฺท อุปฺปาเฎหี’’ติอาทิวจนมฺปิ อนิยามิตเมว โหติฯ ‘‘อิมํ อมฺพรุกฺข’’นฺติอาทิวจนเมว หิ นิยามิตํ นาม, ตํ น วฎฺฎติฯ

ปจติ วา ปจาเปติ วาติ อนฺตมโส ปตฺตมฺปิ ปจิตุกาโม ติณาทีนํ อุปริ สญฺจิจฺจ อคฺคึ กโรโนฺต สยํ วา ปจติ, อเญฺญน วา ปจาเปตีติ สพฺพํ ปถวีขณนสิกฺขาปเท วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํฯ อ

นิยาเมตฺวา ปน ‘‘มุเคฺค ปจ, มาเส ปจา’’ติอาทิ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อิเม มุเคฺค ปจ, อิเม มาเส ปจา’’ติ เอวํ วตฺตุํ น วฏฺฏติฯ

อนาปตฺติ อิมํ ชานาติอาทีสุ ‘‘อิมํ มูลเภสชฺชํ ชาน, อิมํ มูลํ วา ปณฺณํ วา เทหิ, อิมํ รุกฺขํ วา ลตํ วา อาหร, อิมินา ปุเปฺผน วา ผเลน วา ปเณฺณน วา อโตฺถ, อิมํ รุกฺขํ วา ลตํ วา ผลํ วา กปฺปิยํ กโรหี’’ติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เอตฺตาวตา ภูตคามปริโมจนํ กตํ โหติฯ ปริภุญฺชเนฺตน ปน พีชคามปริโมจนตฺถํ ปุน กปฺปิยํ กาเรตพฺพํฯ

กปฺปิยกรณเญฺจตฺถ อิมินา สุตฺตานุสาเรน เวทิตพฺพํ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตุํ อคฺคิปริชิตํ สตฺถปริชิตํ นขปริชิตํ อพีชํ นิพฺพฏฺฏพีชเมว ปญฺจม’’นฺติฯ ตตฺถ ‘‘อคฺคิปริชิต’’นฺติ อคฺคินา ปริชิตํ อธิภูตํ ทฑฺฒํ ผุฏฺฐนฺติ อโตฺถฯ ‘‘สตฺถปริชิต’’นฺติ สเตฺถน ปริชิตํ อธิภูตํ ฉินฺนํ วิทฺธํ วาติ อโตฺถฯ เอส นโย นขปริชิเตฯ อพีชนิพฺพฏฺฏพีชานิ สยเมว กปฺปิยานิฯ อคฺคินา กปฺปิยํ กโรเนฺตน กฏฺฐคฺคิโคมยคฺคิอาทีสุ เยน เกนจิ อนฺตมโส โลหขเณฺฑนปิ อาทิเตฺตน กปฺปิยํ กาตพฺพํฯ ตญฺจ โข เอกเทเส ผุสเนฺตน ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวาว กาตพฺพํฯ สเตฺถน กโรเนฺตน ยสฺส กสฺสจิ โลหมยสตฺถสฺส อนฺตมโส สูจินขเจฺฉทนานมฺปิ ตุเณฺฑน วา ธาราย วา เฉทํ วา เวธํ วา ทเสฺสเนฺตน ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวาว กาตพฺพํฯ นเขน กปฺปิยํ กโรเนฺตน ปูตินเขน น กาตพฺพํฯ มนุสฺสานํ ปน สีหพฺยคฺฆทีปิมกฺกฏาทีนํ สกุนฺตานญฺจ นขา ติขิณา โหนฺติ, เตหิ กาตพฺพํฯ อสฺสมหึสสูกรมิคโครูปาทีนํ ขุรา อติขิณา, เตหิ น กาตพฺพํ, กตมฺปิ อกตํ โหติฯ หตฺถินขา ปน ขุรา น โหนฺติ, เตหิ วฏฺฏติฯ เยหิ ปน กาตุํ วฏฺฏติ, เตหิ ตตฺถชาตเกหิปิ อุทฺธริตฺวา คหิตเกหิปิ เฉทํ วา เวธํ วา ทเสฺสเนฺตน ‘‘กปฺปิย’’นฺติ วตฺวาว กาตพฺพํฯ

ตตฺถ สเจปิ พีชานํ ปพฺพตมโตฺต ราสิ รุกฺขสหสฺสํ วา ฉินฺทิตฺวา เอกาพทฺธํ กตฺวา อุจฺฉูนํ วา มหาภาโร พนฺธิตฺวา ฐปิโต โหติ, เอกสฺมิํ พีเช วา รุกฺขสาขาย วา อุจฺฉุมฺหิ วา กปฺปิเย กเต สพฺพํ กตํ โหติฯ อุจฺฉู จ ทารูนิ จ เอกโต พทฺธานิ โหนฺติ, อุจฺฉุํ กปฺปิยํ กริสฺสามีติ ทารุํ วิชฺฌติ, วฏฺฏติเยวฯ สเจ ปน ยาย รชฺชุยา วา วลฺลิยา วา พทฺธานิ, ตํ วิชฺฌติ, น วฏฺฏติฯ อุจฺฉุขเณฺฑานํ ปจฺฉิํ ปูเรตฺวา อาหรนฺติ, เอกสฺมิํ ขเณฺฑ กปฺปิเย กเต สพฺพํ กตเมว โหติฯ มริจปกฺกาทีหิ มิเสฺสตฺวา ภตฺตํ อาหรนฺติ, ‘‘กปฺปิยํ กโรหี’’ติ วุเตฺต สเจปิ ภตฺตสิเตฺถ วิชฺฌติ, วฏฺฏติเยวฯ ติลตณฺฑุลาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ยาคุยา ปกฺขิตฺตานิ ปน เอกาพทฺธานิ หุตฺวา น สนฺติฏฺฐนฺติ, ตตฺถ เอกเมกํ วิชฺฌิตฺวา กปฺปิยํ กาตพฺพเมวฯ กปิตฺถผลาทีนํ อโนฺต มิญฺชํ กฏาหํ มุญฺจิตฺวา สญฺจรติ, ภินฺทาเปตฺวา กปฺปิยํ การาเปตพฺพํฯ เอกาพทฺธํ โหติ, กฏาเหปิ กาตุํ วฏฺฏติฯ

อสญฺจิจฺจาติ ปาสาณรุกฺขาทีนิ วา ปวเฏฺฏเนฺตสฺส สาขํ วา กฑฺฒเนฺตสฺส กตฺตรทเณฺฑน วา ภูมิํ ปหริตฺวา คจฺฉเนฺตสฺส ติณานิ ฉิชฺชนฺติ, ตานิ เตน ฉินฺทิสฺสามีติ เอวํ สญฺจิจฺจ อจฺฉินฺนตฺตา อสญฺจิจฺจ ฉินฺนานิ นาม โหนฺติฯ อิติ อสญฺจิจฺจ ฉินฺทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

อสติยาติ อญฺญวิหิโต เกนจิ สทฺธิํ กิญฺจิ กเถโนฺต ปาทงฺคุฏฺฐเกน วา หเตฺถน วา ติณํ วา ลตํ วา ฉินฺทโนฺต ติฏฺฐติ, เอวํ อสติยา ฉินฺทนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

อชานนฺตสฺสาติ เอตฺถพฺภนฺตเร พีชคาโมติ วา ภูตคาโมติ วา น ชานาติ, ฉินฺทามีติปิ น ชานาติ, เกวลํ วติยา วา ปลาลปุเญฺช วา นิขาทนํ วา ขณิตฺติํ วา กุทาลํ วา สโงฺคปนตฺถาย ฐเปติ, ฑยฺหมานหโตฺถ วา อคฺคิํ ปาเตติ, ตตฺร เจ ติณานิ ฉิชฺชนฺติ วา ฑยฺหนฺติ วา อนาปตฺติฯ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกวณฺณนายํ ปน สพฺพอฏฺฐกถาสุ ‘‘สเจ ภิกฺขุ รุเกฺขน วา อโชฺฌตฺถโฏ

โหติ, โอปาเต วา ปติโต สกฺกา จ โหติ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา ภูมึ วา ขณิตฺวา นิกฺขมิตุํ, ชีวิตเหตุปิ อตฺตนา น กาตพฺพํฯ อเญฺญน ปน ภิกฺขุนา ภูมึ วา ขณิตฺวา รุกฺขํ วา ฉินฺทิตฺวา อลฺลรุกฺขโต วา ทณฺฑกํ ฉินฺทิตฺวา ตํ รุกฺขํ ปวเฎฺฐตฺวา นิกฺขาเมตุํ วฎฺฎติ, อนาปตฺตี''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ การณํ น ทิสฺสติ – ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทวฑาเห ฑยฺหมาเน ปฎิคฺคิํ ทาตุํ, ปริตฺตํ กาตุ''นฺติ (จูฬว. ๒๘๓) อิทํ ปน เอกเมว สุตฺตํ ทิสฺสติฯ สเจ เอตสฺส อนุโลมํ ''อตฺตโน น วฎฺฎติ, อญฺญสฺส วฎฺฎตี''ติ อิทํ นานากรณํ น สกฺกา ลทฺธุํฯ อตฺตโน อตฺถาย กโรนฺต อตฺตสิเนเหน อกุสลจิตฺเตเนว กโรติ, ปโร ปน การุเญฺญน, ตสฺมา อนาปตฺตีติ เจฯ เอตมฺปิ อการณํฯ กุสลจิตฺเตนาปิ หิ อิมํ อาปตฺติํ อาปชฺชติฯ สพฺพอฎฺฐกถาสุ ปน วุตฺตตฺตา น สกฺกา ปฎิเสเธตุํฯ คเวสิตพฺพา เอตฺถ ยุตฺติฯ อฎฺฐกถาจริยานํ วา สทฺธาย คนฺตพฺพนฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฎฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติฯ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ภูตคามสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. อญฺญวาทกสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๔. ทุติยสิกฺขาปเท – **อนาจารํ อาจริตฺวา**ติ อกาตพฺพํ กตฺวา; กายวจีทฺวาเรสุ อาปตฺติํ อาปชฺชิตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรตี**ติ อเญฺญน วจเนน อญฺญํ วจนํ ปฎิจรติ ปฎิจฺฉาเทติ อโชฺฌตฺถรติ; อิทานิ ตํ ปฎิจรณวิธิํ ทเสฺสนฺโต **''โก อาปนฺโน''**ติอาทิมาหฯ ตตฺรายํ วจนสมฺพนฺโธ – โส กิร กิญฺจิ วีติกฺกมํ ทิสฺวา ''อาวุโส, อาปตฺติํ อาปนฺโนสี''ติ สงฺฆมเชฺฌ อาปตฺติยา อนุยุญฺชิยมาโน ''โก อาปนฺโน''ติ วทติฯ ''ตโต ตฺว''นฺติ วุเตฺต ''อหํ กิํ อาปนฺโน''ติ วทติฯ อถ ''ปาจิตฺติยํ วา ทุกฺกฎํ วา''ติ วุเตฺต วตฺถุํ ปุจฺฉนฺโต ''อหํ กิสฺมิํ อาปนฺโน''ติ วทติฯ ตโต ''อสุกสฺมิํ นาม วตฺถุสฺมิ''นฺติ วุเตฺต ''อหํ กถํ อาปนฺโน, กิํ กโรนฺโต อาปนฺโนมฺหี''ติ ปุจฺฉติฯ อถ ''อิทํ นาม กโรนฺโต อาปนฺโน''ติ วุเตฺต ''กํ ภณถา''ติ วทติฯ ตโต ''ตํ ภณามา''ติ วุเตฺต ''กิํ ภณถา''ติ วทติฯ

อปิเจตฺถ อยํ ปาฬิมุตฺตโกปิ อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรณวิธิ – ภิกฺขูหิ ''ตว สิปาฎิกาย กหาปโณ ทิโฎฺฐ, กิเสฺสวมสารุปฺปํ กโรสี''ติ วุโตฺต ''สุทิฎฺฐํ, ภเนฺต, น ปเนโส กหาปโณ; ติปุมณฺฑลํ เอต''นฺติ ภณโนฺต วา ''ตฺวํ สุรํ ปิวโนฺต ทิโฎฺฐ, กิเสฺสวํ กโรสี''ติ วุโตฺต ''สุทิโฎฺฐ , ภเนฺต, น ปเนสา สุรา, เภสชฺชตฺถาย สมฺปาทิตํ อริฎฺฐ''นฺติ ภณโนฺต วา ''ตฺวํ ปฎิจฺฉเนฺน อาสเน มาตุคาเมน สทฺธิํ นิสิโนฺน ทิโฎฺฐ, กิเสฺสวมสารุปฺปํ กโรสี''ติ วุโตฺต ''เยน ทิฎฺฐํ สุทิฎฺฐํ, วิญฺญู ปเนตฺถ ทุติโย อตฺถิ, โส กิสฺส น ทิโฎฺฐ''ติ ภณโนฺต วา, ''อีทิสํ ตยา กิญฺจิ ทิฎฺฐ''นฺติ ปุโฎฺฐ ''น สุณามี''ติ โสตมุปเนโนฺต วา, โสตทฺวาเร ปุจฺฉนฺตานํ จกฺขุํ อุปเนโนฺต วา, อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรตีติ เวทิตพฺพํฯ **อญฺญวาทกํ โรเปตู**ติ อญฺญวาทกํ อาโรเปตุ; ปติฎฺฐาเปตูติ อโตฺถฯ **วิเหสกํ โรเปตู**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๙๘. **อญฺญวาทเก วิเหสเก ปาจิตฺติย**นฺติ เอตฺถ อญฺญํ วทตีติ อญฺญวาทกํ; อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรณเสฺสตํ นามํฯ วิเหเสตีติ วิเหสกํ; ตุณฺหีภูตเสฺสตํ นามํ, ตสฺมิํ **อญฺญวาทเก วิเหสเกฯ ปาจิตฺติย**นฺติ วตฺถุทฺวเย ปาจิตฺติยทฺวยํ วุตฺตํฯ

๑๐๐. **อโรปิเต อญฺญวาทเก**ติ กมฺมวาจาย อนาโรปิเต อญฺญวาทเกฯ **อโรปิเต วิเหสเก**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

๑๐๑. **ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี**ติอาทีสุ ยํ ตํ อญฺญวาทกวิเหสกโรปนกมฺมํ กตํ, ตเญฺจ ธมฺมกมฺมํ โหติ, โส จ ภิกฺขุ ตสฺมึ ธมฺมกมฺมสญฺญี อญฺญวาทกญฺจ วิเหสกญฺจ กโรติ, อถสฺส ตสฺมึ อญฺญวาทเก จ วิเหสเก จ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสาติ อิมินา นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

๑๐๒. **อชานโนฺต ปุจฺฉตี**ติ อาปตฺตึ วา อาปนฺนภาวํ อชานโนฺตเยว ‘‘กึ ตุเมฺห ภณถ, อหํ น ชานามี’’ติ ปุจฺฉติฯ **คิลาโน วา น กเถตี**ติ มุเข ตาทิโส พฺยาธิ โหติ, เยน กเถตุํ น สโกฺกติฯ **สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ วา**ติอาทีสุ สงฺฆมเชฺฌ กถิเต ตปฺปจฺจยา สงฺฆสฺส ภณฺฑนํ วา กลโห วา วิวาโท วา ภวิสฺสติ, โส มา อโหสีติ มญฺญมาโน น กเถตีติ อิมินา นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฎฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, สิยา กิริยํ , สิยา อกิริยํ, อเญฺญนญฺญํ ปฎิจรนฺตสฺส หิ กิริยํ โหติ, ตุณฺหีภาเวน วิเหสนฺตสฺส อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อญฺญวาทกสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๓. ตติยสิกฺขาปเท – **ทพฺพํ มลฺลปุตฺตํ ภิกฺขู อุชฺฌาเปนฺตี**ติ ‘‘ฉนฺทาย ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต’’ติอาทีนิ วทนฺตา ตํ อายสฺมนฺตํ เตหิ ภิกฺขูหิ อวชานาเปนฺติ, อวณฺณาย โอโลกาเปนฺติ, ลามกโต วา จินฺตาเปนฺตี’’ติ อโตฺถฯ ลกฺขณํ ปเนตฺถ สทฺทสตฺถานุสาเรน เวทิตพฺพํฯ โอชฺฌาเปนฺตีติปิ ปาโฐฯ อยเมวโตฺถ ฯ **ฉนฺทายา**ติ ฉเนฺทน ปกฺขปาเตน; อตฺตโน อตฺตโน สนฺทิฎฺฐสมฺภตฺตานํ ปณีตานิ ปญฺญเปตีติ อธิปฺปาโยฯ **ขิยฺยนฺตี**ติ ‘‘ฉนฺทาย ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต’’ติอาทีนิ วทนฺตา ปกาเสนฺติฯ

๑๐๕. **อุชฺฌาปนเก ขิยฺยนเก ปาจิตฺติย**นฺติ เอตฺถ เยน วจเนน อุชฺฌาเปนฺติ, ตํ อุชฺฌาปนกํฯ เยน จ ขิยฺยนฺติ ตํ ขิยฺยนกํฯ ตสฺมึ อุชฺฌาปนเก ขิยฺยนเกฯ **ปาจิตฺติย**นฺติ วตฺถุทฺวเย ปาจิตฺติยทฺวยํ วุตฺตํฯ

๑๐๖. **อุชฺฌาปนกํ นาม อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมตํ เสนาสนปญฺญาปกํ วา...เป. ... อปฺปมตฺตกวิสฺสชฺชนกํ วา**ติ เอเตสํ ปทานํ **‘‘มงฺกุกตฺตุกาโม’’**ติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ **อวณฺณํ กตฺตุกาโม อยสํ กตฺตุกาโม**ติ อิเมสํ ปน วเสน **อุปสมฺปนฺน**นฺติอาทีสุ ‘‘อุปสมฺปนฺนสฺสา’’ติ เอวํ วิภตฺติวิปริณาโม กาตโพฺพฯ **อุชฺฌาเปติ วา ขิยฺยติ วา อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ ปน ยสฺมา ‘‘ขิยฺยนกํ นามา’’ติ เอวํ มาติกาปทํ อุทฺธริตฺวาปิ ‘‘อุชฺฌาปนกํ นามา’’ติ อิมสฺส ปทสฺส วุตฺตวิภโงฺคเยว วตฺตโพฺพ โหติ, อญฺญวาทกสิกฺขาปเท วิย อโญฺญ วิเสโส นตฺถิ, ตสฺมา ตํ วิสุํ อนุทฺธริตฺวา อวิภชิตฺวา นิคมนเมว เอกโต กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี**ติอาทีสุ ยํ ตสฺส อุปสมฺปนฺนสฺส สมฺมุติกมฺมํ กตํ ตเญฺจ ธมฺมกมฺมํ โหติ, โส จ ภิกฺขุ ตสฺมึ ธมฺมกมฺมสญฺญี อุชฺฌาปนกญฺจ ขิยฺยนกญฺจ กโรติ, อถสฺส ตสฺมึ อุชฺฌาปนเก จ ขิยฺยนเก จ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสาติ อิมินา นเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

อนุปสมฺปนฺนํ อุชฺฌาเปติ วา ขิยฺยติ วาติ เอตฺถ อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมตํ อญฺญํ อนุปสมฺปนฺนํ อุชฺฌาเปติ อวชานาเปติ, ตสฺส วา ตํ สนฺติเก ขิยฺยตีติ อโตฺถฯ **อุปสมฺปนฺนํ**

สเงฺฆน อสมฺมตนฺติ กมฺมวาจาย อสมฺมตํ เกวลํ ‘‘ตเวโส ภาโร’’ติ สเงฺฆน อาโรปิตภารํ ภิกฺขูนํ วา ผาสุวิหารตฺถาย สยเมว ตํ ภารํ วหนฺตํ, ยตฺร วา เทฺว ตโย ภิกฺขู วิหรนฺติ, ตตฺร วา ตาทิสํ กมฺมํ กโรนฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อนุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน สมฺมตํ วา อสมฺมตํ วา**ติ เอตฺถ ปน กิญฺจาปิ อนุปสมฺปนฺนสฺส เตรส สมฺมุติโย ทาตุํ น วฏฺฏนฺติฯ อถ โข อุปสมฺปนฺนกาเล ลทฺธสมฺมุติโก ปจฺฉา อนุปสมฺปนฺนภาเว ฐิโต, ตํ สนฺธาย ‘‘สเงฺฆน สมฺมตํ วา’’ติ วุตฺตํฯ ยสฺส ปน พฺยตฺตสฺส สามเณรสฺส เกวลํ สเงฺฆน วา สมฺมเตน วา ภิกฺขุนา ‘‘ตฺวํ อิทํ กมฺมํ กโรหี’’ติ ภาโร กโต, ตาทิสํ สนฺธาย ‘‘อสมฺมตํ วา’’ติ วุตฺตํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อุชฺฌาปนกสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. ปฐมเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๘. จตุตฺถสิกฺขาปเท – **เหมนฺติเก กาเล**ติ เหมนฺตกาเล หิมปาตสมเยฯ **กายํ โอตาเปนฺตา**ติ มญฺจปีฐาทีสุ นิสินฺนา พาลาตเปน กายํ โอตาเปนฺตาฯ **กาเล อาโรจิเต**ติ ยาคุภตฺตาทีสุ ยสฺส กสฺสจิ กาเล อาโรจิเตฯ **โอวฏฺฐํ โหตี**ติ หิมวเสฺสน โอวฏฺฐํ ตินฺตํ โหติฯ

๑๑๐. **อวสฺสิกสเงฺกเต**ติ วสฺสิกวสฺสานมาสาติ เอวํ อปญฺญเตฺต จตฺตาโร เหมนฺติเก จตฺตาโร จ คิมฺหิเก อฏฺฐ มาเสติ อโตฺถฯ **มณฺฑเป วา**ติ สาขามณฺฑเป วา ปทรมณฺฑเป วาฯ **รุกฺขมูเล วา**ติ ยสฺส กสฺสจิ รุกฺขสฺส เหฏฺฐาฯ **ยตฺถ กากา วา กุลลา วา น อูหทนฺตี**ติ ยตฺถ ธุวนิวาเสน กุลาวเก กตฺวา วสมานา เอเต กากกุลลา วา อเญฺญ วา สกุนฺตา ตํ เสนาสนํ น อูหทนฺติ, ตาทิเส รุกฺขมูเล นิกฺขิปิตุํ อนุชานามีติฯ ตสฺมา ยตฺถ โคจรปฺปสุตา สกุนฺตา วิสฺสมิตฺวา คจฺฉนฺติ, ตสฺส รุกฺขสฺส มูเล นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ ยสฺมิํ ปน ธุวนิวาเสน กุลาวเก กตฺวา วสนฺติ, ตสฺส รุกฺขสฺส มูเล น นิกฺขิปิตพฺพํฯ ‘‘อฏฺฐ มาเส’’ติ วจนโต เยสุ ชนปเทสุ วสฺสกาเล น วสฺสติ, เตสุปิ จตฺตาโร มาเส นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติเยวฯ ‘‘อวสฺสิกสเงฺกเต’’ติ วจนโต ยตฺถ เหมเนฺต เทโว วสฺสติ, ตตฺถ เหมเนฺตปิ อโชฺฌกาเส นิกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติฯ คิเมฺห ปน สพฺพตฺถ วิคตวลาหกํ วิสุทฺธํ นภํ โหติ, เอวรูเป กาเล เกนจิเทว กรณีเยน อโชฺฌกาเส มญฺจปีฐํ นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ

อโพฺภกาสิเกนาปิ วตฺตํ ชานิตพฺพํ, ตสฺส หิ สเจ ปุคฺคลิกมญฺจโก อตฺถิ, ตเตฺถว สยิตพฺพํฯ สงฺฆิกํ คณฺหเนฺตน เวเตฺตน วา วาเกน วา วีตมญฺจโก คเหตโพฺพฯ ตสฺมิํ อสติ ปุราณมญฺจโก คเหตโพฺพฯ ตสฺมิมฺปิ อสติ นววายิโม วา โอนทฺธโก วา คเหตโพฺพฯ คเหตฺวา จ ปน ‘‘อหํ อุกฺกฏฺฐรุกฺขมูลิโก อุกฺกฏฺฐอโพฺภกาสิโก’’ติ จีวรกุฏิมฺปิ อกตฺวา อสมเย อโชฺฌกาเส รุกฺขมูเล วา ปญฺญเปตฺวา นิปชฺชิตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน จตุคฺคุเณนปิ จีวเรน กตกุฏิ อเตเมนฺตํ รกฺขิตุํ น สโกฺกติ, สตฺตาหวทฺทลิกาทีนิ ภวนฺติ, ภิกฺขุโน กายานุคติกตฺตา วฏฺฏติฯ

อรเญฺญ ปณฺณกุฏีสุ วสนฺตานํ สีลสมฺปทาย ปสนฺนจิตฺตา มนุสฺสา นวํ มญฺจปีฐํ เทนฺติ ‘‘สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชถา’’ติ วสิตฺวา คจฺฉเนฺตหิ สามนฺตวิหาเร สภาคภิกฺขูนํ เปเสตฺวา คนฺตพฺพํ, สภาคานํ อภาเว อโนวสฺสเก นิกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพํ, อโนวสฺสเก อสติ รุเกฺข ลเคฺคตฺวา คนฺตพฺพํฯ เจติยงฺคเณ สมฺมชฺชนิํ คเหตฺวา โภชนสาลงฺคณํ วา อุโปสถาคารงฺคณํ วา ปริเวณทิวาฏฺฐานอคฺคิสาลาทีสุ วา อญฺญตรํ สมฺมชฺชิตฺวา โธวิตฺวา ปุน สมฺมชฺชนีมาฬเกเยว

ฐเปตพฺพาฯ อุโปสถาคาราทีสุ อญฺญตรสฺมึ คเหตฺวา อวเสสานิ สมฺมชฺชนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ

โย ปน ภิกฺขาจารมคฺคํ สมฺมชฺชนฺโต คนฺตุกาโม โหติ, เตน สมฺมชฺชิตฺวา สเจ อนฺตรา มเคฺค สาลา อตฺถิ, ตตฺถ ฐเปตพฺพาฯ สเจ นตฺถิ, วลาหกานํ อนุฏฺฐิตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา ''ยาวาหํ คามโต นิกฺขมามิ, ตาว น วสฺสิสฺสตี''ติ ชานเนฺตน ยตฺถ กตฺถจิ นิกฺขิปิตฺวา ปุน ปจฺจาคจฺฉเนฺตน ปากติกฏฺฐาเน ฐเปตพฺพาฯ สเจ วสฺสิสฺสตีติ ชานโนฺต อโชฺฌกาเส ฐเปติ, ทุกฺกฏนฺติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ สเจ ปน ตตฺร ตเตฺรว สมฺมชฺชนตฺถาย สมฺมชฺชนี นิกฺขิตฺตา โหติ, ตํ ตํ ฐานํ สมฺมชฺชิตฺวา ตตฺร ตเตฺรว นิกฺขิปิตุํ วฏฺฏติฯ อาสนสาลํ สมฺมชฺชเนฺตน วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ ตตฺริทํ วตฺตํ – มชฺฌโต ปฏฺฐาย ปาทฏฺฐานาภิมุขา วาลิกา หริตพฺพาฯ กจวรํ หเตฺถหิ คเหตฺวา พหิ ฉเฑฺฑตพฺพํฯ

๑๑๑. มสารโกติ มญฺจปาเท วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ อฏนิโย ปเวเสตฺวา กโตฯ **พุนฺทิกาพโทฺธ**ติ อฏนีหิ มญฺจปาเท ฑํสาเปตฺวา ปลฺลงฺกสเงฺขเปน กโตฯ **กุฬีรปาทโก**ติ อสฺสเมณฺฑกาทีนํ ปาทสทิเสหิ ปาเทหิ กโตฯ โย วา ปน โกจิ วงฺกปาทโก, อยํ วุจฺจติ กุฬีรปาทโกฯ **อาหจฺจปาทโก**ติ อยํ ปน ''อาหจฺจปาทโก นาม มโญฺจ อเงฺค วิชฺฌิตฺวา กโต โหตี''ติ เอวํ ปรโต ปาฬิยํเยว วุโตฺต, ตสฺมา อฏนิโย วิชฺฌิตฺวา ตตฺถ ปาทสิขํ ปเวเสตฺวา อุปริ อาณิํ ทตฺวา กตมโญฺจ ''อาหจฺจปาทโก''ติ เวทิตโพฺพฯ ปีเฐปิ เอเสว นโยฯ **อโนฺต สํเวเฐตฺวา พทฺธํ โหตี**ติ เหฏฺฐา จ อุปริ จ วิตฺถตํ มเชฺฌ สงฺขิตฺตํ ปณวสณฺฐานํ กตฺวา พทฺธํ โหติ, ตํ กิร มเชฺฌ สีหพฺยคฺฆจมฺมปริกฺขิตฺตมฺปิ กโรนฺติฯ อกปฺปิยจมฺมํ นาเมตฺถ นตฺถิฯ เสนาสนญฺหิ โสวณฺณมยมฺปิ วฏฺฏติ, ตสฺมา ตํ มหคฺฆํ โหติฯ **อนุปสมฺปนฺนํ สนฺถราเปติ ตสฺส ปลิโพโธ**ติ เยน สนฺถราปิตํ, ตสฺส ปลิโพโธฯ **เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – เถโร โภชนสาลายํ ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา ทหรํ อาณาเปติ ''คจฺฉ ทิวาฏฺฐาเน มญฺจปีฐํ ปญฺญเปหี''ติฯ โส ตถา กตฺวา นิสิโนฺนฯ เถโร ยถารุจิํ วิจริตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ถวิกํ วา อุตฺตราสงฺคํ วา ฐเปติ, ตโต ปฏฺฐาย เถรสฺส ปลิโพโธฯ นิสีทิตฺวา สยํ คจฺฉโนฺต เนว อุทฺธรติ, น อุทฺธราเปติ, เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน เถโร ตตฺถ ถวิกํ วา อุตฺตราสงฺคํ วา อฏฺฐเปตฺวา จงฺกมโนฺต ทหรํ ''คจฺฉ ตฺว''นฺติ ภณติ, เตน ''อิทํ ภเนฺต มญฺจปีฐ''นฺติ อาจิกฺขิตพฺพํฯ สเจ เถโร วตฺตํ ชานาติ ''ตฺวํ คจฺฉ, อหํ ปากติกํ กริสฺสามี''ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ พาโล โหติ อนุคฺคหิตวโตฺต ''คจฺฉ, มา อิธ ติฏฺฐ, เนว นิสีทิตุํ น นิปชฺชิตุํ เทมี''ติ ทหรํ ตเชฺชติเยวฯ ทหเรน ''ภเนฺต สุขํ สยถา''ติ กปฺปิํ ลภิตฺวา วนฺทิตฺวา คนฺตพฺพํฯ ตสฺมิํ คเต เถรเสฺสว ปลิโพโธฯ ปุริมนเยเนว จสฺส อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

อถ ปน อาณตฺติกฺขเณเยว ทหโร ''มยฺหํ ภเนฺต ภณฺฑกโธวนาทิ กิญฺจิ กรณียํ อตฺถี''ติ วทติ, เถโร จ นํ ''ตฺวํ ปญฺญเปตฺวา คจฺฉาหี''ติ วตฺวา โภชนสาลโต นิกฺขมิตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉติ, ปาทุทฺธาเรน กาเรตโพฺพฯ สเจ ตเตฺถว คนฺตฺวา นิสีทติ ปุริมนเยเนว จสฺส เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม อาปตฺติฯ สเจ ปน เถโร สามเณรํ อาณาเปติ , สามเณเร ตตฺถ มญฺจปีฐํ ปญฺญเปตฺวา นิสิเนฺนปิ โภชนสาลโต อญฺญตฺถ คจฺฉโนฺต ปาทุทฺธาเรน กาเรตโพฺพฯ คนฺตฺวา นิสิโนฺน ปุน คมนกาเล เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ สเจ ปน อาณาเปโนฺต มญฺจปีฐํ ปญฺญเปตฺวา ตเตฺถว นิสีทาติ อาณาเปติ, ยตฺริจฺฉติ ตตฺร คนฺตฺวา อาคนฺตุํ ลภติฯ สยํ ปน ปากติกํ อกตฺวา คจฺฉนฺตสฺส เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม ปาจิตฺติยํฯ อนฺตรสนฺนิปาเต มญฺจปีฐานิ ปญฺญเปตฺ

วา นิสิเนฺนหิ คมนกาเล อารามิกานํ อิมํ ปฏิสาเมถาติ วตฺตพฺพํ, อวตฺวา คจฺฉนฺตานํ เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม อาปตฺติฯ

มหาธมฺมสวนํ นาม โหติ ตตฺถ อุโปสถาคารโตปิ โภชนสาลโตปิ อาหริตฺวา มญฺจปีฐานิ ปญฺญเปนฺติฯ อาวาสิกานํเยว ปลิโพโธฯ สเจ อาคนฺตุกา ‘‘อิทํ อมฺหากํ อุปชฺฌายสฺส อิทํ อาจริยสฺสา’’ติ คณฺหนฺติ, ตโต ปฏฺฐาย เตสํเยว ปลิโพโธฯ คมนกาเล ปากติกํ อกตฺวา เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมนฺตานํ อาปตฺติฯ มหาปจฺจริยํ ปุน วุตฺตํ – ‘‘ยาว อเญฺญ น นิสีทนฺติ, ตาว เยหิ ปญฺญตฺตํ, เตสํ ภาโรฯ อเญฺญสุ อาคนฺตฺวา นิสิเนฺนสุ นิสินฺนกานํ ภาโรฯ สเจ เต อนุทฺธริตฺวา วา อนุทฺธราเปตฺวา วา คจฺฉนฺติ, ทุกฺกฏํฯ กสฺมา? อนาณตฺติยา ปญฺญปิตตฺตา’’ติฯ ธมฺมาสเน ปญฺญเตฺต ยาว อุสฺสารโก วา ธมฺมกถิโก วา นาคจฺฉติ, ตาว ปญฺญาปกานํ ปลิโพโธ, ตสฺมิํ อาคนฺตฺวา นิสิเนฺน ตสฺส ปลิโพโธฯ สกลํ อโหรตฺตํ ธมฺมสวนํ โหติ, อโญฺญ อุสฺสารโก วา ธมฺมกถิโก วา อุฏฺฐหติ, อโญฺญ นิสีทติ, โย โย อาคนฺตฺวา นิสีทติ, ตสฺส ตสฺส ภาโรฯ อุฏฺฐหเนฺตน ปน ‘‘อิทมาสนํ ตุมฺหากํ ภาโร’’ติ วตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจปิ อิตรสฺมิํ อนาคเตเยว ปฐมํ นิสิโนฺน อุฏฺฐาย คจฺฉติ, ตสฺมิญฺจ อโนฺตอุปจารเฏฺฐเยว อิตโร อาคนฺตฺวา นิสีทติ, อุฏฺฐาย คโต อาปตฺติยา น กาเรตโพฺพฯ สเจ ปน อิตรสฺมิํ อนาคเตเยว ปฐมํ นิสิโนฺน อุฏฺฐายาสนา เลฑฺฑุปาตํ อติกฺกมติ, อาปตฺติยา กาเรตโพฺพฯ สพฺพตฺถ จ ‘‘เลฑฺฑุปาตาติกฺกเม ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติเย ปาจิตฺติย’’นฺติ อยํ นโย มหาปจฺจริยํ วุโตฺตฯ

๑๑๒. **จิมิลิกํ วา**ติอาทีสุ **จิมิลิกา** นาม สุธาทิปริกมฺมกตาย ภูมิยา วณฺณานุรกฺขณตฺถํ กตา โหติ , ตํ เหฎฺฐา ปตฺถริตฺวา อุปริ กฏสารกํ ปตฺถรนฺติฯ **อุตฺตรตฺถรณํ** นาม มญฺจปีฐานํ อุปริ อตฺถริตพฺพกํ ปจฺจตฺถรณํฯ **ภูมตฺถรณํ** นาม ภูมิยํ อตฺถริตพฺพา กฏสารกาทิวิกติฯ **ตฏฺฏิกํ** นาม ตาลปเณฺณหิ วา วาเกหิ วา กตตฏฺฏิกาฯ **จมฺมขโณฺฑ** นาม สีหพฺยคฺฆทีปิตรจฺฉจมฺมาทีสุปิ ยํกิญฺจิ จมฺมํฯ อฎฺฐกถาสุ หิ เสนาสนปริโภเค ปฏิกฺขิตฺตจมฺมํ นาม น ทิสฺสติ, ตสฺมา สีหจมฺมาทีนํ ปริหรเณเยว ปฏิเกฺขโป เวทิตโพฺพฯ **ปาทปุญฺฉนี** นาม รชฺชุเกหิ วา ปิโลติกาหิ วา ปาทปุญฺฉนตฺถํ กตาฯ **ผลกปีฐํ** นาม ผลกมยํ ปีฐํฯ อถ วา ผลกเญฺจว ทารุมยปีฐญฺจ; เอเตน สพฺพมฺปิ ทารุภณฺฑาทิ สงฺคหิตํฯ มหาปจฺจริยํ ปน วิตฺถาเรเนว วุตฺตํ – ‘‘อาธารกํ ปตฺตปิธานํ ปาทกถลิกํ ตาลวณฺฏํ พีชนีปตฺตกํ ยํกิญฺจิ ทารุภณฺฑํ อนฺตมโส ปานียอุฬุงฺกํ ปานียสงฺขํ อโชฺฌกาเส นิกฺขิปิตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏ’’นฺติฯ มหาอฎฺฐกถายํ ปน เอส นโย ทุติยสิกฺขาปเท ทสฺสิโตฯ อโชฺฌกาเส รชนํ ปจิตฺวา รชนภาชนํ รชนอุฬุโงฺก รชนโทณิกาติ สพฺพํ อคฺคิสาลาย ปฏิสาเมตพฺพํฯ สเจ อคฺคิสาลา นตฺถิ, อโนวสฺสเก ปพฺภาเร นิกฺขิปิตพฺพํฯ ตสฺมิมฺปิ อสติ ยตฺถ โอโลเกนฺตา ภิกฺขู ปสฺสนฺติ, ตาทิเส ฐาเน ฐเปตฺวาปิ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ

อญฺญสฺส ปุคฺคลิเกติ ยสฺมิํ วิสฺสาสคฺคาโห น รุหติ, ตสฺส สนฺตเก ทุกฺกฏํฯ ยสฺมิํ ปน วิสฺสาโส รุหติ, ตสฺส สนฺตกํ อตฺตโน ปุคฺคลิกมิว โหตีติ มหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํฯ

๑๑๓. **อาปุจฺฉํ คจฺฉตี**ติ โย ภิกฺขุ วา สามเณโร วา อารามิโก วา ลชฺชี โหติ, อตฺตโน ปลิโพธํ วิย มญฺญติ, โย ตถารูปํ อาปุจฺฉิตฺวา คจฺฉติ, ตสฺส อนาปตฺติฯ **โอตาเปโนฺต คจฺฉตี**ติ อาตเป โอตาเปโนฺต อาคนฺตฺวา อุทฺธริสฺสามีติ คจฺฉติ; เอวํ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ **เกนจิ ปลิพุทฺธํ โหตี**ติ เสนาสนํ เกนจิ อุปทฺทุตํ โหตีติ อโตฺถฯ สเจปิ หิ วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ อุฏฺฐาเปตฺวา คณฺหาติ, สเจปิ ยโกฺข วา เปโต วา อาคนฺตฺวา นิสีทติ, โกจิ วา อิสฺสโร อาคนฺตฺวา คณฺหาติ, เสนาสนํ ปลิพุทฺธํ โหติ, สีหพฺยคฺฆาทีสุ วา ปน ตํ ปเทสํ อาคนฺตฺวา ฐิเตสุปิ เสนาสนํ ปลิ

พุทฺธํ โหติเยวฯ เอวํ เกนจิ ปลิพุเทฺธ อนุทฺธริตฺวาปิ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมเสนาสนสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๖. ทุติยเสนาสนสิกฺขาปเท – **ภิสี**ติ มญฺจกภิสิ วา ปีฐกภิสิ วาฯ จิมิลิกาทีนิปิ ปุริมสิกฺขาปเท วุตฺตปฺปการานิเยวฯ **นิสีทน**นฺติ สทสํ เวทิตพฺพํฯ **ปจฺจตฺถรณ**นฺติ ปาวาโร โกชโวติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ **ติณสนฺถาโร**ติ เยสํ เกสญฺจิ ติณานํ สนฺถาโร ฯ เอส นโย ปณฺณสนฺถาเรฯ **ปริเกฺขปํ อติกฺกมนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ปฐมปาทํ อติกฺกาเมนฺตสฺส ทุกฺกฏํ, ทุติยาติกฺกเม ปาจิตฺติยํฯ อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร นาม เสนาสนโต เทฺว เลฑฺฑุปาตาฯ

อนาปุจฺฉํ วา คเจฺฉยฺยาติ เอตฺถ ภิกฺขุมฺหิ สติ ภิกฺขุ อาปุจฺฉิตโพฺพฯ ตสฺมึ อสติ สามเณโร, ตสฺมึ อสติ อารามิโก, ตสฺมิมฺปิ อสติ เยน วิหาโร การิโต โส วิหารสามิโก, ตสฺส วา กุเลโย โกจิ อาปุจฺฉิตโพฺพฯ ตสฺมิมฺปิ อสติ จตูสุ ปาสาเณสุ มญฺจํ ฐเปตฺวา มเญฺจ อวเสสมญฺจปีฐานิ อาโรเปตฺวา อุปริ ภิสิอาทิกํ ทสวิธมฺปิ เสยฺยํ ราสึ กริตฺวา ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑํ ปฏิสาเมตฺวา ทฺวารวาตปานานิ ปิทหิตฺวา คมิยวตฺตํ ปูเรตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจ ปน เสนาสนํ โอวสฺสติ, ฉทนตฺถญฺจ ติณํ วา อิฏฺฐกา วา อานีตา โหนฺติ, สเจ อุสฺสหติ, ฉาเทตพฺพํฯ โน เจ สโกฺกติ, โย โอกาโส อโนวสฺสโก, ตตฺถ มญฺจปีฐาทีนิ นิกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพํฯ สเจ สพฺพมฺปิ โอวสฺสติ, อุสฺสหเนฺตน อโนฺตคาเม อุปาสกานํ ฆเร ฐเปตพฺพํฯ สเจ เตปิ ''สงฺฆิกํ นาม ภเนฺต ภาริยํ, อคฺคิทาหาทีนํ ภายามา''ติ น สมฺปฏิจฺฉนฺติ, อโชฺฌกาเสปิ ปาสาณานํ อุปริ มญฺจํ ฐเปตฺวา เสสํ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว นิกฺขิปิตฺวา ติเณหิ จ ปเณฺณหิ จ ปฏิจฺฉาเทตฺวา คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ยญฺหิ ตตฺถ องฺคมตฺตมฺปิ อวสิสฺสติ, ตํ อเญฺญสํ ตตฺถ อาคตานํ ภิกฺขูนํ อุปการํ ภวิสฺสตีติ ฯ

๑๑๗. **วิหารสฺส อุปจาเร**ติอาทีสุ วิหารสฺสูปจาโร นาม ปริเวณํฯ **อุปฏฺฐานสาลา**ติ ปริเวณโภชนสาลาฯ **มณฺฑโป**ติ ปริเวณมณฺฑโปฯ **รุกฺขมูล**นฺติ ปริเวณรุกฺขมูลํฯ อยํ ตาว นโย กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุโตฺตฯ กิญฺจาปิ วุโตฺต, อถ โข วิหาโรติ อโนฺตคโพฺภ วา อญฺญํ วา สพฺพปริจฺฉนฺนํ คุตฺตเสนาสนํ เวทิตพฺพํฯ **วิหารสฺส อุปจาเร**ติ ตสฺส พหิ อาสเนฺน โอกาเสฯ **อุปฏฺฐานสาลายํ วา**ติ โภชนสาลายํ วาฯ **มณฺฑเป วา**ติ อปริจฺฉเนฺน ปริจฺฉเนฺน วาปิ พหูนํ สนฺนิปาตมณฺฑเปฯ รุกฺขมูเล วตฺตพฺพํ นตฺถิฯ **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ วุตฺตปฺปการญฺหิ ทสวิธํ เสยฺยํ อโนฺตคพฺภาทิมฺหิ คุตฺตฏฺฐาเน ปญฺญเปตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ยสฺมา เสยฺยาปิ เสนาสนมฺปิ อุปจิกาหิ ปลุชฺชติ, วมฺมิกราสิเยว โหติ, ตสฺมา ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ พหิ ปน อุปฏฺฐานสาลาทีสุ ปญฺญเปตฺวา คจฺฉนฺตสฺส เสยฺยามตฺตเมว นเสฺสยฺย, ฐานสฺส อคุตฺตตาย น เสนาสนํ, ตสฺมา เอตฺถ ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ **มญฺจํ วา ปีฐํ วา**ติ เอตฺถ ยสฺมา น สกฺกา มญฺจปีฐํ สหสา อุปจิกาหิ ขายิตุํ, ตสฺมา ตํ วิหาเรปิ สนฺถริตฺวา คจฺฉนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ วิหารูปจาเร ปน ตํ วิหารจาริกํ อาหิณฺฑนฺตาปิ ทิสฺวา ปฏิสาเมสฺสนฺติฯ

๑๑๘. **อุทฺธริตฺวา คจฺฉตี**ติ เอตฺถ อุทฺธริตฺวา คจฺฉเนฺตน มญฺจปีฐกวาฏํ สพฺพํ อปเนตฺวา สํหริตฺวา จีวรวํเส ลเคฺคตฺวา คนฺตพฺพํฯ ปจฺฉา อาคนฺตฺวา วสนกภิกฺขุนาปิ ปุน มญฺจปีฐํ วา

ปญฺญเปตฺวา สยิตฺวา คจฺฉนฺเตน ตเถว กาตพฺพํฯ อโนฺตกุฏฺฏโต เสยฺยํ พหิกุเฏฺฏ ปญฺญเปตฺวา วสนฺเตน คมนกาเล คหิตฏฺฐาเนเยว ปฏิสาเมตพฺพํฯ อุปริปาสาทโต โอโรเปตฺวา เหฏฺฐาปาสาเท วสนฺตสฺสปิ เอเสว นโยฯ รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐาเนสุ มญฺจปีฐํ ปญฺญเปตฺวาปิ คมนกาเล ปุน คหิตฏฺฐาเนเยว ฐเปตพฺพํฯ

อาปุจฺฉํ คจฺฉตีติ เอตฺถายํ อาปุจฺฉิตพฺพานาปุจฺฉิตพฺพวินิจฺฉโย – ยา ตาว ภูมิยํ ทีฆสาลา วา ปณฺณสาลา วา โหติ, ยํ วา รุกฺขตฺถเมฺภสุ, กตเคหํ อุปจิกานํ อุฏฺฐานฏฺฐานํ โหติ, ตโต ปกฺกมเนฺตน ตาว อาปุจฺฉิตฺวาว ปกฺกมิตพฺพํฯ ตสฺมิญฺหิ กติปยานิ ทิวสานิ อชฺฌคิยมาเน วมฺมิกาว สนฺติฏฺฐนฺติฯ ยํ ปน ปาสาณปิฏฺฐิยํ วา ปาสาณตฺถเมฺภสุ วา กตเสนาสนํ สิลุจฺจยเลณํ วา สุธาลิตฺตเสนาสนํ วา ยตฺถ อุปจิกาสงฺกา นตฺถิ, ตโต ปกฺกมนฺตสฺส อาปุจฺฉิตฺวาปิ อนาปุจฺฉิตฺวาปิ คนฺตุํ วฏฺฏติ, อาปุจฺฉนํ ปน วตฺตํฯ สเจ ตาทิเสปิ เสนาสเน เอเกน ปเสฺสน อุปจิกา อาโรหนฺติ, อาปุจฺฉิตฺวาว คนฺตพฺพํฯ โย ปน อาคนฺตุโก ภิกฺขุ สงฺฆิกํ เสนาสนํ คเหตฺวา วสนฺตํ ภิกฺขุํ อนุวตฺตโนฺต อตฺตโน เสนาสนํ อคฺคเหตฺวา วสติ, ยาว โส น คณฺหาติ, ตาว ตํ เสนาสนํ ปุริมภิกฺขุเสฺสว ปลิโพโธฯ ยทา ปน โส เสนาสนํ คเหตฺวา อตฺตโน อิสฺสริเยน วสติ, ตโต ปฏฺฐาย อาคนฺตุกเสฺสว ปลิโพโธฯ สเจ อุโภปิ วิภชิตฺวา คณฺหนฺติ, อุภินฺนมฺปิ ปลิโพโธฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตํ – ‘‘สเจ เทฺว ตโย เอกโต หุตฺวา ปญฺญเปนฺติ, คมนกาเล สเพฺพหิปิ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ เตสุ เจ ปฐมํ คจฺฉโนฺต ‘ปจฺฉิโม ชคฺคิสฺสตี’ติ อาโภคํ กตฺวา คจฺฉติ วฏฺฏติฯ ปจฺฉิมสฺส อาโภเคน มุตฺติ นตฺถิฯ พหู เอกํ เปเสตฺวา สนฺถราเปนฺติ, คมนกาเล สเพฺพหิ วา อาปุจฺฉิตพฺพํ , เอกํ วา เปเสตฺวา อาปุจฺฉิตพฺพํฯ อญฺญโต มญฺจปีฐาทีนิ อาเนตฺวา อญฺญตฺร วสิตฺวาปิ คมนกาเล ตเตฺถว เนตพฺพานิฯ สเจ อญฺญาวาสโต อาเนตฺวา วสมานสฺส อโญฺญ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ, น ปฏิพาหิตโพฺพ, ‘มยา ภเนฺต อญฺญาวาสโต อานีตํ, ปากติกํ กเรยฺยาถา’ติ วตฺตพฺพํฯ เตน ‘เอวํ กริสฺสามี’ติ สมฺปฏิจฺฉิเต อิตรสฺส คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เอวมญฺญตฺถ หริตฺวาปิ สงฺฆิกปริโภเคน ปริภุญฺชนฺตสฺส นฏฺฐํ วา ชิณฺณํ วา โจเรหิ วา หฏํ คีวา น โหติ, ปุคฺคลิกปริโภเคน ปริภุญฺชนฺตสฺส ปน คีวา โหติฯ อญฺญสฺส มญฺจปีฐํ ปน สงฺฆิกปริโภเคน วา ปุคฺคลิกปริโภเคน วา ปริภุญฺชนฺตสฺส นฏฺฐํ คีวาเยว’’ฯ

เกนจิ ปลิพุทฺธํ โหตีติ วุฑฺฒตรภิกฺขุอิสฺสริยยกฺขสีหวาฬมิคกณฺหสปฺปาทีสุ เยน เกนจิ เสนาสนํ ปลิพุทฺธํ โหติฯ **สาเปโกฺข คนฺตฺวา ตตฺถ ฐิโต อาปุจฺฉติ, เกนจิ ปลิพุโทฺธ โหตี**ติ อเชฺชว อาคนฺตฺวา ปฏิชคฺคิสฺสามีติ เอวํ สาเปโกฺข นทีปารํ วา คามนฺตรํ วา คนฺตฺวา ยตฺถสฺส คมนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตเตฺถว ฐิโต กญฺจิ เปเสตฺวา อาปุจฺฉติ, นทีปูรราชโจราทีสุ วา เกนจิ ปลิพุโทฺธ โหติ อุปทฺทุโต, น สโกฺกติ ปจฺจาคนฺตุํ, เอวํภูตสฺสปิ อนาปตฺติฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนยเมว สทฺธึ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

ทุติยเสนาสนสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. อนุปขชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๙. ฉฏฺฐสิกฺขาปเท – **ปลิพุเนฺธนฺตี**ติ ปฐมตรํ คนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ อติหริตฺวา รุมฺภิตฺวา ติฏฺฐนฺติฯ **เถรา ภิกฺขู วุฏฺฐาเปนฺตี**ติ ‘‘อมฺหากํ อาวุโส ปาปุณาตี’’ติ วสฺสเคฺคน คเหตฺวา วุฏฺฐาเปนฺติฯ **อนุปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปนฺตี**ติ ‘‘ตุมฺหากํ ภเนฺต มญฺจฏฺฐานํเยว ปาปุณาติ, น สโพฺพ วิหาโรฯ อมฺหากํ ทานิ อิทํ ฐานํ ปาปุณาตี’’ติ อนุปวิสิตฺวา มญฺจปีฐํ ปญฺญเปตฺวา นิสีทนฺติปิ นิปชฺชนฺติปิ สชฺฌายมฺปิ กโรนฺติฯ

๑๒๐. **ชาน**นฺติ ‘‘อนุฏฺฐาปนีโย อย’’นฺติ ชานโนฺต; เตเนวสฺส วิภเงฺค ‘‘วุโฑฺฒติ ชานาตี’’ติอาทิ วุตฺตํฯ วุโฑฺฒ หิ อตฺตโน วุฑฺฒตาย อนุฏฺฐาปนีโย , คิลาโน คิลานตาย, สโงฺฆ ปน ภณฺฑาคาริกสฺส วา ธมฺมกถิกวินยธราทีนํ วา คณวาจกอาจริยสฺส วา พหูปการตํ คุณวิสิฏฺฐตญฺจ สลฺลเกฺขโนฺต ธุววาสตฺถาย วิหารํ สมฺมนฺนิตฺวา เทติ, ตสฺมา ยสฺส สเงฺฆน ทิโนฺน, โสปิ อนุฏฺฐาปนีโยฯ กามเญฺจตฺถ คิลานสฺสาปิ สโงฺฆเยว อนุจฺฉวิกํ เสนาสนํ เทติ, คิลาโน ปน ‘‘อปโลเกตฺวา สเงฺฆน อทิโนฺนเสนาสโนปิ น ปีเฬตโพฺพ อนุกมฺปิตโพฺพ’’ติ ทเสฺสตุํ วิสุํ วุโตฺตฯ

๑๒๑. **อุปจาเร**ติ เอตฺถ มญฺจปีฐานํ ตาว มหลฺลเก วิหาเร สมนฺตา ทิยโฑฺฒ หโตฺถ อุปจาโร, ขุทฺทเก ยโต ปโหติ ตโต ทิยโฑฺฒ หโตฺถ, ปาเท โธวิตฺวา ปวิสนฺตสฺส ปสฺสาวตฺถาย นิกฺขมนฺตสฺส จ ยาว ทฺวาเร นิกฺขิตฺตปาทโธวนปาสาณโต ปสฺสาวฏฺฐานโต จ มญฺจปีฐํ, ตาว ทิยฑฺฒหตฺถวิตฺถาโร มโคฺค อุปจาโร นามฯ ตสฺมิํ มญฺจสฺส วา ปีฐสฺส วา อุปจาเร ฐิตสฺส วา ภิกฺขุโน ปวิสนฺตสฺส วา นิกฺขมนฺตสฺส วา อุปจาเร โย อนุปขชฺช เสยฺยํ กเปฺปตุกาโม เสยฺยํ สนฺถรติ วา สนฺถราเปติ วา, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ

อภินิสีทติ วา อภินิปชฺชติ วาติ เอตฺถ อภินิสีทนมเตฺตน อภินิปชฺชนมเตฺตเนว วา ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน เทฺวปิ กโรติ, เทฺว ปาจิตฺติยานิฯ อุฏฺฐายุฏฺฐาย นิสีทโต วา นิปชฺชโต วา ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ

๑๒๒. **อุปจารํ ฐเปตฺวา เสยฺยํ สนฺถรติ วา สนฺถราเปติ วา**ติ อิมสฺมิํ อิโต ปเร จ ‘‘วิหารสฺส อุปจาเร’’ติอาทิเก ทุกฺกฏวาเรปิ ยถา อิธ อภินิสีทนมเตฺต อภินิปชฺชนมเตฺต อุภยกรเณ ปโยคเภเท จ ปาจิตฺติยปฺปเภโท วุโตฺต, เอวํ ทุกฺกฏปฺปเภโท เวทิตโพฺพฯ เอวรูเปน หิ วิสภาคปุเคฺคเลน เอกวิหาเร วา เอกปริเวเณ วา วสเนฺตน อโตฺถ นตฺถิ, ตสฺมา สพฺพเตฺถวสฺส นิวาโส วาริโตฯ **อญฺญสฺส ปุเคฺคลิเก**ติ อิธาปิ วิสฺสาสิกสฺส ปุเคฺคลิกํ อตฺตโน ปุเคฺคลิกสทิสเมว, ตตฺถ อนาปตฺติฯ

๑๒๓. **อาปทาสู**ติ สเจ พหิ วสนฺตสฺส ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราโย โหติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ โย ปวิสติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อนุปขชฺชสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. นิกฺกฑฺฒนสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๖. สตฺตมสิกฺขาปเท – **เอเกน ปโยเคน พหุเกปิ ทฺวาเร อติกฺกาเมตี**ติ เย จตฺภูมกปญฺจภูมกา ปาสาทา ฉสตฺตโกฏฺฐกานิ วา จตุสฺสาลานิ, ตาทิเสสุ เสนาสเนสุ หเตฺถสุ วา คีวาย วา คเหตฺวา อนฺตรา อฏฺฐเปโนฺต เอเกน ปโยเคน อติกฺกาเมติ, เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ ฐเปตฺวา ฐเปตฺวา นานาปโยเคหิ อติกฺกาเมนฺตสฺส ทฺวารคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ หเตฺถน อนามสิตฺวา ‘‘นิกฺขมา’’ติ วตฺวา วาจาย นิกฺกฑฺฒนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ

อญฺญํ อาณาเปตีติ เอตฺถ ‘‘อิมํ นิกฺกฑฺฒา’’ติ อาณตฺติมเตฺต ทุกฺกฏํฯ สเจ โส สกิํ อาณโตฺต พหุเกปิ ทฺวาเร อติกฺกาเมติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน ‘‘เอตฺตกานิ ทฺวารานิ

นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ วา ‘‘ยาว มหาทฺวารํ ตาว นิกฺกฑฺฒาหี’’ติ วา เอวํ นิยาเมตฺวา อาณตฺโต โหติ, ทฺวารคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ

ตสฺส ปริกฺขารนฺติ ยํกิญฺจิ ตสฺส สนฺตกํ ปตฺตจีวรปริสฺสาวนธมกรณมญฺจปีฐภิสิพิโมฺพหนาทิเภทํ, อนฺตมโส รชนฉลฺลิมฺปิ; โย นิกฺกฑฺฒติ วา นิกฺกฑฺฒาเปติ วา; ตสฺส วตฺถุคณนาย ทุกฺกฏานิ ฯ คาฬฺหํ พนฺธิตฺวา ฐปิเตสุ ปน เอกาว อาปตฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ

๑๒๗. **อญฺญสฺส ปุคฺคลิเก**ติ อิธาปิ วิสฺสาสิกปุคฺคลิกํ อตฺตโน ปุคฺคลิกสทิสเมวฯ ยถา จ อิธ; เอวํ สพฺพตฺถฯ ยตฺร ปน วิเสโส ภวิสฺสติ, ตตฺร วกฺขามฯ

๑๒๘. **อลชฺชึ นิกฺกฑฺฒติ วา**ติอาทีสุ ภณฺฑนการกกลหการกเมว สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ ลภติ, โส หิ ปกฺขํ ลภิตฺวา สงฺฆมฺปิ ภิเนฺทยฺยฯ อลชฺชีอาทโย ปน อตฺตโน วสนฏฺฐานโตเยว นิกฺกฑฺฒิตพฺพา, สกลสงฺฆารามโต นิกฺกฑฺฒิตุํ น วฏฺฏติฯ **อุมฺมตฺตกสฺสา**ติ สยํ อุมฺมตฺตกสฺส อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

นิกฺกฑฺฒนสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. เวหาสกุฏิสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๙. อฏฺฐมสิกฺขาปเท – **อุปริเวหาสกุฏิยา**ติ อุปริ อจฺฉนฺนตลาย ทฺวิภูมิกกุฏิยา วา ติภูมิกาทิกุฏิยา วาฯ **มญฺจํ สหสา อภินิสีที**ติ มญฺจํ สหสา อภิภวิตฺวา อโชฺฌตฺถริตฺวา นิสีทิฯ ภุมฺมเตฺถ วา เอตํ อุปโยควจนํ; มเญฺจ นิสีทีติ อตฺโถฯ **อภี**ติ อิทํ ปน ปทโสภนตฺถํ อุปสคฺคมตฺตเมวฯ **นิปฺปติตฺวา**ติ นิปติตฺวา นิกฺขมิตฺวา วาฯ ตสฺส หิ อุปริ อาณีปิ น ทินฺนา, ตสฺมา นิกฺขโนฺตฯ **วิสฺสรมกาสี**ติ วิรูปํ อาตุรสฺสรมกาสิฯ

๑๓๑. **เวหาสกุฏิ นาม มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อสีสฆฏฺฏา**ติ ยา ปมาณมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สพฺพเหฏฺฐิมาหิ ตุลาหิ สีสํ น ฆเฏฺฏติ, เอเตน อิธ อธิเปฺปตา เวหาสกุฏิ ทสฺสิตา โหติ, น เวหาสกุฏิลกฺขณํฯ ยา หิ กาจิ อุปริ อจฺฉินฺนตลา ทฺวิภูมิกา กุฏิ ติภูมิกาทิกุฏิ วา ‘‘เวหาสกุฏี’’ติ วุจฺจติฯ อิธ ปน อสีสฆฏฺฏา อธิเปฺปตาฯ อภินิสีทนาทีสุ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว ปโยควเสน อาปตฺติเภโท เวทิตโพฺพฯ

๑๓๓. **อเวหาสกุฏิยา**ติ ภูมิยํ กตปณฺณสาลาทีสุ อนาปตฺติฯ น หิ สกฺกา ตตฺถ ปรสฺส ปีฬา กาตุํฯ **สีสฆฏฺฏายา**ติ ยายํ สีสฆฏฺฏา โหติ, ตตฺถาปิ อนาปตฺติฯ น หิ สกฺกา ตตฺถ เหฏฺฐาปาสาเท อโนณเตน วิจริตุํ, ตสฺมา อสญฺจรณฏฺฐานตฺตา ปรปีฬา น ภวิสฺสติ ฯ **เหฏฺฐา อปริโภคํ โหตี**ติ ยสฺสา เหฏฺฐา ทพฺพสมฺภาราทีนํ นิกฺขิตฺตตฺตา อปริโภคํ โหติ, ตตฺถาปิ อนาปตฺติฯ **ปทรสญฺจิตํ โหตี**ติ ยสฺสา อุปริมตลํ ทารุผลเกหิ วา ฆนสนฺถตํ โหติ, สุธาทิปริกมฺมกตํ วา ตตฺถาปิ อนาปตฺติฯ **ปฏาณิ ทินฺนา โหตี**ติ มญฺจปีฐานํ ปาทสิขาสุ อาณี ทินฺนา โหติ, ยตฺถ นิสีทเนฺตปิ น นิปฺปตนฺติ, ตาทิเส มญฺจปีเฐ นิสีทโตปิ อนาปตฺติฯ **ตสฺมึ ฐิโต**ติ อาหจฺจปาทเก มเญฺจ วา ปีเฐ วา ฐิโต อุปริ นาคทนฺตกาทีสุ ลคฺคิตกํ จีวรํ วา กิญฺจิ วา คณฺหาติ วา, อญฺญํ วา ลเคฺคติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กาย

โต จ กายจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เวหาสกุฏิสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. มหลฺลกวิหารสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๓๕. นวมสิกฺขาปเท – **ยาว ทฺวารโกสา**ติ เอตฺถ ทฺวารโกโส นาม ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส สมนฺตา กวาฏวิตฺถารปฺปมาโณ โอกาโสฯ มหาปจฺจริยํ ปน ''ทฺวารพาหโต ปฏฺฐาย ทิยฑฺฒหตฺโถ''ติ วุตฺตํฯ กุรุนฺทิยํ ปน ''ทฺวารสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ กวาฏปฺปมาณ''นฺติฯ มหาอฏฺฐกถายํ ''กวาฏํ นาม ทิยฑฺฒหตฺถมฺปิ โหติ ทฺวิหตฺถมฺปิ อฑฺฒเตยฺยหตฺถมฺปี''ติ วุตฺตํ, ตํ สุวุตฺตํฯ ตเทว หิ สนฺธาย ภควตาปิ ''ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส สมนฺตา หตฺถปาสา''ติ อยํ อุกฺกฏฺฐนิเทฺทโส กโตฯ **อคฺคฬฏฺฐปนายา**ติ สกวาฏกทฺวารพนฺธฏฺฐปนาย; สกวาฏกสฺส ทฺวารพนฺธสฺส นิจฺจลภาวตฺถายาติ อโตฺถฯ ทฺวารฏฺฐปนายาติ อิทมฺปิ หิ ปทภาชนํ อิมเมวตฺถํ สนฺธาย ภาสิตํฯ อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย – กวาฏญฺหิ ลหุปริวตฺตกํ วิวรณกาเล ภิตฺตึ อาหนติ, ปิทหนกาเล ทฺวารพนฺธํฯ เตน อาหนเนน ภิตฺติ กมฺปติ, ตโต มตฺติกา จลติ, จลิตฺวา สิถิลา วา โหติ ปตติ วาฯ เตนาห ภควา ''ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนายา''ติฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ ''อิทํ นาม กตฺตพฺพ''นฺติ เนว มาติกายํ น ปทภาชเน วุตฺตํ, อฏฺฐุปฺปตฺติยํ ปน ''ปุนปฺปุนํ ฉาทาเปสิ ปุนปฺปุนํ เลปาเปสี''ติ อธิการโต ยาว ทฺวารโกสา อคฺคฬฏฺฐปนาย ปุนปฺปุนํ ลิมฺปิตโพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วาติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ

ยํ ปน ปทภาชเน ''ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส สมนฺตา หตฺถปาสา''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยสฺส เวมชฺเฌ ทฺวารํ โหติ, อุปริภาเค อุจฺจา ภิตฺติ, ตสฺส ตีสุ ทิสาสุ สมนฺตา หตฺถปาสา อุปจาโร โหติ, ขุทฺทกสฺส วิหารสฺส ทฺวีสุ ทิสาสุ อุปจาโร โหติฯ ตตฺราปิ ยํ ภิตฺตึ วิวริยมานํ กวาฏํ อาหนติ, สาอปริปูรอุปจาราปิ โหติฯ อุกฺกฏฺฐปริเจฺฉเทน ปน ตีสุ ทิสาสุ สมนฺตา หตฺถปาสา ทฺวารสฺส นิจฺจลภาวตฺถาย เลโป อนุญฺญาโตฯ สเจ ปนสฺส ทฺวารสฺส อโธภาเคปิ เลโปกาโส อตฺถิ, ตมฺปิ ลิมฺปิตุํ วฏฺฏติฯ **อาโลกสนฺธิปริกมฺมายา**ติ เอตฺถ **อาโลกสนฺธี**ติ วาตปานกวาฏกา วุจฺจนฺติ, เตปิ วิวรณกาเล วิทตฺถิมตฺตมฺปิ อติเรกมฺปิ ภิตฺติปฺปเทสํ ปหรนฺติฯ อุปจาโร ปเนตฺถ สพฺพทิสาสุ ลพฺภติ, ตสฺมา สพฺพทิสาสุ กวาฏวิตฺถารปฺปมาโณ โอกาโส อาโลกสนฺธิปริกมฺมตฺถาย ลิมฺปิตโพฺพ วา เลปาเปตโพฺพ วาติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ

เสตวณฺณนฺติอาทิกํ น มาติกาย ปทภาชนํฯ อิมินา หิ วิหารสฺส ภาริกตฺตํ นาม นตฺถีติ ปทภาชเนเยว อนุญฺญาตํ, ตสฺมา สพฺพเมตํ ยถาสุขํ กตฺตพฺพํฯ

เอวํ เลปกมฺมํ ยํ กตฺตพฺพํ, ตํ ทเสฺสตฺวา ปุน ฉทเน กตฺตพฺพํ ทเสฺสตุํ **''ทฺวตฺติจฺฉทนสฺสา''**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ทฺวตฺติจฺฉทนสฺส ปริยาย**นฺติ ฉทนสฺส ทฺวตฺติปริยายํ; ปริยาโย วุจฺจติ ปริเกฺขโป, ปริเกฺขปทฺวยํ วา ปริเกฺขปตฺตยํ วา อธิฏฺฐาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อปฺปหริเต ฐิเตนา**ติ อหริเต ฐิเตนฯ **หริต**นฺติ เจตฺถ สตฺตธญฺญเภทํ ปุพฺพณฺณํ มุคฺคมาสติลกุลตฺถอลาพุกุมฺภณฺฑาทิเภทญฺจ อปรณฺณํ อธิเปฺปตํฯ เตเนวาห – ''หริตํ นาม ปุพฺพณฺณํ อปรณฺณ''นฺติฯ

สเจ หริเต ฐิโต อธิฏฺฐาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอตฺถ ปน ยสฺมิมฺปิ เขเตฺต วุตฺตํ พีชํ น ตาว สมฺปชฺชติ, วเสฺส วา ปน ปติเต สมฺปชฺชิสฺสติ, ตมฺปิ หริตสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ ตสฺมา เอวรูเป เขเตฺตปิ ฐิเตน น อธิฏฺฐาตพฺพํ, อหริเตเยว ฐิเตน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ตตฺราปิ อยํ ปริเจฺฉโท,

ปิฏฺฐิวํสสฺส วา กูฏาคารกณฺณิกาย วา อุปริ ถุปิกาย วา ปเสฺส นิสินฺโน ฉทนมุขวฏฺฏิอเนฺตน โอโลเกนฺโต ยสฺมึ ภูมิภาเค ฐิตํ ปสฺสติ, ยสฺมิญฺจ ภูมิภาเค ฐิโต, ตํ อุปริ นิสินฺนกํ ปสฺสติ, ตสฺมึ ฐาเน อธิฏฺฐาตพฺพํฯ ตสฺส อโนฺต อหริเตปิ ฐตฺวา อธิฏฺฐาตุํ น ลพฺภติฯ กสฺมา? วิหารสฺส หิ ปตนฺตสฺส อยํ ปตโนกาโสติฯ

๑๓๖. **มเคฺคน ฉาเทนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ มเคฺคน ฉาทนํ นาม อปริกฺขิปิตฺวา อุชุกเมว ฉาทนํ; ตํ อิฏฺฐกสิลาสุธาหิ ลพฺภติฯ **เทฺว มเคฺค อธิฏฺฐหิตฺวา**ติ เทฺว มคฺคา สเจ ทุจฺฉนฺนา โหนฺติ, อปเนตฺวาปิ ปุนปฺปุนํ ฉาเทตุํ ลพฺภติ, ตสฺมา ยถา อิจฺฉติ; ตถา เทฺว มเคฺค อธิฏฺฐหิตฺวา ตติยํมคฺคํ ‘‘อิทานิ เอวํ ฉาเทหี’’ติ อาณาเปตฺวา ปกฺกมิตพฺพํฯ **ปริยาเยนา**ติ ปริเกฺขเปนฯ เอวํฉทนํ ปน ติณปเณฺณหิ ลพฺภติฯ ตสฺมา อิธาปิ ยถา อิจฺฉติ ตถา เทฺว ปริยาเย อธิฏฺฐหิตฺวา ตติยํ ปริยายํ ‘‘อิทานิ เอวํ ฉาเทหี’’ติ อาณาเปตฺวา ปกฺกมิตพฺพํฯ สเจ น ปกฺกมติ, ตุณฺหีภูเตน ฐาตพฺพํฯ สพฺพมฺปิ เจตํ ฉทนํ ฉทนูปริ เวทิตพฺพํฯ อุปรูปริจฺฉโนฺน หิ วิหาโร จิรํ อโนวสฺสโก โหตีติ มญฺญมานา เอวํ ฉาเทนฺติฯ **ตโต เจ อุตฺตริน**ฺติ ติณฺณํ มคฺคานํ วา ปริยายานํ วา อุปริ จตุเตฺถ มเคฺค วา ปริยาเย วาฯ

๑๓๗. **กรเฬ กรเฬ**ติ ติณมุฏฺฐิยํ ติณมุฏฺฐิยํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

มหลฺลกวิหารสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๔๐. ทสมสิกฺขาปเท – **ชานํ สปฺปาณกน**ฺติ สปฺปาณกํ เอตนฺติ ยถา ตถา วา ชานโนฺตฯ **สิเญฺจยฺย วา สิญฺจาเปยฺย วา**ติ เตน อุทเกน สยํ วา สิเญฺจยฺย, อญฺญํ วา อาณาเปตฺวา สิญฺจาเปยฺยฯ ปาฬิยํ ปน ‘‘สิเญฺจยฺยาติ สยํ สิญฺจตี’’ติ อีทิสานํ วจนานํ อโตฺถ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

ตตฺถ ธารํ อวิจฺฉินฺทิตฺวา สิญฺจนฺตสฺส เอกสฺมึ อุทกฆเฏ เอกาว อาปตฺติฯ เอส นโย สพฺพภาชเนสุฯ ธารํ วิจฺฉินฺทนฺตสฺส ปน ปโยเค ปโยเค อาปตฺติ ฯ มาติกํ สมฺมุขํ กโรติ, ทิวสมฺปิ สนฺทตุ, เอกาว อาปตฺติฯ สเจ ตตฺถ ตตฺถ พนฺธิตฺวา อญฺญโต อญฺญโต เนติ, ปโยเค ปโยเค อาปตฺติฯ สกฏภารมตฺตเญฺจปิ ติณํ เอกปโยเคน อุทเก ปกฺขิปติ, เอกาว อาปตฺติฯ เอเกกํ ติณํ วา ปณฺณํ วา ปกฺขิปนฺตสฺส ปโยเค ปโยเค อาปตฺติฯ มตฺติกายปิ อเญฺญสุปิ กฏฺฐโคมยาทีสุ เอเสว นโยฯ อิทํ ปน มหาอุทกํ สนฺธาย น วุตฺตํ, ยํ ติเณ วา มตฺติกาย วา ปกฺขิตฺตาย ปริยาทานํ คจฺฉติ, อาวิลํ วา โหติ, ยตฺถ ปาณกา มรนฺติ, ตาทิสํ อุทกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ ติเวทนนฺติฯ

สปฺปาณกสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน เสนาสนวโคฺค ทุติโยฯ

๓. โอวาทวโคฺค

๑. โอวาทสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๔๑-๑๔๔. ภิกฺขุนิวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **ลาภิโน โหนฺตี**ติ เอตฺถ น เตสํ ภิกฺขุนิโย เทนฺติ, น ทาเปนฺติ, มหากุเลหิ ปพฺพชิตา ปน กุลธีตโร อตฺตโน สนฺติกํ อาคตานํ ญาติมนุสฺสานํ ''กุโต อเยฺย โอวาทํ อุเทฺทสํ ปริปุจฺฉํ ลภถา''ติ ปุจฺฉนฺตานํ ''อสุโก จ อสุโก จ เถโร โอวทตี''ติ อสีติมหาสาวเก อุทฺทิสิตฺวา กถานุสาเรน เตสํ สีลสุตาจารชาติโคตฺตาทิเภทํ วิชฺชมานคุณํ กถยนฺติฯ เอวรูปา หิ วิชฺชมานคุณา กเถตุํ วฏฺฏนฺติฯ ตโต ปสนฺนจิตฺตา มนุสฺสา เถรานํ จีวราทิเภทํ มหนฺตํ ลาภสกฺการํ อภิหรึสุฯ เตน วุตฺตํ – ''ลาภิโน โหนฺติ จีวร…เป.… ปริกฺขาราน''นฺติฯ

***ภิกฺขุนิโย* อุปสงฺกมิตฺวา**ติ เตสํ กิร สนฺติเก ตาสุ เอกา ภิกฺขุนีปิ น อาคจฺฉติ, ลาภตณฺหาย ปน อากฑฺฒิยมานหทยา ตาสํ อุปสฺสยํ อคมํสุฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ – ''ภิกฺขุนิโย อุปสงฺกมิตฺวา''ติฯ ตาปิ ภิกฺขุนิโย จลจิตฺตตาย เตสํ วจนํ อกํสุเยว ฯ เตน วุตฺตํ – ''อถ โข ตา ภิกฺขุนิโย…เป.… นิสีทึสู''ติฯ **ติรจฺฉานกถ**นฺติ สคฺคมคฺคคมเนปิ ติรจฺฉานภูตํ ราชกถาทิมเนกวิธํ นิรตฺถกกถํฯ **อิโทฺธ**ติ สมิโทฺธ, สหิตโตฺถ คมฺภีโร พหุรโส ลกฺขณปฏิเวธสํยุโตฺตติ อธิปฺปาโยฯ

๑๔๕-๑๔๗. อนุชานามิ *ภิกฺขเว*ติ เอตฺถ ยสฺมา เต ภิกฺขู ''มา ตุเมฺห ภิกฺขเว ภิกฺขุนิโย โอวทิตฺถา''ติ วุจฺจมานา อทิฏฺฐสจฺจตฺตา ตถาคเต อาฆาตํ พนฺธิตฺวา อปายุปคา ภเวยฺยุํ, ตสฺมา เนสํ ตํ อปายุปคตํ ปริหรโนฺต ภควา อเญฺญเนว อุปาเยน เต ภิกฺขุโนวาทโต ปริพาหิเรกตฺตุกาโม อิมํ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุตึ อนุชานีติ เวทิตโพฺพฯ เอวํ อิธ ปริพาหิเร กตฺตุกามตาย อนุชานิตฺวา ปรโต กโรโนฺตว **''อนุชานามิ *ภิกฺขเว* อฏฺฐหงฺคหิ สมนฺนาคต''**นฺติอาทิมาหฯ อิมานิ หิ อฏฺฐงฺคานิ ฉพฺพคฺคิยานํ สุปิเนฺตนปิ น ภูตปุพฺพานีติฯ

ตตฺถ สีลมสฺส อตฺถีติ **สีลวา**ฯ อิทานิ ยญฺจ ตํ สีลํ, ยถา จ ตํ ตสฺส อตฺถิ นาม โหติ, ตํ ทเสฺสโนฺต **''ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ ปาติโมโกฺขว สํวโร ปาติโมกฺขสํวโรฯ ปาติโมกฺขสํวเรน สํวุโต สมนฺนาคโตติ **ปาติโมกฺขสํวรสํวุตา**เอฯ

วิหรตีติ วตฺตติฯ วุตฺตเญฺหตํ วิภเงฺค –

> ''ปาติโมกฺขนฺติ สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร โมกฺขํ ปโมกฺขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา; สํวโรติ กายิโก อวีติกฺกโม วาจสิโก อวีติกฺกโม กายิกวาจสิโก อวีติกฺกโมฯ สํวุโตติ อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมฺปโนฺน สมนฺนาคโต, เตน วุจฺจติ 'ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต'ติฯ วิหรตีติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ จรติ วิหรติ, เตน วุจฺจติ 'วิหรตี'''ติ (วิภ. ๕๑๑-๕๑๒)ฯ

อาจารโคจรสมฺปโนฺนติ มิจฺฉาชีวปฏิเสธเกน น เวฬุทานาทินา อาจาเรน, เวสิยาทิอโคจรํ ปหาย สทฺธาสมฺปนฺนกุลาทินา จ โคจเรน สมฺปโนฺนฯ **อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี**ติ อปฺปมตฺตเกสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, ตานิ วชฺชานิ ภยโต ทสฺสนสีโลติ วุตฺตํ โหติฯ **สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสู**ติ อธิสีลสิกฺขาทิภาเวน ติธา ฐิเตสุ สิกฺขาปเทสุ ตํ ตํ สิกฺขาปทํ สมาทาย สมฺมา อาทาย สาธุกํ คเหตฺวา อวิชหโนฺต สิกฺขตีติ อโตฺถฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน โย อิจฺฉติ, เตน วิสุทฺธิมคฺคโต คเหตโพฺพฯ

พหุ สุตมสฺสาติ **พหุสฺสุโต**ฯ สุตํ ธาเรตีติ **สุตธโร;** ยทสฺส ตํ พหุ สุตํ นาม, ตํ น สุตมตฺตเมว; อถ โข นํ ธาเรตีติ อโตฺถฯ มญฺชูสายํ วิย รตนํ สุตํ สนฺนิจิตมสฺมินฺติ **สุตสนฺนิจโย**ฯ เอเตน ยํ โส สุตํ ธาเรติ, ตสฺส มญฺชูสาย โคเปตฺวา สนฺนิจิตรตนเสฺสว จิรกาเลนาปิ อวินาสนํ ทเสฺสติฯ อิทานิ ตํ สุตํ สรูปโต ทเสฺสโนฺต **“เย เต ธมฺมา”**ติอาทิมาห, ตํ เวรญฺชกเณฺฑ วุตฺตนยเมวฯ อิทํ ปเนตฺถ นิคมนํ – ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ, ตสฺมา พหุสฺสุโตฯ ธาตา, ตสฺมา สุตธโรฯ วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา, ทิฎฺฐิยา สุปฺปฎิวิทฺธา; ตสฺมา สุตสนฺนิจโยฯ ตตฺถ **วจสา ปริจิตา**ติ วาจาย ปคุณา กตาฯ **มนสานุเปกฺขิตา**ติ มนสา อนุเปกฺขิตา, อาวชฺชนฺตสฺส ทีปสหเสฺสน โอภาสิตา วิย โหนฺติฯ **ทิฎฺฐิยา สุปฺปฎิวิทฺธา**ติ อตฺถโต จ การณโต จ ปญฺญาย สุฎฺฐุ ปฎิวิทฺธา สุปจฺจกฺขกตา โหนฺติฯ

อยํ ปน พหุสฺสุโต นาม ติวิโธ โหติ – นิสฺสยมุจฺจนโก, ปริสุปฎฺฐาปโก, ภิกฺขุโนวาทโกติฯ ตตฺถ **นิสฺสยมุจฺจนเกน** อุปสมฺปทาย ปญฺจวเสฺสน สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน เทฺว มาติกา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพา ปกฺขทิวเสสุ ธมฺมสาวนตฺถาย สุตฺตนฺตโต จตฺตาโร ภาณวารา, สมฺปตฺตานํ ปริกถนตฺถาย อนฺธกวินฺทมหาราหุโลวาทอมฺพฎฺฐสทิโส เอโก กถามโคฺค, สงฺฆภตฺตมงฺคลามงฺคเลสุ อนุโมทนตฺถาย ติโสฺส อนุโมทนา, อุโปสถปวารณาทิชานนตฺถํ กมฺมากมฺมวินิจฺฉโย , สมณธมฺมกรณตฺถํ สมาธิวเสน วา วิปสฺสนาวเสน วา อรหตฺตปริโยสานเมกํ กมฺมฎฺฐานํ, เอตฺตกํ อุคฺคเหตพฺพํฯ เอตฺตาวตา หิ อยํ พหุสฺสุโต โหติ จาตุทฺทิโส, ยตฺถ กตฺถจิ อตฺตโน อิสฺสริเยน วสิตุํ ลภติฯ

ปริสุปฎฺฐาปเกน อุปสมฺปทาย ทสวเสฺสน สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปริสํ อภิวินเย วิเนตุํ เทฺว วิภงฺคา ปคุณา วาจุคฺคตา กาตพฺพา, อสโกฺกเนฺตน ตีหิ ชเนหิ สทฺธิํ ปริวตฺตนกฺขมา กาตพฺพา, กมฺมากมฺมญฺจ ขนฺธกวตฺตญฺจ อุคฺคเหตพฺพํฯ ปริสาย ปน อภิธเมฺม วินยนตฺถํ สเจ มชฺฌิมภาณโก โหติ มูลปณฺณาสโก อุคฺคเหตโพฺพ, ทีฆภาณเกน มหาวโคฺค, สํยุตฺตภาณเกน เหฎฺฐิมา วา ตโย วคฺคา มหาวโคฺค วา, องฺคุตฺตรภาณเกน เหฎฺฐา วา อุปริ วา อุปฑฺฒนิกาโย อุคฺคเหตโพฺพ, อสโกฺกเนฺตน ติกนิปาตโต ปฎฺฐาย เหฎฺฐา อุคฺคเหตุมฺปิ วฎฺฎติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ‘‘เอกํ อุคฺคณฺหเนฺตน จตุกฺกนิปาตํ วา ปญฺจกนิปาตํ วา คเหตุํ วฎฺฎตี’’ติ วุตฺตํฯ ชาตกภาณเกน สาฎฺฐกถํ ชาตกํ อุคฺคเหตพฺพํ, ตโต โอรํ น วฎฺฎติฯ ธมฺมปทมฺปิ สห วตฺถุนา อุคฺคเหตุํ วฎฺฎตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ตโต ตโต สมุจฺจยํ กตฺวา มูลปณฺณาสกมตฺตํ วฎฺฎติ, น วฎฺฎตีติ? ‘‘น วฎฺฎตี’’ติ กุรุนฺทฎฺฐกถายํ ปฎิกฺขิตฺตํ, อิตราสุ วิจารณาเยว นตฺถิฯ อภิธเมฺม กิญฺจิ อุคฺคเหตพฺพนฺติ น วุตฺตํฯ ยสฺส ปน สาฎฺฐกถมฺปิ วินยปิฎกํ อภิธมฺมปิฎกญฺจ ปคุณํ, สุตฺตเนฺต จ วุตฺตปฺปกาโร คโนฺถ นตฺถิ, ปริสํ อุปฎฺฐาเปตุํ น ลภติฯ เยน ปน สุตฺตนฺตโต วินยโต จ วุตฺตปฺปมาโณ คโนฺถ อุคฺคหิโต, อยํ ปริสุปฎฺฐาปโก พหุสฺสุโต โหติ ทิสาปาโมโกฺข เยนกามงฺคโม, ปริสํ อุปฎฺฐาเปตุํ ลภติฯ

ภิกฺขุโนวาทเกน ปน สาฎฺฐกถานิ ตีณิ ปิฎกานิ อุคฺคเหตพฺพานิ, อสโกฺกเนฺตน จตูสุ นิกาเยสุ เอกสฺส อฎฺฐกถา ปคุณา กาตพฺพา, เอกนิกาเยน หิ เสสนิกาเยสุปิ ปญฺหํ กเถตุํ สกฺขิสฺสติฯ สตฺตสุ ปกรเณสุ จตุปฺปกรณสฺส อฎฺฐกถา ปคุณา กาตพฺพา, ตตฺถ ลทฺธนเยน หิ เสสปกรเณสุ ปญฺหํ กเถตุํ สกฺขิสฺสติฯ วินยปิฎกํ ปน นานตฺถํ นานาการณํ, ตสฺมา ตํ สทฺธิํ อฎฺฐกถาย ปคุณํ กาตพฺพเมวฯ เอตฺตาวตา หิ ภิกฺขุโนวาทโก พหุสฺสุโต นาม โหตีติฯ

อุภยานิ โข ปนสฺสาติอาทิ ปน ยสฺมา อญฺญสฺมิํ สกเล นวงฺคปิ พาหุสฺสเจฺจ สติ สาฎฺฐกถํ วินยปิฎกํ วินา น วฎฺฎติเยว, ตสฺมา วิสุํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **วิตฺถาเรนา**ติ อุภโตวิภเงฺคน

สทฺธึฯ **สฺวาคตานี**ติ สุฏฺฐุ อาคตานิฯ ยถา อาคตานิ ปน สฺวาคตานิ โหนฺติ, ตํ ทเสฺสตุํ **“สุวิภตฺตานี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สุวิภตฺตานี**ติ สุฏฺฐุ วิภตฺตานิ ปทปจฺจาภฏฺฐสงฺกรโทสวิรหิตานิฯ **สุปฺปวตฺตีนี**ติ ปคุณานิ วาจุคฺคตานิฯ **สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส**ติ ขนฺธกปริวารโต อาหริตพฺพสุตฺตวเสน สุฏฺฐุ วินิจฺฉิตานิฯ **อนุพฺยญฺชนโส**ติ อกฺขรปทปาริปูริยา จ สุวินิจฺฉิตานิ อขณฺฑานิ อวิปรีตกฺขรานิฯ เอเตน อฏฺฐกถา ทีปิตา, อฏฺฐกถาโต หิ เอส วินิจฺฉโย โหตีติฯ

กลฺยาณวาโจติ สิถิลธนิตาทีนํ ยถาวิธานวจเนน ปริมณฺฑลปทพฺยญฺชนาย โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคฬาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยาฯ **กลฺยาณวากฺกรโณ**ติ มธุรสฺสโร, มาตุคาโม หิ สรสมฺปตฺติรโต, ตสฺมา ปริมณฺฑลปทพฺยญฺชนมฺปิ วจนํ สรสมฺปตฺติรหิตํ หีเฬติฯ **เยภุเยฺยน ภิกฺขุนีนํ ปิโย โหติ มนาโป**ติ สพฺพาสํ ปิโย นาม ทุลฺลโภ, พหุตรานํ ปน ปณฺฑิตานํ ภิกฺขุนีนํ สีลาจารสมฺปตฺติยา ปิโย โหติ มนวฑฺฒนโกฯ **ปฏิพโล โหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุ**นฺติ สุตฺตญฺจ การณญฺจ ทเสฺสนฺโต วฏฺฏภเยน ตเชฺชตฺวา ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ ตาทิสํ ธมฺมํ เทเสตุํ สมตฺโถ โหติฯ **กาสายวตฺถวสนายา**ติ กาสายวตฺถนิวตฺถายฯ **ครุธมฺม**นฺติ คิหิกาเล ภิกฺขุนิยา กายสํสคฺคํ วา สิกฺขมานาสามเณรีสุ เมถุนธมฺมํ วา อนชฺฌาปนฺนปุโพฺพ โหติฯ มาตุคาโม หิ ปุเพฺพ กตมนุสฺสรนฺโต สํวเร ฐิตสฺสาปิ ธมฺมเทสนาย คารวํ น กโรติฯ อถ วา ตสฺมิเยว อสทฺธมฺเม จิตฺตํ อุปฺปาเทติฯ **วีสติวสฺโส วา**ติ อุปสมฺปทาย วีสติวสฺโส ตโต อติเรกวสฺโส วาฯ เอวรูโป หิ วิสภาเคหิ วตฺถูหิ ปุนปฺปุนํ สมาคจฺฉนฺโตปิ ทหโร วิย สหสา สีลวินาสํ น ปาปุณาติ, อตฺตโน วยํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อยุตฺตฏฺฐาเน ฉนฺทราคํ วิเนตุํ ปฏิพโล โหติ, เตน วุตฺตํ – ‘‘วีสติวสฺโส วา โหติ อติเรกวีสติวสฺโส วา’’ติฯ

เอตฺถ จ ‘‘สีลวา’’ติอาทิ เอกมงฺคํ, ‘‘พหุสฺสุโต โหตี’’ติอาทิ ทุติยํ, ‘‘อุภยานิ โข ปนสฺสา’’ติอาทิ ตติยํ, ‘‘กลฺยาณวาโจ โหติ กลฺยาณวากฺกรโณ’’ติ จตุตฺถํ, ‘‘เยภุเยฺยน ภิกฺขุนีนํ ปิโย โหติ มนาโป’’ติ ปญฺจมํ, ‘‘ปฏิพโล โหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุ’’นฺติ ฉฏฺฐํ, ‘‘น โข ปเนต’’นฺติอาทิ สตฺตมํ, ‘‘วีสติวสฺส’’ติอาทิ อฏฺฐมนฺติ เวทิตพฺพํฯ

๑๔๘. **ญตฺติจตุเตฺถนา**ติ ปุเพฺพ วตฺถุสฺมึ วุเตฺตเนวฯ **ครุธเมฺมหี**ติ ครุเกหิ ธเมฺมหิ, เตหิ คารวํ กตฺวา ภิกฺขุนีหิ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพตฺตา ครุธมฺมาติ วุจฺจนฺติฯ **เอกโตอุปสมฺปนฺนายา**ติ เอตฺถ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก เอกโตอุปสมฺปนฺนาย, โย ครุธเมฺมน โอวทติ, ตสฺส ทุกฺกฏํฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ยถาวตฺถุกเมวฯ

๑๔๙. **ปริเวณํ สมฺมชฺชิตฺวา**ติ สเจ ปาโต อสมฺมฏฺฐํ สมฺมฏฺฐมฺปิ วา ปุน ติณปณฺณาทีหิ อุกฺลาปํ ปาทปฺปหาเรหิ จ วิกิณฺณวาลิกํ ชาตํ, สมฺมชฺชิตพฺพํฯ อสมฺมฏฺฐญฺหิ ตํ ทิสฺวา ‘‘อโยฺย อตฺตโน นิสฺสิตเก ทหรภิกฺขูปิ วตฺตปฏิปตฺติยํ น โยเชติ, ธมฺมํเยว กเถตี’’ติ ตา ภิกฺขุนิโย อโสตุกามา วิย ภเวยฺยุํฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปริเวณํ สมฺมชฺชิตฺวา’’ติฯ อโนฺตคามโต ปน ภิกฺขุนิโย อาคจฺฉนฺติโย ปิปาสิตา จ กิลนฺตา จ โหนฺติ, ตา ปานียญฺจ หตฺถปาทมุขสีตลกรณญฺจ ปจฺจาสีสนฺติ, ตสฺมิญฺจ อสติ ปุริมนเยเนว อคารวํ ชเนตฺวา อโสตุกามาปิ โหนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ – **‘‘ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐเปตฺวา’’**ติฯ

อาสนนฺติ นีจปีฐกผลกตฏฺฏิกกฏสารกาทิเภทํ อนฺตมโส สาขาภงฺคมฺปิ ‘‘อิทํ ตาสํ อาสนํ ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ อาสนํ ปญฺญเปตฺวาฯ ธมฺมเทสนาปตฺติโมจนตฺถํ ปน ทุติโย อิจฺฉิตโพฺพฯ เตน วุตฺตํ – **‘‘ทุติยํ คเหตฺวา นิสีทิตพฺพ**’’นฺติฯ **นิสีทิตพฺพ**นฺติ น วิหารปจฺจเนฺต, อถ โข วิหารมเชฺฌ อุโปสถาคารสฺส วา โภชนสาลาย วา ทฺวาเร สเพฺพสํ โอสรณฏฺฐาเน นิสีทิตพฺพํฯ **สมคฺคาตฺถา**ติ สพฺพา อาคตตฺถาติ อโตฺถฯ **วตฺตนฺตี**ติ อาคจฺฉนฺติ; ปคุณา วาจุคฺคตาติ อ

โต ฯ **นิยฺยาเทตโพฺพ**ติ อเปฺปตโพฺพฯ **โอสาเรตโพฺพ**ติ ปาฬิ วตฺตพฺพาฯ **วสฺสสตูปสมฺปนฺนาย**ติอาทิ วตฺตพฺพปาฬิทสฺสนํฯ

ตตฺถ **สามีจิกมฺมํ**ติ มคฺคสมฺปทานพีชนปานียาปุจฺฉนาทิกํ อนุจฺฉวิกวตฺตํฯ เอตฺถ จ ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุสฺส อภิวาทนํ นาม อโนฺตคาเม วา พหิคาเม วา อโนฺตวิหาเร วา พหิวิหาเร วา อนฺตรฆเร วา รถิกาย วา อนฺตมโส ราชุสฺสารณายปิ วตฺตมานาย เทเว วสฺสมาเน สกทฺทมาย ภูมิยา ฉตฺตปตฺตหตฺถายปิ หตฺถิอสฺสาทีหิ อนุพทฺธายปิ กาตพฺพเมวฯ เอกาพทฺธาย ปาฬิยา ภิกฺขาจารํ ปวิสเนฺต ทิสฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน ''วนฺทามิ อยฺยา''ติ วนฺทิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ อนฺตรนฺตรา ทฺวาทสหเตฺถ มุญฺจิตฺวา คจฺฉนฺติ, วิสุํ วิสุํ วนฺทิตพฺพาฯ มหาสนฺนิปาเต นิสิเนฺน เอกสฺมิํเยว ฐาเน วนฺทิตุํ วฏฺฏติฯ เอส นโย อญฺชลิกมฺมมฺปิฯ ยตฺถ กตฺถจิ นิสินฺนาย ปน ปจฺจุฏฺฐานํ กาตพฺพํ, ตสฺส ตสฺส สามีจิกมฺมสฺส อนุรูเป ปเทเส จ กาเล จ ตํ ตํ กาตพฺพํฯ

สกฺกตฺวาติ ยถา กโต สุกโต โหติ, เอวํ กตฺวาฯ **ครุํกตฺวา**ติ ตตฺถ คารวํ ชเนตฺวาฯ **มาเนตฺวา**ติ มเนน ปิยํ กตฺวาฯ **ปูเชตฺวา**ติ อิเมสํเยว ติณฺณํ กิจฺจานํ กรเณน ปูเชตฺวาฯ **อนติกฺกมนีโย**ติ น อติกฺกมิตโพฺพฯ

อภิกฺขุเก อาวาเสติ เอตฺถ สเจ ภิกฺขุนุปสฺสยโต อฑฺฒโยชนพฺภนฺตเร โอวาททายกา ภิกฺขู น วสนฺติ, อยํ อภิกฺขุโก อาวาโส นามฯ เอตฺถ วสฺสํ น วสิตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ – ''อภิกฺขุโก นาม อาวาโส น สกฺกา โหติ โอวาทาย วา สํวาสาย วา คนฺตุ''นฺติ (ปาจิ. ๑๐๔๘)ฯ น จ สกฺกา ตโต ปรํ ปจฺฉาภตฺตํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา อาคนฺตุํฯ สเจ ตตฺถ วสฺสํ วสิตุํ อนิจฺฉมานา ภิกฺขุนิโย ญาตกา วา อุปฏฺฐากา วา เอวํวทนฺติ – ''วสถ, อเยฺย, มยํ ภิกฺขู อาเนสฺสามา''ติ วฏฺฏติฯ สเจ ปน วุตฺตปฺปมาเณ ปเทเส วสฺสํ อุปคนฺตุกามา ภิกฺขู อาคนฺตฺวา สาขามณฺฑเปปิ เอกรตฺตํ วุตฺถา โหนฺติ; น นิมนฺติตา หุตฺวา คนฺตุกามาฯ เอตฺตาวตาปิ สภิกฺขุโก อาวาโส โหติ, เอตฺถ วสฺสํ อุปคนฺตุํ วฏฺฏติฯ อุปคจฺฉนฺตีหิ จ ปกฺขสฺส เตรสิยํเยว ภิกฺขู ยาจิตพฺพา – ''มยํ อยฺยา ตุมฺหากํ โอวาเทน วสิสฺสามา''ติฯ ยโต ปน อุชุนา มเคฺคน อฑฺฒโยชเน ภิกฺขูนํ วสนฏฺฐานํ, เตน ปน มเคฺคน คจฺฉนฺตีนํ ชีวิตนฺตราโย วา พฺรหฺมจริยนฺตราโย วา โหติ, อเญฺญน มเคฺคน คจฺฉนฺตีนํ อติเรกฑฺฒโยชนํ โหติ, อยํ อภิกฺขุกาวาสฏฺฐาเนเยว ติฏฺฐติฯ สเจ ปน ตโต คาวุตมเตฺต อโญฺญ ภิกฺขุนุปสฺสโย เขมฏฺฐาเน โหติ, ตาหิ ภิกฺขุนีหิ ตา ภิกฺขุนิโย ยาจิตฺวา ปุน คนฺตฺวา ภิกฺขู ยาจิตพฺพา ''อยฺยา อมฺหากํ อุชุมเคฺค อนฺตราโย อตฺถิ, อเญฺญน มเคฺคน อติเรกฑฺฒโยชนํ โหติฯ อนฺตรามเคฺค ปน อมฺหากํ อุปสฺสยโต คาวุตมเตฺต อโญฺญ ภิกฺขุนุปสฺสโย อตฺถิ, อยฺยานํ สนฺติกา ตตฺถ อาคตโอวาเทน วสิสฺสามา''ติฯ เตหิ ภิกฺขูหิ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ ตโต ตาหิ ภิกฺขุนีหิ ตํ ภิกฺขุนุปสฺสยํ อาคนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ, ตา วา ภิกฺขุนิโย ทิสฺวา อตฺตโน อุปสฺสยเมว คนฺตฺวา กาตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน วสฺสํ อุปคนฺตุกามา ภิกฺขู จาตุทฺทเส วิหารํ อาคจฺฉนฺติ, ภิกฺขุนีหิ จ ''อิธ อยฺยา วสฺสํ วสิสฺสถา''ติ ปุจฺฉิตา ''อามา''ติ วตฺวา ปุน ตาหิ ''เตนหิ อยฺยา มยมฺปิ ตุมฺหากํ โอวาทํ อนุชีวนฺติโย วสิสฺสามา''ติ วุตฺตา ทุติยทิวเส คาเม ภิกฺขาจารสมฺปทํ อปสฺสนฺตา ''น สกฺกา อิธ วสิตุ''นฺติ ปกฺกมนฺติฯ อถ ตา ภิกฺขุนิโย อุโปสถทิวเส วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขู น ปสฺสนฺติ, เอตฺถ กิํ กาตพฺพนฺติ? ยตฺถ ภิกฺขู วสนฺติ, ตตฺถ คนฺตฺวา ปจฺฉิมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํฯ ''ปจฺฉิมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตุํ อาคมิสฺสนฺตี''ติ วา อาโภคํ กตฺวา อาคตานํ สนฺติเก โอวาเทน วสิตพฺพํฯ สเจ ปน ปจฺฉิมิกายปิ น เกจิ อาคจฺฉนฺติ, อนฺตรามเคฺค จ ราชภยํ วา โจรภยํ วา ทุพฺภิกฺขํ วา โหติ, อภิกฺขุกาวาเส วสนฺติยา อาปตฺติ, วสฺสเจฺฉทํ กตฺวา คจฺฉนฺติยาปิ อาปตฺติ, สา รกฺขิตพฺ

พาฯ อาปทาสุ หิ อภิกฺขุเก อาวาเส วสนฺติยา อนาปตฺติ วุตฺตาฯ สเจ อาคนฺตฺวา วสฺสํ อุปคตา ภิกฺขู ปุน เกนจิ การเณน ปกฺกมนฺติ, วสิตพฺพเมวฯ วุตฺตเญฺหตํ – ‘‘อนาปตฺติ วสฺสูปคตา ภิกฺขู ปกฺกนฺตา วา โหนฺติ วิพฺภนฺตา วา กาลงฺกตา วา ปกฺขสงฺกนฺตา วา อาปทาสุ อุมฺมตฺติกาย อาทิกมฺมิกายา’’ติฯ ปวาเรนฺติยา ปน ยตฺถ ภิกฺขู อตฺถิ, ตตฺถ คนฺตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ

อนฺวทฺธมาสนฺติ อทฺธมาเส อทฺธมาเสฯ **เทฺว ธมฺมา ปจฺจาสีสิตพฺพา**ติ เทฺว ธมฺมา อิจฺฉิตพฺพาฯ **อุโปสถปุจฺฉก**นฺติ อุโปสถปุจฺฉนํ, ตตฺถ ปนฺนรสิเก อุโปสเถ ปกฺขสฺส จาตุทฺทสิยํ จาตุทฺทสิเก เตรสิยํ คนฺตฺวา อุโปสโถ ปุจฺฉิตโพฺพฯ มหาปจฺจริยํ ปน ‘‘ปกฺขสฺส เตรสิยํเยว คนฺตฺวา ‘อยํ อุโปสโถ จาตุทฺทสิโก ปนฺนรสิโก’ติ ปุจฺฉิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ อุโปสถทิวเส โอวาทตฺถาย อุปสงฺกมิตพฺพํฯ ปาฏิปททิวสโต ปน ปฏฺฐาย ธมฺมสวนตฺถาย คนฺตพฺพํฯ อิติ ภควา อญฺญสฺส กมฺมสฺส โอกาสํ อทตฺวา นิรนฺตรํ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก คมนเมว ปญฺญเปสิฯ กสฺมา? มนฺทปญฺญตฺตา มาตุคามสฺสฯ มนฺทปโญฺญ หิ มาตุคาโม, ตสฺมา นิจฺจํ ธมฺมสวนํ พหูปการํฯ เอวญฺจ สติ ‘‘ยํ มยํ ชานาม, ตเมว อยฺยา ชานนฺตี’’ติ มานํ อกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปยิรูปาสมานา สาตฺถิกํ ปพฺพชฺชํ กริสฺสนฺติ, ตสฺมา ภควา เอวมกาสิฯ ภิกฺขุนิโยปิ ‘‘ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชิสฺสามา’’ติ สพฺพาเยว นิรนฺตรํ วิหารํ อุปสงฺกมิํสุฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘เตน โข ปน สมเยน สโพฺพ ภิกฺขุนิสโงฺฆ โอวาทํ คจฺฉติฯ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ขิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ ‘ชายาโย อิมา อิเมสํ, ชาริโย อิมา อิเมสํ, อิทานิเม อิมาหิ สทฺธิํ อภิรมิสฺสนฺตี’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ‘น, ภิกฺขเว, สเพฺพน ภิกฺขุนิสเงฺฆน โอวาโท คนฺตโพฺพ, คเจฺฉยฺย เจ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว จตูหิ ปญฺจหิ ภิกฺขุนีหิ โอวาทํ คนฺตุ’นฺติฯ ปุนปิ ตเถว อุชฺฌายิํสุฯ ปุน ภควา ‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เทฺว ติโสฺส ภิกฺขุนิโย โอวาทํ คนฺตุ’’’นฺติ อาหฯ

ตสฺมา ภิกฺขุนิสเงฺฆน เทฺว ติโสฺส ภิกฺขุนิโย ยาจิตฺวา เปเสตพฺพา – ‘‘เอถเยฺย, ภิกฺขุสงฺฆํ โอวาทูปสงฺกมนํ ยาจถ, ภิกฺขุนิสโงฺฆ อยฺยา…เป.… โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติ (จูฬว. ๔๑๓)ฯ ตาหิ ภิกฺขุนีหิ อารามํ คนฺตพฺพํฯ ตโต โอวาทปฏิคฺคาหกํ เอกํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา โส ภิกฺขุ เอกาย ภิกฺขุนิยา เอวมสฺส วจนีโย ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ, อยฺย, ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิสโงฺฆ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ เตน ภิกฺขุนา ปาติโมกฺขุเทฺทสโก ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ ภเนฺต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร ภเนฺต ภิกฺขุนิสโงฺฆ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วตฺตโพฺพ ‘‘อตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต’’ติฯ สเจ โหติ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วตฺตโพฺพ ‘‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ตํ ภิกฺขุนิสโงฺฆ อุปสงฺกมตู’’ติฯ

สเจ น โหติ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วตฺตโพฺพ – ‘‘โก อายสฺมา อุสฺสหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุ’’นฺติฯ สเจ โกจิ ภิกฺขุ อุสฺสหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ, โส จ โหติ อฏฺฐหเงฺคหิ สมนฺนาคโต, สมฺมนฺนิตฺวา วตฺตโพฺพ – ‘‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ตํ ภิกฺขุนิสโงฺฆ อุปสงฺกมตู’’ติฯ

สเจ ปน โกจิ น อุสฺสหติ ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ, ปาติโมกฺขุเทฺทสเกน วตฺตโพฺพ – ‘‘นตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ปาสาทิเกน ภิกฺขุนิสโงฺฆ สมฺปาเทตู’’ติฯ เอตฺตาวตา หิ สกลํ สิกฺขตฺตยสงฺคหํ สาสนมาโรจิตํ โหติฯ เตน ภิกฺขุนา ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปาฏิปเท ภิกฺขุนีนํ อาโรเจตพฺพํฯ ภิกฺขุนิสเงฺฆนปิ ตา ภิกฺขุนิโย เปเสตพฺพา ‘‘คจฺฉถเยฺย, ปุจฺฉถ ‘กิํ

อยฺย ลภติ ภิกฺขุนิสงฺโฆ โอวาทูปสงฺกมน’’’นฺติฯ ตาหิ ‘‘สาธุ อเยฺย’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อารามํ คนฺตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วตฺตพฺพํ – ‘‘กึ อยฺย ลภติ ภิกฺขุนิสงฺโฆ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ เตน วตฺตพฺพํ – ‘‘นตฺถิ โกจิ ภิกฺขุ ภิกฺขุโนวาทโก สมฺมโต, ปาสาทิเกน ภิกฺขุนิสงฺโฆ สมฺปาเทตู’’ติฯ ตาหิ ‘‘สาธุ อยฺยา’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ เอกโต อาคตานํ วเสน เจตํ วุตฺตํ, ตาสุ ปน เอกาย ภิกฺขุนิยา วตฺตพฺพญฺจ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพญฺจ, อิตรา ตสฺสา สหายิกาฯ

สเจ ปน ภิกฺขุนิสงฺโฆ วา ภิกฺขุสงฺโฆ วา น ปูรติ, อุภยโตปิ วา คณมตฺตเมว ปุคฺคลมตฺตํ วา โหติ, เอกา ภิกฺขุนี วา พหูหิ ภิกฺขุนุปสฺสเยหิ โอวาทตฺถาย เปสิตา โหติ, ตตฺรายํ วจนกฺกโม – ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺย ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทนฺติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจนฺติ, ลภนฺตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิโย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘อหํ อยฺย ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทามิ; โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจามิ, ลภามหํ อยฺย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

‘‘ภิกฺขุนิสงฺโฆ อยฺย อยฺยานํ ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนีสงฺโฆ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺย อยฺยานํ ปาเท วนฺทนฺติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจนฺติ, ลภนฺตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิโย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘อหํ อยฺย อยฺยานํ ปาเท วนฺทามิ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจามิ, ลภามหํ อยฺย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

‘‘ภิกฺขุนิสงฺโฆ อยฺย อยฺยสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิสงฺโฆ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺย อยฺยสฺส ปาเท วนฺทนฺติ ; โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจนฺติ, ลภนฺตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิโย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘อหํ อยฺย อยฺยสฺส ปาเท วนฺทามิ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจามิ, ลภามหํ อยฺย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

‘‘ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ อยฺย ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อยฺยานํ อยฺยสฺส ปาเท วนฺทติ วนฺทนฺติ วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ ยาจนฺติ ยาจติ, ลภตุ กิร ลภนฺตุ กิร ลภตุ กิร อยฺย ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

เตนปิ ภิกฺขุนา อุโปสถกาเล เอวํ วตฺตพฺพํ – ‘‘ภิกฺขุนิโย ภเนฺต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทนฺติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจนฺติ, ลภนฺตุ กิร ภเนฺต ภิกฺขุนิโย โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ ‘‘ภิกฺขุนี ภเนฺต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร ภเนฺต ภิกฺขุนี โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

‘‘ภิกฺขุนิสงฺโฆ ภเนฺต, ภิกฺขุนิโย ภเนฺต, ภิกฺขุนี ภเนฺต อายสฺมนฺตานํ ปาเท วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ, ลภตุ กิร ภเนฺต ภิกฺขุนี โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

‘‘ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ ภเนฺต, ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อายสฺมนฺตานํ ปาเท วนฺทติ วนฺทนฺติ วนฺทติ, โอวาทูปสงฺกมนญฺจ ยาจติ ยาจนฺติ ยาจติ, ลภตุ กิร ลภนฺตุ กิร ลภตุ กิร ภเนฺต ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ โอวาทูปสงฺกมน’’นฺติฯ

ปาติโมกฺขุเทฺทสเกนาปิ สเจ สมฺมโต ภิกฺขุ อตฺถิ, ปุริมนเยเนว ตํ ภิกฺขุนิโย, ตํ ภิกฺขุนี, ตํ ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ อุปสงฺกมนฺตุ อุปสงฺกมตุ อุปสงฺกมตูติ วตฺตพฺพํฯ สเจ นตฺถิ, ปาสาทิเกน ภิกฺขุนิสงฺโฆ จ ภิกฺขุนิโย จ ภิกฺขุนี จ สมฺปาเทตุ สมฺปาเทนฺตุ สมฺปาเทตูติ วตฺตพฺพํฯ

โอวาทปฏิคฺคาหเกน ปาฏิปเท ปจฺจาหริตฺวา ตเถว วตฺตพฺพํฯ โอวาทํ ปน พาลคิลาน คมิเก ฐเปตฺวา อโญฺญ สเจปิ อารญฺญโก โหติ, อปฺปฏิคฺคเหตุํ น ลภติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

“อนุชานามิ , ภิกฺขเว, ฐเปตฺวา พาลํ ฐเปตฺวา คิลานํ ฐเปตฺวา คมิกํ อวเสเสหิ โอวาทํ คเหตุ”นฺติ (จูฬว. ๔๑๔)ฯ

ตตฺถ โย จาตุทฺทสิกปนฺนรสิเกสุ วา อุโปสเถสุ ปาฏิปเท วา คนฺตุกาโม, โส คมิโก ทุติย ปกฺขทิวเส คจฺฉโนฺตปิ อคฺคเหตุํ น ลภติ, “น, ภิกฺขเว, โอวาโท น คเหตโพฺพ, โย น คเณฺหยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๔๑๔) วุตฺตํ อาปตฺติํ อาปชฺชติเยวฯ โอวาทํ คเหตฺวา จ อุโปสถเคฺค อนาโรเจตุํ วา ปาฏิปเท ภิกฺขุนีนํ อปจฺจาหริตุํ วา น วฏฺฏติฯ วุตฺตเญฺหตํ –

“น, ภิกฺขเว, โอวาโท น อาโรเจตโพฺพฯ โย น อาโรเจยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๔๑๕)ฯ

อปรมฺปิ วุตฺตํ –

“น, ภิกฺขเว, โอวาโท น ปจฺจาหริตโพฺพฯ โย น ปจฺจาหเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๔๑๕)ฯ

ตตฺถ อารญฺญเกน ปจฺจาหรณตฺถํ สเงฺกโต กาตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ – “อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อารญฺญเกน ภิกฺขุนา โอวาทํ คเหตุํ, สเงฺกตญฺจ กาตุํ, อตฺร ปฏิหริสฺสามี”ติฯ ตสฺมา อารญฺญโก ภิกฺขุ สเจ ภิกฺขุนีนํ วสนคาเม ภิกฺขํ ลภติ, ตเตฺถว จริตฺวา ภิกฺขุนิโย ทิสฺวา อาโรเจตฺวา คนฺตพฺพํฯ โน จสฺส ตตฺถ ภิกฺขา สุลภา โหติ, สามนฺตคาเม จริตฺวา ภิกฺขุนีนํ คามํ อาคมฺม ตเถว กาตพฺพํฯ สเจ ทูรํ คนฺตพฺพํ โหติ, สเงฺกโต กาตโพฺพ – “อหํ อมุกํ นาม ตุมฺหากํ คามทฺวาเร สภํ วา มณฺฑปํ วา รุกฺขมูลํ วา อุปสงฺกมิสฺสามิ, ตตฺถ อาคเจฺฉยฺยาถา”ติ ฯ ภิกฺขุนีหิ ตตฺถ คนฺตพฺพํ, อคนฺตุํ น ลพฺภติฯ วุตฺตเญฺหตํ – “น, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนิยา สเงฺกตํ น คนฺตพฺพํฯ ยา น คเจฺฉยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา”ติ (จูฬว. ๔๑๕)ฯ

อุภโตสเงฺฆ ตีหิ ฐาเนหิ ปวาเรตพฺพนฺติ เอตฺถ ภิกฺขุนีหิ จาตุทฺทเส อตฺตนา ปวาเรตฺวา อุโปสเถ ภิกฺขุสเงฺฆ ปวาเรตพฺพํฯ วุตฺตเญฺหตํ –

“อนุชานามิ , ภิกฺขเว, อชฺชตนาย ปวาเรตฺวา อปรชฺชุ ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุ”นฺติ (จูฬว. ๔๒๗)ฯ

ภิกฺขุนิขนฺธเก วุตฺตนเยเนว เจตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ –

“เตน โข ปน สมเยน สโพฺพ ภิกฺขุนิสโงฺฆ ปวาเรโนฺต โกลาหลมกาสิฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, เอกํ ภิกฺขุนิํ พฺยตฺตํ ปฏิพลํ สมฺมนฺนิตุํ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุํฯ เอวญฺจ ปน, ภิกฺขเว, สมฺมนฺนิตพฺพาฯ ปฐมํ ภิกฺขุนี ยาจิตพฺพา, ยาจิตฺวา พฺยตฺตาย ภิกฺขุนิยา ปฏิพลาย สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ –

“สุณาตุ เม, อเยฺย สโงฺฆ, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุนิํ สมฺมเนฺนยฺย ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุํฯ เอสา ญตฺติฯ

‘‘สุณาตุ เม, อเยฺย สโงฺฆ, สโงฺฆ อิตฺถนฺนามํ ภิกฺขุนึ สมฺมเนฺนยฺย ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุํฯ ยสฺสา อยฺยาย ขมติ อิตฺถนฺนามาย ภิกฺขุนิยา สมฺมุติ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุํ, สา ตุณฺหสฺส; ยสฺสา นกฺขมติ, สา ภาเสยฺยฯ

‘‘สมฺมตา สเงฺฆน อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส อตฺถาย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรตุํฯ ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามี’’ติ (จูฬว. ๔๒๗)ฯ

ตาย สมฺมตาย ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทาย ภิกฺขุสงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ อยฺย, ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วาฯ วทตยฺย ภิกฺขุสโงฺฆ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสติฯ ทุติยมฺปิ อยฺย, ตติยมฺปิ อยฺย, ภิกฺขุนิสโงฺฆ…เป…. ปฎิกริสฺสตี’’ติฯ

สเจ ภิกฺขุนิสโงฺฆ น ปูรติ, ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรนฺติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตยฺย ภิกฺขุสโงฺฆ ภิกฺขุนิโย อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺติโย ปฎิกริสฺสนฺตี’’ติ จ, ‘‘อหํ อยฺย ภิกฺขุสงฺฆํ ปวาเรมิ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อยฺย ภิกฺขุสโงฺฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺตี ปฎิกริสฺสามี’’ติ จ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ

สเจ ภิกฺขุสโงฺฆ น ปูรติ, ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ อยฺยา อเยฺย ปวาเรติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตยฺยา ภิกฺขุนิสงฺฆํ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสตี’’ติ จ, ‘‘ภิกฺขุนิสโงฺฆ อยฺย อยฺยํ ปวาเรติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตโยฺย ภิกฺขุนิสงฺฆํ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสตี’’ติ จ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ

อุภินฺนํ อปาริปูริยา ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺยา อเยฺย ปวาเรนฺติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตยฺยา ภิกฺขุนิโย อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺติโย ปฎิกริสฺสนฺตี’’ติ จ, ‘‘ภิกฺขุนิโย อยฺย อยฺยํ ปวาเรนฺติ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตโยฺย ภิกฺขุนิโย อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺติโย ปฎิกริสฺสนฺตี’’ติ จ, ‘‘อหํ อยฺยา อเยฺย ปวาเรมิ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ อยฺยา อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺตี ปฎิกริสฺสามี’’ติ จ, ‘‘อหํ อยฺย อยฺยํ ปวาเรมิ – ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ มํ อโยฺย อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺตี ปฎิกริสฺสามี’’ติ จ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ

มานตฺตจรณญฺจ อุปสมฺปทาปริเยสนา จ ยถาฐาเนเยว อาวิ ภวิสฺสติฯ

น ภิกฺขุนิยา เกนจิ ปริยาเยนาติ ทสหิ วา อโกฺกสวตฺถูหิ อเญฺญน วา เกนจิ ปริยาเยน ภิกฺขุ เนว อโกฺกสิตโพฺพ, น ปริภาสิตโพฺพ, น ภเยน ตเชฺชตโพฺพฯ **โอวโฎ**ติ ปิหิโต วาริโต ปฎิกฺขิโตฺตฯ วจนเยว **วจนปโถฯ อโนวโฎ**ติ อปิหิโต อวาริโต อปฺปฎิกฺขิโตฺตฯ ตสฺมา ภิกฺขุนิยา อาธิปจฺจฎฺฐาเน เชฎฺฐกฎฺฐาเน ฐตฺวา ‘‘เอวํ อภิกฺกม, เอวํ ปฎิกฺกม, เอวํ นิวาเสหิ, เอวํ ปารุปาหี’’ติ เกนจิ ปริยาเยน เนว ภิกฺขุ โอวทิตโพฺพ, น อนุสาสิตโพฺพฯ โทสํ ปน ทิสฺวา ‘‘ปุเพฺพ มหาเถรา น เอวํ อภิกฺกมนฺติ, น ปฎิกฺกมนฺติ, น นิวาเสนฺติ, น ปารุปนฺติ, อีทิสํ กาสาวมฺปิ น ธาเรนฺติ, น เอวํ อกฺขีนิ อเญฺชนฺตี’’ติอาทินา นเยน วิชฺชมานโทสํ ทเสฺสตุํ วฎฺฎติฯ ภิกฺขูหิ ปน ‘‘อยํ วุฑฺฒสมณี เอวํ นิวาเสติ, เอวํ ปารุปติ, มา เอวํ นิวาเสหิ, มา เอวํ ปารุปาหิ, มา ติลกมฺมปณฺณกมฺมาทีนิ กโรหี’’ติ ยถาสุขํ ภิกฺขุนึ โอวทิตุํ อนุสาสิตุํ วฎฺฎติฯ

สมคฺคมฺหยฺยาติ ภณนฺตนฺติ ‘‘สมคฺคา อมฺห อยฺย’’ อิติ ภณนฺตํ ภิกฺขุนิสงฺฆํฯ **อญฺญํ ธมฺมํ ภณตี**ติ อญฺญํ สุตฺตนฺตํ วา อภิธมฺมํ วาฯ สมคฺคมฺหยฺยาติ วจเนน หิ โอวาทํ ปจฺจาสีสนฺติ, ตสฺมา ฐเปตฺวา โอวาทํ อญฺญํ ธมฺมํ ภณนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **โอวาทํ อนิยฺยาเทตฺวา**ติ เอโส ภคินิโย โอวาโทติ อวตฺวาฯ

๑๕๐. **อธมฺมกมฺเม**ติอาทีสุ ภิกฺขุโนวาทกสมฺมุติกมฺมํ กมฺมนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ อธมฺมกมฺเม ทฺวินฺนํ นวกานํ วเสน อฏฺฐารส ปาจิตฺติยานิฯ ธมฺมกมฺเม ทุติยสฺส นวกสฺส อวสานปเท อนาปตฺติ, เสเสสุ สตฺตรส ทุกฺกฏานิฯ

๑๕๒. **อุเทฺทสํ เทโนฺต**ติ อฏฺฐนฺนํ ครุธมฺมานํ ปาฬึ อุทฺทิสโนฺตฯ **ปริปุจฺฉํ เทโนฺต**ติ ตสฺสาเยว ปคุณาย ครุธมฺมปาฬิยา อฏฺฐกถํ กเถโนฺตติ อโตฺถฯ **โอสาเรหิ อยฺยาติ วุจฺจมาโน โอสาเรตี**ติ เอวํ วุจฺจมาโน อฏฺฐครุธมฺมปาฬึ โอสาเรตีติ อโตฺถฯ เอวํ อุเทฺทสํ เทโนฺต, ปริปุจฺฉํ เทโนฺต, โย จ โอสาเรหีติ วุจฺจมาโน อฏฺฐ ครุธเมฺม ภณติ, ตสฺส ปาจิตฺติเยน อนาปตฺติฯ อญฺญํ ธมฺมํ ภณนฺตสฺส ทุกฺกเฏน อนาปตฺติฯ **ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ปญฺหํ ปุโฏฺฐ กเถตี**ติ ภิกฺขุนี ครุธมฺมนิสฺสิตํ วา ขนฺธาทินิสฺสิตํ วา ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ตํ โย ภิกฺขุ กเถติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ **อญฺญสฺสตฺถาย ภณนฺตนฺ**ติ จตุปริสตึ ธมฺมํ เทเสนฺตํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ภิกฺขุนิโย สุณนฺติ, ตตฺราปิ ภิกฺขุสฺส อนาปตฺติฯ **สิกฺขมานาย สามเณริยา**ติ เอตาสํ เทเสนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมวฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ – วาจโต จ วาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ ติเวทนนฺติฯ

โอวาทสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. อตฺถงฺคตสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๕๓. ทุติยสิกฺขาปเท – **ปริยาเยนา**ติ วาเรน, ปฏิปาฏิยาติ อโตฺถฯ **อธิเจตโส**ติ อธิจิตฺตวโต , สพฺพจิตฺตานํ อธิเกน อรหตฺตผลจิเตฺตน สมนฺนาคตสฺสาติ อโตฺถฯ **อปฺปมชฺชโต**ติ นปฺปมชฺชโต, อปฺปมาเทน กุสลานํ ธมฺมานํ สาตจฺจกิริยาย สมนฺนาคตสฺสาติ วุตฺตํ โหติฯ **มุนิโน**ติ ‘‘โย มุนาติ อุโภ โลเก, มุนิ เตน ปวุจฺจตี’’ติ (ธ. ป. ๒๖๙) เอวํ อุภยโลกมุนเนน วา, โมนํ วุจฺจติ ญาณํ, เตน ญาเณน สมนฺนาคตตฺตา วา ขีณาสโว มุนิ นาม วุจฺจติ, ตสฺส มุนิโนฯ **โมนปเถสุ สิกฺขโต**ติ อรหตฺตญาณสงฺขาตสฺส โมนสฺส ปเถสุ สตฺตตึสโพธิปกฺขิยธเมฺมสุ ตีสุ วา สิกฺขาสุ สิกฺขโตฯ อิทญฺจ ปุพฺพภาคปฏิปทํ คเหตฺวา วุตฺตํ, ตสฺมา เอวํ ปุพฺพภาเค สิกฺขโต อิมาย สิกฺขาย มุนิภาวํ ปตฺตสฺส มุนิโนติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน**ติ ตาทิสสฺส ขีณาสวมุนิโน อพฺภนฺตเร อิฏฺฐวิโยคาทิวตฺถุกา โสกา น สนฺติฯ อถ วา **ตาทิโน**ติ ตาทิลกฺขณสมนฺนาคตสฺส เอวรูปสฺส มุนิโน โสกา น ภวนฺตีติ อยเมตฺถ อโตฺถฯ **อุปสนฺตสฺสา**ติ ราคาทีนํ อุปสเมน อุปสนฺตสฺสฯ **สทา สตีมโต**ติ สติเวปุลฺลปฺปตฺตตฺตา นิจฺจกาลํ สติยา อวิรหิตสฺส ฯ **อากาเส อนฺตลิเกฺข**ติ อนฺตลิกฺขสงฺขาเต อากาเส, น กสิณุคฺฆาฏิเม, น ปน รูปปริเจฺฉเทฯ **จงฺกมติปิ ติฏฺฐติปี**ติ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ กถํ สุตฺวา ‘‘อิมา ภิกฺขุนิโย มํ ‘เอตฺตกเมว อยํ ชานาตี’ติ อวมญฺญนฺติ, หนฺท ทานิ เอตาสํ อตฺตโน อานุภาวํ ทเสฺสมี’’ติ ธมฺมพหุมานํ อุปฺปาเทตฺวา อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย เอวรูปํ อิทฺธิปาฏิหาริยํ ทเสฺสสิ – ‘‘อากาเส อนฺตลิเกฺข จงฺกมติปิ…เป.… อนฺตรธายติปี’’ติฯ ตตฺถ **อนฺตรธายติ**

ปีติ อนฺตรธายติปิ อทสฺสนมฺปิ คจฺฉตีติ อโตฺถ ฯ **ตเญฺจว อุทานํ ภณติ อญฺญญฺจ พหุํ พุทฺธวจน**นฺติ เถโร กิร อตฺตโน ภาตุเถรสฺส สนฺติเก –

> ‘‘ปทุมํ ยถา โกกนุทํ สุคนฺธํ,
> ปาโต สิยา ผุลฺลมวีตคนฺธํ;
> องฺคีรสํ ปสฺส วิโรจมานํ,
> ตปนฺตมาทิจฺจมิวนฺตลิเกฺข’’ติฯ (สํ. นิ. ๑.๑๒๓);

อิมํ คาถํ อุทฺทิสาเปตฺวา จตฺตาโร มาเส สชฺฌายิฯ น จ ปคุณํ กตฺตุมสกฺขิฯ ตโต นํ เถโร ‘‘อภโพฺพ ตฺวํ อิมสฺมิํ สาสเน’’ติ วิหารา นิกฺกฑฺฒาเปสิ, โส โรทมาโน ทฺวารโกฎฺฐเก อฎฺฐาสิฯ อถ ภควา พุทฺธจกฺขุนา เวเนยฺยสเตฺต โอโลเกโนฺต ตํ ทิสฺวา วิหารจาริกํ จรมาโน วิย ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘จูฬปนฺถก, กสฺมา โรทสี’’ติ อาหฯ โส ตมตฺถํ อาโรเจสิฯ อถสฺส ภควา สุทฺธํ ปิโลติกขณฺฑํ ทตฺวา ‘‘อิทํ ‘รโชหรณํ รโชหรณ’นฺติ ปริมชฺชาหี’’ติ อาหฯ โส ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฎิจฺฉิตฺวา อตฺตโน นิวาสฎฺฐาเน นิสีทิตฺวา ตสฺส เอกมนฺตํ ปริมชฺชิ, ปริมชฺชิตฎฺฐานํ กาฬกมโหสิฯ โส ‘‘เอวํ ปริสุทฺธมฺปิ นาม วตฺถํ อิมํ อตฺตภาวํ นิสฺสาย กาฬกํ ชาต’’นฺติ สํเวคํ ปฎิลภิตฺวา วิปสฺสนํ อารภิฯ อถสฺส ภควา อารทฺธวีริยภาวํ ญตฺวา ‘‘อธิเจตโส’’ติ อิมํ โอภาสคาถํ อภาสิฯ เถโร คาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิฯ ตสฺมา เถโร ปกติยาว อิมํ คาถํ มมายติ, โส ตํ อิมิสฺสา คาถาย มมายนภาวํ ชานาเปตุํ ตํเยว ภณติฯ อญฺญญฺจ อนฺตรนฺตรา อาหริตฺวา พหุํ พุทฺธวจนํฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ตเญฺจว อุทานํ ภณติ, อญฺญญฺจ พหุํ พุทฺธวจน’’นฺติฯ

๑๕๖. **เอกโต อุปสมฺปนฺนายา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาย, ภิกฺขุสเงฺฆ ปน อุปสมฺปนฺนํ โอวทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ อิทมฺปิ จ ปทโสธมฺมสมุฎฺฐานเมวฯ

อตฺถงฺคตสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. ภิกฺขุนุปสฺสยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๖๒. ตติยสิกฺขาปเท – **อญฺญตฺร สมยา โอวทติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติอาทีสุ อฎฺฐหิ ครุธเมฺมหิ โอวทนฺตเสฺสว ปาจิตฺติยํ, อเญฺญน ธเมฺมน ทุกฺกฎนฺติ เวทิตพฺพํฯ **เอกโต อุปสมฺปนฺนายา**ติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาย, ภิกฺขุสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนาย ปน โอวทโต ปาจิตฺติยเมวฯ อิโต ปรมฺปิ ยตฺถ ยตฺถ ‘‘เอกโตอุปสมฺปนฺนา’’ติ วุจฺจติ, สพฺพตฺถ อยเมว อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฎฺฐานํ – กายวาจโต, กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ภิกฺขุนุปสฺสยสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

อิทํ ปเนตฺถ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ ปกิณฺณกํ – อสมฺมโต เจ ภิกฺขุ อตฺถงฺคเต สูริเย ภิกฺขุนุปสฺสยํ อุปสงฺกมิตฺวา อฎฺฐหิ ครุธเมฺมหิ โอวทติ, ตีณิ ปาจิตฺติยานิฯ อเญฺญน ธเมฺมน โอวทโต เทฺว ทุกฺกฎานิ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ กถํ? อสมฺมตมูลกํ ทุกฺกฎํ, อุปสฺสยํ คนฺตฺวา อเญฺญน ธเมฺมน โอวทนมูลกํ ทุกฺกฎํ, อตฺถงฺคเต สูริเย โอวทนมูลกํ ปาจิตฺติยนฺติฯ สมฺมตสฺส อตฺถงฺคเต สูริเย ตตฺถ คนฺตฺวา อฎฺฐหิ ครุธเมฺมหิ โอวทนฺตสฺส เอกา อนาปตฺติ, เทฺว ปาจิตฺติยานิฯ กถํ? สมฺมตตฺตา อนาปตฺติ, อตฺถงฺคเต สูริเย โอวทนมูลกํ เอกํ, คนฺตฺวา ครุธเมฺมหิ โอวทนมูลกํ เอ

กนฺติ เทฺว ปาจิตฺติยานิฯ ตเสฺสว อเณฺญน ธเมฺมน โอวทโต เอกา อนาปตฺติ, เอกํ ทุกฺกฏํ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ กถํ? สมฺมตตฺตา อนาปตฺติ, คนฺตฺวา อเณฺญน ธเมฺมน โอวทนมูลกํ ทุกฺกฏํ, อตฺถงฺคเต สูริเย โอวทนมูลกํ ปาจิตฺติยนฺติฯ ทิวา ปน คนฺตฺวา โอวทโต สมฺมตสฺส จ อสมฺมตสฺส จ รตฺติํ โอวทนมูลกํ เอกํ ปาจิตฺติยํ อปเนตฺวา อวเสสา อาปตฺตานาปตฺติโย เวทิตพฺพาติฯ

ปกิณฺณกกถา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อามิสสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๖๔. จตุตฺถสิกฺขาปเท – **น พหุกตา**ติ น กตพหุมานา, น ธเมฺม พหุมานํ กตฺวา โอวทนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ **“ภิกฺขุโนวาทกํ อวณฺณํ กตฺตุกาโม”**ติอาทีนํ อุชฺฌาปนเก วุตฺตนเยเนวโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

อุปสมฺปนฺนํ สเงฺฆน อสมฺมตนฺติ เอตฺถ อสมฺมโต นาม สมฺมเตน วา สเงฺฆน วา ภารํ กตฺวา ฐปิโต เวทิตโพฺพฯ **อนุปสมฺปนฺนํ สมฺมตํ วา อสมฺมตํ วา**ติ เอตฺถ ปน ภิกฺขุกาเล สมฺมุติํ ลภิตฺวา สามเณรภูมิยํ ฐิโต สมฺมโต, สมฺมเตน วา สเงฺฆน วา ฐปิโต พหุสฺสุโต สามเณโร อสมฺมโตติ เวทิตโพฺพฯ เสสํ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อามิสสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. จีวรทานสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๖๙. ปญฺจมสิกฺขาปเท – **วิสิขายา**ติ รถิกายฯ **ปิณฺฑาย จรตี**ติ นิพทฺธจารวเสน อภิณฺหํ จรติฯ **สนฺทิฏฺฐา**ติ สนฺทิฏฺฐมิตฺตา อเหสุํฯ เสสเมตฺถ ปทโต อุตฺตานตฺถํ, วินิจฺฉยโต จีวรปฏิคฺคหณสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหิฯ ตตฺร หิ ภิกฺขุ ปฏิคฺคาหโก, อิธ ภิกฺขุนี, อยํ วิเสโสฯ เสสํ ตาทิสเมวาติฯ

จีวรทานสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๗๕. ฉฏฺฐสิกฺขาปเท – **อุทายี**ติ ลาฬุทายีฯ **ปโฏฺฐ**ติ ปฏิพโล, นิปุโณ เจว สมโตฺถ จาติ วุตฺตํ โหติฯ **อญฺญตรา ภิกฺขุนี**ติ ตเสฺสว ปุราณทุติยิกาฯ **ปฏิภานจิตฺต**นฺติ อตฺตโน ปฏิภาเนน กตจิตฺตํ, โส กิร จีวรํ รชิตฺวา ตสฺส มเชฺฌ นานาวเณฺณหิ วิปฺปกตเมถุนํ อิตฺถิปุริสรูปมกาสิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘มเชฺฌ ปฏิภานจิตฺตํ วุฏฺฐาเปตฺวา’’ติฯ **ยถาสํหฏ**นฺติ ยถาสํหริตเมวฯ

๑๗๖. **จีวร**นฺติ ยํ นิวาสิตุํ วา ปารุปิตุํ วา สกฺกา โหติ, เอวรูปํ หิ มหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํฯ **สยํ สิพฺพตี**ติ เอตฺถ สิพฺพิสฺสามีติ วิจาเรนฺตสฺสาปิ ฉินฺทนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏํ, สิพฺพนฺตสฺส ปน ปาจิตฺติยํฯ **อาราปเถ อาราปเถ**ติ สูจิํ ปเวเสตฺวา ปเวเสตฺวา นีหรเณฯ สเจ ปน สกลสูจิํ อนีหรโนฺต ทีฆสุตฺตปฺปเวสนตฺถํ สตกฺขตฺตุมฺปิ วิชฺฌิตฺวา นีหรติ, เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ **สกิํ อาณโตฺต**ติ สกิํ ‘‘จีวรํ สิพฺพา’’ติ วุโตฺตฯ **พหุกมฺปิ สิพฺพตี**ติ สเจปิ สพฺพํ สูจิกมฺมํ ปริโยสาเปตฺวา

จีวรํ นิฏฺฐาเปติ, เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ อถ ปน ‘‘อิมสฺมึ จีวเร กตฺตพฺพกมฺมํ ตว ภาโร’’ติ วุตฺโต กโรติ, อาณตฺตสฺส อาราปเถ อาราปเถ เอกเมกํ ปาจิตฺติยํ, อาณาปกสฺส เอกวาจาย สมฺพหุลานิปิฯ ปุนปฺปุนํ อาณตฺติยํ ปน วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ

เยปิ สเจ อาจริยุปชฺฌาเยสุ อตฺตโน ญาติกานํ จีวรํ สิพฺพเนฺตสุ เตสํ นิสฺสิตกา ‘‘อาจริยุปชฺฌายวตฺตํ วา กถินวตฺตํ วา กโรมา’’ติ สิพฺพนฺติ, เตสมฺปิ อาราปถคณนาย อาปตฺติโยฯ อาจริยุปชฺฌายา อตฺตโน ญาติกานํ จีวรํ อเนฺตวาสิเกหิ สิพฺพาเปนฺติ, อาจริยุปชฺฌายานํ ทุกฺกฏํ, อเนฺตวาสิกานํ ปาจิตฺติยํฯ อเนฺตวาสิกา อตฺตโน ญาติกานํ อาจริยุปชฺฌาเยหิ สิพฺพาเปนฺติ, ตตฺราปิ เอเสว นโยฯ อเนฺตวาสิกานมฺปิ อาจริยุปชฺฌายานมฺปิ ญาติกาย จีวรํ โหติ, อาจริยุปชฺฌายา ปน อเนฺตวาสิเก วเญฺจตฺวา สิพฺพาเปนฺติ, อุภินฺนมฺปิ ทุกฺกฏํฯ กสฺมา? อเนฺตวาสิกานํ อญฺญาติกสญฺญาย สิพฺพิตตฺตา , อิตเรสํ อกปฺปิเย นิโยชิตตฺตาฯ ตสฺมา ‘‘อิทํ เต มาตุ จีวรํ, อิทํ ภคินิยา’’ติ อาจิกฺขิตฺวา สิพฺพาเปตพฺพํฯ

๑๗๙. **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ ยํกิญฺจิ อุปาหนตฺถวิกาทิํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จีวรสิพฺพนสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๘๑. สตฺตมสิกฺขาปเท – **ปจฺฉา คจฺฉนฺตีนํ โจรา อจฺฉินฺทิํสู**ติ ปจฺฉา คจฺฉนฺตีนํ ปตฺตจีวรํ โจรา หริํสุฯ **ทูเสสุ**นฺติ ตา ภิกฺขุนิโย โจรา ทูสยิํสุ, สีลวินาสํ ปาปยิํสูติ อโตฺถ ฯ

๑๘๒-๓. **สํวิธายา**ติ สํวิทหิตฺวา, คมนกาเล สเงฺกตํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **กุกฺกุฏสมฺปาเท**ติ เอตฺถ ยสฺมา คามา นิกฺขมิตฺวา กุกฺกุโฏ ปทสาว อญฺญํ คามํ คจฺฉติ, อยํ กุกฺกุฏสมฺปาโทติ วุจฺจติฯ ตตฺรายํ วจนโตฺถ – สมฺปทนฺติ เอตฺถาติ **สมฺปาโท**ฯ เก สมฺปทนฺติ? กุกฺกุฏาฯ กุกฺกุฏานํ สมฺปาโท **กุกฺกุฏสมฺปาโท**ฯ อถ วา สมฺปาโทติ คมนํ, กุกฺกุฏานํ สมฺปาโท เอตฺถ อตฺถีติปิ กุกฺกุฏสมฺปาโทฯ กุกฺกุฏสมฺปาเต อิติปิ ปาโฐ, ตตฺถ ยสฺส คามสฺส เคหจฺฉทนปิฏฺฐิโต กุกฺกุโฏ อุปฺปติตฺวา อญฺญสฺส เคหจฺฉทนปิฏฺฐิยํ ปตติ, อยํ กุกฺกุฏสมฺปาโตติ วุจฺจติฯ วจนโตฺถ ปเนตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ ทุวิธา วุตฺตปฺปการาปิ เจส คาโม อจฺจาสโนฺน โหติ, อุปจาโร น ลพฺภติฯ ยสฺมึ ปน คาเม ปจฺจูเส วสฺสนฺตสฺส กุกฺกุฏสฺส สโทฺท อนนฺตเร คาเม สุยฺยติ, ตาทิเสหิ คาเมหิ สมฺปุณฺณรเฏฺฐ คามนฺตเร คามนฺตเร ปาจิตฺติยนฺติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ กิญฺจาปิ วุตฺตํ, ‘‘คามนฺตเร คามนฺตเร อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา’’ติ วจนโต ปน สเจปิ รตนมตฺตนฺตโร คาโม โหติ, โย ตสฺส มนุเสฺสหิ ฐปิตอุปจาโร, ตํ โอกฺกมนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ

ตตฺรายํ อาปตฺติวินิจฺฉโย – สํวิธานกาเล หิ สเจ อุโภปิ ภิกฺขุนุปสฺสเย วา อนฺตราราเม วา อาสนสาลาย วา ติตฺถิยเสยฺยาย วา ฐตฺวา สํวิทหนฺติ, อนาปตฺติ กปฺปิยภูมิ กิรายํฯ ตสฺมา เอตฺถ สํวิทหนปจฺจยา ทุกฺกฏาปตฺติํ น วทนฺติ, คจฺฉนฺตสฺส ยถาวตฺถุกเมวฯ สเจ ปน อโนฺตคาเม ภิกฺขุนุปสฺสยทฺวาเร รถิกาย อเญฺญสุ วา จตุกฺกสิงฺฆาฏกหตฺถิสาลาทีสุ สํวิทหนฺติ, ภิกฺขุโน อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ เอวํ สํวิทหิตฺวา คามโต นิกฺขมนฺติ, นิกฺขมเน อนาปตฺติ, อนนฺตรคามสฺส อุปจาโรกฺกมเน ปน ภิกฺขุโน ปาจิตฺติยํฯ ตตฺราปิ ‘‘ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติยปาเท ปาจิตฺติย’’นฺติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ คามโต นิกฺขมิตฺวา ปน ยาว อนนฺตรคามสฺส อุปจารํ น โอกฺกมนฺติ , เอตฺถนฺตเร สํวิทหิเตปิ ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ, อนนฺตรคามสฺส อุปจาโรกฺกมเน ปุริมนเยเนว อา

ปตฺติฯ สเจ ทูรํ คนฺตุกามา โหนฺติ, คามูปจารคณนาย โอกฺกมเน โอกฺกมเน อาปตฺติ, ตสฺส ตสฺส ปน คามสฺส อติกฺกมเน อนาปตฺติฯ สเจ ปน ภิกฺขุนี ''อสุกํ นาม คามํ คมิสฺสามี''ติ อุปสฺสยโต นิกฺขมติ, ภิกฺขุปิ ตเมว คามํ สนฺธาย ''อสุกํ นาม คามํ คมิสฺสามี''ติ วิหารโต นิกฺขมติฯ อถ เทฺวปิ คามทฺวาเร สมาคนฺตฺวา ''ตุเมฺห กุหึ คจฺฉถ, อสุกํ นาม คามํ ตุเมฺห กุหินฺติ, มยมฺปิ ตเตฺถวา''ติ วตฺวา ''เอหิ ทานิ, คจฺฉามา''ติ สํวิธาย คจฺฉนฺติ, อนาปตฺติฯ กสฺมา? ปุพฺพเมว คมิสฺสามาติ นิกฺขนฺตตฺตาติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ตํ เนว ปาฬิยา น เสสอฏฺฐกถาย สเมติฯ

อทฺธโยชเน อทฺธโยชเนติ เอกเมกํ อทฺธโยชนํ อติกฺกมนฺตสฺส อิทานิ อติกฺกมิสฺสตีติ ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติยปาเท ปาจิตฺติยํฯ อิมสฺมิญฺหิ นเย อติกฺกมเน อาปตฺติ, โอกฺกมเน อนาปตฺติฯ

๑๘๔. ***ภิกฺขุ สํวิทหตี***ติ นครทฺวาเร วา รถิกาย วา ภิกฺขุนิํ ทิสฺวา ''อสุกํ คามํ นาม คตปุพฺพตฺถา''ติ วทติ, ''นามฺหิ อยฺย คตปุพฺพา''ติ ''เอหิ คจฺฉามา''ติ วา ''เสฺว อหํ คมิสฺสามิ, ตฺวมฺปิ อาคเจฺฉยฺยาสี''ติ วา วทติฯ ***ภิกฺขุนี สํวิทหตี***ติ คามนฺตเร เจติยวนฺทนตฺถํ คามโต นิกฺขมนฺตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา ''อยฺย กุหึ คจฺฉถา''ติ วทติฯ ''อสุกํ นาม คามํ เจติยวนฺทนตฺถ''นฺติฯ ''อหมฺปิ อยฺย อาคจฺฉามี''ติ เอวํ ภิกฺขุนีเยว สํวิทหติ, น ภิกฺขุฯ

๑๘๕. **วิสเงฺกเตนา**ติ เอตฺถ ''ปุเรภตฺตํ คจฺฉิสฺสามา''ติ วตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ คจฺฉนฺติ, ''อชฺช วา คมิสฺสามา''ติ วตฺวา เสฺว คจฺฉนฺติฯ เอวํ กาลวิสเงฺกเตเยว อนาปตฺติ, ทฺวารวิสเงฺกเต ปน มคฺควิสเงฺกเต วา สติปิ อาปตฺติเยวฯ **อาปทาสู**ติ รฏฺฐเภเท จกฺกสมารุฬฺหา ชนปทา ปริยายนฺติ เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สํวิธานสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. นาวาภิรุหนสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๘๘. อฏฺฐมสิกฺขาปเท – **สํวิธายา**ติ โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสน กีฬาปุเรกฺขารา สํวิทหิตฺวาฯ **อุทฺธํคามินิ**นฺติ อุทฺธํ นทิยา ปฏิโสตํ คจฺฉนฺติํฯ ยสฺมา ปน โย อุทฺธํ ชวนโต อุชฺชวนิกาย นาวาย กีฬติ, โส ''อุทฺธํคามินิํ อภิรุหตี''ติ วุจฺจติฯ เตนสฺส ปทภาชเน อตฺถเมว ทเสฺสตุํ ''อุชฺชวนิกายา''ติ วุตฺตํฯ **อโธคามินิ**นฺติ อโธ อนุโสตํ คจฺฉนฺติํฯ ยสฺมา ปน โย อโธ ชวนโต โอชวนิกาย นาวาย กีฬติ, โส ''อโธคามินิํ อภิรุหตี''ติ วุจฺจติฯ เตนสฺสาปิ ปทภาชเน อตฺถเมว ทเสฺสตุํ ''โอชวนิกายา''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยํ ติตฺถสมฺปฏิปาทนตฺถํ อุทฺธํ วา อโธ วา หรนฺติ, เอตฺถ อนาปตฺติฯ **ติริยํ ตรณายา**ติ อุปโยคเตฺถ นิสฺสกฺกวจนํฯ

๑๘๙. **คามนฺตเร คามนฺตเร**ติ เอตฺถ ยสฺสา นทิยา เอกํ ตีรํ กุกฺกุฏสมฺปาทคาเมหิ นิรนฺตรํ, เอกํ อคามกํ อรญฺญํ, ตสฺสา สคามกตีรปเสฺสน คมนกาเล คามนฺตรคณนาย ปาจิตฺติยานิ, อคามกตีรปเสฺสน คมนกาเล อทฺธโยชนคณนายฯ ยา ปน โยชนวิตฺถตา โหติ, ตสฺสา มเชฺฌน คมเนปิ อทฺธโยชนคณนาย ปาจิตฺติยานิ เวทิตพฺพานิฯ **อนาปตฺติ ติริยํ ตรณายา**ติ เอตฺถ น เกวลํ นทิยา, โยปิ มหาติตฺถปฏฺฐนโต ตามลิตฺติํ วา สุวณฺณภูมิํ วา คจฺฉติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ สพฺพอฏฺฐกถาสุ หิ นทิยํเยว อาปตฺติ วิจาริตา, น สมุเทฺทฯ

๑๙๑. **วิสงฺเกเตนา**ติ อิธาปิ กาลวิสงฺเกเตเนว อนาปตฺติ, ติตฺถวิสงฺเกเตน ปน นาวาวิสงฺเกเตน วา คจฺฉนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปทสทิสเมว สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

นาวาภิรุหนสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. ปริปาจิตสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๙๒. นวมสิกฺขาปเท – **มหานาเค ติฏฺฐมาเน**ติ ภุมฺมเตฺถ อุปโยควจนํ, มหานาเคสุ ติฏฺฐมาเนสูติ อโตฺถฯ อถ วา มหานาเค ติฏฺฐมาเน ‘‘อทิสฺวา’’ติ อยเมตฺถ ปาฐเสโส ทฏฺฐโพฺพฯ อิตรถา หิ อโตฺถ น ยุชฺชติฯ **อนฺตรากถา**ติ อวสานํ อปฺปตฺวา อารมฺภสฺส จ อวสานสฺส จ เวมชฺฌฏฺฐานํ ปตฺตกถาฯ **วิปฺปกตา**ติ กยิรมานา โหติฯ **สจฺจํ มหานาคา โข ตยา คหปตี**ติ อทฺธจฺฉิเกน โอโลกยมานา เถเร ปวิสเนฺต ทิสฺวา เตหิ สุตภาวํ ญตฺวา เอวมาหฯ

๑๙๔. **ภิกฺขุนิปริปาจิต**นฺติ ภิกฺขุนิยา ปริปาจิตํ, คุณปฺปกาสเนน นิปฺผาทิตํ; ลทฺธพฺพํ กตนฺติ อโตฺถฯ ปทภาชเน ปนสฺส ภิกฺขุนิญฺจ ตสฺสา ปริปาจนาการญฺจ ทเสฺสตุํ ‘‘ภิกฺขุนี นาม อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปนฺนา, ปริปาเจติ นาม ปุเพฺพ อทาตุกามาน’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **ปุเพฺพ คิหิสมารมฺภา**ติ เอตฺถ **ปุเพฺพ**ติ ปฐมํฯ **สมารโมฺภ**ติ สมารทฺธํ วุจฺจติ, ปฏิยาทิตเสฺสตํ อธิวจนํฯ คิหีนํ สมารโมฺภ คิหิสมารโมฺภฯ ภิกฺขุนิยา ปริปาจนโต ปฐมเมว ยํ คิหีนํ ปฏิยาทิตํ ภตฺตํ, ตโต อญฺญตฺร ตํ ปิณฺฑปาตํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ, ตํ ปน ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ ปทภาชเน ปน ยสฺมา ญาตกปวาริเตหิ ภิกฺขุสฺสตฺถาย อสมารโทฺธปิ ปิณฺฑปาโต อตฺถโต สมารโทฺธว โหติ, ยถาสุขํ อาหราเปตพฺพโต, ตสฺมา พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา อตฺถเมว ทเสฺสตุํ ‘‘คิหิสมารโมฺภ นาม ญาตกา วา โหนฺติ ปวาริตา วา’’ติ วุตฺตํฯ

๑๙๕. **ปกติปฏิยตฺต**นฺติ ปกติยา ตเสฺสว ภิกฺขุโน อตฺถาย ปฏิยาทิตํ โหติ ‘‘เถรสฺส ทสฺสามา’’ติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ‘‘ตสฺส อญฺญสฺสา’’ติ อวตฺวา ‘‘ภิกฺขูนํ ทสฺสามาติ ปฏิยตฺตํ โหตี’’ติ อวิเสเสน วุตฺตํฯ

๑๙๗. **ปญฺจ โภชนานิ ฐเปตฺวา สพฺพตฺถ อนาปตฺตี**ติ ยาคุขชฺชกผลาผเล สพฺพตฺถ ภิกฺขุนิปริปาจิเตปิ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปริปาจิตสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. รโหนิสชฺชสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๙๘. ทสมสิกฺขาปเท – สโพฺพ ปาฬิอโตฺถ จ วินิจฺฉโย จ ทุติยอนิยเต วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ อิทญฺหิ สิกฺขาปทํ ทุติยานิยเตน จ อุปริ อุปนนฺธสฺส จตุตฺถสิกฺขาปเทน จ สทฺธิํ เอกปริเจฺฉทํ, อฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ปน วิสุํ ปญฺญตฺตนฺติฯ

รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน ภิกฺขุนิวโคฺค ตติโยฯ

๔. โภชนวโคฺค

๑. อาวสถปิณฺฑสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๐๓. โภชนวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **อาวสถปิโณฺฑ**ติ อาวสเถ ปิโณฺฑฯ สมนฺตา ปริกฺขิตฺตํ อทฺธิกคิลานคพฺภินิปพฺพชิตานํ ยถานุรูปํ ปญฺญตฺตมญฺจปีฐํ อเนกคพฺภปมุขปริเจฺฉทํ อาวสถํ กตฺวา ตตฺถ ปุญฺญกามตาย ปิโณฺฑ ปญฺญโตฺต โหติ, ยาคุภตฺตเภสชฺชาทิ สพฺพํ เตสํ เตสํ ทานตฺถาย ฐปิตํ โหตีติ อโตฺถฯ **หิโยฺยปี**ติ เสฺวปิฯ **อปสกฺกนฺตี**ติ อปคจฺฉนฺติฯ **มนุสฺสา อุชฺฌายนฺตี**ติ ติตฺถิเย อปสฺสนฺตา ‘‘ติตฺถิยา กุหิํ คตา’’‘‘อิเม ปสฺสิตฺวา ปกฺกนฺตา’’ติ สุตฺวา อุชฺฌายนฺติฯ **กุกฺกุจฺจายโนฺต**ติ กุกฺกุจฺจํ กโรโนฺต, อกปฺปิยสญฺญํ อุปฺปาเทโนฺตติ อโตฺถฯ

๒๐๖. **สโกฺกติ ตมฺหา อาวสถา ปกฺกมิตุ**นฺติ อทฺธโยชนํ วา โยชนํ วา คนฺตุํ สโกฺกติฯ **น สโกฺกตี**ติ เอตฺตกเมว น สโกฺกติฯ **อโนทิสฺสา**ติ อิเมสํเยว วา เอตฺตกานํเยว วาติ เอกํ ปาสณฺฑํ อนุทฺทิสิตฺวา สเพฺพสํ ปญฺญโตฺต โหติฯ **ยาวทโตฺถ**ติ โภชนมฺปิ เอตฺตกนฺติ อปริจฺฉินฺทิตฺวา ยาวทโตฺถ ปญฺญโตฺต โหติฯ **สกิํ ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ เอกทิวสํ ภุญฺชิตพฺพํ, ทุติยทิวสโต ปฎฺฐาย ปฎิคฺคหเณ ทุกฺกฎํ, อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร ปาจิตฺติยํฯ

อยํ ปเนตฺถ วินิจฺฉโย – เอกกุเลน วา นานากุเลหิ วา เอกโต หุตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน วา นานาฐาเนสุ วา ‘‘อชฺช เอกสฺมิํ; เสฺว เอกสฺมิ’’นฺติ เอวํ อนิยมิตฎฺฐาเน วา ปญฺญตฺตํ เอกสฺมิํ ฐาเน เอกทิวสํ ภุญฺชิตฺวา ทุติยทิวเส ตสฺมิํ ฐาเน อญฺญสฺมิํ วา ภุญฺชิตุํ น วฎฺฎติฯ นานากุเลหิ ปน นานาฐาเนสุ ปญฺญตฺตํ เอกสฺมิํ ฐาเน เอกทิวสํ ภุญฺชิตฺวา ทุติยทิวเส อญฺญตฺถ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ ปฎิปาฎิํ ปน เขเปตฺวา ปุน อาทิโต ปฎฺฐาย ภุญฺชิตุํ น วฎฺฎตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ เอกปูคนานาปูคเอกคามนานาคาเมสุปิ เอเสว นโยฯ โยปิ เอกกุลสฺส วา นานากุลานํ วา เอกโต ปญฺญโตฺต ตณฺฑุลาทีนํ อภาเวน อนฺตรนฺตรา ฉิชฺชติ, โสปิ น ภุญฺชิตโพฺพฯ สเจ ปน ‘‘น สโกฺกม ทาตุ’’นฺติ อุปจฺฉินฺทิตฺวา ปุน กลฺยาณจิเตฺต อุปฺปเนฺน ทาตุํ อารภนฺติ, เอตํ ปุน เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ

๒๐๘. **อนาปตฺติ คิลานสฺสา**ติ คิลานสฺส อนุวสิตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **คจฺฉโนฺต วา**ติ โย คจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค เอกทิวสํ คตฎฺฐาเน จ เอกทิวสํ ภุญฺชติ, ตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ อาคจฺฉเนฺตปิ เอเสว นโยฯ คนฺตฺวา ปจฺจาคจฺฉโนฺตปิ อนฺตรามเคฺค เอกทิวสํ อาคตฎฺฐาเน จ เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ ลภติฯ คจฺฉิสฺสามีติ ภุญฺชิตฺวา นิกฺขนฺตสฺส นที วา ปูรติ โจราทิภยํ วา โหติ, โส นิวตฺติตฺวา เขมภาวํ ญตฺวา คจฺฉโนฺต ปุน เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ ลภตีติ สพฺพมิทํ มหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํ ฯ **โอทิสฺส ปญฺญโตฺต โหตี**ติ ภิกฺขูนํเยว อตฺถาย อุทฺทิสิตฺวา ปญฺญโตฺต โหติฯ **น ยาวทโตฺถ**ติ ยาวทตฺถํ ปญฺญโตฺต น โหติ, โถกํ โถกํ ลพฺภติ, ตาทิสํ นิจฺจมฺปิ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ **ปญฺจ โภชนานิ ฐเปตฺวา สพฺพตฺถา**ติ ยาคุขชฺชกผลาผลาทิเภเท สพฺพตฺถ อนาปตฺติฯ ยาคุอาทีนิ หิ นิจฺจมฺปิ ภุญฺชิตุํ วฎฺฎติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฎฺฐานํ – กายโต จ กายจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อาวสถปิณฺฑสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. คณโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๐๙. ทุติยสิกฺขาปเท – **ปริหีนลาภสกฺกาโร**ติ โส กิร อชาตสตฺตุนา ราชานํ มาราเปตฺวาปิ อภิมาเร โยเชตฺวาปิ รุหิรุปฺปาทํ กตฺวาปิ คุฬฺหปฏิจฺฉนฺโน อโหสิฯ ยทา ปน ทิวาเยว ธนปาลกํ ปโยเชสิ, ตทา ปากโฏ ชาโตฯ ‘‘กถํ เทวทตฺโต หตฺถึ ปโยเชสี’’ติ ปริกถาย อุปฺปนฺนาย ‘‘น เกวลํ หตฺถึ ปโยเชสิ, ราชานมฺปิ มาราเปสิ, อภิมาเรปิ เปเสสิ, สิลมฺปิ ปวิชฺฌิ, ปาโป เทวทตฺโต’’ติ ปากโฏ อโหสิฯ ‘‘เกน สทฺธึ อิทํ กมฺมมกาสี’’ติ จ วุตฺเต ‘‘รญฺญา อชาตสตฺตุนา’’ติ อาหํสุฯ ตโต นาครา ‘‘กถญฺหิ นาม ราชา เอวรูปํ โจรํ สาสนกณฺฏกํ คเหตฺวา วิจริสฺสตี’’ติ อุฏฺฐหึสุฯ ราชา นครสงฺโขภํ ญตฺวา เทวทตฺตํ นีหริฯ ตโต ปฏฺฐาย จสฺส ปญฺจถาลิปากสตานิ อุปจฺฉินฺทิ, อุปฏฺฐานมฺปิสฺส น อคมาสิ, อเญฺญปิสฺส มนุสฺสา น กิญฺจิ ทาตพฺพํ วา กาตพฺพํ วา มญฺญึสุฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปริหีนลาภสกฺกาโร’’ติฯ **กุเลสุ วิญฺญาเปตฺวา วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชตี**ติ ‘‘มา เม คโณ ภิชฺชี’’ติ ปริสํ โปเสนฺโต ‘‘ตฺวํ เอกสฺส ภิกฺขุโน ภตฺตํ เทหิ, ตฺวํ ทฺวินฺน’’นฺติ เอวํ วิญฺญาเปตฺวา สปริโส กุเลสุ ภุญฺชติฯ

๒๑๑. **จีวรํ ปริตฺตํ อุปฺปชฺชตี**ติ ภตฺตํ อคณฺหนฺตานํ จีวรํ น เทนฺติ, ตสฺมา ปริตฺตํ อุปฺปชฺชติฯ

๒๑๒. **จีวรการเก ภิกฺขู ภเตฺตน นิมเนฺตนฺตี**ติ คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา จิเรน จีวรํ นิฏฺฐาเปนฺต ทิสฺวา ‘‘เอวํ ลหุํ นิฏฺฐาเปตฺวา จีวรํ ปริภุญฺชิสฺสนฺตี’’ติ ปุญฺญกามตาย นิมเนฺตนฺติฯ

๒๑๕. **นานาเวรชฺชเก**ติ นานาวิเธหิ อญฺญรเชฺชหิ อาคเตฯ ‘‘นานาวิรชฺชเก’’ติปิ ปาโฐ, อยเมวตฺโถฯ

๒๑๗-๘. **คณโภชเน**ติ คณสฺส โภชเนฯ อิธ จ คโณ นาม จตฺตาโร ภิกฺขู อาทึ กตฺวา ตตุตฺตรึ ภิกฺขู อธิเปฺปตา, เตเนว สพฺพนฺติมํ ปริเจฺฉทํ ทเสฺสนฺต อาห ‘‘ยตฺถ จตฺตาโร ภิกฺขู… เป.… เอตํ คณโภชนํ นามา’’ติฯ ตํ ปเนตํ คณโภชนํ ทฺวีหากาเรหิ ปสวติ นิมนฺตนโต วา วิญฺญตฺติโต วาฯ กถํ นิมนฺตนโต ปสวติ? จตฺตาโร ภิกฺขู อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘ตุเมฺห, ภเนฺต, โอทเนน นิมเนฺตมิ, โอทนํ เม คณฺหถ อากงฺขถ โอโลเกถ อธิวาเสถ ปฏิมาเนถา’’ติ เอวํ เยน เกนจิ เววจเนน วา ภาสนฺตเรน วา ปญฺจนฺนํ โภชนานํ นามํ คเหตฺวา นิมเนฺตติฯ เอวํ เอกโต นิมนฺติตา ปริจฺฉินฺนกาลวเสน อชฺชตนาย วา สฺวาตนาย วา เอกโต คจฺฉนฺติ, เอกโต คณฺหนฺติ, เอกโต ภุญฺชนฺติ, คณโภชนํ โหติ, สเพฺพสํ อาปตฺติฯ เอกโต นิมนฺติตา เอกโต วา นานโต วา คจฺฉนฺติ, เอกโต คณฺหนฺติ, นานโต ภุญฺชนฺติ , อาปตฺติเยวฯ ปฏิคฺคหณเมว หิ เอตฺถ ปมาณํฯ เอกโต นิมนฺติตา เอกโต วา นานโต วา คจฺฉนฺติ, นานโต คณฺหนฺติ, เอกโต วา นานโต วา ภุญฺชนฺติ, อนาปตฺติฯ จตฺตาริ ปริเวณานิ วา วิหาเร วา คนฺตฺวา นานโต นิมนฺติตา เอกฏฺฐาเน ฐิเตสฺเยว วา เอโก ปุเตฺตน เอโก ปิตราติ เอวมฺปิ นานโต นิมนฺติตา เอกโต วา นานโต วา คจฺฉนฺตุ, เอกโต วา นานโต วา ภุญฺชนฺตุ, สเจ เอกโต คณฺหนฺติ, คณโภชนํ โหติ, สเพฺพสํ อาปตฺติฯ เอวํ ตาว นิมนฺตนโต ปสวติฯ

กถํ วิญฺญตฺติโต? จตฺตาโร ภิกฺขู เอกโต ฐิตา วา นิสินฺนา วา อุปาสกํ ทิสฺวา ‘‘อมฺหากํ จตุนฺนมฺปิ ภตฺตํ เทหี’’ติ วา วิญฺญาเปยฺยุํ, ปาเฎกฺกํ วา ปสฺสิตฺวา ‘‘มยฺหํ เทหิ, มยฺหํ เทหี’’ติ เอวํ เอกโต วา นานโต วา วิญฺญาเปตฺวา เอกโต วา คจฺฉนฺตุ นานโต วา, ภตฺตํ คเหตฺวาปิ เอกโต วา ภุญฺชนฺตุ นานโต วา, สเจ เอกโต คณฺหนฺติ, คณโภชนํ โหติ, สเพฺพสํ อาปตฺติฯ เอวํ วิญฺญตฺติโต ปสวติฯ

ปาทาปิ ผลิตาติ ยถา มหาจมฺมสฺส ปรโต มํสํ ทิสฺสติ; เอวํ ผาลิตา, วาลิกาย วา สกฺขราย วา ปหฏมตฺต ทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺติ, น สกฺกา โหติ อโนฺตคาเม ปิณฺฑาย จริตุํฯ อีทิเส เคลเญฺญ คิลานสมโยติ ภุญฺชิตพฺพํ, น เลสกปฺปิยํ กาตพฺพํฯ

จีวเร กยิรมาเนติ ยทา สาฏกญฺจ สุตฺตญฺจ ลภิตฺวา จีวรํ กโรนฺติ ตทา; วิสุญฺหิ จีวรการสมโย นาม นตฺถิฯ ตสฺมา โย ตตฺถ จีวเร กตฺตพฺพํ ยํกิญฺจิ กมฺมํ กโรติ, มหาปจฺจริยญฺหิ ‘‘อนฺตมโส สูจิเวธนโก’’ติปิ วุตฺตํ, เตน จีวรการสมโยติ ภุญฺชิตพฺพํฯ กุรุนฺทิยํ ปน วิตฺถาเรเนว วุตฺตํฯ โย จีวรํ วิจาเรติ, ฉินฺทติ, โมฆสุตฺตํ ฐเปติ, อาคนฺตุกปฏฺฏํ ฐเปติ, ปจฺจาคตํ สิพฺพติ, อาคนฺตุกปฏฺฏํ พนฺธติ, อนุวาตํ ฉินฺทติ ฆเฏฺฏติ อาโรเปติ, ตตฺถ ปจฺจาคตํ สิพฺพติ, สุตฺตํ กโรติ วเลติ, ปิปฺผลิกํ นิเสติ, ปริวตฺตนํ กโรติ, สโพฺพปิ จีวรํ กโรติเยวาติ วุจฺจติฯ โย ปน สมีเป นิสิโนฺน ชาตกํ วา ธมฺมปทํ วา กเถติ, อยํ น จีวรการโกฯ เอตํ ฐเปตฺวา เสสานํ คณโภชเน อนาปตฺตีติฯ

อทฺธโยชนนฺติ เอตฺตกมฺปิ อทฺธานํ คนฺตุกาเมนฯ โย ปน ทูรํ คนฺตุกาโม, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ **คจฺฉเนฺตนา**ติ อทฺธานํ คจฺฉเนฺตน, อทฺธโยชนพฺภนฺตเร คาวุเตปิ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **คเตน ภุญฺชิตพฺพ**นฺติ คเตน เอกทิวสํ ภุญฺชิตพฺพํฯ นาวาภิรุหเนปิ เอเสว นโยฯ อยํ ปน วิเสโส – อภิรุเฬฺหน อิจฺฉิตฏฺฐานํ คนฺตฺวาปิ ยาว น โอโรหติ ตาว ภุญฺชิตพฺพนฺติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **จตุเตฺถ อาคเต**ติ อยํ อนฺติมปริเจฺฉโท, จตุเตฺถปิ อาคเต ยตฺถ น ยาเปนฺติ; โส มหาสมโยฯ ยตฺถ ปน สตํ วา สหสฺสํ วา สนฺนิปตนฺติ, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ ตสฺมา ตาทิเส กาเล ‘‘มหาสมโย’’ติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ **โย โกจิ ปริพฺพาชกสมาปโนฺน**ติ สหธมฺมิเกสุ วา ติตฺถิเยสุ วา อญฺญตโร, เอเตสญฺหิ เยน เกนจิ กเต ภเตฺต ‘‘สมณภตฺตสมโย’’ติ ภุญฺชิตพฺพํฯ

๒๒๐. **อนาปตฺติ สมเย**ติ สตฺตสุ สมเยสุ อญฺญตรสฺมิํ อนาปตฺติฯ **เทฺว ตโย เอกโต**ติ เยปิ อกปฺปิยนิมนฺตนํ สาทิยิตฺวา เทฺว วา ตโย วา เอกโต คเหตฺวา ภุญฺชนฺติ, เตสมฺปิ อนาปตฺติฯ

ตตฺถ อนิมนฺติตจตุตฺถํ, ปิณฺฑปาติกจตุตฺถํ, อนุปสมฺปนฺนจตุตฺถํ, ปตฺตจตุตฺถํ, คิลานจตุตฺถนฺติ ปญฺจนฺนํ จตุกฺกานํ วเสน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพ ฯ กถํ? อิเธกโจฺจ จตฺตาโร ภิกฺขู ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ นิมเนฺตติฯ เตสุ ตโย คตา, เอโก น คโตฯ อุปาสโก ‘‘เอโก ภเนฺต เถโร กุหิ’’นฺติ ปุจฺฉติฯ นาคโต อุปาสกาติฯ โส อญฺญํ ตงฺขณปฺปตฺตํ กญฺจิ ‘‘เอหิ ภเนฺต’’ติ ปเวเสตฺวา จตุนฺนมฺปิ ภตฺตํ เทติ, สเพฺพสํ อนาปตฺติฯ กสฺมา? คณปูรกสฺส อนิมนฺติตตฺตาฯ ตโย เอว หิ ตตฺถ นิมนฺติตา คณฺหิํสุ, เตหิ คโณ น ปูรติ, คณปูรโก จ อนิมนฺติโต, เตน คโณ ภิชฺชตีติ อิทํ อนิมนฺติตจตุตฺถํฯ

ปิณฺฑปาติกจตุเตฺถ – นิมนฺตนกาเล เอโก ปิณฺฑปาติโก โหติ, โส นาธิวาเสติฯ คมนเวลาย ปน ‘‘เอหิ ภเนฺต’’ติ วุเตฺต อนธิวาสิตตฺตา อนาคจฺฉนฺตมฺปิ ‘‘เอถ ภิกฺขํ ลจฺฉถา’’ติ คเหตฺวา คจฺฉนฺติ, โส ตํ คณํ ภินฺทติฯ ตสฺมา สเพฺพสํ อนาปตฺติฯ

อนุปสมฺปนฺนจตุเตฺถ – สามเณเรน สทฺธิํ นิมนฺติตา โหนฺติ, โสปิ คณํ ภินฺทติฯ

ปตฺตจตุเตฺถ – เอโก สยํ อคนฺตฺวา ปตฺตํ เปเสติ; เอวมฺปิ คโณ ภิชฺชติฯ ตสฺมา สเพฺพสํ อนาปตฺติฯ

คิลานจตุเตฺถ – คิลาเนน สทฺธึ นิมนฺติตา โหนฺติ, ตตฺถ คิลานเสฺสว อนาปตฺติ, อิตเรสํ ปน คณปูรโก โหติฯ น หิ คิลาเนน คโณ ภิชฺชติฯ ตสฺมา เตสํ อาปตฺติเยวฯ มหาปจฺจริยํ ปน อ วิเสเสน วุตฺตํฯ

สมยลทฺธโก สยเมว มุจฺจติ, เสสานํ คณปูรกตฺตา อาปตฺติกโร โหติฯ ตสฺมา จีวรทานสม ยลทฺธกาทีนมฺปิ วเสน จตุกฺกานิ เวทิตพฺพานิฯ สเจ ปน อธิวาเสตฺวา คเตสฺปิ จตูสุ ชเนสุ เอโก ปณฺฑิโต ภิกฺขุ ‘‘อหํ ตุมฺหากํ คณํ ภินฺทิสฺสามิ, นิมนฺตนํ สาทิยถา’’ติ วตฺวา ยาคุขชฺชกา วสาเน ภตฺตตฺถาย ปตฺตํ คณฺหนฺตานํ อทตฺวา ‘‘อิเม ตาว ภิกฺขู โภเชตฺวา วิสฺสชฺเชถ, อหํ ปจฺฉา อนุโมทนํ กตฺวา คมิสฺสามี’’ติ นิสิโนฺนฯ เตสฺ ภุตฺวา คเตสฺ ‘‘เทถ ภเนฺต ปตฺต’’นฺติ อุ ปาสเกน ปตฺตํ คเหตฺวา ภเตฺต ทิเนฺน ภุญฺชิตฺวา อนุโมทนํ กตฺวา คจฺฉติ, สเพฺพสํ อนาปตฺติฯ ปญฺจนฺนญฺหิ โภชนานํเยว วเสน คณโภชเน วิสเงฺกตํ นตฺถิฯ โอทเนน นิมนฺติตา กุมฺมาสํ คณฺ หนฺตาปิ อาปตฺตึ อาปชฺชนฺติฯ ตานิ จ เตหิ เอกโต น คหิตานิฯ ยาคุอาทีสุ ปน วิสเงฺกตํ โหติ, ตานิ เตหิ เอกโต คหิตานีติฯ เอวํ เอโก ปณฺฑิโต อเญฺญสมฺปิ อนาปตฺตึ กโรติฯ

ตสฺมา สเจ โกจิ สงฺฆภตฺตํ กตฺตุกาเมน นิมนฺตนตฺถาย เปสิโต วิหารํ อาคมฺม ‘‘ภเนฺต, เสฺว อมฺหากํ ฆเร ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติ อวตฺวา ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วา ‘‘สงฺฆภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วา ‘‘สโงฺฆ ภตฺตํ คณฺหาตู’’ติ วา วทติ, ภตฺตุเทฺทสเกน ปณฺฑิเตน ภวิตพฺพํ, เนมนฺตนิกา คณ โภชนโต ปิณฺฑปาติกา จ ธุตงฺคเภทโต โมเจตพฺพาฯ กถํ? เอวํ ตาว วตฺตพฺพํ – ‘‘เสฺว น สกฺ กา อุปาสกา’’ติฯ ‘‘ปุนทิวเส, ภเนฺต’’ติฯ ‘‘ปุนทิวเสปิ น สกฺกา’’ติฯ เอวํ ยาว อทฺธมาสมฺปิ หริตฺวา ปุน วตฺตโพฺพ – ‘‘ตฺวํ กึ อวจา’’ติ? สเจ ปุนปิ ‘‘สงฺฆภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ตโต ‘‘อิมํ ตาว อุปาสก ปุปฺผํ กปฺปิยํ กโรหิ, อิมํ ติณ’’นฺติ เอวํ วิกฺเขปํ กตฺวา ปุน ‘‘กึ กถยิตฺถา’’ติ ปุจฺฉิต โพฺพฯ สเจ ปุนปิ ตเถว วทติ, ‘‘อาวุโส, ตฺวํ ปิณฺฑปาติเก วา มหาเถเร วา น ลจฺฉสิ, สามเณเร ลจฺฉสี’’ติ วตฺตโพฺพฯ ‘‘นนุ, ภเนฺต อสุกสฺมิญฺจ อสุกสฺมิญฺจ คาเม ภทเนฺต โภเชสุํ, อหํ กสฺมา น ลภามี’’ติ จ วุเตฺต ‘‘เต นิมเนฺตตุํ ชานนฺติ, ตฺวํ น ชานาสี’’ติฯ เต กถํ นิมเนฺตสุํ ภเนฺตติ? เต เอวมาหํสุ – ‘‘อมฺหากํ, ภเนฺต, ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติฯ สเจ โสปิ ตเถว วทติ, วฏฺฏติฯ อถ ปุนปิ ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ‘‘น ทานิ ตฺวํ, อาวุโส, พหู ภิกฺขู ลจฺฉสิ, ตโย เอว ลจฺฉสี’’ติ วตฺต โพฺพฯ ‘‘นนุ, ภเนฺต, อสุกสฺมิญฺจ อสุกสฺมิญฺจ คาเม สกลํ ภิกฺขุสงฺฆํ โภเชสุํ, อหํ กสฺมา น ลภา มี’’ติ? ‘‘ตฺวํ นิมเนฺตตุํ น ชานาสี’’ติฯ ‘‘เต กถํ นิมเนฺตสุ’’นฺติ? เต ‘‘ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติ อาหํสูติฯ สเจ โสปิ ‘‘ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติ วทติ, วฏฺฏติฯ อถ ปุนปิ ‘‘ภตฺตเมวา’’ติ วทติ, ตโต วตฺตโพฺพ – ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, นตฺถมฺหากํ ตว ภเตฺตนโตฺถ, นิพทฺธโคจโร เอส อมฺหากํ, มยเมตฺถ ปิณฺฑาย จริสฺ สามา’’ติฯ ตํ ‘‘จรถ, ภเนฺต’’ติ วตฺวา อาคตํ ปุจฺฉนฺติ – ‘‘กึ โภ ลทฺธา ภิกฺขู’’ติ ฯ ‘‘กึ เอเตน พหุ เอตฺถ วตฺตพฺพํ, ‘เถรา เสฺว ปิณฺฑาย จริสฺสามา’ติ อาหํสุฯ มา ทานิ ตุเมฺห ปมชฺชิตฺ ถา’’ติฯ ทุติยทิวเส เจติยวตฺตํ กตฺวา ฐิตา ภิกฺขู สงฺฆเตฺถเรน วตฺตพฺพา – ‘‘อาวุโส, ธุรคาเม สงฺฆภตฺตํ อปณฺฑิตมนุโสฺส ปน อคมาสิ , คจฺฉาม ธุรคาเม ปิณฺฑาย จริสฺสามา’’ติฯ ภิกฺขูหิ เถรสฺส วจนํ กาตพฺพํ, น ทุพฺพเจหิ ภวิตพฺพํ, คามทฺวาเร อฏฺฐตฺวาว ปิณฺฑาย จริตพฺพํฯ เตสฺ ปตฺตานิ คเหตฺวา นิสีทาเปตฺวา โภเชเนฺตสุ ภุญฺชิตพฺพํฯ สเจ อาสนสาลาย ภตฺตํ ฐเปตฺวา รถิ กาสุ อาหิณฺฑนฺตา อาโรเจนฺติ – ‘‘อาสนสาลาย, ภเนฺต, ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ น วฏฺฏติฯ

อถ ปน ภตฺตํ อาทาย ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, ปฏิกเจฺจว วา วิหารํ อภิหริตฺวา ปติรูเป ฐาเน ฐเปตฺวา อาคตาคตานํ เทนฺติ, อยํ อภิหฏภิกฺขา นาม วฏฺฏติฯ สเจ ปน ภตฺตสาลาย ทานํ สเชฺชตฺวา ตํ ตํ ปริเวณํ ปหิณนฺติ ‘‘ภตฺตสาลาย ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ, น วฏฺฏติฯ เย ปน มนุสฺสา ปิณฺฑจาริเก ภิกฺขู ทิสฺวา อาสนสาลํ สมฺมชฺชิตฺวา ตตฺถ นิสีทาเปตฺวา

โภเชนฺติ, น เต ปฏิกฺขิปิตพฺพาฯ เย ปน คาเม ภิกฺขํ อลภิตฺวา คามโต นิกฺขมเนฺต ภิกฺขู ทิสฺวา ‘‘ภเนฺต ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, เต ปฏิกฺขิปิตพฺพา, น วา นิวตฺติตพฺพํฯ สเจ ‘‘นิวตฺตถ, ภเนฺต, ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, ‘‘นิวตฺตถา’’ติ วุตฺตปเท นิวตฺติตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘นิวตฺตถ ภเนฺต, ฆเร ภตฺตํ กตํ, คาเม ภตฺตํ กต’’นฺติ วทนฺติ, เคเห จ คาเม จ ภตฺตํ นาม ยสฺส กสฺสจิ โหตีติ นิวตฺติตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘นิวตฺตถ, ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ สมฺพนฺธํ กตฺวา วทนฺติ, นิวตฺติตุํ น วฏฺฏติฯ อาสนสาลโต ปิณฺฑาย จริตุํ นิกฺขมเนฺต ทิสฺวา ‘‘นิสีทถ ภเนฺต ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺตปิ เอเสว นโยฯ นิจฺจภตฺตนฺติ ธุวภตฺตํ วุจฺจติฯ ‘‘นิจฺจภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, พหูนมฺปิ เอกโต คเหตุํ วฏฺฏติฯ สลากภตฺตาทีสุปิ เอเสว นโยฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

คณโภชนสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๒๑. ตติยสิกฺขาปเท – **น โข อิทํ โอรกํ ภวิสฺสติ, ยถยิเม มนุสฺสา สกฺกจฺจํ ภตฺตํ กโรนฺตี**ติ, เยน นิยาเมน อิเม มนุสฺสา สกฺกจฺจํ ภตฺตํ กโรนฺติ, เตน ญายติ – ‘‘อิทํ สาสนํ อิทํ วา พุทฺธปฺปมุเข สเงฺฆ ทานํ น โข โอรกํ ภวิสฺสติ, ปริตฺตํ ลามกํ เนว ภวิสฺสตี’’ติฯ **กิรปติโก**ติ เอตฺถ **‘‘กิโร’’**ติ ตสฺส กุลปุตฺตสฺส นามํ; อธิปจฺจเฏฺฐน ปน ‘‘กิรปติโก’’ติ วุจฺจติฯ โส กิร อิสฺสโร อธิปติ มาสอุตฺสํวจฺฉรนิยาเมน เวตนํ ทตฺวา กมฺมการเก กมฺมํ กาเรติฯ **พทรา ปฏิยตฺตา**ติ อุปจารวเสน วทติฯ **พทรมิเสฺสนา**ติ พทรสาฬเวนฯ

๒๒๒. **อุสฺสูเร อาหริยิตฺถา**ติ อติทิวา อาหริยิตฺถฯ

๒๒๖. **มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี**ติ อยํ ภตฺตวิกปฺปนา นาม สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ วฏฺฏติฯ สมฺมุขา ทิสฺวา ‘‘ตุยฺหํ วิกเปฺปมี’’ติ วตฺวา ภุญฺชิตพฺพํ, อทิสฺวา ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส วิกเปฺปมี’’ติ วตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน ปรมฺมุขาวิกปฺปนาว วุตฺตาฯ สา จายํ ยสฺมา วินยกเมฺมน สงฺคหิตา, ตสฺมา ภควโต วิกเปฺปตุํ น วฏฺฏติฯ ภควติ หิ คนฺธกุฏิยํ นิสิเนฺนปิ สงฺฆมเชฺฌ นิสิเนฺนปิ สเงฺฆน คณปฺปโหนเก ภิกฺขู คเหตฺวา ตํ ตํ กมฺมํ กตํ สุกตเมว โหติ, ภควา เนว กมฺมํ โกเปติ; น สมฺปาเทติฯ น โกเปติ ธมฺมิสฺสรตฺตา, น สมฺปาเทติ อคณปูรกตฺตาฯ

๒๒๙. **เทฺว ตโย นิมนฺตเน เอกโต ภุญฺชตี**ติ เทฺว ตีณิ นิมนฺตนานิ เอกปเตฺต ปกฺขิปิตฺวา มิเสฺสตฺวา เอกํ กตฺวา ภุญฺชตีติ อโตฺถฯ เทฺว ตีณิ กุลานิ นิมเนฺตตฺวา เอกสฺมิํ ฐาเน นิสีทาเปตฺวา อิโต จิโต จ อาหริตฺวา ภตฺตํ อากิรนฺติ, สูปพฺยญฺชนํ อากิรนฺติ, เอกมิสฺสกํ โหติ, เอตฺถ อนาปตฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ สเจ ปน มูลนิมนฺตนํ เหฎฺฐา โหติ, ปจฺฉิมํ ปจฺฉิมํ อุปริ, ตํ อุปริโต ปฏฺฐาย ภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติฯ หตฺถํ ปน อโนฺต ปเวเสตฺวา ปฐมนิมนฺตนโต เอกมฺปิ กพฬํ อุทฺธริตฺวา ภุตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ยถา ตถา วา ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ สเจปิ ตตฺถ ขีรํ วา รสํ วา อากิรนฺติ, เยน อโชฺฌตฺถตํ ภตฺตํ เอกรสํ โหติ, โกฏิโต ปฏฺฐาย ภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน วุตฺตํ – ‘‘ขีรภตฺตํ วา รสภตฺตํ วา ลภิตฺวา นิสินฺนสฺส ตเตฺถว อเญฺญปิ ขีรภตฺตํ วา รสภตฺตํ วา อากิรนฺติ, ขีรํ วา รสํ วา ปิวโต อนาปตฺติฯ ภุญฺชเนฺตน

ปน ปฐมํ ลทฺธมํสขณฺฑํ วา ภตฺตปิณฺฑํ วา มุเข ปกฺขิปิตฺวา โกฏฺโต ปฏฺฐาย ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สปฺปิปายาเสปิ เอเสว นโย’’ติฯ

มหาอุปาสโก ภิกฺขุํ นิมเนฺตติ, ตสฺส กุลํ อุปคตสฺส อุปาสโกปิ ตสฺส ปุตฺตทารภาติกภคินิอาทโยปิ อตฺตโน อตฺตโน โกฏฺฐาสํ อาหริตฺวา ปเตฺต ปกฺขิปนฺติ, อุปาสเกน ปฐมํ ทินฺนํ อภุญฺชิตฺวา ปจฺฉา ลทฺธํ ภุญฺชนฺตสฺส ‘‘อนาปตฺตี’’ติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ ปน วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยํ ‘‘สเจ ปาเฏกฺกํ ปจนฺติ, อตฺตโน อตฺตโน ปกฺกภตฺตโต อาหริตฺวา เทนฺติ, ตตฺถ ปจฺฉา อาหฏํ ปฐมํ ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ยทิ ปน สเพฺพสํ เอโกว ปาโก โหติ, ปรมฺปรโภชนํ น โหตี’’ติ วุตฺตํฯ มหาอุปาสโก นิมเนฺตตฺวา นิสีทาเปติ, อโญฺญ มนุสฺโส ปตฺตํ คณฺหาติ, น ทาตพฺพํฯ กิํ ภเนฺต น เทถาติ? นนุ อุปาสก ตยา นิมนฺติตมฺหาติ! โหตุ ภเนฺต, ลทฺธํ ลทฺธํ ภุญฺชถาติ วทติ, ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อเญฺญน อาหริตฺวา ภเตฺต ทิเนฺน อาปุจฺฉิตฺวาปิ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ

อนุโมทนํ กตฺวา คจฺฉนฺตํ ธมฺมํ โสตุกามา ‘‘เสฺวปิ ภเนฺต อาคเจฺฉยฺยาถา’’ติ สเพฺพ นิมเนฺตนฺติ, ปุนทิวเส อาคนฺตฺวา ลทฺธํ ลทฺธํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? สเพฺพหิ นิมนฺติตตฺตาฯ เอโก ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรโนฺต ภตฺตํ ลภติ, ตมโญฺญ อุปาสโก นิมเนฺตตฺวา ฆเร นิสีทาเปติ, น จ ตาว ภตฺตํ สมฺปชฺชติฯ สเจ โส ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธภตฺตํ ภุญฺชติ, อาปตฺติฯ อภุตฺวา นิสิเนฺน ‘‘กิํ ภเนฺต น ภุญฺชสี’’ติ วุเตฺต ‘‘ตยา นิมนฺติตตฺตา’’ติ วตฺวา ลทฺธํ ลทฺธํ ภุญฺชถ ภเนฺต’’ติ วุโตฺต ภุญฺชติ, วฏฺฏติฯ

สกเลน คาเมนาติ สกเลน คาเมน เอกโต หุตฺวา นิมนฺติตเสฺสว ยตฺถ กตฺถจิ ภุญฺชโต อนาปตฺติฯ ปูเคปิ เอเสว นโยฯ **นิมนฺติยมาโน ภิกฺขํ คเหสฺสามีติ ภณตี**ติ ‘‘ภตฺตํ คณฺหา’’ติ นิมนฺติยมาโน ‘‘น มยฺหํ ตว ภเตฺตนโตฺถ, ภิกฺขํ คณฺหิสฺสามี’’ติ วทติฯ เอตฺถ ปน มหาปทุมเตฺถโร อาห – ‘‘เอวํ วทโนฺต อิมสฺมิํ สิกฺขาปเท อนิมนฺตนํ กาตุํ สโกฺกติ, ภุญฺชนตฺถาย ปน โอกาโส กโต โหตีติ เนว คณโภชนโต น จาริตฺตโต มุจฺจตี’’ติฯ มหาสุมเตฺถโร อาห – ‘‘ยทเคฺคน อนิมนฺตนํ กาตุํ สโกฺกติ, ตทเคฺคน เนว คณโภชนํ น จาริตฺตํ โหตี’’ติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ เอตฺถ หิ โภชนํ กิริยา, อวิกปฺปนํ อกิริยา, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปรมฺปรโภชนสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. กาณมาตาสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๓๐. จตุตฺถสิกฺขาปเท – **กาณมาตา**ติ กาณาย มาตาฯ สา กิรสฺสา ธีตา อภิรูปา อโหสิ, เย เย ตํ ปสฺสนฺติ, เต เต ราเคน กาณา โหนฺติ, ราคนฺธา โหนฺตีติ อโตฺถฯ ตสฺมา ปเรสํ กาณภาวกรณโต ‘‘กาณา’’ติ วิสฺสุตา อโหสิฯ ตสฺสา วเสน มาตาปิสฺสา ‘‘กาณมาตา’’ติ ปากฏา ชาตาฯ **อาคตนฺ**ติ อาคมนํฯ **กิสฺมิํ วิยา**ติ กีทิสํ วิย; ลชฺชนกํ วิย โหตีติ อธิปฺปาโยฯ **ริตฺตหตฺถํ คนฺตุนฺ**ติ ริตฺตา หตฺถา อสฺมิํ คมเน ตทิทํ ริตฺตหตฺถํ, ตํ ริตฺตหตฺถํ คมนํ คนฺตุํ ลชฺชนกํ วิย โหตีติ วุตฺตํ โหติฯ **ปริกฺขยํ อคมาสี**ติ อุปาสิกา อริยสาวิกา ภิกฺขู ทิสฺวา สนฺตํ อทาตุํ น สโกฺกติ, ตสฺมา ตาว ทาเปสิ, ยาว สพฺพํ ปริกฺขยํ อคมาสิฯ **ธมฺมิยา กถายา**ติ เอตฺถ กาณาปิ มาตุ อตฺถาย เทสิยมานํ ธมฺมํ สุณนฺตี เทสนาปริโยสาเน โสตาปนฺนา อโหสิฯ **อุฏฺฐา**

ยาสนา ปกฺกามีติ อาสนโต อุฏฺฐหิตฺวา คโตฯ โสปิ ปุริโส ‘‘สตฺถา กิร กาณมาตาย นิเวสนํ อคมาสี’’ติ สุตฺวา กาณํ อาเนตฺวา ปกติฏฺฐาเนเยว ฐเปสิฯ

๒๓๑. อิมสฺมึ ปน วตฺถุสฺมึ อุปฺปนฺนมตฺเต อปฺปญฺญตฺเตเยว สิกฺขาปเท ปาเถยฺยวตฺถุ อุทปาทิ, ตสฺมา อนนฺตรเมว เจตํ ทเสฺสตุํ **‘‘เตน โข ปน สมเยนา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ โสปิ จ อุปาสโก อริยสาวกตฺตา สพฺพเมว ทาเปสิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปริกฺขยํ อคมาสี’’ติฯ

๒๓๓. **ยํกิญฺจิ ปเหณกตฺถายา**ติ ปณฺณาการตฺถาย ปฏิยตฺตํ ยํกิญฺจิ อติรสกโมทกสกฺขลิกาทิ สพฺพํ อิธ ปูโวเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ **ยํกิญฺจิ ปาเถยฺยตฺถายา**ติ มคฺคํ คจฺฉนฺตานํ อนฺตรามคฺคตฺถาย ปฏิยตฺตํ ยํกิญฺจิ พทฺธสตฺตุอพทฺธสตฺตุติลตณฺฑุลาทิ สพฺพํ อิธ มนฺโถเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ **ตโต เจ อุตฺตริ**นฺติ สเจปิ ตติยํ ปตฺตํ ถูปีกตํ คณฺหาติ, ปูวคณนาย ปาจิตฺติยํฯ

ทฺวตฺติปตฺตปูเร ปฏิคฺคเหตฺวาติ มุขวฏฺฏิยา เหฏฺฐิมเลขาย สมปูเร ปตฺเต คเหตฺวาฯ **อมุตฺร มยา ทฺวตฺติปตฺตปูรา**ติ เอตฺถ สเจ เทฺว คหิตา, ‘‘อตฺร มยา เทฺว ปตฺตปูรา ปฏิคฺคหิตา, ตฺวํ เอกํ คเณฺหยฺยาสี’’ติ วตฺตพฺพํฯ เตนาปิ อญฺญํ ปสฺสิตฺวา ‘‘ปฐมํ อาคเตน เทฺว ปตฺตปูรา คหิตา, มยา เอโก, มา ตฺวํ คณฺหี’’ติ วตฺตพฺพํฯ เยน ปฐมํ เอโก คหิโต, ตสฺสาปิ ปรมฺปราโรจเน เอเสว นโยฯ เยน ปน สยเมว ตโย คหิตา, เตน อญฺญํ ทิสฺวา ‘‘มา โข เอตฺถ ปฏิคฺคณฺหิ’’ เจฺจว วตฺตพฺพํฯ **ปฏิกฺกมนํ นีหริตฺวา**ติ อาสนสาลํ หริตฺวา, อาสนสาลํ คจฺฉเนฺตน จ ฉฑฺฑิตสาลา น คนฺตพฺพาฯ ยตฺถ มหา ภิกฺขุสโงฺฆ นิสีทติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตํ ‘‘ยา ลทฺธฏฺฐานโต อาสนฺนา อาสนสาลา, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ อตฺตโน ‘สนฺทิฏฺฐานํ วา สมฺภตฺตานํ วา เอกนิกายิกานํ วา ทสฺสามี’ติ อญฺญตฺถ คนฺตุํ น ลพฺภติฯ สเจ ปนสฺส นิพทฺธนิสีทนฏฺฐานํ โหติ, ทูรมฺปิ คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ

สํวิภชิตพฺพนฺติ สเจ ตโย ปตฺตปูรา คหิตา, เอกํ อตฺตโน ฐเปตฺวา เทฺว ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทาตพฺพาฯ สเจฺจ เทฺว คหิตา, เอกํ อตฺตโน ฐเปตฺวา เอโก สงฺฆสฺส ทาตโพฺพ, ยถามิตฺตํ ปน ทาตุํ น ลพฺภติฯ เยน เอโก คหิโต, น เตน กิญฺจิ อกามา ทาตพฺพํ, ยถารุจิ กาตพฺพํฯ

๒๓๕. **คมเน ปฏิปฺปสฺสเทฺธ**ติ อนฺตรามเคฺค อุปทฺทวํ วา ทิสฺวา อนตฺถิกตาย วา ‘‘มยํ อิทานิ น เปสิสฺสาม, น คมิสฺสามา’’ติ เอวํ คมเน ปฏิปฺปสฺสเทฺธ อุปจฺฉิเนฺนฯ **ญาตกานํ ปวาริตาน**นฺติ เอเตสํ พหุมฺปิ เทนฺตานํ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อฏฺฐกถาสุ ปน ‘‘เตสมฺปิ ปาเถยฺยปเหณกตฺถาย ปฏิยตฺตโต ปมาณเมว วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

กาณมาตาสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมปวารณสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๓๖. ปญฺจมสิกฺขาปเท – ***ภิกฺขู ภุตฺตาวี ปวาริตา***ติ พฺราหฺมเณน ‘‘คณฺหถ, ภเนฺต, ยาว อิจฺฉถา’’ติ เอวํ ยาวทตฺถปวารณาย, สยญฺจ ‘‘อลํ, อาวุโส, โถกํ โถกํ เทหี’’ติ เอวํ ปฏิเกฺขปปวารณาย ปวาริตาฯ **ปฏิวิสฺสเก**ติ สามนฺตฆรวาสิเกฯ

๒๓๗. **กาโกรวสทฺทนฺ**ติ กากานํ โอรวสทฺทํ; สนฺนิปติตฺวา วิรวนฺตานํ สทฺทํฯ **อลเมตํ สพฺพนฺ**ติ เอตฺถ ติการํ อวตฺวาว ‘‘อลเมตํ สพฺพํ’’ เอตฺตกํ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๒๓๘-๙. **ภุตฺตาวี**ติ ภุตฺตวาฯ ตตฺถ จ ยสฺมา เยน เอกมฺปิ สิตฺถํ สงฺขาทิตฺวา วา อสงฺขาทิตฺวา วา อโชฺฌหริตํ โหติ, โส ‘‘ภุตฺตาวี’’ติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, เตนสฺส ปทภาชเน ‘‘ภุตฺตาวี นาม ปญฺจนฺนํ โภชนาน’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **ปวาริโต**ติ กตปวารโณ, กตปฏิเกฺขโปฯ โสปิ จ ยสฺมา น ปฏิเกฺขปมเตฺตน, อถ โข ปญฺจงฺควเสน, เตนสฺส ปทภาชเน ‘‘ปวาริโต นาม อสนํ ปญฺญาย ตี’’ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยสฺมา ‘‘อสนํ ปญฺญายตี’’ติ อิมินา วิปฺปกตโภชโน, ‘‘ปวาริโต’’ติ วุ โตฺตฯ โย จ วิปฺปกตโภชโน, เตน กิญฺจิ ภุตฺตํ, กิญฺจิ อภุตฺตํ, ยญฺจ ภุตฺตํ; ตํ สนฺธาย ‘‘ภุตฺตา วี’’ติปิ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺมา ภุตฺตาวีวจเนน วิสุํ กญฺจิ อตฺถสิทฺธึ น ปสฺสามฯ ‘‘ทิรตฺตติรตฺตํ, ฉปฺปญฺจวาจาหี’’ติอาทีสุ (ปาจิ. ๖๑-๖๒) ปน ทิรตฺตาทิวจนํ วิย ปวาริตปทสฺส ปริวารกภา เวน พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตาย เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

อสนํ ปญฺญายตีติอาทีสุ วิปฺปกตโภชนํ ทิสฺสติ, ภุญฺชมาโน เจโส ปุคฺคโล โหตีติ อ โตฺถฯ **โภชนํ ปญฺญายตี**ติ ปวารณปฺปโหนกโภชนํ ทิสฺสติฯ โอทนาทีนํ เจ อญฺญตรํ ปฏิกฺขิปิตพฺพํ โภชนํ โหตีติ อโตฺถฯ **หตฺถปาเส ฐิโต**ติ ปวารณปฺปโหนกํ โภชนํ คณฺหิตฺวา ทายโก อฑฺฒเตยฺยหตฺถปฺปมาเณ โอกาเส โหตีติ อโตฺถฯ **อภิหรตี**ติ โส เจ ทายโก ตสฺส ตํ ภตฺตํ กาเยน อภิหรตีติ อโตฺถฯ **ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตี**ติ ปฏิเกฺขโป ทิสฺสติ; ตเญฺจ อภิหฏํ โส ภิกฺขุ กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิปตีติ อโตฺถฯ เอวํ ปญฺจนฺนํ องฺคานํ วเสน ปวาริโต นาม โหตีติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

> ‘‘ปญฺจหิ อุปาลิ อากาเรหิ ปวารณา ปญฺญายติ – อสนํ ปญฺญายติ, โภชนํ ปญฺญายติ, หตฺถปาเส ฐิโต, อภิหรติ, ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตี’’ติ (ปริ. ๔๒๘)ฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – ‘‘อสน’’นฺติอาทีสุ ตาว ยญฺจ อสฺนาติ ยญฺจ โภชนํ หตฺถปาเส ฐิเตน อภิหฏํ ปฏิกฺขิปติ, ตํ ‘‘โอทโน, กุมฺมาโส, สตฺตุ, มโจฺฉ, มํส’’นฺติ อิเมสํ อญฺญตรเมว เวทิ ตพฺพํฯ ตตฺถ โอทโน นาม – สาลิ, วีหิ, ยโว, โคธุโม, กงฺคุ, วรโก, กุทฺรูสโกติ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ตณฺฑุเลหิ นิพฺพโตฺตฯ ตตฺถ **‘‘สาลี’’**ติ อนฺตมโส นีวารํ อุปาทาย สพฺพาปิ สาลิชาติฯ **‘‘วีหี’’**ติ สพฺพาปิ วีหิชาติฯ **‘‘ยวโคธุเมสุ’’** เภโท นตฺถิฯ **‘‘กงฺคู’’**ติ เสตรตฺตกาฬเภทา สพฺพาปิ กงฺคุชาติฯ **‘‘วรโก’’**ติ อนฺตมโส วรกโจรกํ อุปาทาย สพฺพา เสตวณฺณา วรกชาติฯ **‘‘กุทฺรูสโก’’**ติ กาฬโก ทฺรโว เจว สามากาทิเภทา จ สพฺพาปิ ติณธญฺญชาติฯ

นีวารวรกโจรกา เจตฺถ ‘‘ธญฺญานุโลมา’’ติ วทนฺติฯ ธญฺญานิ วา โหนฺตุ ธญฺญานุโลมานิ วา, เอเตสํ วุตฺตปฺปเภทานํ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ตณฺฑุเล คเหตฺวา ‘‘ภตฺตํ ปจิสฺสามา’’ติ วา ‘‘ยา คุํ ปจิสฺสามา’’ติ วา ‘‘อมฺพิลปายาสาทีสุ อญฺญตรํ ปจิสฺสามา’’ติ วา ยํกิญฺจิ สนฺธาย ปจนฺตุ, สเจ อุณฺหํ สีตลํ วา ภุญฺชนฺตานํ โภชนกาเล คหิตคหิตฏฺฐาเน โอธิ ปญฺญายติ, โอทนสงฺคห เมว คจฺฉติ, ปวารณํ ชเนติฯ สเจ โอธิ น ปญฺญายติ, ยาคุสงฺคหํ คจฺฉติ, ปวารณํ น ชเนติฯ

โยปิ ปายาโส วา ปณฺณผลกฬีรมิสฺสกา อมฺพิลยาคุ วา อุทฺธนโต โอตาริตมตฺตา อพฺภุณฺหา โหติ, อาวชฺชิตฺวา ปิวิตุํ สกฺกา, หเตฺถน คหิโตกาเสปิ โอธึ น ทเสฺสติ, ปวารณํ น ช เนติฯ สเจ ปน อุสฺมาย วิคตาย สีตลีภูตา ฆนภาวํ คจฺฉติ, โอธึ ทเสฺสติ, ปุน ปวารณํ ชเนติฯ ปุ เพฺพ ตนุภาโว น รกฺขติฯ สเจปิ ทธิตกฺกาทีนิ อาโรเปตฺวา พหุปณฺณผลกฬีเร ปกฺขิปิตฺวา มุฏฺฐิมตฺตาปิ ตณฺฑุลา ปกฺขิตฺตา โหนฺติ, โภชนกาเล เจ โอธิ ปญฺญายติ, ปวารณํ ชเนติฯ อ

ยาคุเก นิมนฺตเน ‘‘ยาคุํ ทสฺสามา’’ติ ภเตฺต อุทกกญฺชิกขีราทีนิ อากิริตฺวา ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ เทนฺติฯ กิญฺจาปิ ตนุกา โหนฺติ, ปวารณํ ชเนติเยว ฯ สเจ ปน ปกฺกุถิเตสุ อุทกาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ปจิตฺวา เทนฺติ, ยาคุสงฺคหเมว คจฺฉติฯ ยาคุสงฺคหํ คเตปิ ตสฺมิํ วา อญฺญสฺมิํ วา ยตฺถ มจฺฉมํสํ ปกฺขิปนฺติ, สเจ สาสปมตฺตมฺปิ มจฺฉมํสขณฺฑํ วา นฺหารุ วา ปญฺญายติ, ปวารณํ ชเนติฯ

สุทฺธรสโก ปน รสกยาคุ วา น ชเนติฯ ฐเปตฺวา วุตฺตธญฺญานํ ตณฺฑุเล อเญฺญหิ เวณุตณฺฑุลาทีหิ วา กนฺทมูลผเลหิ วา เยหิ เกหิจิ กตํ ภตฺตมฺปิ ปวารณํ น ชเนติ, ปเคว ฆนยาคุฯ สเจ ปเนตฺถ มจฺฉมํสํ ปกฺขิปนฺติ, ชเนติฯ มหาปจฺจริยํ ‘‘ปุปฺผอตฺถาย ภตฺตมฺปิ ปวารณํ ชเนตี’’ติ วุตฺตํฯ ปุปฺผิอตฺถาย ภตฺตํ นาม ปุปฺผิขชฺชกตฺถาย กุถิตตูทเก ปกฺขิปิตฺวา เสทิตตณฺฑุลา วุจฺจนฺติฯ สเจ ปน เต ตณฺฑุเล สุกฺขาเปตฺวา ขาทนฺติ, วฏฺฏติ; เนว สตฺตุสงฺขฺยํ น ภตฺตสงฺขฺยํ คจฺฉนฺติฯ ปุน เตหิ กตภตฺตํ ปวาเรติเยวฯ เต ตณฺฑุเล สปฺปิเตลาทีสุ วา ปจนฺติ, ปูวํ วา กโรนฺติ, น ปวาเรนฺติฯ ปุถุกา วา ตาหิ กตสตฺตุภตฺตาทีนิ วา น ปวาเรนฺติฯ

กุมฺมาโส นาม ยเวหิ กตกุมฺมาโสฯ อเญฺญหิ ปน มุคฺคาทีหิ กตกุมฺมาโส ปวารณํ น ชเนติฯ สตฺตุ นาม สาลิวีหิยเวหิ กตสตฺตุฯ กงฺคุวรกกุทฺรูสกสีสานิปิ ภชฺชิตฺวา อีสกํ โกเฏฺฏตฺวา ถุเส ปลาเปตฺวา ปุน ทฬฺหํ โกเฏฺฏตฺวา จุณฺณํ กโรนฺติฯ สเจปิ ตํ อลฺลตฺตา เอกาพทฺธํ โหติ, สตฺตุสงฺคหเมว คจฺฉติฯ ขรปากภชฺชิตานํ วีหีนํ ตณฺฑุเล โกเฏฺฏตฺวา เทนฺติ, ตมฺปิ จุณฺณํ สตฺตุสงฺคหเมว คจฺฉติฯ สมปากภชฺชิตานํ ปน วีหีนํ วา วีหิปลาปานํ วา ตณฺฑุลา ภชฺชิตตณฺฑุลาเอว วา น ปวาเรนฺติฯ เตสํ ปน ตณฺฑุลาทีนํ จุณฺณํ ปวาเรติฯ ขรปากภชฺชิตานํ วีหีนํ กุณฺฑกมฺปิ ปวาเรติฯ สมปากภชฺชิตานํ ปน อาตปสุกฺขานํ วา กุณฺฑกํ น ปวาเรติฯ ลาชา วา เตหิ กตภตฺตสตฺตุอาทีนิ วา น ปวาเรนฺติฯ ภชฺชิตปิฏฺฐํ วา ยํกิญฺจิ สุทฺธขชฺชกํ วา น ปวาเรติฯ มจฺฉมํสปูริตขชฺชกํ ปน สตฺตุโมทโก วา ปวาเรติฯ มโจฺฉ มํสญฺจ ปากฏเมวฯ อยํ ปน วิเสโส – สเจปิ ยาคุํ ปิวนฺตสฺส ยาคุสิตฺถมตฺตาเนว เทฺว มจฺฉขณฺฑานิ วา มํสขณฺฑานิ วา เอกภาชเน วา นานาภาชเน วา เทนฺติ, ตานิ เจ อขาทโนฺต อญฺญํ ยํกิญฺจิ ปวารณปฺปโหนกํ ปฏิกฺขิปติ , น ปวาเรติฯ ตโต เอกํ ขาทิตํ, เอกํ หเตฺถ วา ปเตฺต วา โหติ, โส เจ อญฺญํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ เทฺวปิ ขาทิตานิ โหนฺติ, มุเข สาสปมตฺตมฺปิ อวสิฏฺฐํ นตฺถิ, สเจปิ อญฺญํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ

กปฺปิยมํสํ ขาทโนฺต กปฺปิยมํสํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ กปฺปิยมํสํ ขาทโนฺต อกปฺปิยมํสํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กสฺมา? อวตฺถุตายฯ ยญฺหิ ภิกฺขุโน ขาทิตุํ วฏฺฏติ, ตํเยว ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ อิทํ ปน ชานโนฺต อกปฺปิยตฺตา ปฏิกฺขิปติ, อชานโนฺตปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตเมว ปฏิกฺขิปติ นาม, ตสฺมา น ปวาเรติฯ สเจ ปน อกปฺปิยมํสํ ขาทโนฺต กปฺปิยมํสํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ กสฺมา? วตฺถุตายฯ ยญฺหิ เตน ปฏิกฺขิตฺตํ, ตํ ปวารณาย วตฺถุฯ ยํ ปน ขาทติ, ตํ กิญฺจาปิ ปฏิกฺขิปิตพฺพฏฺฐาเน ฐิตํ, ขาทิยมานํ ปน มํสภาวํ น ชหติ, ตสฺมา ปวาเรติฯ อกปฺปิยมํสํ ขาทโนฺต อกปฺปิยมํสํ ปฏิกฺขิปติ, ปุริมนเยเนว น ปวาเรติฯ กปฺปิยมํสํ วา อกปฺปิยมํสํ วา ขาทโนฺต ปญฺจนฺนํ โภชนานํ ยํกิญฺจิ กปฺปิยโภชนํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ กุลทูสกเวชฺชกมฺมอุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนสาทิตรูปิยาทีหิ นิพฺพตฺตํ พุทฺธปฏิกุฏฺฐํ อเนสนาย อุปฺปนฺนํ อกปฺปิยโภชนํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กปฺปิยโภชนํ วา อกปฺปิยโภชนํ วา ภุญฺชโนฺตปิ กปฺปิยโภชนํ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ อกปฺปิยโภชนํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรตีติ สพฺพตฺถ วุตฺตนเยเนว การณํ เวทิตพฺพํฯ

เอวํ ‘‘อสน’’นฺติอาทีสุ ยญฺจ อสฺนาติ, ยญฺจ โภชนํ หตฺถปาเส ฐิเตน อภิหฏํ ปฏิกฺขิปโนฺต ปวารณํ อาปชฺชติ, ตํ ญตฺวา อิทานิ ยถา อาปชฺชติ, ตสฺส ชานนตฺถํ อยํ วินิจฺฉโย – ‘‘‘อสนํ โภชน’นฺติ เอตฺถ ตาว เยน เอกสิตฺถมฺปิ อโชฺฌหฏํ โหติ, โส สเจ ปตฺตมุขหตฺถานํ ยตฺถ กตฺถจิ ปญฺจสุ โภชเนสุ เอกสฺมิมฺปิ สติ อญฺญํ ปญฺจสุ โภชเนสุ เอกมฺปิ ปฏิกฺขิปติ, ปวาเรติฯ กตฺถจิ โภชนํ นตฺถิ, อามิสคนฺธมตฺตํ ปญฺญายติ, น ปวาเรติฯ มุเข จ หเตฺถ จ โภชนํ นตฺถิ, ปเตฺต อตฺถิ, ตสฺมึ ปน อาสเน น ภุญฺชิตุกาโม, วิหารํ ปวิสิตฺวา ภุญฺชิตุกาโม, อญฺญสฺส วา ทาตุกาโม, ตสฺมึ เจ อนฺตเร โภชนํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กสฺมา? วิปฺปกตโภชนภาวสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตาฯ โยปิ อญฺญตฺร คนฺตฺวา ภุญฺชิตุกาโม มุเข ภตฺตํ คิลิตฺวา เสสํ อาทาย คจฺฉโนฺต อนฺตรามเคฺค อญฺญํ โภชนํ ปฏิกฺขิปติ, ตสฺสาปิ ปวารณา น โหตี’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ยถา จ ปเตฺต; เอวํ หเตฺถปิฯ มุเขปิ วา วิชฺชมานโภชนํ สเจ อนโชฺฌหริตุกาโม โหติ, ตสฺมิญฺจ ขเณ อญฺญํ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ เอกสฺมิญฺหิ ปเท วุตฺตลกฺขณํ สพฺพตฺถ เวทิตพฺพํ โหติฯ อปิจ กุรุนฺทิยํ เอส นโย ทสฺสิโตเยวฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ ‘‘มุเข ภตฺตํ คิลิตํ, หเตฺถ ภตฺตํ วิฆาสาทสฺส ทาตุกาโม, ปเตฺต ภตฺตํ ภิกฺขุสฺส ทาตุกาโม, สเจ ตสฺมึ ขเณ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรตี’’ติฯ **หตฺถปาเส ฐิโต**ติ เอตฺถ ปน สเจ ภิกฺขุ นิสิโนฺน โหติ, อาสนสฺส ปจฺฉิมนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ ฐิโต, ปณฺหิอนฺตโต ปฏฺฐาย, สเจ นิปโนฺน, เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ปาริมนฺตโต ปฏฺฐาย, ทายกสฺส นิสินฺนสฺส วา ฐิตสฺส วา นิปนฺนสฺส วา ฐเปตฺวา ปสาริตหตฺถํ ยํ อาสนฺนตรํ องฺคํ, ตสฺส โอริมเนฺตน ปริจฺฉินฺทิตฺวา อฑฺฒเตยฺยหโตฺถ ‘‘หตฺถปาโส’’ติ เวทิตโพฺพฯ ตสฺมึ ฐตฺวา อภิหฏํ ปฏิกฺขิปนฺตเสฺสว ปวารณา โหติ, น ตโต ปรํฯ

อภิหรตีติ หตฺถปาสพฺภนฺตเร ฐิโต คหณตฺถํ อุปนาเมติฯ สเจ ปน อนนฺตรนิสิโนฺนปิ ภิกฺขุ หเตฺถ วา อูรูสุ วา อาธารเก วา ฐิตปตฺตํ อนภิหริตฺวาว ‘‘ภตฺตํ คณฺหา’’ติ วทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถิฯ ภตฺตปจฺฉึ อาเนตฺวา ปุรโต ภูมิยํ ฐเปตฺวา ‘‘คณฺหาหี’’ติ วุเตฺตปิ เอเสว นโยฯ อีสกํ ปน อุทฺธริตฺวา วา อปนาเมตฺวา วา ‘‘คณฺหถา’’ติ วุเตฺต ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ เถราสเน นิสิโนฺน เถโร ทูเร นิสินฺนสฺส ทหรภิกฺขุสฺส ปตฺตํ เปเสตฺวา ‘‘อิโต โอทนํ คณฺหาหี’’ติ วทติ, คณฺหิตฺวา ปน คโต ตุณฺหี ติฏฺฐติ, ทหโร ‘‘อลํ มยฺห’’นฺติ ปฏิกฺขิปติ, น ปวาเรติฯ กสฺมา? เถรสฺส ทูรภาวโต ทูตสฺส จ อนภิหรณโตติฯ สเจ ปน คเหตฺวา อาคโต ภิกฺขุ ‘‘อิทํ ภตฺตํ คณฺหา’’ติ วทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ

ปริเวสนาย เอโก เอเกน หเตฺถน โอทนปจฺฉึ เอเกน กฏจฺฉุํ คเหตฺวา ภิกฺขู ปริวิสติ, ตตฺร เจ อโญฺญ อาคนฺตฺวา ‘‘อหํ ปจฺฉึ ธาเรสฺสามิ, ตฺวํ โอทนํ เทหี’’ติ วตฺวา คหิตมตฺตกเมว กโรติ, ปริเวสโก เอว ปน ตํ ธาเรติ, ตสฺมา สา อภิหฏาว โหติฯ ตโต ทาตุกามตาย คณฺหนฺตํ ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปวารณา โหติฯ สเจ ปน ปริวิสเกน ผุฏฺฐมตฺตาว โหติ, อิตโรว นํ ธาเรติ, ตโต ทาตุกามตาย คณฺหนฺตํ ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปวารณา น โหติฯ กฏจฺฉุนา อุทฺธฏภเตฺต ปน โหติฯ กฏจฺฉุอภิหาโรเยว หิ ตสฺส อภิหาโรฯ ทฺวินฺนํ สมภาเรปิ ปฏิกฺขิปโนฺต ปวาเรติเยวาติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ อนนฺตรสฺส ภิกฺขุโน ภเตฺต ทิยฺยมาเน อิตโร ปตฺตํ หเตฺถหิ ปิทหติ, ปวารณา นตฺถิฯ กสฺมา? อญฺญสฺส อภิหเฏ ปฏิกฺขิตฺตตฺตาฯ

ปฏิเกฺขโป ปญฺญายตีติ เอตฺถ วาจาย อภิหฏํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถิฯ กาเยน อภิหฏํ ปน กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปวารณา โหตีติ เวทิตโพฺพฯ

ตตฺถ กาเยน ปฏิเกฺขโป นาม องฺคุลึ วา หตฺถํ วา มจฺฉิกพีชนึ วา จีวรกณฺณํ วา จาเลติ, ภมุกาย วา อาการํ กโรติ, กุโทฺธ วา โอโลเกติ, วาจาย ปฏิเกฺขโป นาม ‘‘อล’’นฺติ วา, ‘‘น

คณฺหามี’’ติ วา, ‘‘มา อากิรา’’ติ วา, ‘‘อปคจฺฉา’’ติ วา วทติ; เอวํ เยน เกนจิ อากาเรน กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิเตฺต ปวารณา โหติฯ

เอโก อภิหเฏ ภเตฺต ปวารณาย ภีโต หตฺถ อปเนตฺวา ปุนปฺปุนํ ปเตฺต โอทนํ อากิรนฺตํ ‘‘อากิร อากิร โกเฏฺฏตฺวา ปูเรหี’’ติ วทติ, เอตฺถ กถนฺติ? มหาสุมเตฺถโร ตาว ‘‘อนากิรณตฺถาย วุตฺตตฺตา ปวารณา โหตี’’ติ อาหฯ มหาปทุมเตฺถโร ปน ‘‘‘อากิร ปูเรหี’ติ วทนฺตสฺส นาม ‘กสฺสจิ ปวารณา อตฺถี’ติ วตฺวา ‘น ปวาเรตี’’’ติ อาหฯ อปโร ภตฺตํ อภิหรนฺตํ ภิกฺขุํ สลฺลเกฺขตฺวา ‘‘กึ อาวุโส อิโตปิ กิญฺจิ คณฺหิสฺสสิ, ทมฺมิ เต กิญฺจี’’ติ อาหฯ ตตฺราปิ ‘‘‘เอวํ นาคมิสฺสตี’ติ วุตฺตตฺตา ‘ปวารณา โหตี’’’ติ มหาสุมเตฺถโร อาหฯ มหาปทุมเตฺถโร ปน ‘‘‘คณฺหิสฺสสี’ติ วทนฺตสฺส นาม ‘กสฺสจิ ปวารณา อตฺถี’ติ วตฺวา ‘น ปวาเรตี’’’ติ อาหฯ

เอโก สมํสกํ รสํ อภิหริตฺวา ‘‘รสํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ตํ สุตฺวา ปฏิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถิฯ ‘‘มจฺฉรสํ มํสรส’’นฺติ วุเตฺต ปฏิกฺขิปโต โหติ, ‘‘อิทํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺตปิ โหติเยวฯ มํสํ วิสุํ กตฺวา ‘‘มํสรสํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ตตฺถ เจ สาสปมตฺตมฺปิ มํสขณฺฑํ อตฺถิ , ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา โหติฯ สเจ ปน ปริสฺสาวิโต โหติ, ‘‘วฎฺฎตี’’ติ อภยเตฺถโร อาหฯ

มํสรเสน อาปุจฺฉนฺตํ มหาเถโร ‘‘มุหุตฺตํ อาคเมหี’’ติ วตฺวา ‘‘ถาลกํ อาวุโส อาหรา’’ติ อาหฯ เอตฺถ กถนฺติ? มหาสุมเตฺถโร ตาว ‘‘อภิหารกสฺส คมนํ ปจฺฉินฺนํ, ตสฺมา ปวาเรตี’’ติ อาหฯ มหาปทุมเตฺถโร ปน ‘‘อยํ กุหึ คจฺฉติ, กีทิสํ เอตสฺส คมนํ, คณฺหนฺตสฺสาปิ นาม ปวารณา อตฺถี’’ติ วตฺวา ‘‘น ปวาเรตี’’ติ อาหฯ กฬีรปนสาทีหิ มิเสฺสตฺวา มํสํ ปจนฺติ, ตํ คเหตฺวา ‘‘กฬีรสูปํ คณฺหถ, ปนสพฺยญฺชนํ คณฺหถา’’ติ วทนฺติ, เอวมฺปิ น ปวาเรติฯ กสฺมา? อปวารณารหสฺส นาเมน วุตฺตตฺตาฯ สเจ ปน ‘‘มจฺฉสูปํ มํสสูป’’นฺติ วา ‘‘อิมํ คณฺหถา’’ติ วา วทนฺติ, ปวาเรติฯ มํสกรมฺพโก นาม โหติ, ตํ ทาตุกาโมปิ ‘‘กรมฺพกํ คณฺหถา’’ติ วทติ, วฎฺฎติ; น ปวาเรติฯ ‘‘มํสกรมฺพก’’นฺติ วา ‘‘อิท’’นฺติ วา วุเตฺต ปน ปวาเรติฯ เอเสว นโย สเพฺพสุ มจฺฉมํสมิสฺสเกสุฯ

โย ปน นิมนฺตเน ภุญฺชมาโน มํสํ อภิหฎํ ‘‘อุทฺทิสฺส กต’’นฺติ มญฺญมาโน ปฏิกฺขิปติ, ปวาริโตว โหตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ มิสฺสกกถา ปน กุรุนฺทิยํ สุฎฺฐุ วุตฺตาฯ เอวญฺหิ ตตฺถ วุตฺตํ – ปิณฺฑปาตจาริโก ภิกฺขุ ภตฺตมิสฺสกํ ยาคุํ อาหริตฺวา ‘‘ยาคุํ คณฺหถา’’ติ วทติ, น ปวาเรติฯ ‘‘ภตฺตํ คณฺหถา’’ติ วุเตฺต ปวาเรติฯ กสฺมา? เยนาปุจฺฉิโต, ตสฺส อตฺถิตายฯ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย – ‘‘ยาคุมิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ตตฺร เจ ยาคุ พหุตรา วา โหติ สมสมา วา, น ปวาเรติฯ ยาคุ มนฺทา, ภตฺตํ พหุตรํ, ปวาเรติฯ อิทญฺจ สพฺพอฎฺฐกถาสุ วุตฺตตฺตา น สกฺกา ปฏิกฺขิปิตุํ, การณํ ปเนตฺถ ทุทฺทสํฯ ‘‘ภตฺตมิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ภตฺตํ พหุกํ วา สมํ วา อปฺปตรํ วา โหติ, ปวาเรติเยวฯ ภตฺตํ วา ยาคุํ วา อนามสิตฺวา ‘‘มิสฺสกํ คณฺหถา’’ติ วทติ, ตตฺร เจ ภตฺตํ พหุตรํ วา สมกํ วา โหติ, ปวาเรติฯ อปฺปตรํ น ปวาเรติฯ อิทญฺจ กรมฺพเกน น สมาเนตพฺพํฯ กรมฺพโก หิ มํสมิสฺสโกปิ โหติ อมํสมิสฺสโกปิ, ตสฺมา ‘‘กรมฺพก’’นฺติ วุเตฺต ปวารณา นตฺถิฯ อิทํ ปน ภตฺตมิสฺสกเมวฯ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว ปวารณา โหติฯ พหุรเส ภเตฺต รสํ, พหุขีเร ขีรํ พหุสปฺปิมฺหิ จ ปายาเส สปฺปึ คณฺหถาติ วิสุํ กตฺวา เทติ, ตํ ปฏิกฺขิปโต ปวารณา นตฺถิฯ

โย ปน คจฺฉโนฺต ปวาเรติ, โส คจฺฉโนฺตว ภุญฺชิตุํ ลภติฯ กทฺทมํ วา อุทกํ วา ปตฺวา ฐิเตน อติริตฺตํ กาเรตพฺพํฯ สเจ อนฺตรา นที ปูรา โหติ, นทีตีเร คุมฺพํ อนุปริยายเนฺตน ภุญฺชิตพฺพํฯ อถ นาวาา วา เสตุ วา อตฺถิ, ตํ อภิรุหิตฺวาปิ จงฺกมเนฺตนว ภุญฺชิตพฺพํ, คมนํ น อุปจฺฉินฺทิตพฺพํฯ ยาเน วา หตฺถิอสฺสปิเฎฺฐ วา จนฺทมณฺฑเล วา สูริยมณฺฑเล วา นิสีทิตฺวา ปวาริเตน

ยาว มชฺฌนฺหิกํ, ตาว เตสุ คจฺฉนฺเตสุปิ นิสินฺนเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ โย ฐิโต ปวาเรติ, ฐิเตเนว, โย นิสิโนฺน ปวาเรติ, นิสินฺนเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ ตํ ตํ อิริยาปถํ โกเปนฺเตน อติริตฺตํ กาเรตพฺพํฯ โย อุกฺกุฏิโก นิสีทิตฺวา ปวาเรติ, เตน อุกฺกุฏิเกเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ ตสฺส ปน เหฏฺฐา ปลาลปีฐํ วา กิญฺจิ วา นิสีทนกํ ทาตพฺพํฯ ปีฐเก นิสีทิตฺวา ปวาริเตน อาสนํ อจาเลตฺวาว จตโสฺส ทิสา ปริวตฺตเนฺตน ภุญฺชิตุํ ลพฺภติฯ มเญฺจ นิสีทิตฺวา ปวาริเตน อิโต วา เอโตฺต วา สํสริตุํ น ลพฺภติฯ สเจ ปน นํ สห มเญฺจน อุกฺขิปิตฺวา อญฺญตฺร เนนฺติ, วฏฺฏติฯ นิปชฺชิตฺวา ปวาริเตน นิปนฺนเนว ภุญฺชิตพฺพํฯ ปริวตฺตเนฺตน เยน ปเสฺสน นิปโนฺน, ตสฺส ฐานํ นาติกฺกเมตพฺพํฯ

อนติริตฺตนฺติ น อติริตฺตํ; น อธิกนฺติ อโตฺถฯ ตํ ปน ยสฺมา กปฺปิยกตาทีหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ อกตํ วา คิลานสฺส อนธิกํ วา โหติ, ตสฺมา ปทภาชเน ‘‘อกปฺปิยกต’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อกปฺปิยกต**นฺติ ยํ ตตฺถ ผลํ วา กนฺทมูลาทิ วา ปญฺจหิ สมณกเปฺปหิ กปฺปิยํ อกตํ; ยญฺจ อกปฺปิยมํสํ วา อกปฺปิยโภชนํ วา, เอตํ อกปฺปิยํ นามฯ ตํ อกปฺปิยํ ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ เอวํ อติริตฺตํ กตมฺปิ อกปฺปิยกตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **อปฺปฏิคฺคหิตกต**นฺติ ภิกฺขุนา อปฺปฏิคฺคหิตํเยว ปุริมนเยเนว อติริตฺตํ กตํฯ **อนุจฺจาริตกต**นฺติ กปฺปิยํ การาเปตุํ อาคเตน ภิกฺขุนา อีสกมฺปิ อนุกฺขิตฺตํ วา อนปนามิตํ วา กตํฯ **อหตฺถปาเส กต**นฺติ กปฺปิยํ การาเปตุํ อาคตสฺส หตฺถปาสโต พหิ ฐิเตน กตํฯ **อภุตฺตาวินา กต**นฺติ โย ‘‘อลเมตํ สพฺพ’’นฺติ อติริตฺตํ กโรติ, เตน ปวารณปฺปโหนกํ โภชนํ อภุเตฺตน กตํฯ **ภุตฺตาวินา ปวาริเตน อาสนา วุฏฺฐิเตน กต**นฺติ อิทํ อุตฺตานเมวฯ **อลเมตํ สพฺพนฺติ อวุตฺต**นฺติ วจีเภทํ กตฺวา เอวํ อวุตฺตํ โหติฯ อิติ อิเมหิ สตฺตหิ วินยกมฺมากาเรหิ ยํ อติริตฺตํ กปฺปิยํ อกตํ, ยญฺจ น คิลานาติริตฺตํ, ตทุภยมฺปิ อนติริตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

อติริตฺตํ ปน ตเสฺสว ปฏิปกฺขนเยน เวทิตพฺพํฯ อปิเจตฺถ **ภุตฺตาวินา กตํ โหตี**ติ อนนฺตเร นิสินฺนสฺส สภาคสฺส ภิกฺขุโน ปตฺตโต เอกมฺปิ สิตฺถํ วา มํสหีรํ วา ขาทิตฺวา กตมฺปิ ภุตฺตาวินาว กตํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **อาสนา อวุฏฺฐิเตนา**ติ เอตฺถ ปน อสโมฺมหตฺถํ อยํ วินิจฺฉโย – เทฺว ภิกฺขู ปาโตว ภุญฺชมานา ปวาริตา โหนฺติ – เอเกน ตเตฺถว นิสีทิตพฺพํ, อิตเรน นิจฺจภตฺตํ วา สลากภตฺตํ วา อาเนตฺวา อุปฑฺฒํ ตสฺส ภิกฺขุโน ปเตฺต อากิริตฺวา หตฺถํ โธวิตฺวา เสสํ เตน ภิกฺขุนา กปฺปิยํ การาเปตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ กสฺมา? ยญฺหิ ตสฺส หเตฺถ ลคฺคํ, ตํ อกปฺปิยํ โหติฯ สเจ ปน ปฐมํ นิสิโนฺน ภิกฺขุ สยเมว ตสฺส ปตฺตโต หเตฺถน คณฺหาติ, หตฺถโธวนกิจฺจํ นตฺถิฯ สเจ ปน เอวํ กปฺปิยํ การาเปตฺวา ภุญฺชนฺตสฺส ปุน กิญฺจิ พฺยญฺชนํ วา ขาทนียํ วา ปเตฺต อากิรนฺติ, เยน ปฐมํ กปฺปิยํ กตํ, โส ปุน กาตุํ น ลภติฯ เยน อกตํ, เตน กาตพฺพํฯ ยญฺจ อกตํ, ตํ กาตพฺพํฯ **‘‘เยน อกต’’**นฺติ อเญฺญน ภิกฺขุนา เยน ปฐมํ น กตํ, เตน กาตพฺพํฯ **‘‘ยญฺจ อกต’’**นฺติ เยน ปฐมํ กปฺปิยํ กตํ, เตนาปิ ยํ อกตํ ตํ กาตพฺพํฯ ปฐมภาชเน ปน กาตุํ น ลพฺภติฯ ตตฺถ หิ กริยมานํ ปฐมํ กเตน สทฺธิํ กตํ โหติ, ตสฺมา อญฺญสฺมิํ ภาชเน กาตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโยฯ เอวํ กตํ ปน เตน ภิกฺขุนา ปฐมํ กเตน สทฺธิํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

กปฺปิยํ กโรเนฺตน จ น เกวลํ ปเตฺตเยว, กุเณฺฑปิ ปจฺฉิยมฺปิ ยตฺถ กตฺถจิ ปุรโต ฐเปตฺวา โอนามิตภาชเน กาตพฺพํฯ ตํ สเจปิ ภิกฺขุสตํ ปวาริตํ โหติ, สเพฺพสํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, อปฺปวาริตานมฺปิ วฏฺฏติฯ เยน ปน กปฺปิยํ กตํ, ตสฺส น วฏฺฏติฯ สเจปิ ปวาเรตฺวา ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐํ ภิกฺขุํ ปตฺตํ คเหตฺวา อวสฺสํ ภุญฺชนเก มงฺคลนิมนฺตเน นิสีทาเปนฺติ, อติริตฺตํ กาเรตฺวาว ภุญฺชิตพฺพํฯ สเจ ตตฺถ อโญฺญ ภิกฺขุ นตฺถิ, อาสนสาลํ วา วิหารํ วา ปตฺตํ เปเสตฺวา กาเรตพฺพํฯ กปฺปิยํ กโรเนฺตน ปน อนุปสมฺปนฺนสฺส หเตฺถ ฐิตํ น กาตพฺพํฯ สเจ อาสนสาลายํ อพฺยโตฺต ภิกฺขุ โหติ, สยํ คนฺตฺวา กปฺปิยํ การาเปตฺวา อาเนตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ

คิลานาติริตฺตนฺติ เอตฺถ น เกวลํ ยํ คิลานสฺส ภุตฺตาวเสสํ โหติ, ตํ คิลานาติริตฺตํ; อถ โข ยํกิญฺจิ คิลานํ อุทฺทิสฺส อชฺช วา เสฺว วา ยทา วา อิจฺฉติ, ตทา ขาทิสฺสตีติ อาหฏํ, ตํ สพฺพํ ‘‘คิลานาติริตฺต’’นฺติ เวทิตพฺพํฯ ยํ ยามกาลิกาทีสุ อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร ทุกฺกฏํ, ตํ อสํสฏฺฐวเสน วุตฺตํฯ สเจ ปน อามิสสํสฏฺฐานิ โหนฺติ, อาหารตฺถายปิ อนาหารตฺถายปิ ปฏิคฺค เหตฺวา อโชฺฌหรนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ

๒๔๑. **สติ ปจฺจเย**ติ ยามกาลิกํ ปิปาสาย สติ ปิปาสเจฺฉทนตฺถํ, สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกญฺจ เตน เตน อุปสเมตพฺพเก อาพาเธ สติ ตสฺส อุปสมนตฺถํ ปริภุญฺชโต อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมปวารณสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยปวารณสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๔๒. ฉฏฺฐสิกฺขาปเท – **อนาจารํ อาจรตี**ติ ปณฺณตฺติวีติกฺกมํ กโรติฯ **อุปนนฺธี**ติ อุปนาหํ ชเนนฺโต ตสฺมิํ ปุคฺคเล อตฺตโน โกธํ พนฺธิ; ปุนปฺปุนํ อาฆาตํ ชเนสีติ อโตฺถฯ **อุปนโทฺธ ภิกฺขู**ติ โส ชนิตอุปนาโห ภิกฺขุฯ

๒๔๓. **อภิหฏฺฐุํ ปวาเรยฺยา**ติ อภิหริตฺวา ‘‘หนฺท ภิกฺขุ ขาท วา ภุญฺช วา’’ติ เอวํ ปวาเรยฺยฯ ปทภาชเน ปน ‘‘หนฺท ภิกฺขู’’ติอาทิํ อนุทฺธริตฺวา สาธารณเมว อภิหฏฺฐุํ ปวารณาย อตฺถํ ทเสฺสตุํ ‘‘ยาวตกํ อิจฺฉสิ ตาวตกํ คณฺหาหี’’ติ วุตฺตํฯ **ชาน**นฺติ ปวาริตภาวํ ชานโนฺตฯ ตํ ปนสฺส ชานนํ ยสฺมา ตีหากาเรหิ โหติ, ตสฺมา ‘‘ชานาติ นาม สามํ วา ชานาตี’’ติอาทินา นเยน ปทภาชนํ วุตฺตํฯ **อาสาทนาเปโกฺข**ติ อาสาทนํ โจทนํ มงฺกุกรณภาวํ อเปกฺขมาโนฯ

ปฏิคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ ยสฺส อภิหฏํ ตสฺมิํ ปฏิคฺคณฺหเนฺต อภิหารกสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํฯ อิตรสฺส ปน สโพฺพ อาปตฺติเภโท ปฐมสิกฺขาปเท วุโตฺต, อิมสฺมิํ ปน สิกฺขาปเท สพฺพา อาปตฺติโย อภิหารกเสฺสว เวทิตพฺพาฯ เสสํ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนยตฺตา ปากฏเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุติยปวารณสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. วิกาลโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๔๗. สตฺตมสิกฺขาปเท – **คิรคฺคสมโชฺช**ติ คิริมฺหิ อคฺคสมโชฺช, คิริสฺส วา อคฺคเทเส สมโชฺชฯ โส กิร สตฺตเม ทิวเส ภวิสฺสตีติ นคเร โฆสนา กริยติ, นครสฺส พหิทฺธา สเม ภูมิภาเค ปพฺพตจฺฉายาย มหาชนกาโย สนฺนิปตติ, อเนกปฺปการานิ นฏนาฏกานิ ปวตฺตนฺติ, เตสํ ทสฺสนตฺถํ มญฺจาติมเญฺจ พนฺธนฺติฯ สตฺตรสวคฺคิยา อปญฺญเตฺต สิกฺขาปเท ทหราว อุปสมฺปนฺนา, เต ‘‘นาฏกานิ อาวุโส ปสฺสิสฺสามา’’ติ ตตฺถ อคมํสุฯ อถ เนสํ ญาตกา ‘‘อมฺหากํ อยฺ

ยา อาคตา’’ติ ตุฏฺฐจิตฺตา นฺหาเปตฺวา วิลิมฺเปตฺวา โภเชตฺวา อญฺญมฺปิ ปูวขาทนียาทึ หเตฺถ อทํสุฯ เต สนฺธาย วุตฺตํ – **“มนุสฺสา สตฺตรสวคฺคิเย ภิกฺขู ปสฺสิตฺวา”**ติอาทิฯ

๒๔๘-๙. **วิกาเล**ติ วิคเต กาเลฯ กาโลติ ภิกฺขูนํ โภชนกาโล อธิเปฺปโต, โส จ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน มชฺฌนฺหิโก, ตสฺมึ วีติวเตฺตติ อธิปฺปาโยฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน ‘‘วิกาโล นาม มชฺฌนฺหิเก วีติวเตฺต ยาว อรุณุคฺคมนา’’ติ วุตฺตํ, ฐิตมชฺฌนฺหิโกปิ กาลสงฺคหํ คจฺฉติฯ ตโต ปฏฺฐาย ปน ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา น สกฺกา, สหสา ปิวิตุํ สกฺกา ภเวยฺย, กุกฺกุจฺจเกน ปน น กตฺตพฺพํฯ กาลปริเจฺฉทชานนตฺถญฺจ กาลตฺถมฺภํ โยเชตโพฺพ, กาลนฺตเรว ภตฺตกิจฺจํ กาตพฺพํฯ

อวเสสํ ขาทนียํ นามาติ เอตฺถ ยํ ตาว สกฺขลิโมทกาทิปุพฺพณฺณาปรณฺณมยํ, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ ยมฺปิ วนมูลาทิปฺปเภทํ อามิสคติกํ โหติ, เสยฺยถิทํ – มูลขาทนียํ กนฺทขาทนียํ มูฬาลขาทนียํ มตฺถกขาทนียํ ขนฺธขาทนียํ ตจขาทนียํ ปตฺตขาทนียํ ปุปฺผขาทนียํ ผลขาทนียํ อฏฺฐิขาทนียํ ปิฏฺฐขาทนียํ นิยฺยาสขาทนียนฺติ, อิทมฺปิ ขาทนียสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ

ตตฺถ ปน อามิสคติกสลฺลกฺขณตฺถํ อิทํ มุขมตฺตนิทสฺสนํ – มูลขาทนีเย ตาว มูลกมูลํ ขารกมูลํ จจฺจุมูลํ ตมฺพกมูลํ ตณฺฑุเลยฺยกมูลํ วตฺถุเลยฺยกมูลํ วชกลิมูลํ ชชฺฌรีมูลนฺติ เอวมาทีนิ สูเปยฺยปณฺณมูลานิ อามิสคติกานิฯ เอตฺถ จ วชกลิมูเล ชรฏฺฐํ ฉินฺทิตฺวา ฉเฑฺฑนฺติ, ตํ ยาวชีวิกํ โหติฯ อญฺญมฺปิ เอวรูปํ เอเตเนว นเยน เวทิตพฺพํฯ มูลกขารกชชฺฌรีมูลานํ ปน ชรฏฺฐานิปิ อามิสคติกาเนวาติ วุตฺตํฯ ยานิ ปน ปาฬิยํ –

> ‘‘อนุชานามิ , ภิกฺขเว, มูลานิ เภสชฺชานิ หลิทฺทึ สิงฺคิเวรํ วจํ วจตฺตํ อติวิสํ กฏุกโรหิณึ อุสีรํ ภทฺทมุตฺตกํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูลานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺตี’’ติ (มหาว. ๒๖๓) –

วุตฺตานิ, ตานิ ยาวชีวิกานิฯ เตสํ จูฬปญฺจมูลํ มหาปญฺจมูลนฺติอาทินา นเยน คณิยมานานํ คณนาย อโนฺต นตฺถิฯ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณาภาโวเยว ปน เตสํ ลกฺขณํฯ ตสฺมา ยํกิญฺจิ มูลํ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรติ, ตํ ยาวกาลิกํ; อิตรํ ยาวชีวิกนฺติ เวทิตพฺพํฯ เตสุ พหุํ วตฺวาปิ หิ อิมสฺมึเยว ลกฺขเณ ฐาตพฺพํฯ นามสญฺญาสุ ปน วุจฺจมานาสุ ตํ ตํ นามํ อชานนฺตานํ สโมฺมโหเยว โหติ, ตสฺมา นามสญฺญาย อาทรํ อกตฺวา ลกฺขณเมว ทสฺสิตํฯ

ยถา จ มูเล; เอวํ กนฺทาทีสุปิ ยํ ลกฺขณํ ทสฺสิตํ, ตเสฺสว วเสน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ ยญฺจ ตํ ปาฬิยํ หลิทฺทาทิ อฏฺฐวิธํ วุตฺตํ, ตสฺส ขนฺธตจปุปฺผผลมฺปิ สพฺพํ ยาวชีวิกนฺติ วุตฺตํฯ

กนฺทขาทนีเย ทุวิโธ กโนฺท – ทีโฆ จ รโสฺส จ ภิสกึสุกกนฺทาทิ วโฏฺฏ อุปฺปลกเสรุกกนฺทาทิ, ยํ ‘‘คณฺฐี’’ติปิ วทนฺติฯ ตตฺถ สเพฺพสํ กนฺทานํ ชิณฺณชรฏฺฐานญฺจ ฉลฺลิ จ สุขุมมูลานิ จ ยาวชีวิกานิฯ ตรุโณ ปน สุขขาทนีโย, สาลกลฺยาณีโปตกกโนฺท กึสุกโปตกกโนฺท อมฺพาฏกกโนฺท เกตกกโนฺท มาลุวกโนฺท ภิสสงฺขาโต ปทุมปุณฺฑรีกกโนฺท ปิณฺฑาลุมสาลุอาทโย จ ขีรวลฺลิกโนฺท อาลุวกโนฺท สิคฺคุกโนฺท ตาลกโนฺท นีลุปฺปลรตฺตุปฺปลกุมุทโสคนฺธิกานํ กนฺทา กทลิกโนฺท เวฬุกโนฺท กเสรุกกโนฺทติ เอวมาทโย เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถญฺจ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกกนฺทา ยาวกาลิกาฯ

ขีรวลฺลิกนฺโท อโธโต ยาวชีวิโก, ธโต ยาวกาลิโกฯ ขีรกาโกลีชีวิกอุสภกลสุณาทิกนฺทา ปน ยาวชีวิกาฯ เต ปาฬิยํ – ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูลานิ เภสชฺชานี’’ติ เอวํ มูลเภสชฺชสงฺคเหเนว สงฺคหิตาฯ

มูฬาลขาทนีเย ปน ปทุมมูฬาลํ ปุณฺฑรีกมุฬาลสทิสเมวฯ เอรกมูลํ กนฺทุลมูลนฺติ เอวมาทิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถญฺจ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกมุฬาลํ ยาวกาลิกํฯ หลิทฺทิสิงฺคิเวรมกจิจตฺรสฺสวลฺลิเกตกตาลหินฺตาลกุนฺตาลนาฬิเกรปูครุกฺขาทิมุฬาลํ ปน ยาวชีวิกํ, ตํ สพฺพมฺปิ ปาฬิยํ – ‘‘ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ มูลานิ เภสชฺชานี’’ติ (มหาว. ๒๖๓) เอวํ มูลเภสชฺชสงฺคเหเนว สงฺคหิตํฯ

มตฺถกขาทนีเย ตาลหินฺตาลกุนฺตาลเกตกนาฬิเกรปูครุกฺขขชฺชูรีเวตฺตเอรกกทลีนํ กฬีรสงฺขาตา มตฺถกา เวณุกฬีโร นฬกฬีโร อุจฺฉุกฬีโร มูลกกฬีโร สาสปกฬีโร สตาวริกฬีโร สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ กฬีราติ เอวมาทิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณโก รุกฺขวลฺลิอาทีนํ มตฺถโก ยาวกาลิโกฯ หลิทฺทิสิงฺคิเวรวจมกจิลสุณานํกฬีรา ตาลหินฺตาลกุนฺตาลนาฬิเกรกฬีรานญฺจ ฉินฺทิตฺวา ปาติโต ชรฏฺฐพุนฺท ยาวชีวิโกฯ

ขนฺธขาทนีเย อนฺตปถวีคโต สาลกลฺยาณีขนฺโธ อุจฺฉุขนฺโธ นีลุปฺปลรตฺตุปฺปลกุมุทโสคนฺธิกานํ ขนฺธกาติ เอวมาทิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณโก ขนฺโธ ยาวกาลิโกฯ อุปฺปลชาตีนํ ปณฺณทณฺฑโก ปทุมชาตีนํ สโพฺพปิ ทณฺฑโก การวินฺทกทณฺฑาทโย จ อวเสสสพฺพขนฺธา ยาวชีวิกาฯ

ตจขาทนีเย อุจฺฉุตโจว เอโก ยาวกาลิโก, โสปิ สรโสฯ เสโส สโพฺพ ยาวชีวิโกฯ เตสํ ปน มตฺถกขนฺธตจานํ ติณฺณํ ปาฬิยํ กสาวเภสเชฺชน สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กสาวานิ เภสชฺชานิ นิมฺพกสาวํ, กุฏชกสาวํ, ปโฏลกสาวํ, ผคฺควกสาวํ นตฺตมาลกสาวํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ กสาวานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ, น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺตี’’ติ (มหาว. ๒๖๓)ฯ

เอตฺถ หิ เอเตสมฺปิ สงฺคโห สิชฺฌติฯ วุตฺตกสาวานิ จ สพฺพานิ กปฺปิยานีติ เวทิตพฺพานิฯ

ปตฺตขาทนีเย มูลกํ ขารโก จจฺจุ ตมฺพโก ตณฺฑุเลยฺยโก ปปฺุนาโค วตฺถุเลยฺยโก วชกลิชชฺฌรี เสลฺลุ สิคฺคุ กาสมทฺทโก อุมฺมา จีนมุโคฺค มาโส ราชมาโส ฐเปตฺวา มหานิปฺผาวํ อวเสสนิปฺผาโว อคฺคิมนฺโถ สุนิสนฺนโก เสตวรโณ นาฬิกา ภูมิยํ ชาตโลณีติ เอเตสํ ปตฺตานิ อญฺญานิ จ เอวรูปานิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกานิ ปตฺตานิ เอกํเสน ยาวกาลิกานิฯ ยา ปนญฺญา มหานขปิฏฺฐิมตฺตา ปณฺณโลณิ รุเกฺข จ คเจฺฉ จ อาโรหติ, ตสฺสา ปตฺตํ ยาวชีวิกํฯ พฺรหฺมีปตฺตญฺจ ยาวกาลิกนฺติ ทีปวาสิโน วทนฺติฯ อมฺพปลฺลวํ ยาวกาลิกํ, อโสกปลฺลวํ ปน ยาวชีวิกํฯ

ยานิ วา ปนญฺญานิ ปาฬิยํ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ปณฺณานิ เภสชฺชานิ นิมฺพปณฺณํ กุฏชปณฺณํ ปโฏลปณฺณํ สุลสิปณฺณํ กปฺปาสกปณฺณํ ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ปณฺณานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺตี’’ติ (มหาว. ๒๖๓) –

วุตฺตานิ, ตานิ ยาวชีวิกานิฯ น เกวลญฺจ ปณฺณานิเยว เตสํ ปุปฺผผลาทีนิปิ ยาวชีวิกานิฯ ปณฺณานํ ผคฺควปณฺณํ อชฺชุกปณฺณํ ผณิชฺชกปณฺณํ ปโฏลปณฺณํ ตมฺพูลปณฺณํ ปทุมินิปณฺณนฺติ เอวํ คณนวเสน อโนฺต นตฺถิฯ

ปุปฺผขาทนีเย มูลกปุปฺผํ ขารกปุปฺผํ จจฺจุปุปฺผํ ตมฺพกปุปฺผํ วชกลิปุปฺผํ ชชฺฌรีปุปฺผํ จูฬนิปฺผาวปุปฺผํ มหานิปฺผาวปุปฺผํ กเสรุกปุปฺผํ นาฬิเกรตาลเกตกานํ ตรุณปุปฺผานิ เสตวรณปุปฺผํ สิคฺคุปุปฺผํ อุปฺปลปทุมชาติกานํ ปุปฺผานิ กณฺณิกมตฺตํ อคนฺธิกปุปฺผํ กฬีรปุปฺผํ ชีวนฺตีปุปฺผนฺติ เอวมาทิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกปุปฺผํ ยาวกาลิกํฯ อโสกพกุลกุยฺยกปุนฺนาคจมฺปกชาติกณวีรกณิการกุนฺทนวมาลิกมลฺลิกาทีนํ ปน ปุปฺผํ ยาวชีวิกํ ตสฺส คณนาย อโนฺต นตฺถิฯ ปาฬิยํ ปนสฺส กสาวเภสชฺเชเนว สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

ผลขาทนีเย ปนสลพุชตาลนาฬิเกรอมฺพชมฺพูอมฺพาฏกตินฺติณิกมาตุลุงฺคกปิตฺถลาพุกุมฺภณฺฑฑปุสฺสผลติมฺพรูสกติปุสวาติงฺคณโจจโมจมธุกาทีนํ ผลานิ ยานิ โลเก เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรนฺติ, สพฺพานิ ตานิ ยาวกาลิกานิฯ นามคณนวเสน เนสํ น สกฺกา ปริยนฺตํ ทเสฺสตุํฯ ยานิ ปน ปาฬิยํ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ผลานิ เภสชฺชานิ – พิลงฺคํ, ปิปฺผลิํ, มริจํ, หรีตกํ, วิภีตกํ, อามลกํ, โคฏฺฐผลํ, ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ผลานิ เภสชฺชานิ เนว ขาทนีเย ขาทนียตฺถํ ผรนฺติ น โภชนีเย โภชนียตฺถํ ผรนฺตี’’ติ (มหาว. ๒๖๓) –

วุตฺตานิ, ตานิ ยาวชีวิกานิฯ เตสมฺปิ อปริปกฺกานิ อจฺฉิว พิมฺพวรณเกตกกาสุมรีอาทีนํ ผลานิ ชาติผลํ กฏุกผลํ เอฬา ตโกฺกลนฺติ เอวํ นามวเสน น สกฺกา ปริยนฺตํ ทเสฺสตุํฯ

อฏฺฐิขาทนีเย ลพุชฏฺฐิ ปนสฏฺฐิ อมฺพาฏกฏฺฐิ สาลฏฺฐิ ขชฺชูรีเกตกติมฺพรูสกานํ ตรุณผลฏฺฐิ ตินฺติณิกฏฺฐิ พิมฺพผลฏฺฐิ อุปฺปล ปทุมชาตีนํ โปกฺขรฏฺฐีติ เอวมาทีนิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ มนุสฺสานํ ปกติอาหารวเสน ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกานิ อฏฺฐีนิ ยาวกาลิกานิฯ มธุกฏฺฐิ ปุนฺนาคฏฺฐิ หรีตกาทีนํ อฏฺฐีนิ สิทฺธตฺถกฏฺฐิ ราชิกฏฺฐีติ เอวมาทีนิ อฏฺฐีนิ ยาวชีวิกานิฯ เตสํ ปาฬิยํ ผลเภสชฺเชเนว สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

ปิฏฺฐขาทนีเย สตฺตนฺนํ ตาว ธญฺญานํ ธญฺญานุโลมานํ อปรณฺณานญฺจ ปิฏฺฐํ ปนสปิฏฺฐํ ลพุชปิฏฺฐํ อมฺพาฏกปิฏฺฐํ สาลปิฏฺฐํ โธตกตาลปิฏฺฐญฺจ ขีรวลฺลิปิฏฺฐญฺจาติ เอวมาทีนิ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปกติอาหารวเสน มนุสฺสานํ ขาทนียตฺถํ โภชนียตฺถญฺจ ผรณกานิ ปิฏฺฐานิ ยาวกาลิกานิฯ อโธตกํ ตาลปิฏฺฐํ ขีรวลฺลิปิฏฺฐํ อสฺสคนฺธาทิปิฏฺฐานิ จ ยาวชีวิกานิฯ เตสํ ปาฬิยํ กสาเวหิ จ มูลผเลหิ จ สงฺฆโห เวทิตโพฺพฯ

นิยฺยาสขาทนีเย เอโก อุจฺฉุนิยฺยาโสว สตฺตาหกาลิโกฯ เสสา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ชตูนิ เภสชฺชานิ – หิงฺคุํ หิงฺคุชตุํ หิงฺคุสิปาฏิกํ ตกํ ตกปตฺตึ ตกปณฺณิํ สชฺชุลสํ ยานิ วา ปนญฺญานิปิ อตฺถิ ชตูนิ เภสชฺชานี’’ติ (มหาว. ๒๖๓) เอวํ ปาฬิยํ วุตฺตนิยฺยาสา ยาวชีวิกาฯ ตตฺถ เยวาปนกวเสน สงฺคหิตานํ อมฺพนิยฺยาโส กณิการนิยฺยาโสติ เอวํ นามวเสน น สกฺกา ปริยนฺตํ ทเสฺสตุํฯ เอวํ อิเมสุ มูลขาทนียาทีสุ ยํกิญฺจิ ยาวกาลิกํ, สพฺพมฺปิ อิมสฺมิํ อตฺถ ‘‘อวเสสํ ขาทนียํ นามา’’ติ สงฺคหิตํ ฯ

โภชนียํ นาม ปญฺจ โภชนานีติอาทิมฺหิ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ วุตฺตเมวฯ **ขาทิสฺสามิ ภุญฺชิสฺสามีติ, ปฏิคฺคณฺหาตี**ติ โย ภิกฺขุ วิกาเล เอตํ ขาทนียํ โภชนียญฺจ ปฏิคฺคณฺหาติ, ตสฺส ปฏิคฺคหเณ ตาว อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กายโต จ กายจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

วิกาลโภชนสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. สนฺนิธิการกสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๕๒. อฏฺฐมสิกฺขาปเท – **เพลฏฺฐสีโส** นาม ชฏิลสหสฺสพฺภนฺตโร มหาเถโรฯ **อรเญฺญ วิหรตี**ติ เชตวนสฺส อวิทูเร ปธานฆเร เอกสฺมิํ อาวาเส วสติฯ **สุกฺขกุร**นฺติ อสูปพฺยญฺชนํ โอทนํฯ โส กิร อโนฺตคาเม ภุญฺชิตฺวา ปจฺฉา ปิณฺฑาย จริตฺวา ตาทิสํ โอทนํ อาหรติ, ตญฺจ โข อปฺปิจฺฉตาย, น ปจฺจยคิทฺธตายฯ เถโร กิร สตฺตาหํ นิโรธสมาปตฺติยา วีตินาเมตฺวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย ตํ ปิณฺฑปาตํ อุทเกน เตเมตฺวา ภุญฺชติ, ตโต ปุน สตฺตาหํ สมาปตฺติยา นิสีทติฯ เอวํ เทฺวปิ ตีณิปิ จตฺตาริปิ สตฺตาหานิ วีตินาเมตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติฯ เตน วุตฺตํ – ''**จิเรน คามํ ปิณฺฑาย ปวิสตี**''ติฯ

๒๕๓. กาโร กรณํ กิริยาติ อตฺถโต เอกํ, สนฺนิธิกาโร อสฺสาติ สนฺนิธิการํ; สนฺนิธิการเมว **สนฺนิธิการกํ**ฯ ปฏิคฺคเหตฺวา เอกรตฺตํ วีตินามิตเสฺสตํ อธิวจนํฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน วุตฺตํ – ''สนฺนิธิการกํ นาม อชฺช ปฏิคฺคหิตํ อปรชฺชู''ติฯ

ปฏิคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ สนฺนิธิกตํ ยํกิญฺจิ ยาวกาลิกํ วา ยามกาลิกํ วา อโชฺฌหริตุกามตาย คณฺหนฺตสฺส ปฏิคฺคหเณ ตาว อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโชฺฌหรโต ปน เอกเมกสฺมิํ อโชฺฌหาเร ปาจิตฺติยํฯ สเจปิ ปโตฺต ทุโทฺธโต โหติ, ยํ องฺคุลิยา ฆํสนฺตสฺส เลขา ปญฺญายติ, คณฺฐิกปตฺตสฺส วา คณฺฐิกนฺตเร เสฺนโห ปวิโฏฺฐ โหติ, โส อุเณฺห โอตาเปนฺตสฺส ปคฺฆรติ, อุณฺหยาคุยา วา คหิตาย สนฺทิสฺสติ, ตาทิเส ปเตฺตปิ ปุนทิวเส ภุญฺชนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ ตสฺมา ปตฺตํ โธวิตฺวา ปุน ตตฺถ อโจฺฉทกํ วา อาสิญฺจิตฺวา องฺคุลิยา วา ฆํสิตฺวา นิเสฺนหภาโว ชานิตโพฺพฯ สเจ หิ อุทเก วา เสฺนหภาโว ปเญฺญ วา องฺคุลิเลขา ปญฺญายติ, ทุโทฺธโต โหติฯ เตลวณฺณปเตฺต ปน องฺคุลิเลขา ปญฺญายติ, สา อโพฺพหาริกาฯ ยํ ภิกฺขู นิรเปกฺขา สามเณรานํ ปริจฺจชนฺติ, ตเญฺจ สามเณรา นิทหิตฺวา เทนฺติ, สพฺพํ วฏฺฏติฯ สยํ ปฏิคฺคเหตฺวา อปริจฺจตฺตเมว หิ ทุติยทิวเส น วฏฺฏติฯ ตโต หิ เอกสิตฺถมฺปิ อโชฺฌหรโต ปาจิตฺติยเมวฯ

อกปฺปิยมํเสสุ มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจเยน สทฺธิํ ปาจิตฺติยํ, อวเสเสสุ ทุกฺกเฏน สทฺธิํฯ ยามกาลิกํ สติ ปจฺจเย อโชฺฌหรโต ปาจิตฺติยํฯ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรโต ทุกฺกเฏน สทฺธิํ ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปวาริโต หุตฺวา อนติริตฺตกตํ อโชฺฌหรติ, ปกติอามิเส เทฺว ปาจิตฺติยานิ, มนุสฺสมํเส ถุลฺลจฺจเยน สทฺธิํ เทฺว, เสสอกปฺปิยมํเส ทุกฺกเฏน สทฺธิํ, ยามกาลิกํ สติ ปจฺจเย สามิเสน มุเขน อโชฺฌหรโต เทฺว, นิรามิเสน เอกเมวฯ อาหารตฺถาย อโชฺฌหรโต วิกปฺปทฺวเยปิ ทุกฺกฏํ วฑฺฒติฯ สเจ วิกาเล อโชฺฌหรติ, ปกติโภชเน สนฺนิธิปจฺจยา จ วิกาลโภชนปจฺจยา จ เทฺว ปาจิตฺติยานิ, อกปฺปิยมํเสสุ ถุลฺลจฺจยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ วฑฺฒติฯ ยามกาลิเกสุ วิกาลปจฺจยา อนาปตฺติ, อนติริตฺตปจฺจยา ปน วิกาเล สพฺพวิกเปฺปสุ อนาปตฺติฯ

๒๕๕. สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ อาหารตฺถายาติ อาหารตฺถาย ปฏิคฺคณฺหโต ปฏิคฺคหณปจฺจยา ตาว ทุกฺกฏํ, อชฺโฌหรโต ปน สเจ นิรามิสํ โหติ, อชฺโฌหาเร อชฺโฌหาเร ทุกฺกฏํฯ อถ อามิสสํสฏฺฐํ ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตํ โหติ, ยถาวตฺถุกํ ปาจิตฺติยเมวฯ

๒๕๖. อนาปตฺติ ยาวกาลิกนฺติอาทิมฺหิ วิกาลโภชนสิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐํ ขาทนียโภชนียํ ยาว มชฺฌนฺติกสงฺขาโต กาโล, ตาว ภุญฺชิตพฺพโต **ยาวกาลิกํ**ฯ สทฺธึ อนุโลมปาเนหิ อฏฺฐวิธํ ปานํ ยาว รตฺติยา ปจฺฉิมยามสงฺขาโต ยาโม, ตาว ปริภุญฺชิตพฺพโต ยาโม กาโล อสฺสาติ **ยามกาลิกํ**ฯ สปฺปิอาทิ ปญฺจวิธํ เภสชฺชํ สตฺตาหํ นิเธตพฺพโต สตฺตาโห กาโล อสฺสาติ **สตฺตาหกาลิกํ**ฯ ฐเปตฺวา อุทกํ อวเสสํ สพฺพมฺปิ ยาวชีวํ ปริหริตฺวา สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชิตพฺพโต **ยาวชีวก**นฺติ วุจฺจติ ฯ

ตตฺถ อรุโณทเยว ปฏิคฺคหิตํ ยาวกาลิกํ สตกฺขตฺตุมฺปิ นิทหิตฺวา ยาวกาโล นาติกฺกมติ ตาว, ยามกาลิกํ เอกํ อโหรตฺตํ, สตฺตาหกาลิกํ สตฺตรตฺตํ, อิตรํ สติ ปจฺจเย, ยาวชีวมฺปิ ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ อฏฺฐกถาสุ ปน อิมสฺมึ ฐาเน ปานกถา กปฺปิยานุโลมกถา ''กปฺปติ นุ โข ยาวกาลิเกน ยามกาลิก''นฺติอาทิกถา จ กปฺปิยภูมิกถา จ วิตฺถาริตา, ตํ มยํ อาคตฏฺฐาเนเยว กถยิสฺสามฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กายโต จ กายจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สนฺนิธิการกสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. ปณีตโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๕๗. นวมสิกฺขาปเท – **ปณีตโภชนานี**ติ อุตฺตมโภชนานิฯ **กสฺส สมฺปนฺนํ น มนาป**นฺติ สมฺปตฺติยุตฺตํ กสฺส น ปิยํฯ **สาทุ**นฺติ สุรสํฯ

๒๕๙. โย ปน ภิกฺขุ เอวรูปานิ ปณีตโภชนานิ อคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺเชยฺยาติ เอตฺถ สุทฺธานิ สปฺปิอาทีนิ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชโนฺต ปาจิตฺติยํ นาปชฺชติ, เสขิเยสุ สูโปทนวิญฺญตฺติทุกฺกฏํ อาปชฺชติ, โอทนสํสฏฺฐานิ ปน วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชโนฺต ปาจิตฺติยํ อาปชฺชตีติ เวทิตพฺพํ, อยํ กิเรตฺถ อธิปฺปาโยฯ เตเนว จ ''ปณีตานี''ติ อวตฺวา ''ปณีตโภชนานี''ติ สุเตฺต วุตฺตํฯ ''ปณีตานี''ติ หิ วุเตฺต สปฺปิอาทีนํเยว คหณํ โหติ, ''ปณีตโภชนานี''ติ วุเตฺต ปน ปณีตสํสฏฺฐานิ สตฺตธญฺญนิพฺพตฺตานิ โภชนานิ ปณีตโภชนานีติ อยมเตฺถ ปญฺญายติฯ

อิทานิ **วิญฺญาเปติ ปโยเค ทุกฺกฏ**นฺติอาทีสุ อยํ วินิจฺฉโย – ''สปฺปินา ภตฺตํ เทหิ, สปฺปึ อากิริตฺวา เทหิ, สปฺปิมิสฺสกํ กตฺวา เทหิ, สหสปฺปินา เทหิ, สปฺปิญฺจ ภตฺตญฺจ เทหี''ติ วิญฺญาเปนฺตสฺส วิญฺญตฺติยา ทุกฺกฏํ, ปฏิคฺคหเณ ทุกฺกฏํ, อชฺโฌหาเร ปาจิตฺติยํฯ ''สปฺปิภตฺตํ เทหี''ติ วุเตฺต ปน ยสฺมา สาลิภตฺตํ วิย สปฺปิภตฺตํ นาม นตฺถิ; ตสฺมา สูโปทนวิญฺญตฺติทุกฺกฏเมว เวทิตพฺพํฯ

สเจ ปน ''สปฺปินา ภตฺตํ เทหี''ติ วุเตฺต ภตฺตํ ทตฺวา ''สปฺปึ กตฺวา ภุญฺชา''ติ นวนีตํ วา ขีรํ วา ทธึ วา เทติ, มูลํ วา ปน เทติ, ''อิมินา สปฺปึ คเหตฺวา ภุญฺชา''ติ ยถาวตฺถุกเมวฯ ''โคสปฺปินา ภตฺตํ เทหี''ติ วุเตฺต ปน โคสปฺปินา วา เทตุ, โคสปฺปิมฺหิ อสติ, ปุริมนเยเนว โคนวนี

ตาทีนิ วา คาวิํเยว วา เทตุ ‘‘อิโต สปฺปินา ภุญฺชา’’ติ ยถาวตฺถุกเมวฯ สเจ ปน โคสปฺปินา ยาจิโต อชิยา สปฺปิอาทีหิ เทติ, วิสงฺเกตํฯ เอวญฺหิ สติ อญฺญํ ยาจิเตน อญฺญํ ทินฺนํ นาม โหติ, ตสฺมา อนาปตฺติฯ เอส นโย อชิยา สปฺปินา เทหีติ อาทีสุปิฯ

‘‘กปฺปิยสปฺปินา เทหี’’ติ วุเตฺต อกปฺปิยสปฺปินา เทติ, วิสงฺเกตเมวฯ ‘‘อกปฺปิยสปฺปินาติ วุเตฺต อกปฺปิยสปฺปินา เทติ, ปฏิคฺคหเณปิ ปริโภเคปิ ทุกฺกฏเมวฯ อกปฺปิยสปฺปิมฺหิ อสติ ปุริมนเยเนว อกปฺปิยนวนีตาทีนิ เทติ ‘‘สปฺปิํ กตฺวา ภุญฺชา’’ติ อกปฺปิยสปฺปินาว ทินฺนํ โหติฯ ‘‘อกปฺปิยสปฺปินา’’ติ วุเตฺต กปฺปิเยน เทติ, วิสงฺเกตํฯ ‘‘สปฺปินา’’ติ วุเตฺต เสเสสุ นวนีตาทีสุ อญฺญตเรน เทติ, วิสงฺเกตเมวฯ เอส นโย นวนีเตน เทหีติอาทีสุปิฯ เยน เยน หิ วิญฺญตฺติ โหติ, ตสฺมิํ วา ตสฺส มูเล วา ลเทฺธ, ตํ ตํ ลทฺธเมว โหติฯ

สเจ ปน อญฺญํ ปาฬิยา อาคตํ วา อนาคตํ วา เทนฺติ, วิสงฺเกตํฯ ปาฬิยํ อาคตนวนีตาทีนิ ฐเปตฺวา อเญฺญหิ นวนีตาทีหิ วิญฺญาเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ ยถา จ ‘‘สปฺปิภตฺตํ เทหี’’ติ วุเตฺต สาลิภตฺตสฺส วิย สปฺปิภตฺตสฺส อภาวา สูโปทนวิญฺญตฺติทุกฺกฏเมว โหตีติ วุตฺตํฯ เอวํ นวนีตภตฺตํ เทหีติอาทีสุปิฯ ปฏิปาฏิยา เอกเมกํ วิตฺถาเรตฺวา วุจฺจมาเนปิ หิ อยเมวโตฺถ วตฺตโพฺพ สิยา, โส จ สเงฺขเปนปิ สกฺกา ญาตุํ, กิํ ตตฺถ วิตฺถาเรน? เตน วุตฺตํ – ‘‘เอส นโย นวนีเตน เทหีติอาทีสุปี’’ติฯ

สเจ ปน สเพฺพหิปิ สปฺปิอาทีหิ เอกฏฺฐาเน วา นานาฏฺฐาเน วา วิญฺญาเปตฺวา ปฏิลทฺธํ เอกภาชเน อากิริตฺวา เอกรสํ กตฺวา ตโต กุสเคฺคนาปิ ชิวฺหเคฺค พินฺทุํ ฐเปตฺวา อโชฺฌหรติ, นว ปาจิตฺติยานิ อาปชฺชติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ปริวาเร –

‘‘กายิกานิ น วาจสิกานิ,
สพฺพานิ นานาวตฺถุกานิ;
อปุพฺพํ อจริมํ อาปเชฺชยฺย เอกโต,
ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑);

๒๖๑. **อคิลาโน คิลานสญฺญี**ติ เอตฺถ สเจ คิลานสญฺญีปิ หุตฺวา เภสชฺชตฺถาย ปญฺจ เภสชฺชานิ วิญฺญาเปติ, มหานามสิกฺขาปเทน กาเรตโพฺพ ฯ นว ปณีตโภชนานิ วิญฺญาเปนฺต ปน อิมินา สิกฺขาปเทน กาเรตโพฺพฯ ภิกฺขุนีนํ ปน เอตานิ ปาฏิเทสนียวตฺถูนิ โหนฺติ, สูโปทนวิญฺญตฺติยํ อุภเยสมฺปิ เสขปณฺณตฺติทุกฺกฏเมวฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ,

กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปณีตโภชนสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. ทนฺตโปนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๖๓. ทสมสิกฺขาปเท – จตูสุ ปจฺจเยสุ อนฺตมโส ทนฺตกฏฺฐมฺปิ สพฺพํ ปํสุกูลเมว อสฺสาติ **สพฺพปํสุกูลิโก**ฯ โส กิร สุสาเน ฉฑฺฑิตภาชนเมว ปตฺตํ กตฺวา ตตฺถ ฉฑฺฑิตโจฬเกเหว จีวรํ กตฺวา ตตฺถ ฉฑฺฑิตมญฺจปีฐกานิเยว คเหตฺวา ปริภุญฺชติฯ **อยฺยโวสาฏิตกานี**ติ เอตฺถ **อยฺยา** วุจฺจนฺติ กาลงฺกตา ปิติปิตามหาฯ **โวสาฏิตกานิ** วุจฺจนฺติ เตสํ อตฺถาย สุสานาทีสุ

ฉฑฺฑิตกานิ ขาทนียโภชนียานิ; มนุสฺสา กิร กาลงฺกเต ญาตเก อุทฺทิสฺส ยํ เตสํ สชีวกาเล ปิยํ โหติ, ตํ เอเตสุ สุสานาทีสุ ปิณฺฑํ ปิณฺฑํ กตฺวา ''ญาตกา โน ปริภุญฺชนฺตูติ ฐเปนฺติฯ โส ภิกฺขุ ตํ คเหตฺวา ภุญฺชติ, อญฺญํ ปณีตมฺปิ ทิยฺยมานํ น อิจฺฉติฯ เตน วุตฺตํ – ''สุสาเนปิ รุกฺขมูเลปิ อุมฺมาเรปิ อยฺยโวสาฏิตกานิ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชตี''ติฯ **เถโร**ติ ถิโร ฆนพโทฺธฯ **วฐโร**ติ ถูโล; ถูโล จ ฆนสรีโร จายํ ภิกฺขูติ วุตฺตํ โหติฯ **มนุสฺสมํสํ มญฺเญ ขาทตี**ติ มนุสฺสมํสํ ขาทตีติ นํ สลฺลกฺเขม; มนุสฺสมํสํ ขาทนฺตา หิ อีทิสา ภวนฺตีติ อยํ เตสํ อธิปฺปาโยฯ

๒๖๔. **อุทกทนฺตโปเน กุกฺกุจฺจายนฺตี**ติ เอตฺถ เต ภิกฺขู ''อทินฺนํ มุขทฺวารํ อาหารํ อาหเรยฺยา''ติ ปทสฺส สมฺมา อตฺถํ อสลฺลกฺเขตฺวา กุกฺกุจฺจายึสุ, ภควา ปน ยถาอุปฺปนฺนสฺส วตฺถุสฺส วเสน ปิตา วิย ทารเก เต ภิกฺขู สญฺญาเปโนฺต อนุปญฺญตฺตึ ฐเปสิฯ

๒๖๕. **อทินฺนนฺ**ติ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา คณฺหนฺตสฺส กายกายปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตรวเสน น ทินฺนํฯ เอตเทว หิ สนฺธาย ปทภาชเน ''อทินฺนํ นาม อปฺปฏิคฺคหิตกํ วุจฺจตี''ติ วุตฺตํฯ ทุติยปาราชิเก ปน ''อทินฺนํ นาม ปรปริคฺคหิตกํ วุจฺจตี''ติ วุตฺตํฯ **ทินฺนนฺ**ติ อิทํ ปน ตเสฺสว อทินฺนสฺส ปฏิปกฺขวเสน ลกฺขณทสฺสนตฺถํ อุทฺธฏํฯ นิเทฺทเส จสฺส **''กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา เทเนฺต''**ติ เอวํ อญฺญสฺมึ ททมาเน **''หตฺถปาเส ฐิโต กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปฏิคฺคณฺหาตี**ติ ตํ เอวํ ทิยฺยมานํ อนฺตมโส รถเรณุมฺปิ สเจ ปุเพฺพ วุตฺตลกฺขเณ หตฺถปาเส ฐิโต กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปฏิคฺคณฺหาติ, เอตํ เอวํ ปฏิคฺคหิตํ ทินฺนํ นาม วุจฺจติฯ น ''อิทํ คณฺห, อิทํ ตว โหตู''ติอาทิวจเนน นิสฺสฏฺฐํฯ

ตตฺถ **กาเยนา**ติ หตฺถาทีสุ เยน เกนจิ สรีราวยเวน; อนฺตมโส ปาทงฺคุลิยาปิ ทิยฺยมานํ กาเยน ทินฺนํ นาม โหติ, ปฏิคฺคหเณปิ เอเสว นโยฯ เยน เกนจิ หิ สรีราวยเวน คหิตํ กาเยน คหิตเมว โหติฯ สเจปิ นตฺถุกรณิยา ทิยฺยมานํ นาสาปุเฏน อกลฺลโก วา มุเขน ปฏิคฺคณฺหาติฯ อาโภคมตฺตเมว หิ เอตฺถ ปมาณนฺติ อยํ นโย มหาปจฺจริยํ วุโตฺตฯ **กายปฏิพเทฺธนา**ติ กฏจฺฉุอาทีสุ เยน เกนจิ อุปกรเณน ทินฺนํ กายปฏิพเทฺธน ทินฺนํ นาม โหติฯ ปฏิคฺคหเณปิ เอเสว นโยฯ เยน เกนจิ สรีรปฏิพเทฺธน ปตฺตถาลกาทินา คหิตํ กายปฏิพเทฺธน คหิตเมว โหติฯ **นิสฺสคฺคิเยนา**ติ กายโต จ กายปฏิพทฺธโต จ โมเจตฺวา หตฺถปาเส ฐิตสฺส กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปาติยมานมฺปิ นิสฺสคฺคิเยน ปโยเคน ทินฺนํ นาม โหติฯ อยํ ตาว ปาฬิวณฺณนาฯ

อยํ ปเนตฺถ **ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโย** – ปญฺจงฺเคหิ ปฏิคฺคหณํ รุหติ – ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุจฺจารณมตฺตํ โหติ, หตฺถปาโส ปญฺญายติ, อภิหาโร ปญฺญายติ, เทโว วา มนุโสฺส วา ติรจฺฉานคโต วา กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา นิสฺสคฺคิเยน วา เทติ, ตํ เจ ภิกฺขุ กาเยน วา กายปฏิพเทฺธน วา ปฏิคฺคณฺหาติฯ เอวํ ปญฺจหงฺเคหิ ปฏิคฺคหณํ รุหติฯ

ตตฺถ ฐิตนิสินฺนนิปนฺนานํ ปวารณสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว หตฺถปาโส เวทิตโพฺพฯ สเจ ปน ทายกปฏิคฺคาหเกสุ เอโก อากาเส โหติ, เอโก ภูมิยํ, ภูมฏฺฐสฺส จ สีเสน อากาสฏฺฐสฺส จ ฐเปตฺวา ทาตุํ วา คเหตุํ วา ปสาริตหตฺถํ, ยํ อาสนฺนตรํ องฺคํ, ตสฺส โอริมเนฺตน หตฺถปาสปฺปมาณํ ปริจฺฉินฺทิตพฺพํฯ สเจปิ เอโก กูเป โหติ, เอโก กูปตเฏ, เอโก วา ปน รุเกฺข, เอโก ปถวิยํ, วุตฺตนเยเนว หตฺถปาสปฺปมาณํ ปริจฺฉินฺทิตพฺพํฯ เอวรูเป หตฺถปาเส ฐตฺวา สเจปิ ปกฺขี มุขตุณฺฑเกน วา หตฺถี วา โสณฺฑาย คเหตฺวา ปุปฺผํ วา ผลํ วา เทติ, ปฏิคฺคหณํ รุหติฯ สเจ ปน อทฺธฏฺฐมรตนสฺสาปิ หตฺถิโน ขเนฺธ นิสิโนฺน, เตน โสณฺฑาย ทิยฺยมานํ คณฺหาติ, วฏฺฏติ เยวฯ

เอโก พหูนิ ภตฺตพฺยญฺชนภาชนานิ สีเส กตฺวา ภิกฺขุสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ฐิตโกว คณฺหถาติ วทติ, น ตาว อภิหาโร ปญฺญายติ, ตสฺมา น คเหตพฺพํฯ สเจ ปน อีสกมฺปิ โอนมติ, ภิกฺขุนา หตฺถํ ปสาเรตฺวา เหฏฺฐิมภาชนํ เอกเทเสนาปิ สมฺปฏิจฺฉิตพฺพํฯ เอตฺตาวตา สพฺพภาชนานิ ปฏิคฺคหิตานิ โหนฺติ, ตโต ปฏฺฐาย โอโรเปตฺวา วา อุคฺฆาเฏตฺวา วา ยํ อิจฺฉติ, ตํ คเหตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สภตฺตปจฺฉิอาทิมฺหิ ปน เอกภาชเน วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, กาเชน ภตฺตํ หรนฺโตปิ สเจ กาชํ โอนาเมตฺวา เทติ, วฏฺฏติฯ ตึสหตฺโถ เวณุ โหติ, เอกสฺมึ อนฺเต คุฬกุมฺโภ พทฺโธ, เอกสฺมึ สปฺปิกุมฺโภ, ตญฺจ ปฏิคฺคณฺหาติ, สพฺพํ ปฏิคฺคหิตเมวฯ อุจฺฉุยนฺตโทณิโต ปคฺฆรนฺตเมว รสํ คณฺหถาติ วทติ, อภิหาโร น ปญฺญายตีติ น คเหตพฺโพฯ สเจ ปน กสฏํ ฉฑฺเฑตฺวา หตฺเถน อุสฺสิญฺจิตฺวา อุสฺสิญฺจิตฺวา เทติ, วฏฺฏติฯ

พหู ปตฺตา มญฺเจ วา ปีเฐ วา กฏสารเก วา โทณิยํ วา ผลเก วา ฐปิตา โหนฺติ, ยตฺถ ฐิตสฺส ทายโก หตฺถปาเส โหติ, ตตฺถ ฐตฺวา ปฏิคฺคหณสญฺญาย มญฺจาทีนิ องฺคุลิยาปิ ผุสิตฺวา ฐิเตน วา นิสินฺเนน วา นิปนฺเนน วา ยํ เตสุ ปตฺเตสุ ทิยฺยติ, ตํ สพฺพํ ปฏิคฺคหิตํ โหติฯ สเจปิ ปฏิคฺคเหสฺสามีติ มญฺจาทีนิ อารุหิตฺวา นิสีทติ, วฏฺฏติเยว ฯ สเจ ปน มญฺจาทีนิ หตฺเถน คเหตฺวา มญฺเจ นิสีทติ, วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ

ปถวิยํ ปน สเจปิ กุจฺฉิยา กุจฺฉึ อาหจฺจ ฐิตา โหนฺติ, ยํ ยํ องฺคุลิยา วา สูจิยา วา ผุสิตฺวา นิสิโนฺน โหติ, ตตฺถ ตตฺถ ทิยฺยมานเมว ปฏิคฺคหิตํ โหติฯ ‘‘ยตฺถ กตฺถจิ มหากฏสารหตฺถตฺถรณาทีสุ ฐปิตปตฺเต ปฏิคฺคหณํ น รุหตี’’ติ วุตฺตํ, ตํ หตฺถปาสาติกฺกมํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ หตฺถปาเส ปน สติ ยตฺถ กตฺถจิ วฏฺฏติ อญฺญตฺร ตตฺถชาตกาฯ

ตตฺถชาตเก ปน ปทุมินิปณฺเณ วา กึสุกปณฺณาทิมฺหิ วา น วฏฺฏติฯ น หิ ตํ กายปฏิพทฺธสงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ยถา จ ตตฺถชาตเก; เอวํ ขาณุเก พนฺธิตฺวา ฐปิตมญฺจาทิมฺหิ อสํหาริเม ผลเก วา ปาสาเณ วา น รุหติเยว, เตปิ หิ ตตฺถชาตกสงฺเขปุปคา โหนฺติฯ ภูมิยํ อตฺถเตสุ สุขุเมสุ ตินฺติณิกาทิปณฺเณสุปิ ปฏิคฺคหณํ น รุหติ, น หิ ตานิ สนฺธาเรตุํ สมตฺถานีติฯ มหนฺเตสุ ปน ปทุมินิปณฺณาทีสุ รุหติฯ สเจ หตฺถปาสํ อติกฺกมฺม ฐิโต ทีฆทณฺฑเกน อุฬุงฺเกน เทติ, อาคนฺตฺวา เทหีติ วตฺตพฺโพฯ วจนํ อสุตฺวา วา อนาทิยิตฺวา วา ปตฺเต อากิรติเยว, ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ทูเร ฐตฺวา ภตฺตปิณฺฑํ ขิปนฺเตปิ เอเสว นโยฯ

สเจ ปตฺตตฺถวิกโต นีหริยมาเน ปตฺเต รชนจุณฺณานิ โหนฺติ, สติ อุทเก โธวิตพฺโพ, อสติ รชนจุณฺณํ ปุญฺฉิตฺวา ปฏิคฺคเหตฺวา วา ปิณฺฑาย จริตพฺพํฯ สเจ ปิณฺฑาย จรนฺตสฺส รชํ ปตติ, ปฏิคฺคเหตฺวา ภิกฺขา คณฺหิตพฺพาฯ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา คณฺหโต วินยทุกฺกฏํฯ ตํ ปน ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชโต อนาปตฺติฯ สเจ ปน ‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา เทถา’’ติ วุตฺเต วจนํ อสุตฺวา วา อนาทิยิตฺวา วา ภิกฺขํ เทนฺติเยว, วินยทุกฺกฏํ นตฺถิ, ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา อญฺญา ภิกฺขา คเหตพฺพาฯ

สเจ มหาวาโต ตโต ตโต รชํ ปาเตติ, น สกฺกา โหติ ภิกฺขํ คเหตุํ, ‘‘อนุปสมฺปนฺนสฺส ทสฺสามี’’ติ สุทฺธจิตฺเตน อาโภคํ กตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ ปิณฺฑาย จริตฺวา วิหารํ วา อาสนสาลํ วา คนฺตฺวา ตํ อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา ปุน เตน ทินฺนํ วา ตสฺส วิสฺสาเสน วา ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ภิกฺขาจาเร สรชํ ปตฺตํ ภิกฺขุสฺส เทติ, โส วตฺตพฺโพ – ‘‘อิมํ ปฏิคฺคเหตฺวา ภิกฺขํ วา คเณฺหยฺยาสิ, ปริภุเญฺชยฺยาสิ วา’’ติ เตน ตถา กาตพฺพํฯ สเจ รชํ อุปริ อุปฺปิลวติ, กญฺชิกํ ปวาเหตฺวา เสสํ ภุญฺชิตพฺพํฯ สเจ อโนฺต ปวิฏฺฐํ โหติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ อนุปสมฺปเนฺน อสติ หตฺถ

โต อโมเจเนฺตน, ยตฺถ อนุปสมฺปโนฺน อตฺถิ ตตฺถ เนตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพํ ฯ สุกฺขภเตฺต ปติตรชํ อปเนตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ อติสุขุมํ โหติ, อุปริภเตฺตน สทฺธึ อปเนตพฺพํ, ปฏิคฺคเหตฺวา วา ภุญฺชิตพฺพํฯ ยาคุํ วา สูปํ วา ปุรโต ฐเปตฺวา อาลุเลนฺตานํ ภาชนโต ผุสิตานิ อุคฺคนฺตฺวา ปเตฺต ปตนฺติ, ปโตฺต ปฏิคฺคเหตโพฺพฯ

อุฬุเงฺกน อาหริตฺวา เทนฺตานํ ปฐมตรํ อุฬุงฺกโต เถวา ปเตฺต ปตนฺติ, สุปติตา, อภิหฏตฺตา โทโส นตฺถิฯ สเจปิ จรุเกน ภเตฺต อากิริยมาเน จรุกโต มสิ วา ฉาริกา วา ปตติ, อภิหฏตฺตา เนวตฺถิ โทโสฯ อนนฺตรสฺส ภิกฺขุโน ทิยฺยมานํ ปตฺตโต อุปฺปติตฺวา อิตรสฺส ปเตฺต ปตติ, สุปติตํฯ ปฏิคฺคหิตเมว หิ ตํ โหติฯ

สเจ ชชฺฌริสาขาทึ ผาเลตฺวา เอกสฺส ภิกฺขุโน เทนฺตานํ สาขโต ผุสิตานิ อญฺญสฺส ปเตฺต ปตนฺติ, ปโตฺต ปฏิคฺคเหตโพฺพฯ ยสฺส ปตฺตสฺส อุปริ ผาเลนฺติ, ตสฺส ปเตฺต ปติเตสุ ทาตุกามตาย อภิหฏตฺตา โทโส นตฺถิฯ ปายาสสฺส ปูเรตฺวา ปตฺตํ เทนฺติ, อุณฺหตฺตา เหฏฐา คเหตุํ น สโกฺกติ, มุขวฏฺฏิยาปิ คเหตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ตถาปิ น สโกฺกติ, อาธารเกน คณฺหิตโพฺพฯ

อาสนสาลาย ปตฺตํ คเหตฺวา นิสิโนฺน ภิกฺขุ นิทฺทํ โอกฺกโนฺต โหติ, เนว อาหริยมานํ น ทิยฺยมานํ ชานาติ, อปฺปฏิคฺคหิตํ โหติฯ สเจ ปน อาโภคํ กตฺวา นิสิโนฺน โหติ, วฏฺฏติฯ สเจปิ โส หเตฺถน อาธารกํ มุญฺจิตฺวา ปาเทน เปเลฺลตฺวา นิทฺทายติ, วฏฺฏติเยวฯ ปาเทน อาธารกํ อกฺกมิตฺวา ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส ปน ชาครนฺตสฺสปิ อนาทรปฏิคฺคหณํ โหติ, ตสฺมา น กาตพฺพํฯ เกจิ เอวํ อาธารเกน ปฏิคฺคหณํ กายปฏิพทฺธปฏิพเทฺธน ปฏิคฺคหณํ นาม โหติ, ตสฺมา น วฏฺฏตีติ วทนฺติฯ ตํ เตสํ วจนมตฺตเมวฯ อตฺถโต ปน สพฺพเมฺปตํ กายปฏิพทฺธเมว โหติฯ กายสํสเคฺคปิ เจส นโย ทสฺสิโตวฯ ยมฺปิ ภิกฺขุสฺส ทิยฺยมานํ ปตติ, ตมฺปิ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ตตฺริทํ สุตฺตํ –

> ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยํ ทิยฺยมานํ ปตติ, ตํ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ ปริจฺจตฺตํ ตํ, ภิกฺขเว, ทายเกหี’’ติ (จูฬว. ๒๗๓)ฯ

อิทญฺจ ปน สุตฺตํ เนยฺยตฺถํฯ ตสฺมา เอวเมตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตโพฺพ – ยํ ทิยฺยมานํ ทายกสฺส หตฺถโต ปริคฬิตฺวา สุทฺธาย วา ภูมิยา ปทุมินิปณฺณวตฺถกฏสารกาทีสุ วา ปตติ, ตํ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ ยํ ปน สรชาย ภูมิยา ปตติ, ตํ รชํ ปุญฺฉิตฺวา วา โธวิตฺวา วา ปฏิคฺคเหตฺวา วา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ สเจ ปน ปวฏฺฏนฺตํ อญฺญสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คจฺฉติ, เตน อาหราเปตุมฺปิ วฏฺฏติฯ สเจ ตํ ภิกฺขุํ วทติ ‘‘ตฺวํเยว ขาทา’’ติ ตสฺสาปิ ขาทิตุํ วฏฺฏติฯ อนาณเตฺตน ปน เตน น คเหตพฺพํฯ อนาณเตฺตนาปิ ‘‘อิตรสฺส ทสฺสามี’’ติ คเหตุํ วฏฺฏตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ กสฺมา ปเนตํ อิตรสฺส ภิกฺขุโน คเหตุํ น วฏฺฏตีติ? ภควตา อนนุญฺญาตตฺตาฯ ภควตา หิ ‘‘สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุ’’นฺติ วทเนฺตน ยเสฺสว ตํ ทิยฺยมานํ ปตติ, ตสฺส อปฺปฏิคฺคหิตกมฺปิ ตํ คเหตฺวา ปริโภโค อนุญฺญาโตฯ ‘‘ปริจฺจตฺตํ ตํ ภิกฺขเว ทายเกหี’’ติ วจเนน ปเนตฺถ ปรสนฺตกาภาโว ทีปิโตฯ ตสฺมา อญฺญสฺส สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ น วฏฺฏติ, ตสฺส ปน อาณตฺติยา วฏฺฏตีติ อยํ กิเรตฺถ อธิปฺปาโยฯ

ยสฺมา จ ตํ อปฺปฏิคฺคหิตกตฺตา อนุญฺญาตํ, ตสฺมา ยถาฐิตํเยว อนามสิตฺวา เกนจิ ปิทหิตฺวา ฐปิตํ ทุติยทิวเสปิ ปริภุญฺจิตุํ วฏฺฏติ, สนฺนิธิปจฺจยา อนาปตฺติฯ ปฏิคฺคเหตฺวา ปน ปริภุญฺชิตพฺพํฯ ตํทิวสํเยว หิ ตสฺส สามํ คเหตฺวา ปริโภโค อนุญฺญาโต, น ตโต ปรนฺติ อยมฺปิ กิเรตฺถ อธิปฺปาโยฯ

อิทานิ อโพฺพหาริกนโย วุจฺจติ – ภุญฺชนฺตานญฺหิ ทนฺตา ขิยฺยนฺติ, นขา ขิยฺยนฺติ, ปตฺตสฺส วโณฺณ ขิยฺยติ, สพฺพํ อโพฺพหาริกํฯ ยมฺปิ สตฺถเกน อุจฺฉุอาทีสุ ผาลิเตสุ มลํ ปญฺญายติ, เอตํ นวสมุฏฺฐิตํ นาม ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ สตฺถกํ โธวิตฺวา ผาลิเตสุ มลํ น ปญฺญายติ, โลหคนฺธมตฺตํ โหติ, ตํ อโพฺพหาริกํฯ ยมฺปิ สตฺถกํ คเหตฺวา ปริหรนฺติ, เตน ผาลิเตปิ เอเสว นโยฯ น หิ ตํ ปริโภคตฺถาย ปริหรนฺตีติฯ มูลเภสชฺชาทีนิ ปิสนฺตานํ วา โกเฏฺฏนฺตานํ วา นิสทนิสทโปตกอุทุกฺขลมุสลาทีนิ ขิยฺยนฺติ, ปริหรณกวาสึ ตาเปตฺวา เภสชฺชตฺถาย ตเกฺก วา ขีเร วา ปกฺขิปนฺติ, ตตฺถ นีลิกา ปญฺญายติฯ สตฺถเก วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยฯ อามกตกฺกาทีสุ ปน สยํ น ปกฺขิปิตพฺพาฯ ปกฺขิปติ เจ, สามปากโต น มุจฺจติฯ

เทเว วสฺสเนฺต ปิณฺฑาย จรนฺตสฺส สรีรโต วา จีวรโต วา กิลิฏฺฐอุทกํ ปเตฺต ปตติ, ตํ ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ รุกฺขมูลาทีสุ ภุญฺชนฺตสฺส ปติเตปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปน สตฺตาหํ วสฺสเนฺต เทเว สุทฺธํ อุทกํ โหติ, อโพฺภกาสโต วา ปตติ, วฎฺฎติฯ สามเณรสฺส โอทนํ เทเนฺตน ตสฺส ปตฺตคตํ อจฺฉุปเนฺตเนว ทาตโพฺพฯ ปโตฺต วาสฺส ปฏิคฺคเหตโพฺพฯ อปฺปฏิคฺคหิเต โอทนํ ฉุปิตฺวา ปุน อตฺตโน ปเตฺต โอทนํ คณฺหนฺตสฺส อุคฺคหิตโก โหติฯ

สเจ ปน ทาตุกาโม หุตฺวา ‘‘อาหร สามเณร ปตฺตํ, โอทนํ คณฺหา’’ติ วทติ, อิตโร จ ‘‘อลํ มยฺห’’นฺติ ปฏิกฺขิปติ, ปุน ตเวเวตํ มยา ปริจฺจตฺต’’นฺติ จ วุเตฺตปิ ‘‘น มยฺหํ เอเตนโตฺถ’’ติ วทติฯ สตกฺขตฺตุมฺปิ ปริจฺจชตุ, ยาว อตฺตโน หตฺถคตํ ปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ

สเจ ปน อาธารเก ฐิตํ นิรเปโกฺข ‘‘คณฺหา’’ติ วทติ, ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ สาเปโกฺข อาธารเก ปตฺตํ ฐเปตฺวา ‘‘เอโตฺต ปูวํ วา ภตฺตํ วา คณฺหา’’ติ สามเณรํ วทติ, สามเณโร หตฺถํ โธวิตฺวา สเจปิ สตกฺขตฺตุํ คเหตฺวา อตฺตโน ปตฺตคตํ อผุสเนฺตว อตฺตโน ปเตฺต ปกฺขิปติ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ ยทิ ปน อตฺตโน ปตฺตคตํ ผุสิตฺวา ตโต คณฺหาติ, สามเณรสนฺตเกน สํสฏฺฐํ โหติ, ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ เกจิ ปน ‘‘สเจปิ คยฺหมานํ ฉิชฺชิตฺวา ตตฺถ ปตติ, ปุน ปฏิคฺคเหตพฺพ’’นฺติ วทนฺติฯ ตํ ‘‘เอกํ ภตฺตปิณฺฑํ คณฺห, เอกํ ปูวํ คณฺห, อิมสฺส คุฬปิณฺฑสฺส เอตฺตกํ ปเทสํ คณฺหา’’ติ เอวํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา วุเตฺต เวทิตพฺพํฯ อิธ ปน ปริเจฺฉโท นตฺถิฯ ตสฺมา ยํ สามเณรสฺส ปเตฺต ปตติ, ตเทว ปฏิคฺคหณํ วิชหติฯ หตฺถคตํ ปน ยาว สามเณโร วา ‘‘อล’’นฺติ น โอรมติ, ภิกฺขุ วา น วาเรติ, ตาว ภิกฺขุเสฺสว สนฺตกํ, ตสฺมา ปฏิคฺคหณํ น วิชหติฯ

สเจ อตฺตโน วา ภิกฺขูนํ วา ยาคุปจนกภาชเน เกสญฺจิ อตฺถาย โอทนํ ปกฺขิปติ, ‘‘สามเณร, ภาชนสฺส อุปริ หตฺถํ กโรหี’’ติ วตฺวา ตสฺส หเตฺถ ปกฺขิปิตพฺพํ, ตสฺส หตฺถโต ภาชเน ปติตญฺหิ ทุติยทิวเส ภาชนสฺส อกปฺปิยภาวํ น กโรติ, ปริจฺจตฺตตฺตาฯ สเจ เอวํ อกตฺวา ปกฺขิปติ, ปตฺตมิว ภาชนํ นิรามิสํ กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ ทายกา ยาคุกุฎํ ฐเปตฺวา คตา, ตํ ทหรสามเณโร ปฏิคฺคณฺหาเปตุํ น สโกฺกติ, ภิกฺขุ ปตฺตํ อุปนาเมติ, สามเณโร กุฎสฺส คีวํ ปตฺตสฺส มุขวฎฺฎิยํ ฐเปตฺวา อาวเชฺชติ, ปตฺตคตา ยาคุ ปฏิคฺคหิตาว โหติฯ อถ วา ภิกฺขุ ภูมิยํ หตฺถํ ฐเปติ, สามเณโร ปวเฎฺฎตฺวา ตตฺถ อาโรเปติ, วฎฺฎติฯ ปูวปจฺฉิภตฺตปจฺฉิอุจฺฉุภาราทีสุปิ เอเสว นโยฯ

สเจ ปฏิคฺคหณูปคํ ภารํ เทฺว ตโย สามเณรา เทนฺติ, เอเกน วา พลวตา อุกฺขิตฺตํ เทฺว ตโย ภิกฺขู คณฺหนฺติ, วฎฺฎติฯ มญฺจสฺส วา ปีฐสฺส วา ปาเท เตลฆฎํ วา ผาณิตฆฎํ วา นวนีตฆฎํ วา ลเคฺคนฺติ, ภิกฺขุสฺส มเญฺจปิ ปีเฐปิ นิสีทิตุํ วฎฺฎติฯ อุคฺคหิตกํ นาม น โหติฯ

นาคทนฺตเก วา องฺกุสเก วา เทฺว เตลฆฏา ลคฺคิตา โหนฺติ, อุปริ ปฏิคฺคหิตโก เหฏฺฐา อปฺปฏิคฺคหิตโก, อุปริมํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ เหฏฺฐา ปฏิคฺคหิตโก อุปริ อปฺปฏิคฺคหิตโก, อุปริมํ คเหตฺวา อิตรํ คณฺหโต อุปริโม อุคฺคหิตโก โหติฯ เหฏฺฐามเญฺจ อปฺปฏิคฺคหิตกํ เตลถาลกํ โหติ, ตํ เจ สมฺมชฺชโนฺต สมฺมุญฺชนิยา ฆเฏฺฏติ, อุคฺคหิตกํ น โหติฯ ปฏิคฺคหิตกํ คณฺหิสฺสามีติ อปฺปฏิคฺคหิตกํ คเหตฺวา ญตฺวา ปุน ฐเปติ, อุคฺคหิตกํ น โหติฯ พหิ นีหริตฺวา สญฺชานาติ, พหิ อฐฺฐเปตฺวา หริตฺวา ตเตฺถว ฐเปตพฺพํ, นตฺถิ โทโสฯ สเจ ปน ปุเพฺพ วิวริตฺวา ฐปิตํ น ปิทหิตพฺพํ; ยถา ปุเพฺพ ฐิตํ ตเถว ฐเปตพฺพํฯ สเจ พหิ ฐเปติ, ปุน น ฉุปิตพฺพํฯ

เหฏฺฐาปาสาทํ โอโรหโนฺต นิเสฺสณิมเชฺฌ สญฺชานาติ, อโนกาสตฺตา อุทฺธํ วา อโธ วา หริตฺวา ฐเปตพฺพํฯ ปฏิคฺคหิตเก เตลาทิมฺหิ กณฺณกํ อุเฏฺฐติ, สิงฺคิเวราทิมฺหิ ฆนจุณฺณํ, ตํสมุฏฺฐานเมว นาเมตํ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ

ตาลํ วา นาฬิเกรํ วา อารุโฬฺห โยเตฺตน ผลปิณฺฑิํ โอตาเรตฺวา อุปริ ฐิโตว คณฺหถาติ วทติ, น คเหตพฺพํฯ สเจ อโญฺญ ภูมิยํ ฐิโต โยตฺตปาสเก คเหตฺวา อุกฺขิปิตฺวา เทติ, วฏฺฏติฯ สผลํ มหาสาขํ กปฺปิยํ กาเรตฺวา ปฏิคฺคณฺหาติ, ผลานิ ปฏิคฺคหิตาเนว โหนฺติ, ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

อโนฺตวติยํ ฐตฺวา วติํ ฉินฺทิตฺวา อุจฺฉุํ วา ติมฺพรูสกํ วา เทนฺติ, หตฺถปาเส สติ วฏฺฏติฯ วติทณฺฑเกสุ อปฺปหริตฺวา นิคฺคตํ คณฺหนฺตสฺส วฏฺฏติฯ ปหริตฺวา นิคฺคเต อฏฺฐกถาสุ โทโส น ทสฺสิโตฯ มยํ ปน ยํ ฐานํ ปหฏํ, ตโต สยํปติตเมว โหตีติ ตกฺกยามฯ ตสฺมิมฺปิ อฏฺฐตฺวา คจฺฉเนฺต ยุชฺชติ, สุงฺกฆาตโต ปวเฏฺฏตฺวา พหิปติตภณฺฑํ วิยฯ วติํ วา ปาการํ วา ลงฺฆาเปตฺวา เทนฺติ, สเจ ปน น ปุถุโล ปากาโร, อโนฺตปากาเร จ พหิปากาเร จ ฐิตสฺส หตฺถปาโส ปโหติ, หตฺถสตมฺปิ อุทฺธํ คนฺตฺวา สมฺปตฺตํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ

ภิกฺขุ คิลานํ สามเณรํ ขเนฺธน วหติ, โส ผลาผลํ ทิสฺวา คเหตฺวา ขเนฺธ นิสิโนฺนว เทติ, วฏฺฏติฯ อปโร ภิกฺขุํ วหโนฺต ขเนฺธ นิสินฺนสฺส ภิกฺขุโน เทติ, วฏฺฏติเยวฯ

ภิกฺขุ ผลินิํ สาขํ ฉายตฺถาย คเหตฺวา คจฺฉติ, ผลานิ ขาทิตุํ จิเตฺต อุปฺปเนฺน ปฏิคฺคหาเปตฺวา ขาทิตุํ วฏฺฏติฯ มจฺฉิกวารณตฺถํ กปฺปิยํ กาเรตฺวา ปฏิคฺคณฺหาติ, ขาทิตุกาโม เจ โหติ, มูลปฏิคฺคหณเมว วฏฺฏติ, ขาทนฺตสฺส นตฺถิ โทโสฯ

ภิกฺขุ ปฏิคฺคหณารหํ ภณฺฑํ มนุสฺสานํ ยาเน ฐเปตฺวา มคฺคํ คจฺฉติ, ยานํ กทฺทเม ลคฺคติ, ทหโร จกฺกํ คเหตฺวา อุกฺขิปติ, วฏฺฏติ, อุคฺคหิตกํ นาม น โหติฯ นาวาย ฐเปตฺวา นาวํ อริเตฺตน วา ปาเชติ, หเตฺถน วา กฑฺฒติ, วฏฺฏติฯ อุฬุเมฺปปิ เอเสว นโยฯ จาฏิยํ กุณฺฑเก วา ฐเปตฺวาปิ ตํ อนุปสมฺปเนฺนน คาหาเปตฺวา อนุปสมฺปนฺนํ พาหายํ คเหตฺวา ตริตุํ วฏฺฏติฯ ตสฺมิมฺปิ อสติ อนุปสมฺปนฺนํ คาหาเปตฺวา ตํ พาหายํ คเหตฺวา ตริตุํ วฏฺฏติฯ

อุปาสกา คมิกภิกฺขูนํ ปาเถยฺยตณฺฑุเล เทนฺติฯ สามเณรา ภิกฺขูนํ ตณฺฑุเล คเหตฺวา อตฺตโน ตณฺฑุเล คเหตุํ น สโกฺกนฺติ, ภิกฺขู เตสํ ตณฺฑุเล คณฺหนฺติฯ สามเณรา อตฺตนา คหิตตณฺฑุเลสุ ขีเณสุ อิตเรหิ ตณฺฑุเลหิ ยาคุํ ปจิตฺวา สเพฺพสํ ปตฺตานิ ปฏิปาฏิยา ฐเปตฺวา ยาคุํ อากิรนฺติฯ ปณฺฑิโต สามเณโร อตฺตโน ปตฺตํ คเหตฺวา เถรสฺส เทติ, เถรสฺส ปตฺตํ อนุเถรสฺสาติ เอวํ สพฺพานิ ปริวเตฺตติ, สเพฺพหิ สามเณรสฺส สนฺตกํ ภุตฺตํ โหติ, วฏฺฏติฯ

สเจปิ สามเณโร อปณฺฑิโต โหติ, อตฺตโน ปเตฺต ยาคุํ สยเมว ปาตุํ อารภติ, ‘‘อาวุโส ตุยฺหํ ยาคุํ มยฺหํ เทหี’’ติ เอวํ เถเรหิ ปฏิปาฏิยา ยาจิตฺวาปิ ปิวิตุํ วฏฺฏติ, สเพฺพหิ สามเณรสฺส สนฺตกเมว ภุตฺตํ โหติ, เนว อุคฺคหิตปจฺจยา น สนฺนิธิปจฺจยา วชฺชํ ผุสนฺติฯ เอตฺถ ปน มาตาปิตูนํ เตลาทีนิ ฉายาทีนํ อตฺถาย สาขาทีนิ จ หรนฺตานํ อิเมสญฺจ วิเสโส น ทิสฺสติฯ ตสฺมา การณํ อุปปริกฺขิตพฺพํฯ

สามเณโร ภตฺตํ ปจิตุกาโม ตณฺฑุเล โธวิตฺวา นิจฺจาเลตุํ น สโกฺกติฯ ภิกฺขุนา ตณฺฑุเล จ ภาชนญฺจ ปฏิคฺคเหตฺวา ตณฺฑุเล โธวิตฺวา นิจฺจาเลตฺวา ภาชนํ อุทฺธนํ อาโรเปตพฺพํ, อคฺคิ น กาตโพฺพ, ปกฺกกาเล วิวริตฺวา ปกฺกภาโว ชานิตโพฺพฯ สเจ ทุปฺปกฺกํ โหติ, ปากตฺถาย ปิทหิตุํ น วฏฺฏติฯ รชสฺส วา ฉาริกาย วา อปตนตฺถาย วฏฺฏติ, ปกฺกกาเล อาโรเปตุมฺปิ ภุญฺชิตุมฺปิ วฏฺฏติ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ

สามเณโร ปฏิพโล ปจิตุํ, ขโณ ปนสฺส นตฺถิ, กตฺถจิ คนฺตุกาโมฯ ภิกฺขุนา สตณฺฑุโลทกภาชนํ ปฏิคฺคเหตฺวา อุทฺธนํ อาโรเปตฺวา อคฺคิํ ชาเลตฺวา คจฺฉาหีติ วตฺตโพฺพฯ ตโต ปรํ ปุริมนเยเนว สพฺพํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

ภิกฺขุ ยาคุอตฺถาย สุทฺธํ ภาชนํ อาโรเปตฺวา อุทกํ ตาเปติ, วฏฺฏติฯ ตเตฺต อุทเก สามเณโร ตณฺฑุเล ปกฺขิปติ, ตโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุนา อคฺคิ น กาตโพฺพฯ ปกฺกยาคุํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปาตุํ วฏฺฏติฯ

สามเณโร ยาคุํ ปจติ, หตฺถกุกฺกุจฺจโก ภิกฺขุ กีฬโนฺต ภาชนํ อามสติ, ปิธานํ อามสติ , อุคฺคตํ เผณํ ฉินฺทิตฺวา หรติ, ตเสฺสว ปาตุํ น วฏฺฏติ, ทุรุปจิณฺณํ นาม โหติฯ สเจ ปน ทพฺพิํ วา อุฬุงฺกํ วา คเหตฺวา อนุกฺขิปโนฺต อาลุเฬติ, สเพฺพสํ น วฏฺฏติ, สามปากเญฺจว โหติ ทุรุปจิณฺณญฺจฯ สเจ อุกฺขิปติ, อุคฺคหิตกมฺปิ โหติฯ

ภิกฺขุนา ปิณฺฑาย จริตฺวา อาธารเก ปโตฺต ฐปิโต โหติ, ตตฺร เจ อโญฺญ โลลภิกฺขุ กีฬโนฺต ปตฺตํ อามสติ, ปตฺตปิธานํ อามสติ, ตเสฺสว ตโต ลทฺธํ ภตฺตํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน ปตฺตํ อุกฺขิปิตฺวา ฐเปติ, สเพฺพสํ น วฏฺฏติฯ ตตฺถชาตกผลานิ สาขาย วา วลฺลิยา วา คเหตฺวา จาเลติ, ตเสฺสว ตโต ลทฺธํ ผลํ น วฏฺฏติ, ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏญฺจ อาปชฺชติฯ ผลรุกฺขํ ปน อปสฺสยิตุํ วา ตตฺถ กณฺฑเก วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติ, ทุรุปจิณฺณํ น โหตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ

อรเญฺญ ปติตํ ปน อมฺพผลาทิํ ทิสฺวา สามเณรสฺส ทสฺสามีติ อาหริตฺวา ทาตุํ วฏฺฏติฯ สีหวิฆาสาทิํ ทิสฺวาปิ สามเณรสฺส ทสฺสามีติ ปฏิคฺคเหตฺวา วา อปฺปฏิคฺคเหตฺวา วา อาหริตฺวา ทาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน สโกฺกติ วิตกฺกํ โสเธตุํ, ตโต ลทฺธํ ขาทิตุมฺปิ วฏฺฏติ, เนว อามกมํสปฏิคฺคหณปจฺจยา น อุคฺคหิตกปจฺจยา วชฺชํ ผุสติฯ

มาตาปิตูนํ อตฺถาย เตลาทีนิ คเหตฺวา คจฺฉโต อนฺตรามเคฺค พฺยาธิ อุปฺปชฺชติ, ตโต ยํ อิจฺฉติ, ตํ ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน มูเลปิ ปฏิคฺคหิตํ โหติ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ มาตาปิตูนํ ตณฺฑุเล อาหริตฺวา เทติ, เต ตโตเยว ยาคุอาทีนิ สมฺปาเทตฺวา ตสฺส เทนฺติ, วฏฺฏติ สนฺนิธิปจฺจยา วา อุคฺคหิตกปจฺจยา วา โทโส นตฺถิฯ

ภิกฺขุ ปิทหิตฺวา อุทกํ ตาเปติ, ยาว ปริกฺขยา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปเนตฺถ ฉาริกา ปตติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ทีฆสณฺฑาเสน ถาลกํ คเหตฺวา เตลํ ปจนฺตสฺส ฉาริกา ปตติ, หเตฺถน

อมฺญฺจเนฺตเนว ปจิตฺวา โอตาเรตฺวา ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ สเจ องฺคาราปิ ทารูนิ วา ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตานิ, มูลปฏิคฺคหณเมว วฏฺฏติฯ

ภิกฺขุ อุจฺฉุํ ขาทติ, สามเณโร ‘‘มยฺหมฺปิ เทถา’’ติ วทติฯ ‘‘อิโต ฉินฺทิตฺวา คณฺหา’’ติ วุตฺต คณฺหาติ, อวเสเส ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ คุฬปิณฺฑกํ ขาทนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ วุตฺตกาสโต ฉินฺทิตฺวา คหิตาวเสสสฺมิํ อชหิตปฏิคฺคหณเมว โหติฯ

ภิกฺขุ คุฬํ ภาเชนฺโต ปฏิคฺคเหตฺวา โกฏฺฐาเส กโรติ, ภิกฺขูปิ สามเณราปิ อาคนฺตฺวา เอกคหเณเนว เอกเมกํ โกฏฺฐาสํ คณฺหนฺติ , คหิตาวเสสํ ปฏิคฺคหิตเมว โหติฯ สเจ โลลสามเณโร คณฺหิตฺวา คณฺหิตฺวา ปุน ฐเปติ, ตสฺส คหิตาวเสสํ อปฺปฏิคฺคหิตกํ โหติฯ

ภิกฺขุ ธูมวฏฺฏิํ ปฏิคฺคเหตฺวา ธูมํ ปิวติ, มุขญฺจ กณฺฐ จ มโนสิลาย ลิตฺต วิย โหติ, ยาวกาลิกํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ยาวกาลิเกน ยาวชีวิกสํสเคฺค โทโส นตฺถิฯ

ปตฺตํ วา รชนํ วา ปจนฺตสฺส กณฺณนาสมุขจฺฉิทฺทหิ ธูโม ปวิสติ, พฺยาธิปจฺจยา ปุปฺผํ วา ผลํ วา อุปสิงฺฆติ, อโพฺพหาริกตฺตา วฏฺฏติฯ ภตฺตุคฺคาโร ตาลุํ อาหจฺจ อโนฺตเยว ปวิสติ, อวิสยตฺตา วฏฺฏติฯ มุขํ ปวิฏฺฐํ ปน อโชฺฌหรโต วิกาเล อาปตฺติฯ ทนฺตนฺตเร ลคฺคสฺส อามิสสฺส รโส ปวิสติ, อาปตฺติเยวฯ สเจ สุขุมํ อามิสํ โหติ, รโส น ปญฺญายติ, อโพฺพหาริกปกฺขํ ภชติฯ

อุปกเฏฺฐ กาเล นิรุทกฏฺฐาเน ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา กกฺขาเรตฺวา เทฺว ตโย เขฬปิเณฺฑ ปาเตตฺวา อุทกฏฺฐานํ คนฺตฺวา มุขํ วิกฺขาเลตพฺพํฯ ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตสิงฺคิเวราทีนํ องฺกุรา นิกฺขมนฺติ, ปุน ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ โลเณ อสติ สมุโทฺททเกน โลณกิจฺจํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตํ โลโณทกํ โลณํ โหติ, โลณํ วา อุทกํ โหติ, รโส วา ผาณิตํ โหติ, ผาณิตํ วา รโส โหติ, มูลปฏิคฺคหณเมว วฏฺฏติฯ หิมกรกา อุทกคติกา เอวฯ ปริหาริเกน กตกฏฺฐินา อุทกํ ปสาเทนฺติ, ตํ อโพฺพหาริกํ, อามิเสน สทฺธิํ วฏฺฏติฯ อามิสคติเกหิ กปิตฺถผลาทีหิ ปสาทิตํ ปุเรภตฺตเมว วฏฺฏติฯ

โปกฺขรณีอาทีสุ อุทกํ พหลํ โหติ, วฏฺฏติฯ สเจ ปน มุเข จ หเตฺถ จ ลคฺคติ, น วฏฺฏติ, ปฏิคฺคเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ เขเตฺตสุ กสิตฏฺฐาเน พหลํ อุทกํ โหติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ สเจ สนฺทิตฺวา กนฺทราทีนิ ปวิสิตฺวา นทิํ ปูเรติ, วฏฺฏติฯ กกุธโสพฺภาทโย โหนฺติ, รุกฺขโต ปติเตหิ ปุเปฺผหิ สญฺฉโนฺนทกา, สเจ ปุปฺผรโส น ปญฺญายติ, ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ ปริตฺตํ อุทกํ โหติ, รโส ปญฺญายติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ปพฺพตกนฺทราทีสุ กาฬวณฺณปณฺณสญฺฉนฺนอุทเกปิ เอเสว นโยฯ

ปานียฆเฏ สเรณุกานิ วา สวณฺฏขีรานิ วา ปุปฺผานิ ปกฺขิตฺตานิ โหนฺติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ปุปฺผานิ วา ปฏิคฺคเหตฺวา ปกฺขิปิตพฺพานิฯ ปาฏลิจมฺปกมลฺลิกา ปกฺขิตฺตา โหนฺติ , วาสมตฺตํ ติฏฺฐติ ตํ อโพฺพหาริกํ, ทุติยทิวเสปิ อามิเสน สทฺธิํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขุนา ฐปิตปุปฺผวาสิตกปานียโต สามเณโร ปานียํ คเหตฺวา ปีตาวเสสํ ตเตฺถว อากิรติ, ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ ปทุมสราทีสุ อุทกํ สนฺถริตฺวา ฐิตํ ปุปฺผเรณุํ ฆเฏน วิกฺขเมฺภตฺวา อุทกํ คเหตุํ วฏฺฏติฯ กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตํ ทนฺตกฏฺฐํ โหติ, สเจ ตสฺส รสํ ปิวิตุกาโม, มูลปฏิคฺคหณเมว วฏฺฏติฯ อปฺปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตํ ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ อชานนฺตสฺส รเส ปวิเฏฺฐปิ อาปตฺติเยวฯ อจิตฺตกญฺหิ อิทํ สิกฺขาปทํฯ

มหาภูเตสุ กึ วฏฺฏติ, กึ น วฏฺฏตีติ? ขีรํ ตาว วฏฺฏติ, กปฺปิยมํสขีรํ วา อกปฺปิยมํสขีรํ วา โหตุ, ปิวนฺตสฺส อนาปตฺติฯ อสฺสุ เขโฬ สิงฺฆาณิกา มุตฺตํ กรีสํ เสมฺหํ ทนฺตมลํ อกฺขิคูถโก กณฺณคูถโก สรีเร อุฏฺฐิตโลณนฺติ อิทํ สพฺพํ วฏฺฏติฯ ยํ ปเนตฺถ ฐานโต จวิตฺวา ปเตฺต วา ห เตฺถ วา ปตติ, ตํ ปฏิคฺคเหตพฺพํฯ องฺคลคฺคํ ปฏิคฺคหิตกเมวฯ อุณฺหํปายาสํ ภุญฺชนฺตสฺส เสโท องฺคุลิอนุสาเรน เอกาพโทฺธว หุตฺวา ปายาเส สนฺติฏฺฐติ, ปิณฺฑาย วา จรนฺตสฺส หตฺถโต ปตฺตสฺส มุขวฏฺฏิํโต วา ปตฺตตลํ โอโรหติ, เอตฺถ ปฏิคฺคหณกิจฺจํ นตฺถิฯ ฌามมหาภูเตสุ อิทํ นาม น วฏฺฏตีติ นตฺถิ, ทุชฺฌาปิตํ ปน น วฏฺฏติฯ สุชฺฌาปิตํ มนุสฺสฏฺฐิมฺปิ จุณฺณํ กตฺวา เลเห อุปเนตุํ วฏฺฏติฯ

จตฺตาริ มหาวิกฏานิ อสติ กปฺปิยการเก สามมฺปิ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ เอตฺถ จ ทุพฺพโจปิ อสมโตฺถปิ กปฺปิยการโก อสนฺตปเกฺขเยว ติฏฺฐติฯ ฉาริกาย อสติ สุกฺขทารุํ ฌาเปตฺวา ฉาริกา คเหตพฺพาฯ สุกฺขทารุมฺหิ อสติ อลฺลทารุํ รุกฺขโต ฉินฺทิตฺวาปิ กาตุํ วฏฺฏติฯ อิทํ ปน จตุพฺพิธมฺปิ มหาวิกฏํ กาโลทิสฺสํ นาม สปฺปทฏฺฐกฺขเณเยว วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กายโต จ กายจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ , ติเวทนนฺติฯ

ทนฺตโปนสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน โภชนวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. อเจลกวโคฺค

๑. อเจลกสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๖๙. อเจลกวคฺคสฺส ๙ ปฐมสิกฺขาปเท – **ปริเวสน**นฺติ ปริวิสนฏฺฐานํฯ **ปริพฺพาชกสมาปโนฺน**ติ ปพฺพชฺชํ สมาปโนฺนฯ **เทติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ สมติตฺติกํ ยาคุปตฺตํ เอกปโยเคน เทติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ อวจฺฉินฺทิตฺวา อวจฺฉินฺทิตฺวา เทติ, ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ เอเสว นโย ปูวภตฺตาทีสุฯ **ติตฺถิเย อติตฺถิยสญฺญี**ติ มาตา วา ปิตา วา ติตฺถิเยสุ ปพฺพชติ, เตสํ มาตาปิตุสญฺญาย เทนฺตสฺสาปิ ปาจิตฺติยเมว โหติฯ **ทาเปตี**ติ อนุปสมฺปเนฺนน ทาเปติฯ

๒๗๓. **อุปนิกฺขิปิตฺวา เทตี**ติ ตถารูเป ภาชเน ฐเปตฺวา ตํ ภาชนํ เตสํ สนฺติเก ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา เทติ, เตสํ วา ภาชนํ นิกฺขิปาเปตฺวา ตตฺถ เทติ, ปตฺตํ อาธารเก วา ภูมิยํ วา ฐเปตฺวาปิ ‘‘อิโต คณฺหถา’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ติตฺถิโย วทติ ‘‘มยฺหํ นาม อิทํ สนฺตกํ, อิธ น อากิรถา’’ติ อากิริตพฺพํฯ ตสฺส สนฺตกตฺตา สหตฺถา ทานํ นาม น โหติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อเจลกสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. อุโยฺยชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๗๔. ทุติยสิกฺขาปเท – **ปฏิกฺกมเนปี**ติ อาสนสาลายมฺปิฯ **ภตฺตวิสฺสคฺคน**ฺติ ภตฺตกิจฺจํฯ **น สมฺภาเวสี**ติ น ปาปุณิฯ

๒๗๖. **อนาจาร**นฺติ วุตฺตาวเสสํ กายวจีทฺวารวีติกฺกมํฯ **ทสฺสนูปจารํ วา สวนูปจารํ วา วิชหนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ ยทิ ฐิโต วา นิสินฺโน วา อุโยฺยเชติ; โย อุโยฺยชิโต, โส วิชหติ, ตสฺส จ อาปตฺติ นาม นตฺถิฯ ตสฺมึ ปน วิชหเนฺตปิ อตฺถโต อิตเรน วิชหิตเมว โหติฯ ตสฺมา โย อุโยฺยเชติ, ตเสฺสวายํ อาปตฺติฯ ตตฺถ สเจ อุปจารพฺภนฺตเร เอโก ปาโท โหติ, ทุกฺกฏํฯ สีมาติกฺกเม ปาจิตฺติยํฯ เอตฺถ จ ทสฺสนูปจารสฺส อโพฺภกาเส ทฺวาทสหตฺถปฺปมาณํ, ตถา สวนูปจารสฺสฯ สเจ ปน อนฺตรา กุฏฺฏทฺวารปาการาทโย โหนฺติ, เตหิ อนฺตริตภาโว ทสฺสนูปจาราติกฺกโม, ตสฺส วเสน อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ **น อโญฺญ โกจิ ปจฺจโย โหตี**ติ ฐเปตฺวา วุตฺตปฺปการมนาจารํ อญฺญํ กิญฺจิ การณํ น โหติฯ

๒๗๗. **กลิสาสนํ อาโรเปตี**ติ **“กลี”**ติ โกโธ; ตสฺส สาสนํ อาโรเปติ; โกธสฺส อาณํ อาโรเปติ; โกธวเสน ฐานนิสชฺชาทีสุ โทสํ ทเสฺสตฺวา ‘‘ปสฺสถ โภ อิมสฺส ฐานํ, นิสชฺชํ อาโลกิตํ วิโลกิตํ ขาณุโก วิย ติฏฺฐติ, สุนโข วิย นิสีทติ, มกฺกโฏ วิย อิโต จิโต จ วิโลเกตี’’ติ เอวํ อมนาปวจนํ วทติ ‘‘อเปฺปว นาม อิมินาปิ อุพฺพาโฬฺห ปกฺกเมยฺยา’’ติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อุโยฺยชนสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. สโภชนสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๗๙. ตติยสิกฺขาปเท – **สยนิฆเร**ติ สยนิยฆเรฯ **ยโต อยฺยสฺส ภิกฺขา ทินฺนา**ติ ยสฺมา ภิกฺขา ทินฺนา, ยํ อาคเตน ลทฺธพฺพํ ตํ โว ลทฺธํ; คจฺฉถาติ อธิปฺปาโยฯ **ปริยุฏฺฐิโต**ติ ราคปริยุฏฺฐิโต; เมถุนาธิปฺปาโยติ อโตฺถฯ

๒๘๐. สห อุโภหิ ชเนหีติ สโภชนํ; ตสฺมึ **สโภชเน**ฯ อถ วา **สโภชเน**ติ สโภเคฯ ราคปริยุฏฺฐิตสฺส หิ ปุริสสฺส อิตฺถี โภโค อิตฺถิยา จ ปุริโสฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน – ‘‘อิตฺถี เจว โหติ ปุริโส จา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ **มหลฺลเก ฆเร**ติ มหลฺลเก สยนิฆเรฯ **ปิฏฺฐสงฺฆาฏสฺส หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา**ติ ตสฺส สยนิฆเร คพฺภสฺส โย ปิฏฺฐสงฺฆาโฏ, ตสฺส หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา; อโนฺตสยนสฺส อาสเนฺน ฐาเน นิสีทตีติ อโตฺถฯ อีทิสญฺจ สยนิฆรํ มหาจตุสฺสาลาทีสุ โหติฯ **ปิฏฺฐิวํสํ อติกฺกมิตฺวา**ติ อิมินา มชฺฌาติกฺกมํ ทเสฺสติฯ ตสฺมา ยถา วา ตถา วา กตสฺส ขุทฺทกสฺส สยนิฆรสฺส มชฺฌาติกฺกเม อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทฺวิเวทนนฺติฯ

สโภชนสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๒๘๔. จตุตฺถปญฺจมสิกฺขาปเทสุ ยํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ อนิยตทฺวเย วุตฺตนยเมวฯ ยถา จ สโภชนสิกฺขาปทํ , เอวเมตานิปิ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานาเนวาติฯ

รโหปฏิจฺฉนฺนสิกฺขาปทํ จตุตฺถํ, รโหนิสชฺชสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. จาริตฺตสิกฺขาปทวณฺณนา

๒๙๔. ฉฏฺฐสิกฺขาปเท – **เทถาวุโส ภตฺต**นฺติ เอตฺถ ตํ กิร ภตฺตํ อภิหฏํ อโหสิ, ตสฺมา เอวมาหํสุฯ อนภิหเฏ ปน เอวํ วตฺตุํ น ลพฺภติ, ปยุตฺตวาจา โหติฯ

๒๙๕. **เตน หิ ภิกฺขเว ปฏิคฺคเหตฺวา นิกฺขิปถา**ติ อิทํ ปน ภควา กุลสฺส สทฺธานุรกฺขณตฺถาย อาหฯ ยทิ ‘‘ภาเชตฺวา ขาทถา’’ติ วเทยฺย, มนุสฺสานํ ปสาทญฺญถตฺตํ สิยาฯ **อุสฺสาริยิตฺถา**ติ ปฏิหริยิตฺถ; ฆรํเยว นํ คเหตฺวา อคมํสูติ วุตฺตํ โหติฯ

๒๙๘. **สนฺตํ ภิกฺขุ**นฺติ เอตฺถ กิตฺตาวตา สโนฺต โหติ, กิตฺตาวตา อสโนฺตติ? อโนฺตวิหาเร ยตฺถ ฐิตสฺส กุลานิ ปยิรุปาสนจิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ตโต ปฏฺฐาย ยํ ปเสฺส วา อภิมุเข วา ปสฺสติ, ยสฺส สกฺกา โหติ ปกติวจเนน อาโรเจตุํ, อยํ สโนฺต นามฯ อิโต จิโต จ ปริเยสิตฺวา อาโรจนกิจฺจํ นาม นตฺถิฯ โย หิ เอวํ ปริเยสิตโพฺพ, โส อสโนฺตเยวฯ อปิจ อโนฺตอุปจารสีมาย ภิกฺขุํ ทิสฺวา อาปุจฺฉิสฺสามีติ คนฺตฺวา ตตฺถ ยํ ปสฺสติ, โส อาปุจฺฉิตโพฺพฯ โน เจ ปสฺสติ, อสนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา ปวิโฏฺฐ นาม โหติฯ

๓๐๒. **อนฺตราราม**นฺติ อโนฺตคาเม วิหาโร โหติ, ตํ คจฺฉติฯ **ภตฺติยฆร**นฺติ นิมนฺติตฆรํ วา สลากภตฺตาทิทายกานํ วา ฆรํฯ **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุ สติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จาริตฺตสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. มหานามสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๐๓. สตฺตมสิกฺขาปเท – **มหานาโม** นาม ภควโต จูฬปิตุปุโตฺต มาสมเตฺตน มหลฺลกตโร ทฺวีสุ ผเลสุ ปติฏฺฐิโต อริยสาวโกฯ **เภสชฺชํ อุสฺสนฺนํ โหตี**ติ วชโต อาหริตฺวา ฐปิตสปฺปิ พหุ โหติฯ

๓๐๖. **สาทิตพฺพา**ติ ตสฺมิํ สมเย โรโค นตฺถีติ น ปฏิกฺขิปิตพฺพา; โรเค สติ วิญฺญาเปสฺสามีติ อธิวาเสตพฺพาฯ **เอตฺตเกหิ เภสเชฺชหิ ปวาเรมี**ติ นามวเสน สปฺปิเตลาทีสุ ทฺวีหิ ตีหิ วา ปริมาณวเสน ปเตฺถน นาฬิยา อาฬฺหเกนาติ วาฯ**อญฺญํ เภสชฺชํ วิญฺญาเปตี**ติ สปฺปินา ปวาริโต เตลํ วิญฺญาเปติ, อาฬฺหเกน ปวาริโต โทณํฯ **น เภสเชฺชน กรณีเยนา**ติ มิสฺสกภเตฺตนปิ เจ ยาเปตุํ สโกฺกติ, น เภสชฺชกรณียํ นาม โหติฯ

๓๑๐. **ปวาริตาน**นฺติ เย อตฺตโน ปุคฺคลิกาย ปวารณาย ปวาริตา; เตสํ ปวาริตานุรูเปน วิญฺญตฺติยา อนาปตฺติฯ สงฺฆวเสน ปวาริเตสุ ปน ปมาณํ สลฺลเกฺขตพฺพเมวาติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

มหานามสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๑๑. อฏฺฐเม – **อพฺภุยฺยาโต**ติ อภิอุยฺยาโต; ปรเสนํ อภิมุโข คมิสฺสามีติ นครโต นิคฺคโตติ อโตฺถฯ **อุยฺยุตฺตนฺ**ติ กตอุโยฺยคํ; คามโต นิกฺขนฺตนฺติ อโตฺถฯ

๓๑๔. **ทฺวาทสปุริโส หตฺถี**ติ จตฺตาโร อาโรหกา เอเกกปาทรกฺขกา เทฺว เทฺวติ เอวํ ทฺวาทสปุริโส โหติฯ **ติปุริโส อโสฺส**ติ เอโก อาโรหโก เทฺว ปาทรกฺขกาติ เอวํ ติปุริโส โหติฯ **จตุปุริโส รโถ**ติ เอโก สารถิ เอโก โยโธ เทฺว อาณิรกฺขกาติ เอวํ จตุปุริโส โหติฯ **จตฺตาโร ปุริสา สรหตฺถา**ติ อาวุธหตฺถา จตฺตาโร ปุริสาติ อยํ ปจฺฉิมโกฏิยา จตุรงฺคสมนฺนาคตา เสนา นามฯ อีทิสํ เสนํ ทสฺสนาย คจฺฉโต ปเท ปเท ทุกฺกฏํฯ **ทสฺสนูปจารํ วิชหิตฺวา**ติ เกนจิ อนฺตริตา วา นินฺนํ โอรุฟฺหา วา น ทิสฺสติ; อิธ ฐตฺวา น สกฺกา ทฏฺฐุนฺติ อญฺญํ ฐานํ คนฺตฺวา ปสฺสโต ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ

๓๑๕. **เอกเมก**นฺติ หตฺถิอาทีสุ จตูสุ องฺเคสุ เอกเมกํ; อนฺตมโส เอกปุริสารุฟฺหกหตฺถิมฺปิ เอกมฺปิ สรหตฺถํ ปุริสํฯ **อนุยฺยุตฺตา** นาม ราชา อุยฺยานํ วา นทึ วา คจฺฉติ; เอวํ อนุยฺยุตฺตา โหติฯ

๓๑๖. **อาปทาสู**ติ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตราเยสุ สติ เอตฺถ คโต มุญฺจิสฺสามีติ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. เสนาวาสสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๑๙. นวเม – **อตฺถงฺคเต สูริเย เสนาย วสตี**ติ ติฏฺฐตุ วา นิสีทตุ วา สยตุ วา สเจปิ อากาเส อิทฺธิยา กญฺจิ อิริยาปถํ กเปฺปติ, ปาจิตฺติยเมวฯ **เสนา วา ปฏิเสนาย รุทฺธา โหตี**ติ ยถา สญฺจาโร ฉิชฺชติ; เอวํ รุทฺธา โหติฯ **ปลิพุทฺโธ**ติ เวริเกน วา อิสฺสเรน วา รุโทฺธฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เสนาวาสสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. อุโยฺยธิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๒๒. ทสเม – อุคฺคนฺตฺวา อุคฺคนฺตฺวา เอตฺถ ยุชฺฌนฺตีติ **อุโยฺยธิกํ;** สมฺปหารฏฺฐานสฺเสตํ อธิวจนํฯ พลสฺส อคฺคํ ชานนฺติ เอตฺถาติ **พลคฺคํ;** พลคณนฏฺฐานนฺติ อโตฺถฯ เสนาย วิยูหํ **เสนาพฺยูหํ;** เสนานิเวสสฺเสตํ อธิวจนํฯ **ตโย หตฺถี ปจฺฉิมํ หตฺถานีก**นฺติ โย ปุเพฺพ วุ

โตฺต ทฺวาทสปุริโส หตฺถีติ เตน หตฺถินา ตโย หตฺถีฯ เสเสสุปิ เอเสว นโยฯ เสสํ อุยฺยุตฺตเสนาสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธึ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

อุโยฺยธิกสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน อเจลกวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. สุราปานวโคฺค

๑. สุราปานสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๒๖. สุราปานวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – ***ภทฺทวติกา***ติ เอโก คาโม, โส ภทฺทิกาย วติยา สมนฺนาคตตฺตา เอตํ นาม ลภิฯ **ปถาวิโน**ติ อทฺธิกาฯ **เตชสา เตช**นฺติ อตฺตโน เตชสา อานุภาเวน นาคสฺส เตชํฯ **กาโปติกา**ติ กโปตปาทสมวณฺณรโตฺตภาสาฯ **ปสนฺนา**ติ สุรามณฺฑเสฺสตํ อธิวจนํฯ **อนนุจฺฉวิยํ *ภิกฺขเว* สาคตสฺสา**ติ ปญฺจาภิญฺญสฺส สโต มชฺชปานํ นาม น อนุจฺฉวิยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

๓๒๘. **ปุปฺผาสโว** นาม มธุกปุปฺผาทีนํ รเสน กโตฯ **ผลาสโว** นาม มุทฺทิกผลาทีนิ มทฺทิตฺวา เตสํ รเสน กโตฯ **มธฺวาสโว** นาม มุทฺทิกานํ ชาติรเสน กโต; มกฺขิกมธุนาปิ กริยตีติ วทนฺติฯ **คุฬาสโว** นาม อุจฺฉุรสาทีหิ กริยติฯ **สุรา** นาม ปิฏฺฐกิณฺณปกฺขิตฺตา; นาฬิเกราทีนมฺปิ รเสน กตา สุราเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺสาเยว กิณฺณปกฺขิตฺตาย มเณฺฑ คหิเต เมรโยเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉตีติ วทนฺติฯ **อนฺตมโส กุสเคฺคนปิ ปิวตี**ติ เอตํ สุรํ วา เมรยํ วา พีชโต ปฏฺฐาย กุสเคฺคน ปิวโตปิ ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ เอเกน ปน ปโยเคน พหุมฺปิ ปิวนฺตสฺส เอกา อาปตฺติฯ วิจฺฉินฺทิตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา ปิวโต ปโยคคณนาย อาปตฺติโยฯ

๓๒๙. **อมชฺชญฺจ โหติ มชฺชวณฺณํ มชฺชคนฺธํ มชฺชรส**นฺติ โลณโสวีรกํ วา สุตฺตํ วา โหติฯ **สูปสมฺปาเก**ติ วาสคาหาปนตฺถํ อีสกํ มชฺชํ ปกฺขิปิตฺวา สูปํ ปจนฺติ, ตสฺมึ อนาปตฺติฯ **มํสสมฺปาเก**ปิ เอเสว นโยฯ เตลํ ปน วาตเภสชฺชตฺถํ มเชฺชน สทฺธึ ปจนฺติ, ตสฺมิมฺปิ อนติกฺขิตฺตมเชฺชเยว อนาปตฺติ, ยํ ปน อติกฺขิตฺตมชฺชํ โหติ, เอตฺถ มชฺชสฺส วณฺณคนฺธรสา ปญฺญายนฺติ, ตสฺมึ อาปตฺติเยวฯ **อมชฺชํ อริฏฺฐ**นฺติ โย อริโฏฺฐ มชฺชํ น โหติ, ตสฺมึ อนาปตฺติฯ อามลกาทีนํเยว กิร รเสน อริฏฺฐํ กโรนฺติ, โส มชฺชวณฺณคนฺธรโสเยว โหติ, น จ มชฺชํ; ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ โย ปน สมฺภารปกฺขิโตฺต, โส มชฺชํ โหติ, พีชโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ วตฺถุอชานนตาย เจตฺถ อจิตฺตกตา เวทิตพฺพา, อกุสเลเนว ปาตพฺพตาย โลกวชฺชตาติฯ

สุราปานสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๓๐. ทุติเย – **องฺคุลิปโตทเกนา**ติ องฺคุลีหิ อุปกจฺฉกาทิฆฏฺฏนํ วุจฺจติฯ **อุตฺตสโนฺต**ติ อติหาเสน กิลมโนฺตฯ **อนสฺสาสโก**ติ อุปจฺฉินฺนอสฺสาสปสฺสาสสญฺจาโร หุตฺวาฯ **อนุปสมฺปนฺนํ กาเยน กาย**นฺติ เอตฺถ ภิกฺขุนีปิ อนุปสมฺปนฺนฏฺฐาเน ฐิตา, ตมฺปิ ขิฑฺฑาธิปฺปาเยน ผุสนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทฺวิเวทนนฺติฯ

องฺคุลิปโตทกสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. หสธมฺมสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๓๕. ตติเย – **อปฺปกตญฺญุโน**ติ ยํ ภควตา ปกตํ ปญฺญตฺตํ, ตํ น ชานนฺตีติ อโตฺถฯ

๓๓๖. **อุทเก หสธมฺม**ติ อุทกกีฬิกา วุจฺจติฯ **อุปริโคปฺผเก**ติ โคปฺผกานํ อุปริภาคปฺปมาเณฯ **หสาธิปฺปาโย**ติ กีฬาธิปฺปาโยฯ **นิมุชฺชติ วา**ติอาทีสุ นิมุชฺชนตฺถาย โอโรหนฺตสฺส ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ นิมุชฺชนุมฺมุชฺชเนสุ ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ นิมุชฺชิตฺวา อโนฺตอุทเกเยว คจฺฉนฺตสฺส หตฺถวารปทวาเรสุ สพฺพตฺถ ปาจิตฺติยํฯ **ปลวตี**ติ ตรติฯ หเตฺถหิ ตรนฺตสฺส หตฺถวาเร หตฺถวาเร ปาจิตฺติยํฯ ปาเทสุปิ เอเสว นโยฯ เยน เยน อเงฺคน ตรติ, ตสฺส ตสฺส ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ ตีรโต วา รุกฺขโต วา อุทเก ปตติ, ปาจิตฺติยเมวฯ **นาวาย กีฬตี**ติ ผิยาริตฺตาทีหิ นาวํ ปาเชโนฺต วา ตีเร อุสฺสาเรโนฺต วา นาวาย กีฬติ, ทุกฺกฏํฯ

หเตฺถน วาติอาทีสุปิ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํฯ เกจิ หเตฺถน อุทเก ขิตฺตาย กถลาย ปตนุปฺปตนวาเรสุ ทุกฺกฏํ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ตตฺถ หิ เอกปโยคตฺตา เอกเมว ทุกฺกฏํ, อปิจ อุปริโคปฺผเก วุตฺตานิ อุมฺมุชฺชนาทีนิ ฐเปตฺวา อเญฺญน เยน เกนจิ อากาเรน อุทกํ โอตริตฺวา วา อโนตริตฺวา วา ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตํ อุทกํ อนฺตมโส พินฺทุํ คเหตฺวา ขิปนกีฬายปิ กีฬนฺตสฺส ทุกฺกฏเมว, อตฺถโชตกํ ปน อกฺขรํ ลิขิตุํ วฏฺฏติ, อยเมตฺถ วินิจฺฉโยฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

หสธมฺมสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. อนาทริยสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๔๒. จตุเตฺถ – **กถายํ นเสฺสยฺยา**ติ กถํ อยํ ธโมฺม ตนฺติ ปเวณี นเสฺสยฯ **ตํ วา น สิกฺขิตุกาโม**ติ เยน ปญฺญเตฺตน วุจฺจติ, ตํ ปญฺญตฺตํ น สิกฺขิตุกาโมฯ **อปญฺญเตฺตนา**ติ สุเตฺต วา อภิธเมฺม วา อาคเตนฯ

๓๔๔. **เอวํ อมฺหากํ อาจริยานํ อุคฺคโห**ติ เอตฺถ คารโยฺห อาจริยุคฺคโห น คเหตโพฺพ; ปเวณิยา อาคโต อาจริยุคฺคโหว คเหตโพฺพฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘โลกวเชฺช อาจริยุคฺคโห น วฏฺฏติ, ปณฺณตฺติวเชฺช ปน วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ มหาปจฺจริยํ ‘‘สุตฺตํ สุตฺตานุโลมญฺจ อุคฺคหิตกานํเยว อาจริยานํ อุคฺคโห ปมาณํ, อชานนฺตานํ กถา อปฺปมาณนฺติ วุตฺตํฯ ตํ สพฺพํ ปเวณิยา อาคเต สโมธานํ คจฺฉติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อนาทริยสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. ภึสาปนสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๔๕. ปญฺจเม – รูปูปหาราทโย มนุสฺสวิคฺคเห วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ อนาทริยสทิสาเนวาติฯ

ภึสาปนสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. โชติสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๕๐. ฉฏฺเฐ – **ภคฺคา**ติ ชนปทสฺส นามํฯ **สํสุมารคิร**นฺติ นครสฺสฯ **เภสกฬาวน**นฺติ ตนฺนิสฺสิตวนสฺสฯ ตํ ปน มิคานํ ผาสุวิหารตฺถาย ทินฺนตฺตา **มิคทาโย**ติ วุจฺจติฯ **สมาทหิตฺวา**ติ ชาเลตฺวาฯ **ปริปาเตสี**ติ อนุพนฺธิฯ

๓๕๒. **ปทีเปปี**ติ ปทีปุชฺชลเนปิฯ **โชติเกปี**ติ ปตฺตปจนเสทกมฺมาทีสุ โชติกรเณฯ **ตถารูปปจฺจยา**ติ ปทีปาทิปจฺจยาฯ

๓๕๔-๕. **สยํ สมาทหตี**ติ เอตฺถ โชตึ สมาทหิตุกามตาย อรณิสณฺฐปนโต ปฏฺฐาย ยาว ชาลา น อุฏฺฐหติ, ตาว สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํฯ **ปฏิลาตํ อุกฺขิปตี**ติ ทยฺหมานํ อลาตํ ปติตํ อุกฺขิปติ, ปุน ยถาฐาเน ฐเปตีติ อโตฺถฯ เอวํ อวิชฺฌาตํ อุกฺขิปิตฺวา ปกฺขิปนฺตเสฺสว ทุกฺกฏํ, วิชฺฌาตํ ปุน ชาลาเปนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ

๓๕๖. **ตถารูปปจฺจยา**ติ ฐเปตฺวา ปทีปาทีนิ อเญฺญนปิ ตถารูเปน ปจฺจเยน สมาทหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ ทุฏฺฐวาฬมิคอมนุเสฺสหิ อุปทฺทโว โหติ, ตตฺถ สมาทหนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

โชติสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. นหานสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๖๔. สตฺตเม – **จุเณฺณน วา มตฺติกาย วา**ติ เอตฺถ จุณฺณมตฺติกานํ อภิสงฺขรณกาลโต ปฏฺฐาย สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํฯ

๓๖๖. **ปารํ คจฺฉโนฺต นฺหายตี**ติ เอตฺถ สุกฺขาย นทิยา วาลิกํ อุกฺกิริตฺวา กตอาวาฏเกสุปิ นฺหายิตุํ วฏฺฏติฯ **อาปทาสู**ติ ภมราทีหิ อนุพทฺธสฺส อุทเก นิมุชฺชิตุํ วฏฺฏตีติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

นหานสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๖๘-๙. อฏฺฐเม – **นวํ ปน ภิกฺขุนา จีวรลาเภนา**ติ เอตฺถ อลภีติ ลโภ; ลโภเยว ลาโภฯ กึ อลภิ? จีวรํฯ กีทิสํ? นวํฯ อิติ ‘‘นวจีวรลาเภนา’’ติ วตฺตเพฺพ อนุนาสิกโลปํ อกตฺวา ‘‘นวจีวรลาเภนา’’ติ วุตฺตํ; ปฏิลทฺธนวจีวเรนาติ อโตฺถฯ มเชฺฌ ฐิตปททฺวเย **ปนา**ติ นิปาโตฯ

ภิกฺขุนาติ เยน ลทฺธํ ตสฺส นิทสฺสนํฯ ปทภาชเน ปน พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา ยํ ลทฺธํ ตํ ทเสฺสตุํ ''จีวรํ นาม ฉนฺนํ จีวราน''นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **จีวร**นฺติ เอตฺถ ยํ นิวาเสตุํ วา ปารุปิตุํ วา สกฺกา โหติ, ตเทว เวทิตพฺพํฯ เตเนว ''วิกปฺปนุปคปจฺฉิม''นฺติ น วุตฺตํฯ **กํสนีล**นฺติ จมฺมการนีลํฯ มหาปจฺจริยํ ปน ''อโยมลํ โลหมลํ เอตํ กํสนีลํ นามา''ติ วุตฺตํฯ **ปลาสนีล**นฺติ โย โกจิ นีลวโณฺณ ปณฺณรโสฯ **ทุพฺพณฺณกรณํ อาทาตพฺพ**นฺติ เอตํ กปฺปพินฺทุํ สนฺธาย วุตฺตํ; น นีลาทีหิ สกลจีวรสฺส ทุพฺพณฺณกรณํฯ ตญฺจ ปน กปฺปํ อาทิยเนฺตน จีวรํ รชิตฺวา จตูสุ วา โกเณสุ ตีสุ วา ทฺวีสุ วา เอกสฺมิํ วา โกเณ โมรสฺส อกฺขิมณฺฑลมตฺตํ วา มงฺกุลปิฎฺฐิมตฺตํ วา อาทาตพฺพํฯ มหาปจฺจริยํ ''ปเตฺต วา คณฺฐิยํ วา น วฎฺฎตี''ติ วุตฺตํฯ มหาอฎฺฐกถายํ ปน ''วฎฺฎติเยวา''ติ วุตฺตํฯ ปาฬิกปฺปกณฺณิกกปฺปาทโย ปน สพฺพตฺถ ปฎิสิทฺธา, ตสฺมา ฐเปตฺวา เอกํ วฎฺฎพินฺทุํ อเญฺญน เกนจิปิ วิกาเรน กโปฺป น กาตโพฺพฯ

๓๗๑. **อคฺคเฬ**ติอาทีสุ เอตานิ อคฺคฬาทีนิ กปฺปกตจีวเร ปจฺฉา อาโรเปตฺวา กปฺปกรณกิจฺจํ นตฺถิฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฎฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ; กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุพฺพณฺณกรณสิกฺขาปทํ อฎฺฐมํฯ

๙. วิกปฺปนสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๗๔. นวเม – **ตสฺส วา อทินฺน**นฺติ จีวรสามิกสฺส ''ปริภุญฺช วา วิสฺสเชฺชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหี''ติ เอวํ วตฺวา อทินฺนํฯ **ตสฺส วา อวิสฺสาสเนฺต**ติ เยน วินยกมฺมํ กตํ, ตสฺส อวิสฺสาเสน วาฯ เตน ปน ทินฺนํ วา ตสฺส วิสฺสาเสน วา ปริภุญฺชนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ ติํสกวณฺณนาย วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวาติฯ กถินสมุฎฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

วิกปฺปนสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. จีวราปนิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๗๗-๘๑. ทสเม – **อปนิเธนฺตี**ติ อปเนตฺวา นิเธนฺติฯ **หสาเปโกฺข**ติ หสาธิปฺปาโยฯ **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ ปาฬิยา อนาคตํ ปตฺตตฺถวิกาทิํฯ **ธมฺมิํ กถํ กตฺวา**ติ ''สมเณน นาม อนิหิตปริกฺขาเรน ภวิตุํ น วฎฺฎตี''ติ เอวํ ธมฺมกถํ กเถตฺวา ทสฺสามีติ นิกฺขิปโต อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฎฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จีวราปนิธานสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน สุราปานวโคฺค ฉโฎฺฐฯ

๗. สปฺปาณกวโคฺค

๑. สญฺจิจฺจปาณสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๘๒. สปฺปาณกวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **อิสฺสาโส โหตี**ติ คิหิกาเล ธนุคฺคหาจริโย โหติฯ **ชีวิตา โวโรปิตา**ติ ชีวิตา วิโยชิตาฯ

สิกฺขาปเทปิ **โวโรเปยฺยา**ติ วิโยเชยฺยฯ ยสฺมา ปน โวหารมตฺตเมเวตํ; น เหตฺถ กิญฺจิ วิโยชิเต สีสาลงฺกาเร สีสํ วิย ชีวิตา โวโรปิเต ปาเณปิ ชีวิตํ นาม วิสุํ ติฏฺฐติ, อญฺญทตฺถุ อนฺตรธานเมว คจฺฉติ, ตสฺมา ตมตฺถํ ทเสฺสตุํ ปทภาชเน ‘‘ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉินฺทตี’’ติอาทิ วุตฺตํฯ อิมสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท ติรจฺฉานคโตเยว ‘‘ปาโณ’’ติ เวทิตโพฺพฯ ตํ ขุทฺทกมฺปิ มหนฺตมฺปิ มาเรนฺตสฺส อาปตฺตินานากรณํ นตฺถิฯ มหเนฺต ปน อุปกฺกมมหนฺตตฺตา อกุสลมหตฺตํ โหติฯ **ปาเณ ปาณสญฺญี**ติ อนฺตมโส มญฺจปีฐํ โสเธเนฺต มงฺคุลพีชเกปิ ปาณสญฺญี นิกฺการุณิกตาย ตํ ภินฺทเนฺต อปเนติ, ปาจิตฺติยํฯ ตสฺมา เอวรูเปสุ ฐาเนสุ การุญฺญํ อุปฏฺฐเปตฺวา อปฺปมเตฺตน วตฺตํ กาตพฺพํฯ เสสํ มนุสฺสวิคฺคเห วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

สญฺจิจฺจปาณสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. สปฺปาณกสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๘๗. ทุติเย – **สปฺปาณก**นฺติ เย ปาณกา ปริโภเคน มรนฺติ, เตหิ ปาณเกหิ สปฺปาณกํ, ตาทิสญฺหิ ชานํ ปริภุญฺชโต ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ ปตฺตปูรมฺปิ อวิจฺฉินฺทิตฺวา เอกปโยเคน ปิวโต เอกา อาปตฺติฯ ตาทิเสน อุทเกน สามิสํ ปตฺตํ อาวิญฺฉิตฺวา โธวโตปิ ตาทิเส อุทเก อุณฺหยาคุปตฺตํ นิพฺพาปยโตปิ ตํ อุทกํ หเตฺถน วา อุฬุเงฺกน วา คเหตฺวา นฺหายโตปิ ปโยเค ปโยเค ปาจิตฺติยํฯ อุทกโสณฺฑิํ วา โปกฺขรณิํ วา ปวิสิตฺวา พหินิกฺขมนตฺถาย วีจิํ อุฏฺฐาปยโตปิฯ โสณฺฑิํ วา โปกฺขรณิํ วา โสเธเนฺตหิ ตโต คหิตอุทกํ อุทเกเยว อาสิญฺจิตพฺพํฯ สมีปมฺหิ อุทเก อสติ กปฺปิยอุทกสฺส อฏฺฐ วา ทส วา ฆเฏ อุทกสณฺฐานกปฺปเทเส อาสิญฺจิตฺวา ตตฺถ อาสิญฺจิตพฺพํฯ ‘‘ปวฏฺฏิตฺวา อุทเก ปติสฺสตี’’ติ อุณฺหปาสาเณ อุทกํ นาสิญฺจิตพฺพํฯ กปฺปิยอุทเกน ปน ปาสาณํ นิพฺพาเปตฺวา อาสิญฺจิตุํ วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ,

วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ เอตฺถ จ ปฏงฺคปาณกานํ ปตนํ ญตฺวาปิ สุทฺธจิตฺตตาย ทีปชาลเน วิย สปฺปาณกภาวํ ญตฺวาปิ อุทกสญฺญาย ปริภุญฺชิตพฺพโต ปณฺณตฺติวชฺชตา เวทิตพฺพาติฯ

สปฺปาณกสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. อุโกฺกฏนสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๙๒. ตติยสิกฺขาปเท – **อุโกฺกเฏนฺตี**ติ ตสฺส ตสฺส ภิกฺขุโน สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘อกตํ กมฺม’’นฺติอาทีนิ วทนฺตา อุจฺจาเลนฺติ; ยถาปติฏฺฐิตภาเวน ปติฏฺฐาตุํ น เทนฺติฯ

๓๙๓. **ยถาธมฺม**นฺติ โย ยสฺส อธิกรณสฺส วูปสมนาย ธโมฺม วุโตฺต, เตเนว ธเมฺมนาติ อโตฺถฯ **นิหตาธิกรณ**นฺติ นิหตํ อธิกรณํ; สตฺถารา วุตฺตธเมฺมเนว วูปสมิตํ อธิกรณนฺติ อโตฺถฯ

๓๙๕. **ธมฺมกเมฺม ธมฺมกมฺมสญฺญี**ติ เยน กเมฺมน ตํ อธิกรณํ วูปสมิตํ, ตเญฺจ ธมฺมกมฺมํ โหติ, ตสฺมิํ ธมฺมกเมฺม อยมฺปิ ธมฺมกมฺมสญฺญี หุตฺวา ยทิ อุโกฺกเฏติ, ปาจิตฺติยํ อาปชฺช

ตีติ อโต฿ฯ เอเตน นเยน เสสปทานิปิ เวทิตพฺพานิฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ‘‘อิเมสํ จตุนฺนํ อธิกรณานํ กติ อุโกฺกฏนา’’ติอาทินา นเยน ปริวาเร วุโตฺตฯ อฏฺฐกถาสุ ตํ สพฺพํ อาหริตฺวา ตเสฺสวโตฺถ วณฺณิโตฯ มยํ ปน ตํ ตเตฺถว วณฺณยิสฺสามฯ อิธ อาหริตฺวา วณฺณิยมาเน หิ สุฏฺฐุตรํ สโมฺมโห ภเวยฺยาติ น วณฺณยิมฺหฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อุโกฺกฏนสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทวณฺณนา

๓๙๙. จตุเตฺถ – **ทุฏฺฐุลฺลา นาม อาปตฺตี**ติ เอตฺถ จตฺตาริ ปาราชิกานิ อตฺถุทฺธารวเสน ทสฺสิตานิ, สงฺฆาทิเสสาปตฺติ ปน อธิเปฺปตา, ตํ ฉาเทนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ **ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺต**ติ ธุเร นิกฺขิตฺตมเตฺตฯ สเจปิ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา อาโรเจติ, น รกฺขติ; ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺตเยว ปาจิตฺติยนฺติ วุตฺตํ โหติฯ สเจ ปน เอวํ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปฏิจฺฉาทนตฺถเมว อญฺญสฺส อาโรเจติ, โสปิ อญฺญสฺสาติ เอเตนุปาเยน สมณสตมฺปิ สมณสหสฺสมฺปิ อาปตฺตึ อาปชฺชติเยว ตาว, ยาว โกฏิ น ฉิชฺชติฯ กทา ปน โกฏิ ฉิชฺชตีติ? มหาสุมเตฺถโร ตาว วทติ – ‘‘อาปตฺตึ อาปโนฺน เอกสฺส อาโรเจติ, โส ปฏินิวตฺติตฺวา ตเสฺสว อาโรเจติ; เอวํ โกฏิ ฉิชฺชตี’’ติฯ มหาปทุมเตฺถโร ปนาห – ‘‘อยญฺหิ วตฺถุปุคฺคโลเยวฯ อาปตฺตึ อาปโนฺน ปน เอกสฺส ภิกฺขุโน อาโรเจติ, อยํ อญฺญสฺส อาโรเจติ, โส ปฏินิวตฺติตฺวา เยนสฺส อาโรจิตํ, ตเสฺสว อาโรเจติ; เอวํ ตติเยน ปุคฺคเลน ทุติยสฺส อาโรจิเต โกฏิ ฉินฺนา โหตี’’ติฯ

๔๐๐. อทุฏฺฐุลฺลํ อาปตฺตินฺติ อวเสเส ปญฺจาปตฺติกฺขเนฺธฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ วา อทุฏฺฐุลฺลํ วา อชฺฌาจาร**นฺติ เอตฺถ อนุปสมฺปนฺนสฺส สุกฺกวิสฺสฏฺฐิ จ กายสํสโคฺค จาติ อยํ ทุฏฺฐุลฺลอชฺฌาจาโร นามฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ , ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุฏฺฐุลฺลสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๐๒. ปญฺจมสิกฺขาปเท – **องฺคุลิโย ทุกฺขา ภวิสฺสนฺตี**ติ อกฺขรานิ ลิขนฺตสฺส องฺคุลิโย ทุกฺขา ภวิสฺสนฺตีติ จิเนฺตสุํฯ **อุรสฺส ทุโกฺข**ติ คณนํ สิกฺขเนฺตน พหุํ จิเนฺตตพฺพํ โหติ, เตนสฺส อุโร ทุโกฺข ภวิสฺสตีติ มญฺญิํสุฯ **อกฺขีนิ ทุกฺขา ภวิสฺสนฺตี**ติ รูปสุตฺตํ สิกฺขเนฺตน กหาปณา ปริวเตฺตตฺวา ปริวเตฺตตฺวา ปสฺสิตพฺพา โหนฺติ, เตนสฺส อกฺขีนิ ทุกฺขานิ ภวิสฺสนฺตีติ มญฺญิํสุฯ ฑํสาทีสุ **ฑํสา**ติ ปิงฺคลมกฺขิกาโยฯ **ทุกฺขาน**นฺติ ทุกฺขมานํฯ **ติพฺพาน**นฺติ พหลานํฯ **ขราน**นฺติ ติขิณานํฯ **กฏุกาน**นฺติ ผรุสานํ; อมนาปตาย วา กฏุกรสสทิสานํฯ **อสาตาน**นฺติ อมธุรานํฯ **ปาณหราน**นฺติ ชีวิตหรานํฯ

๔๐๔. **สีมํ สมฺมนฺนตี**ติ นวํ สีมํ พนฺธติฯ กุรุนฺทิยํ ปน อุทกุเกฺขปปริจฺฉินฺทเนปิ ทุกฺกฏํ วุตฺตํฯ **ปริปุณฺณวีสติวโสฺส**ติ ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐาย ปริปุณฺณวีสติวโสฺส; คพฺภวีโสปิ หิ ปริปุณฺณวีสติวโสฺสเตฺวว สเงฺขฺย คจฺฉติฯ ยถาห –

‘‘เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา กุมารกสฺสโป คพฺภวีโส อุปสมฺปนฺโน โหติฯ อถ โข อายสฺมโต กุมารกสฺสปสฺส เอตทโหสิ – ‘ภควตา ปญฺญตฺตํ, น อูนวีสติวสฺโส ปุคฺคโล อุปสมฺปาเทตพฺโพฺพติฯ อหญฺจมฺหิ คพฺภวีโส อุปสมฺปนฺโนฯ อุปสมฺปนฺโน นุ โขมฺหิ, นนุ โข อุปสมฺปนฺโน’ติฯ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ ยํ ภิกฺขเว มาตุกุจฺฉิมฺหิ ปฐมํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ, ปฐมํ วิญฺญาณํ ปาตุภูตํ ตทุปาทาย สาวสฺส ชาติฯ อนุชานามิ, ภิกฺขเว, คพฺภวีสํ อุปสมฺปาเทตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๒๔)ฯ

ตตฺถ โย ทฺวาทสมาเส มาตุกุจฺฉิสฺมิํ วสิตฺวา มหาปวารณาย ชาโต, โส ตโต ปฏฺฐาย ยาว เอกูนวีสติเม วเสฺส มหาปวารณา, ตํ อติกฺกมิตฺวา ปาฏิปเท อุปสมฺปาเทตพฺโพฯ เอเตนุปาเยน หายนวฑฺฒนํ เวทิตพฺพํฯ

โปราณกเตฺถรา ปน เอกูนวีสติวสฺสํ สามเณรํ นิกฺขมนียปุณฺณมาสิํ อติกฺกมฺม ปาฏิปททิวเส อุปสมฺปาเทนฺติ, ตํ กสฺมาติ? วุจฺจเต – เอกสฺมิํ วเสฺส ฉ จาตุทฺทสิกอุโปสถา โหนฺติฯ อิติ วีสติยา วเสฺสสุ จตฺตาโร มาสา ปริหายนฺติฯ ราชาโน ตติเย ตติเย วเสฺส วสฺสํ อุกฺกฑฺฒนฺติฯ อิติ อฏฺฐารสสุ วเสฺสสุ ฉ มาสา วฑฺฒนฺติ, ตโต อุโปสถวเสน ปริหีเน จตฺตาโร มาเส อปเนตฺวา เทฺว มาสา อวเสสา โหนฺติ, เต เทฺว มาเส คเหตฺวา วีสติวสฺสานิ ปริปุณฺณานิ โหนฺตีติ นิกฺกงฺขา หุตฺวา นิกฺขมนียปุณฺณมาสิํ อติกฺกมฺม ปาฏิปเท อุปสมฺปาเทนฺติฯ เอตฺถ ปน โย ปวาเรตฺวา วีสติวโสฺส ภวิสฺสติ, ตํ สนฺธาย ‘‘เอกูนวีสติวสฺส’’นฺติ วุตฺตํฯ ตสฺมา โย มาตุกุจฺฉิสฺมิํ ทฺวาทสมาเส วสิ, โส เอกวีสติวโสฺส โหติฯ โย สตฺตมาเส วสิ, โส สตฺตมาสาธิกวีสติวโสฺสฯ ฉมาสชาโต ปน น ชีวติฯ

๔๐๖. **อนาปตฺติ อูนวีสติวสฺสํ ปริปุณฺณวีสติวสฺสสญฺญี**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส อนาปตฺติ, ปุคฺคโล ปน อนุปสมฺปนฺโนว โหติฯ สเจ ปน โส ทสวสฺสจฺจเยน อญฺญํ อุปสมฺปาเทติ, ตเญฺจ มุญฺจิตฺวา คโณ ปูรติ, สูปสมฺปนฺโนฯ โสปิ จ ยาว น ชานาติ, ตาวสฺส เนว สคฺคนฺตราโย น โมกฺขนฺตราโย, ญตฺวา ปน ปุน อุปสมฺปชฺชิตพฺพํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ,

วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อูนวีสติวสฺสสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. เถยฺยสตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๐๗. ฉเฏฺฐ – **ปฏิยาโลก**นฺติ สูริยาโลกสฺส ปฏิมุขํ; ปจฺฉิมทิสนฺติ อโตฺถฯ **กมฺมิยา**ติ สุงฺกฏฺฐาเน กมฺมิกาฯ

๔๐๙. **ราชานํ วา เถยฺยํ คจฺฉนฺตี**ติ ราชานํ วา เถเนตฺวา วเญฺจตฺวา รโญฺญ สนฺตกํ กิญฺจิ คเหตฺวา อิทานิ น ตสฺส ทสฺสามาติ คจฺฉนฺติฯ

๔๑๑. **วิสงฺเกเตนา**ติ กาลวิสงฺเกเตน ทิวสวิสงฺเกเตน จ คจฺฉโต อนาปตฺติฯ มคฺควิสงฺเกเตน ปน อฏวิวิสงฺเกเตน วา อาปตฺติเยวฯ เสสเมตฺถ ภิกฺขุนิวเคฺค วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวฯ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เถยฺยสตฺถสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. สํวิธานสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๑๒. สตฺตเม – **ปฐเปโนฺต นิสีที**ติ ปชฺฌายโนฺต อตฺตานํเยว ปริภาสโนฺต นิสีทิฯ **นาโยฺย โส ภิกฺขุ มํ นิปฺปาเตสี**ติ อโยฺย อยํ ภิกฺขุ มํ น นิกฺขาเมสิ; น มํ คเหตฺวา อคมาสีติ อโตฺถฯ เสสเมตฺถ ภิกฺขุนิยา สทฺธิํ สํวิธานสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

สํวิธานสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. อริฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๑๗. อฏฺฐเม – คเทฺธ พาธยิํสูติ คทฺธพาธิโน; คทฺธพาธิโน ปุพฺพปุริสา อสฺสาติ **คทฺธพาธิปุโพฺพ,** ตสฺส คทฺธพาธิปุพฺพสฺส คิชฺฌฆาตกกุลปฺปสุตสฺสาติ อโตฺถฯ

สคฺคโมกฺขานํ อนฺตรายํ กโรนฺตีติ **อนฺตรายิกา**ฯ เต กมฺมกิเลสวิปากอุปวาทอาณาวีติกฺกมวเสน ปญฺจวิธาฯ ตตฺถ ปญฺจานนฺตริยกมฺมา กมฺมนฺตรายิกา นามฯ ตถา ภิกฺขุนีทูสกกมฺมํ, ตํ ปน โมกฺขเสฺสว อนฺตรายํ กโรติ, น สคฺคสฺสฯ นิยตมิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺมา กิเลสนฺตรายิกา นามฯ ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกานํ ปฏิสนฺธิธมฺมา วิปากนฺตรายิกา นามฯ อริยูปวาทา อุปวาทนฺตรายิกา นาม, เต ปน ยาว อริเย น ขมาเปนฺติ ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ สญฺจิจฺจ อาปนฺนา อาปตฺติโย อาณาวีติกฺกมนฺตรายิกา นาม, ตาปิ ยาว ภิกฺขุภาวํ วา ปฏิชานาติ, น วุฏฺฐาติ วา น เทเสติ วา ตาวเทว, น ตโต ปรํฯ

ตตฺรายํ ภิกฺขุ พหุสฺสุโต ธมฺมกถิโก เสสนฺตรายิเก ชานาติ, วินเย ปน อโกวิทตฺตา ปณฺณตฺติวีติกฺกมนฺตรายิเก น ชานาติ, ตสฺมา รโหคโต เอวํ จิเนฺตสิ – ‘‘อิเม อาคาริกา ปญฺจ กามคุเณ ปริภุญฺชนฺตา โสตาปนฺนาปิ สกทาคามิโนปิ อนาคามิโนปิ โหนฺติ, ภิกฺขูปิ มนาปิกานิ จกฺขุวิเญฺญยฺยานิ รูปานิ ปสฺสนฺติ…เป.… กายวิเญฺญเยฺย โผฏฺฐเพฺพ ผุสนฺติ, มุทุกานิ อตฺถรณปาวุรณาทีนิ ปริภุญฺชนฺติ, เอตํ สพฺพํ วฏฺฏติฯ กสฺมา อิตฺถิรูปา…เป.… อิตฺถิโผฏฺฐพฺพา เอว น วฏฺฏนฺติ, เอเตปิ วฏฺฏนฺตี’’ติฯ เอวํ รเสน รสํ สํสนฺทิตฺวา สจฺฉนฺทราคปริโภคญฺจ นิจฺฉนฺทราคปริโภคญฺจ เอกํ กตฺวา ถูลวาเกหิ สทฺธิํ อติสุขุมสุตฺตํ ฆเฏโนฺต วิย สาสเปน สทฺธิํ สิเนรุํ อุปสํหรโนฺต วิย ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปาเทตฺวา ‘‘กิํ ภควตา มหาสมุทฺทํ พนฺธเนฺตน วิย มหตา อุสฺสาเหน ปฐมปาราชิกํ ปญฺญตฺตํ, นตฺถิ เอตฺถ โทโส’’ติ สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธิํ ปฏิวิรุชฺฌโนฺต ภพฺพปุคฺคลานํ อาสํ ฉินฺทโนฺต ชินสฺส อาณาจเกฺก ปหารมทาสิฯ เตนาห – ‘‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามี’’ติอาทิฯ

อฏฺฐิกงฺกลูปมาติอาทิมฺหิ **อฏฺฐิกงฺกลูปมา** อปฺปสฺสาทเฏฺฐนฯ **มํสเปสูปมา** พหุสาธารณเฏฺฐนฯ **ติณุกฺกูปมา** อนุทหนเฏฺฐนฯ **องฺคารกาสูปมา** มหาภิตาปนเฏฺฐนฯ **สุปินกูปมา** อิตฺตรปจฺจุปฏฺฐานเฏฺฐนฯ **ยาจิตกูปมา** ตาวกาลิกเฏฺฐนฯ **รุกฺขผลูปมา** สพฺพงฺคปจฺจงฺคปลิภญฺชนเฏฺฐนฯ **อสิสูนูปมา** อธิกุฏฺฏนเฏฺฐนฯ **สตฺติสูลูปมา** วินิวิชฺฌนเฏฺฐนฯ **สปฺปสิรูปมา** สาสงฺกสปฺปฏิภยเฏฺฐนาติ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน ปปญฺจสูทนิยํ มชฺฌิมฏฺฐกถายํ (ม. นิ. ๑.๒๓๔ อาทโย; ๒.๔๒ อาทโย) คเหตโพฺพฯ **เอวํ พฺยาโข**ติ เอวํ วิย โขฯ เสสเมตฺถ ปุเพฺพ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

สมนุภาสนสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อริฏฺฐสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๒๔-๕. นวเม – **อกฏานุธเมฺมนา**ติ อนุธโมฺม วุจฺจติ อาปตฺติยา อทสฺสเน วา อปฺปฏิกเมฺม วา ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสเคฺค วา ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน อุกฺขิตฺตกสฺส อนุโลมวตฺตํ ทิสฺวา กตา โอสารณา; โส โอสารณสงฺขาโต อนุธโมฺม ยสฺส น กโต, อยํ อกฏานุธโมฺม นาม, ตาทิเสน สทฺธินฺติ อโตฺถฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน ‘‘อกฏานุธโมฺม นาม อุกฺขิโตฺต อโนสาริโต’’ติ วุตฺตํฯ

เทติ วา ปฏิคฺคณฺหาติ วาติ เอกปโยเคน พหุมฺปิ ททโต วา คณฺหโต วา เอกํ ปาจิตฺติยํฯ วิจฺฉินฺทิตฺวา วิจฺฉินฺทิตฺวา เทนฺตสฺส จ คณฺหนฺตสฺส จ ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานิ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อุกฺขิตฺตสโมฺภคสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๒๘. ทสเม – **ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนนฺ**ติ อริฏฺฐสฺส วิย เอตสฺสาปิ อโยนิโส อุมฺมุชฺชนฺตสฺส อุปฺปนฺนํฯ **นาเสตู**ติ เอตฺถ ติวิธา นาสนา – สํวาสนาสนา, ลิงฺคนาสนา, ทณฺฑกมฺมนาสนาติฯ ตตฺถ อาปตฺติยา อทสฺสนาทีสุ อุเกฺขปนา สํวาสนาสนา นามฯ ‘‘ทูสโก นาเสตโพฺพ (ปารา. ๖๖) เมตฺติยํ ภิกฺขุนึ นาเสถา’’ติ (ปารา. ๓๘๔) อยํ ลิงฺคนาสนา นามฯ ‘‘อชฺชตเคฺค เต อาวุโส สมณุเทฺทส น เจว โส ภควา สตฺถา อปทิสิตโพฺพ’’ติ อยํ ทณฺฑกมฺมนาสนา นามฯ อยํ อิธ อธิเปฺปตาฯ เตนาห – ‘‘เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว นาเสตโพฺพ…เป…. วินสฺสา’’ติฯ ตตฺถ **จรา**ติ คจฺฉฯ **ปิเร**ติ ปร อมามกฯ **วินสฺสา**ติ นสฺส; ยตฺถ เต น ปสฺสาม, ตตฺถ คจฺฉาติฯ

๔๒๙. **อุปลาเปยฺยา**ติ สงฺคเณฺหยฺยฯ **อุปฏฺฐาเปยฺยา**ติ เตน อตฺตโน อุปฏฺฐานํ การาเปยฺยฯ เสสํ อริฏฺฐสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธึ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

กณฺฏกสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน สปฺปาณกวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. สหธมฺมิกวโคฺค

๑. สหธมฺมิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๓๔. สหธมฺมิกวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **เอตสฺมึ สิกฺขาปเท**ติ เอตสฺมึ สิกฺขาปเท ยํ วุตฺตํ, ตํ น ตาว สิกฺขิสฺสามิฯ **อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ ปน วาจาย วาจาย อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ **สิกฺขมาเนน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา**ติ โอวาทํ สิรสา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สิกฺขิตุกาเมเนว หุตฺ

วา อาชานิตพฺพเญฺจว ปุจฺฉิตพฺพญฺจ อุปปริกฺขิตพฺพญฺจฯ เสสเมตฺถ ทุพฺพจสิกฺขาปเท วุตฺตน เยเนว ปทตฺถโต เวทิตพฺพํฯ วินิจฺฉยโต อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

สหธมฺมิกสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. วิเลขนสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๓๘. ทุติเย – **วินยกถํ กเถตีติ** วินยกถา นาม กปฺปิยากปฺปิยอาปตฺตานาปตฺติสํวร ปหานปฏิสํยุตฺตกถา, ตํ กเถติฯ **วินยสฺส วณฺณํ ภาสตีติ** วินยสฺส วโณฺณ นาม ปญฺจนฺนมฺปิ สตฺตนฺนมฺปิ อาปตฺติกฺขนฺธานํ วเสน มาติกํ นิกฺขิปิตฺวา ปทภาชเนน วณฺณนา, ตํ ภาสติฯ **วินย ปริยตฺติยา วณฺณํ ภาสตีติ** วินยํ ปริยาปุณนฺตานํ วินยปริยตฺติมูลกํ วณฺณํ คุณํ อานิสํสํ ภาสติฯ วินยธโร หิ วินยปริยตฺติมูลเก ปญฺจานิสํเส ฉานิสํเส สตฺตานิสํเส อฏฺฐานิสํเส นวานิสํเส ทสานิสํเส เอกาทสานิสํเส จ ลภติ เต สเพฺพ ภาสตีติ อโตฺถฯ กตเม ปญฺจานิสํเส ลภตีติ? อตฺตโน สีลกฺขนฺธสุคุตฺติอาทิเก ฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, อานิสํสา วินยธเร ปุคฺคเล – อตฺตโน สีลกฺขโนฺธ สุคุโตฺต โหติ สุรกฺขิโต, กุกฺกุจฺจปกตานํ ปฏิสรณํ โหติ, วิสารโท สงฺฆมเชฺฌ โวหรติ, ปจฺจตฺถิเก สหธเมฺมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคณฺหาติ, สทฺธมฺมฏฺฐิติยา ปฏิปโนฺน โหตี’’ติ (ปริ. ๓๒๕)ฯ

กถมสฺส **อตฺตโน สีลกฺขโนฺธ สุคุโตฺต โหติ สุรกฺขิโต?** อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปชฺชโนฺต **ฉหากาเรหิ อาปชฺชติ** – อลชฺชิตา, อญฺญาณตา, กุกฺกุจฺจปกตตา, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา, กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตา, สติสโมฺมสาติฯ

กถํ **อลชฺชิตาย** อาปตฺตึ อาปชฺชติ? อกปฺปิยภาวํ ชานโนฺตเยว มทฺทิตฺวา วีติกฺกมํ กโรติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

> ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, อาปตฺตึ ปริคูหติ;
> อคติคมนญฺจ คจฺฉติ, เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชิปุคฺคโล’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙);

กถํ **อญฺญาณตาย** อาปชฺชติ? อญฺญาณปุคฺคโล หิ มโนฺท โมมูโห กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ อชานโนฺต อกตฺตพฺพํ กโรติ, กตฺตพฺพํ วิราเธติ; เอวํ อญฺญาณตาย อาปชฺชติฯ

กถํ **กุกฺกุจฺจปกตตาย** อาปชฺชติ? กปฺปิยากปฺปิยํ นิสฺสาย กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน วินยธรํ ปุจฺฉิตฺวา กปฺปิยเญฺจ กตฺตพฺพํ สิยา, อกปฺปิยเญฺจ น กตฺตพฺพํ, อยํ ปน ‘‘วฏฺฏตี’’ติ มทฺทิตฺวา วีติกฺกมติเยว; เอวํ กุกฺกุจฺจปกตตาย อาปชฺชติฯ

กถํ **อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตาย** อาปชฺชติ? อจฺฉมํสํ สูกรมํสนฺติ ขาทติ, ทีปิมํสํ มิคมํสนฺติ ขาทติ, อกปฺปิยโภชนํ กปฺปิยโภชนนฺติ ภุญฺชติ, วิกาเล กาลสญฺญาย ภุญฺชติ, อกปฺปิยปานกํ กปฺปิยปานกนฺติ ปิวติ; เอวํ อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตาย อาปชฺชติฯ

กถํ **กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาย** อาปชฺชติ? สูกรมํสํ อจฺฉมํสนฺติ ขาทติ, มิคมํสํ ทีปิมํสนฺติ ขาทติ, กปฺปิยโภชนํ อกปฺปิยโภชนนฺติ ภุญฺชติ, กาเล วิกาลสญฺญาย ภุญฺชติ, กปฺปิยปานกํ อกปฺปิยปานกนฺติ ปิวติ; เอวํ กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาย อาปชฺชติฯ

กถํ **สติสโมฺมสาย** อาปชฺชติ? สหเสยฺยจีวรวิปฺปวาสเภสชฺชจีวรกาลาติกฺกมนปจฺจยา อาปตฺติญฺจ สติสโมฺมสาย อาปชฺชติ; เอวมิเธกโจฺจ ภิกฺขุ อิเมหิ **ฉหากาเรหิ อาปตฺตึ** อาปชฺชติฯ

วินยธโร ปน อิเมหิ **ฉหากาเรหิ อาปตฺตึ นาปชฺชติฯ** กถํ **ลชฺชิตาย** นาปชฺชติ? โส หิ ‘‘ปสฺสถ โภ, อยํ กปฺปิยากปฺปิยํ ชานโนฺตเยว ปณฺณตฺติวีติกฺกมํ กโรตี’’ติ อิมํ ปรูปวาทํ รกฺขโนฺตปิ นาปชฺชติ; เอวํ ลชฺชิตาย นาปชฺชติฯ สหสา อาปนฺนมฺปิ เทสนาคามินึ เทเสตฺวา วุฎฺฐานคามินิยา วุฎฺฐหิตฺวา สุทฺธเนฺต ปติฎฺฐาติฯ ตโต –

> ‘‘สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ น อาปชฺชติ, อาปตฺตึ น ปริคูหติ;
> อคติคมนญฺจ น คจฺฉติ, เอทิโส วุจฺจติ ลชฺชิปุคฺคโล’’ติฯ (ปริ. ๓๕๙)

อิมสฺมึ ลชฺชิภาเว ปติฎฺฐิโตว โหติฯ

กถํ **ญาณตาย** นาปชฺชติ? โส หิ กปฺปิยากปฺปิยํ ชานาติ, ตสฺมา กปฺปิยเมว กโรติ, อกปฺปิยํ น กโรติ; เอวํ ญาณตาย นาปชฺชติฯ

กถํ **อกุกฺกุจฺจปกตตาย** นาปชฺชติ? โส หิ กปฺปิยากปฺปิยํ นิสฺสาย กุกฺกุเจฺจ อุปฺปเนฺน วตฺถุํ โอโลเกตฺวา มาติกํ ปทภาชนํ อนฺตราปตฺตึ อาปตฺตึ อนาปตฺติญฺจ โอโลเกตฺวา กปฺปิยเญฺจ โหติ กโรติ, อกปฺปิยเญฺจ น กโรติ; เอวํ อกุกฺกุจฺจปกตตาย นาปชฺชติฯ

กถํ **อกปฺปิยาทิสญฺญิตาย** นาปชฺชติ? โส หิ กปฺปิยากปฺปิยํ ชานาติ, ตสฺมา อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญี น โหติ, กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญี น โหติ; สุปฺปติฎฺฐิตา จสฺส สติ โหติ, อธิฎฺฐาตพฺพํ อธิเฎฺฐติ, วิกเปฺปตพฺพํ วิกเปฺปติฯ อิติ อิเมหิ ฉหากาเรหิ อาปตฺตึ นาปชฺชติฯ อาปตฺตึ อนาปชฺชโนฺต อขณฺฑสีโล โหติ ปริสุทฺธสีโล; เอวมสฺส อตฺตโน สีลกฺขโนฺธ สุคุโตฺต โหติ สุรกฺขิโตฯ

กถํ **กุกฺกุจฺจปกตานํ ปฎิสรณํ โหติ?** ติโรรเฎฺฐสุ ติโรชนปเทสุ จ อุปฺปนฺนกุกฺกุจฺจา ภิกฺขู ‘‘อสุกสฺมึ กิร วิหาเร วินยธโร วสตี’’ติ ทูรโตปิ ตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา กุกฺกุจฺจํ ปุจฺฉนฺติ, โส เตหิ กตสฺส กมฺมสฺส วตฺถุํ โอโลเกตฺวา อาปตฺตานาปตฺติครุกลหุกาทิเภทํ สลฺลเกฺขตฺวา เทสนาคามินึ เทสาเปตฺวา วุฎฺฐานคามินิยา วุฎฺฐาเปตฺวา สุทฺธเนฺต ปติฎฺฐาเปติ; เอวํ กุกฺกุจฺจปกตานํ ปฎิสรณํ โหติฯ

วิสารโท สงฺฆมเชฺฌ โวหรตีติ อวินยธรสฺส หิ สงฺฆมเชฺฌ กเถนฺตสฺส ภยํ สารชฺชํ โอกฺกมติ, วินยธรสฺส ตํ น โหติฯ กสฺมา? ‘‘เอวํ กเถนฺตสฺส โทโส โหติ; เอวํ น โทโส’’ติ ญตฺวา กถนโตฯ

ปจฺจตฺถิเก สหธเมฺมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคณฺหาตีติ เอตฺถ ทฺวิธา ปจฺจตฺถิกา นาม – อตฺตปจฺจตฺถิกา จ สาสนปจฺจตฺถิกา จฯ ตตฺถ เมตฺติยภุมฺมชกา จ ภิกฺขู วโฑฺฒ จ ลิจฺฉวี อมูลเกน อนฺติมวตฺถุนา โจเทสุํ, อิเม อตฺตปจฺจตฺถิกา นามฯ เย วา ปนเญฺญปิ ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา,

สเพฺพ เต อตฺตปจฺจตฺถิกาฯ วิปรีตทสฺสนา ปน อริฏฺฐภิกฺขุกณฺฏกสามเณรเวสาลิกวชฺชิปุตฺตกา ปรูปหารอญฺญาณกงฺขาปรวิตรณาทิวาทา มหาสงฺฆิกาทโย จ อพุทฺธสาสนํ ''พุทฺธสาสน''นฺติ วตฺวา กตปคฺคหา สาสนปจฺจตฺถิกา นามฯ เต สเพฺพปิ สหธเมฺมน สการเณน วจเนน ยถา ตํ อสทฺธมฺมํ ปติฏฺฐาเปตุํ น สโกฺกนฺติ, เอวํ สุนิคฺคหิตํ กตฺวา นิคฺคณฺหาติฯ

สทฺธมฺมฏฺฐิติยา ปฏิปโนฺน โหตีติ เอตฺถ ปน ติวิโธ สทฺธโมฺม ปริยตฺติปฏิปตฺติอธิคมวเสนฯ ตตฺถ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ **ปริยตฺติสทฺธโมฺม** นามฯ เตรส ธุตงฺคคุณา จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานิ เทฺวอสีติ มหาวตฺตานีติ อยํ **ปฏิปตฺติสทฺธโมฺม** นามฯ จตฺตาโร มคฺคา จ ผลานิ จาติ อยํ **อธิคมสทฺธโมฺม** นามฯ

ตตฺถ เกจิ เถรา ''โย โว, อานนฺท, มยา ธโมฺม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญโตฺต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา''ติ (ที. นิ. ๒.๒๑๖) อิมินา สุเตฺตน **''สาสนสฺส ปริยตฺติ มูล''**นฺติ วทนฺติฯ เกจิ เถรา ''อิเม จ สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหเรยฺยุํ, อสุโญฺญ โลโก อรหเนฺตหิ อสฺสา''ติ (ที. นิ. ๒.๒๑๔) อิมินา สุเตฺตน **''สาสนสฺส ปฏิปตฺติมูล''**นฺติ วตฺวา ''ยาว ปญฺจ ภิกฺขู สมฺมา ปฏิปนฺนา สํวิชฺชนฺติ, ตาว สาสนํ ฐิตํ โหตี''ติ อาหํสุฯ อิตเร ปน เถรา ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย สุปฺปฏิปนฺนสฺสปิ ธมฺมาภิสมโย นตฺถี''ติ อาหํสุฯ สเจ ปญฺจ ภิกฺขู จตฺตาริ ปาราชิกานิ รกฺขณกา โหนฺติ, เต สเทฺธ กุลปุเตฺต ปพฺพาเชตฺวา ปจฺจนฺติเม ชนปเท อุปสมฺปาเทตฺวา ทสวคฺคํ คณํ ปูเรตฺวา มชฺฌิเม ชนปเทปิ อุปสมฺปทํ กริสฺสนฺติ, เอเตนุปาเยน วีสติวคฺคคณํ สงฺฆํ ปูเรตฺวา อตฺตโนปิ อพฺภานกมฺมํ กตฺวา สาสนํ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ คมยิสฺสนฺติฯ เอวมยํ วินยธโร ติวิธสฺสาปิ สทฺธมฺมสฺส จิรฏฺฐิติยา ปฏิปโนฺน โหตีติ เอวมยํ วินยธโร อิเม ตาว ปญฺจานิสํเส ปฏิลภตีติ เวทิตโพฺพฯ

กตเม ฉ อานิสํเส ลภตีติ? ตสฺสาเธโยฺย อุโปสโถ, ปวารณา, สงฺฆกมฺมํ, ปพฺพชฺชา, อุปสมฺปทา, นิสฺสยํ เทติ สามเณรํ อุปฏฺฐาเปติฯ

เย อิเม จาตุทฺทสิโก, ปนฺนรสิโก, สามคฺคิอุโปสโถ, สเงฺฆ อุโปสโถ, คเณ ปุคฺคเล อุโปสโถ, สุตฺตุเทฺทโส, ปาริสุทฺธิ, อธิฏฺฐานอุโปสโถติ นว อุโปสถา, สเพฺพ เต วินยธรายตฺตาฯ

ยาปิ จ อิมา จาตุทฺทสิกา ปนฺนรสิกา, สามคฺคิปวารณา, สเงฺฆ ปวารณา คเณ ปุคฺคเล ปวารณา, เตวาจิกา, เทฺววาจิกา, สมานวสฺสิกา ปวารณาติ นว ปวารณาโย, ตาปิ วินยธรายตฺตา เอว, ตสฺส สนฺตกา, โส ตาสํ สามีฯ

ยานิปิ อิมานิ อปโลกนกมฺมํ ญตฺติกมฺมํ ญตฺติทุติยกมฺมํ ญตฺติจตุตฺถกมฺมนฺติ จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานิ, ตานิ วินยธรายตฺตานิฯ

ยาปิ จายํ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา กุลปุตฺตานํ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ กาตพฺพา, อยมฺปิ วินยธรายตฺตาวฯ น หิ อโญฺญ ทฺวิปิฏกธโรปิ เอตํ กาตุํ ลภติฯ โส เอว นิสฺสยํ เทติ, สามเณรํ อุปฏฺฐาเปติฯ อโญฺญ เนว นิสฺสยํ ทาตุํ ลภติ, น สามเณรํ อุปฏฺฐาเปตุํฯ สามเณรูปฏฺฐานํ ปจฺจาสีสโนฺต ปน วินยธรสฺส สนฺติเก อุปชฺฌํ คาหาเปตฺวา วตฺตปฏิปตฺตึ สาทิตุํ ลภติฯ เอตฺถ จ นิสฺสยทานเญฺจว สามเณรูปฏฺฐานญฺจ เอกมงฺคํฯ

อิติ อิเมสุ ฉสุ อานิสํเสสุ เอเกน สทฺธึ ปุริมา ปญฺจ ฉ โหนฺติ, ทฺวีหิ สทฺธึ สตฺต, ตีหิ สทฺธึ อฏฺฐ, จตูหิ สทฺธึ นว, ปญฺจหิ สทฺธึ ทส, สเพฺพหิ เปเตหิ สทฺธึ เอกาทสาติ เอวํ วินยธโร

ปุคฺคโล ปญฺจ ฉ สตฺต อฏฺฐ นว ทส เอกาทส จ อานิสํเส ลภตีติ เวทิตพฺพฯ เอวํ ภควา อิเม อานิสํเส ทเสฺสโนฺต วินยปริยตฺติยา วณฺณํ ภาสตีติ เวทิตพฺพฯ

อาทิสฺส อาทิสฺสาติ ปุนปฺปุนํ ววตฺถเปตฺวา วิสุํ วิสุํ กตฺวาฯ **อายสฺมโต อุปาลิสฺส วณฺณํ ภาสตี**ติ วินยปริยตฺตึ นิสฺสาย อุปาลิเตฺถรสฺส คุณํ ภาสติ โถเมติ ปสํสติฯ กสฺมา? อเปฺปว นาม มม วณฺณนํ สุตฺวาปิ ภิกฺขู อุปาลิสฺส สนฺติเก วินยํ อุคฺคเหตพฺพํ ปริยาปุณิตพฺพํ มเญฺญยฺยุํ, เอวมิทํ สาสนํ อทฺธนิยํ ภวิสฺสติ, ปญฺจวสฺสสหสฺสานิ ปวตฺติสฺสตีติฯ

เตธ พหู ภิกฺขูติ เต อิมํ ภควโต วณฺณนํ สุตฺวา ‘‘อิเม กิรานิสํเส เนว สุตฺตนฺติกา น อาภิธมฺมิกา ลภนฺตี’’ติ ยถาปริกิตฺติตานิสํสาธิคเม อุสฺสาหชาตา พหู ภิกฺขู เถรา จ นวา จ มชฺฌิมา จ อายสฺมโต อุปาลิสฺส สนฺติเก วินยํ ปริยาปุณนฺตีติ อยเมตฺถ อโตฺถฯ **อิธา**ติ นิปาตมตฺตเมวฯ

๔๓๙-๔๐. **อุทฺทิสฺสมาเน**ติ อาจริเยน อเนฺตวาสิกสฺส อุทฺทิสฺสมาเน, โส ปน ยสฺมา อาจริเย อตฺตโน รุจิยา อุทฺทิสเนฺต วา อาจริยํ ยาจิตฺวา อเนฺตวาสิเกน อุทฺทิสาเปเนฺต วา โย นํ ธาเรติ, ตสฺมิํ สชฺฌายํ กโรเนฺต วา อุทฺทิสฺสมาโน นาม โหติ, ตสฺมา ‘‘อุทฺทิสเนฺต วา อุทฺทิสาเปเนฺต วา สชฺฌายํ วา กโรเนฺต’’ติ ปทภาชนํ วุตฺตํฯ **ขุทฺทานุขุทฺทเกหี**ติ ขุทฺทเกหิ จ อนุขุทฺทเกหิ จฯ **ยาวเทวา**ติ เตสํ สํวตฺตนมริยาทปริเจฺฉทวจนํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – เอตานิ หิ เย อุทฺทิสนฺติ, อุทฺทิสาเปนฺติ สชฺฌายนฺติ วา, เตสํ ตาว สํวตฺตนฺติ ยาว ‘‘กปฺปติ นุ โข, น กปฺปติ นุ โข’’ติ กุกฺกุจฺจสงฺขาโต วิปฺปฏิสาโร วิเหสา วิจิกิจฺฉาสงฺขาโต มโนวิเลโข จ อุปฺปชฺชติเยวฯ อถ วา **ยาวเทวา**ติ อติสยววตฺถาปนํ; ตสฺส สํวตฺตนฺตีติ อิมินา สมฺพโนฺธ, กุกฺกุจฺจาย วิเหสาย วิเลขาย อติวิย สํวตฺตนฺติเยวาติ วุตฺตํ โหติฯ **อุปสมฺปนฺนสฺส วินยํ วิวเณฺณตี**ติ อุปสมฺปนฺนสฺส สนฺติเก ตสฺส ตสฺมิํ วิมติํ อุปฺปาเทตุกาโม วินยํ วิวเณฺณติ นินฺทติ ครหติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

วิเลขนสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. โมหนสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๔๔. ตติเย – **อนฺวทฺธมาส**นฺติ อนุปฏิปาฏิยา อทฺธมาเส อทฺธมาเส; ยสฺมา ปน โส อุโปสถทิวเส อุทฺทิสิยติ, ตสฺมา ‘‘อนุโปสถิก’’นฺติ ปทภาชเน วุตฺตํฯ **อุทฺทิสฺสมาเน**ติ อุทฺทิสิยมาเน ฯ ยสฺมา ปน โส ปาติโมกฺขุเทฺทสเก อุทฺทิสเนฺต อุทฺทิสิยมาโน นาม โหติ, ตสฺมา ‘‘อุทฺทิสเนฺต’’ติ ปทภาชเน วุตฺตํฯ **ยญฺจ ตตฺถ อาปตฺติํ อาปโนฺน**ติ ตสฺมิํ อนาจาเร จิเณฺณ ยํ อาปตฺติํ อาปโนฺนฯ **ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ**ติ อญฺญาเณน อาปนฺนตฺตา ตสฺสา อาปตฺติยา โมโกฺข นตฺถิ, ยถา ปน ธโมฺม จ วินโย จ ฐิโต, ตถา กาเรตพฺพฯ เทสนาคามินิเญฺจ อาปโนฺน โหติ, เทสาเปตพฺพ, วุฏฺฐานคามินิเญฺจ, วุฏฺฐาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ **สาธุก**นฺติ สุฏฺฐุฯ **อฏฺฐิํกตฺวา**ติ อตฺถิกภาวํ กตฺวา; อตฺถิโก หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๔๗. **ธมฺมกเมฺม**ติอาทีสุ โมหาโรปนกมฺมํ อธิเปฺปตํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺ

ติฯ

โมหนสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. ปหารสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๔๙. จตุเตฺถ – **ปหารํ เทนฺตี**ติ ‘‘อาวุโส ปีฐกํ ปญฺญเปถ, ปาทโธวนํ อาหรถา’’ติอาทีนิ วตฺวา ตถา อกโรนฺตานํ ปหารํ เทนฺติฯ

๔๕๑. **ปหารํ เทติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ ปหริตุกามตาย ปหาเร ทินฺเน สเจปิ มรติ ปาจิตฺติยเมวฯ ปหาเรน หโตฺถ วา ปาโท วา ภิชฺชติ, สีสํ วา ภินฺนํ โหติ, ปาจิตฺติยเมวฯ ‘‘ยถายํ สงฺฆมเชฺฌ น วิโรจติ, ตถา นํ กโรมี’’ติ เอวํ วิรูปกรณาธิปฺปาเยน กณฺณํ วา นาสํ วา ฉินฺทติ, ทุกฺกฏํฯ

๔๕๒. **อนุปสมฺปนฺนสฺสา**ติ คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา อิตฺถิยา วา ปุริสสฺส วา อนฺตมโส ติรจฺฉานคตสฺสาปิ ปหารํ เทติ, ทุกฺกฏํฯ สเจ ปน รตฺตจิโตฺต อิตฺถึ ปหรติ, สงฺฆาทิเสโสฯ

๔๕๓. **เกนจิ วิเหฐียมาโน**ติ มนุเสฺสน วา ติรจฺฉานคเตน วา วิเหฐียมาโนฯ **โมกฺขาธิปฺปาโย**ติ ตโต อตฺตโน โมกฺขํ ปตฺถยมาโนฯ **ปหารํ เทตี**ติ กายกายปฏิพทฺธนิสฺสคฺคิยานํ อญฺญตเรน ปหารํ เทติ, อนาปตฺติฯ สเจปิ อนฺตรามคฺเค โจรํ วา ปจฺจตฺถิกํ วา วิเหเฐตุกามํ ทิสฺวา ‘‘อุปาสก, เอเตฺถว ติฏฺฐ, มา อาคมี’’ติ วตฺวา วจนํ อนาทิยิตฺวา อาคจฺฉนฺตํ ‘‘คจฺฉ เร’’ติ มุคฺคเรน วา สตฺถเกน วา ปหริตฺวา ยาติ, โส เจ เตน ปหาเรน มรติ, อนาปตฺติเยวฯ วาฬมิเคสุปิ เอเสว นโยฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ปนสฺส ปฐมปาราชิกสทิสานิ, อิทํ ปน ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ปหารสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. ตลสตฺติกสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๕๔. ปญฺจเม – **ตลสตฺติกํ อุคฺคิรนฺตี**ติ ปหารทานาการํ ทเสฺสตฺวา กายมฺปิ กายปฏิพทฺธมฺปิ อุจฺจาเรนฺติฯ **เต ปหารสมุจฺจิตา โรทนฺตี**ติ เต ปหารปริจิตา ปุเพฺพปิ ลทฺธปหารตฺตา อิทานิ จ ปหารํ ทสฺสนฺตีติ มญฺญมานา โรทนฺตีติ อโตฺถฯ ‘‘ปหารสฺส มุจฺจิตา’’ติปิ สชฺฌายนฺติ, ตตฺถ ‘‘ปหารสฺส ภีตา’’ติ อโตฺถฯ

๔๕๗. **อุคฺคิรติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ สเจ อุคฺคิริตฺวา วิรโทฺธ ปหารํ เทติ, อวสฺสํ ธาเรตุํ อสโกฺกนฺตสฺส ปหาโร สหสา ปตติ, น ปหริตุกามตาย ทินฺนตฺตา ทุกฺกฏํฯ เตน ปหาเรน หตฺถาทีสุ ยํกิญฺจิ ภิชฺชติ, ทุกฺกฏเมวฯ

๔๕๘. **โมกฺขาธิปฺปาโย ตลสตฺติกํ อุคฺคิรตี**ติ เอตฺถ ปุเพฺพ วุเตฺตสุ วตฺถูสุ ปุริมนเยเนว ตลสตฺติกํ อุคฺคิรนฺตสฺส อนาปตฺติฯ สเจปิ วิรชฺฌิตฺวา ปหารํ เทติ, อนาปตฺติเยวฯ เสสํ ปุริมสทิสเมว สทฺธึ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

ตลสตฺติกสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. อมูลกสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๕๙. ฉฏฺเฐ – **อนุทฺธํเสนฺตี**ติ เต กิร สยํ อากิณฺณโทสตฺตา ‘‘เอวํ ภิกฺขู อเมฺห เนว โจเทสฺสนฺติ, น สาเรสฺสนฺตี’’ติ อตฺตปริตฺตาณํ กโรนฺตา ปฏิกเจฺจว ภิกฺขู อมูลเกน สงฺฆาทิเสเสน โจเทนฺติฯ เสสเมตฺถ เตรสกมฺหิ อมูลกสิกฺขาปเท วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อมูลกสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. สญฺจิจฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๖๔. สตฺตเม – **อุปทหนฺตี**ติ อุปฺปาเทนฺติฯ **กุกฺกุจฺจํ อุปทหติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ วาจาย วาจาย อาปตฺติฯ **อนุปสมฺปนฺนสฺสา**ติ สามเณรสฺส ฯ มาตุคาเมน สทฺธึ รโหมเญฺญ ตยา นิสินฺนํ นิปนฺนํ ภุตฺตํ ปีตํ, สงฺฆมเชฺฌ อิทญฺจิทญฺจ กตนฺติอาทินา นเยน กุกฺกุจฺจํ อุปทหติ, วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิปิ อมูลกสทิสาเนวาติฯ

สญฺจิจฺจสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. อุปสฺสุติสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๗๑. อฏฺฐเม – **อธิกรณชาตาน**นฺติ เอเตหิ ภณฺฑนาทีหิ อุปฺปนฺนวิวาทาธิกรณานํฯ **อุปสฺสุติ**นฺติ สุติสมีปํ; ยตฺถ ฐตฺวา สกฺกา โหติ เตสํ วจนํ โสตุํ, ตตฺถาติ อโตฺถฯ **คจฺฉติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ **มเนฺตนฺต**นฺติ อเญฺญน สทฺธึ อญฺญสฺมึ มนฺตยมาเน; ‘‘มเนฺตเนฺต’’ติ วา ปาโฐ, อยเมวโตฺถฯ

๔๗๓. **วูปสมิสฺสามี**ติ อุปสมํ คมิสฺสามิ, กลหํ น กริสฺสามิฯ **อตฺตานํ ปริโมเจสฺสามี**ติ มม อการกภาวํ กเถตฺวา อตฺตานํ โมเจสฺสามิฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, สิยา กิริยํ โสตุกามตาย คมนวเสน, สิยา อกิริยํ ฐิตฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา มนฺตยมานานํ อชานาปนวเสน, รูปิยํ อญฺญวาทกํ อุปสฺสุตีติ อิมานิ หิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ เอกปริเจฺฉทานิ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อุปสฺสุติสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. กมฺมปฏิพาหนสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๗๔. นวเม – **สเจ จ มยํ ชาเนยฺยามา**ติ สเจ มยํ ชาเนยฺยาม; จกาโร ปน นิปาตมตฺตเมวฯ **ธมฺมิกาน**นฺติ ธเมฺมน วินเยน สตฺถุสาสเนน กตตฺตา ธมฺมา เอเตสุ อตฺถีติ ธมฺมิกานิ; เตสํ ธมฺมิกานํ จตุนฺนํ สงฺฆกมฺมานํฯ **ขิยฺยติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยํ ฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

กมฺมปฏิพาหนสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. ฉนฺทํอทตฺวาคมนสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๘๑. ทสเม – **วตฺถุ วา อาโรจิต**นฺติ โจทเกน จ จุทิตเกน จ อตฺตโน กถา กถิตา, อนุวิชฺชโก สมฺมโต, เอตฺตาวตาปิ วตฺถุเมว อาโรจิตํ โหติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิกฺเขปสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ , อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ฉนฺทํ อทตฺวา คมนสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

๑๑. ทุพฺพลสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๘๔. เอกาทสเม – **ยถามิตฺตตา**ติ ยถามิตฺตตาย; โย โย มิโตฺต, ตสฺส ตสฺส เทตีติ วุตฺตํ โหติฯ เอส นโย สพฺพปเทสุฯ เสสํ อุชฺฌาปนกาทีสุ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุพฺพลสิกฺขาปทํ เอกาทสมํฯ

๑๒. ปริณามนสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๘๙. ทฺวาทสเม – ยํ วตฺตพฺพํ สิยา, ตํ สพฺพํ ตึสเก ปริณามนสิกฺขาปเท วุตฺตนยเมวฯ อยเมว หิ วิเสโส – ตตฺถ อตฺตโน ปริณามิตตฺตา นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, อิธ ปุคฺคลสฺส ปริณามิตตฺตา สุทฺธิกปาจิตฺติยนฺติฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปริณามนสิกฺขาปทํ ทฺวาทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน สหธมฺมิกวโคฺค อฏฺฐโมฯ

๙. รตนวโคฺค

๑. อเนฺตปุรสิกฺขาปทวณฺณนา

๔๙๔. ราชวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **โอรโก**ติ ปริตฺตโกฯ **อุปริปาสาทวรคโต**ติ ปาสาทวรสฺส อุปริคโตฯ **อยฺยานํ วาหสา**ติ อยฺยานํ การณา; เตหิ ชานาปิตตฺตา ชานามีติ วุตฺตํ โหติฯ

๔๙๗. **ปิตรํ ปเตฺถตี**ติ อนฺตรํ ปสฺสิตฺวา ฆาเตตุํ อิจฺฉติฯ **ราชเนฺตปุรํ หตฺถิสมฺมทฺทนฺ**ติอาทีสุ หตฺถีหิ สมฺมทฺทํ เอตฺถาติ **หตฺถิสมฺมทฺทํ;** หตฺถิสมฺพาธนฺติ อโตฺถฯ **อสฺสรถ**

สมฺมทฺทปเทปิ เอเสว นโยฯ ‘‘สมฺมตฺต’’นฺติ เกจิ ปฐนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ ‘‘รโญฺญ อเนฺตปุเร หตฺถิสมฺมทฺท’’นฺติปิ ปาโฐ, ตตฺถ หตฺถีนํ สมฺมทฺทํ หตฺถิสมฺมทฺทนฺติ อโตฺถ, รโญฺญ อเนฺตปุเร หตฺถิสมฺมโทฺท อตฺถีติ วุตฺตํ โหติฯ เอส นโย เสสปเทสุปิฯ **รชนียานี**ติ ตสฺมิํ อเนฺตปุเร เอทิสานิ รูปาทีนิฯ

๔๙๘. **มุทฺธาวสิตฺตสฺสา**ติ มุทฺธนิ อวสิตฺตสฺสฯ อนิกฺขโนฺต ราชา อิโตติ อนิกฺขนฺตราชกํ, ตสฺมิํ **อนิกฺขนฺตราชเก;** สยนิฆเรติ อโตฺถฯ รตนํ วุจฺจติ มเหสี, นิคฺคตนฺติ นิกฺขนฺตํ, อนิคฺคตํ รตนํ อิโตติ อนิคฺคตรตนกํ, ตสฺมิํ **อนิคฺคตรตนเก;** สยนิฆเรติ อโตฺถฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฎฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฎฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อเนฺตปุรสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. รตนสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๐๒-๓. ทุติเย – **วิสฺสริตฺวา**ติ ปมุสฺสิตฺวาฯ **ปุณฺณปตฺตํ** นาม สตโต ปญฺจ กหาปณาฯ **กฺยาหํ กริสฺสามี**ติ กิํ อหํ กริสฺสามิฯ **อาภรณํ โอมุญฺจิตฺวา**ติ มหาลตํ นาม นวโกฎิอคฺฆนกํ อลงฺการํ อปเนตฺวาฯ

๕๐๔. **อเนฺตวาสี**ติ ปริจารโกฯ

๕๐๖. **อปริกฺขิตฺตสฺส อุปจาโร**ติ เอตฺถ อุปจาโร นาม อารามสฺส เทฺว เลฑฺฑุปาตา – ‘‘อาวสถสฺส ปน สุปฺปปาโต วา มุสลปาโต วา’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **อุคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ ชาตรูปรชตํ อตฺตโน อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส วา อุคฺคณฺหาเปนฺตสฺส วา นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ, สงฺฆคณปุคฺคลเจติยนวกมฺมานํ อตฺถาย ทุกฺกฎํ, อวเสสํ มุตฺตาทิรตนํ อตฺตโน วา สงฺฆาทีนํ วา อตฺถาย อุคฺคณฺหนฺตสฺส วา อุคฺคณฺหาเปนฺตสฺส วา ทุกฺกฎํฯ กปฺปิยวตฺถุ วา อกปฺปิยวตฺถุ วา โหตุ, อนฺตมโส มาตุ กณฺณปิฬนฺธนตาฬปณฺณมฺปิ คิหิสนฺตกํ ภณฺฑาคาริกสีเสน ปฎิสาเมนฺตสฺส ปาจิตฺติยเมวฯ

สเจ ปน มาตาปิตูนํ สนฺตกํ อวสฺสํ ปฎิสาเมตพฺพํ กปฺปิยภณฺฑํ โหติ, อตฺตโน อตฺถาย คเหตฺวา ปฎิสาเมตพฺพํฯ ‘‘อิทํ ปฎิสาเมตฺวา เทหี’’ติ วุเตฺต ปน ‘‘น วฎฺฎตี’’ติ ปฎิกฺขิปิตพฺพํฯ สเจ ‘‘ปฎิสาเมหี’’ติ ปาเตตฺวา คจฺฉนฺติ, ปลิโพโธ นาม โหติ, ปฎิสาเมตุํ วฎฺฎติฯ วิหาเร กมฺมํ กโรนฺตา วฑฺฒกีอาทโย วา ราชวลฺลภา วา อตฺตโน อุปกรณภณฺฑํ วา สยนภณฺฑํ วา ‘‘ปฎิสาเมตฺวา เทถา’’ติ วทนฺติ, ฉเนฺทนปิ ภเยนปิ น กาตพฺพเมว, คุตฺตฎฺฐานํ ปน ทเสฺสตุํ วฎฺฎติฯ พลกฺกาเรน ปาเตตฺวา คเตสุ จ ปฎิสาเมตุํ วฎฺฎติฯ

อชฺฌาราเม วา อชฺฌาวสเถ วาติ เอตฺถ สเจ มหาวิหารสทิโส มหาราโม โหติ, ตตฺถ ปาการปริกฺขิเตฺต ปริเวเณ ยตฺถ ภิกฺขูหิ วา สามเณเรหิ วา คหิตํ ภวิสฺสตีติ สงฺกา อุปฺปชฺชติ, ตาทิเส เอว ฐาเน อุคฺคณฺหิตฺวา วา อุคฺคณฺหาเปตฺวา วา ฐเปตพฺพํฯ มหาโพธิทฺวารโกฎฺฐกอมฺพงฺคณสทิเสสุ ปน มหาชนสญฺจรณฎฺฐาเนสุ น คเหตพฺพํ, ปลิโพโธ น โหติฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตํ ‘‘เอโก มคฺคํ คจฺฉโนฺต นิมนุสฺสฎฺฐาเน กิญฺจิ ภณฺฑํ ปสฺสติ, อากิณฺณมนุเสฺสปิ ชาเต

มนุสฺสา ตเมว ภิกฺขุํ อาสงฺกนฺติ, ตสฺมา มคฺคา โอกฺกมฺม นิสีทิตพฺพํฯ สามิเกสุ อาคเตสุ ตํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ สเจ สามิเก น ปสฺสติ ปติรูปํ กริสฺสตี’’ติฯ

รูเปน วา นิมิตฺเตน วา สญฺญาณํ กตฺวาติ เอตฺถ รูปํ นาม อโนฺตภณฺฑิกาย ภณฺฑํ; ตสฺมา ภณฺฑิกํ มุญฺจิตฺวา คเณตฺวา เอตฺตกา กหาปณา วา ชาตรูปรชตํ วาติ สลฺลกฺเขตพฺพํฯ **นิมิตฺต**นฺติ ลญฺฉนาทิ; ตสฺมา ลญฺฉิตาย ภณฺฑิกาย มตฺติกาลญฺฉนนฺติ วา ลาขาลญฺฉนนฺติ วา นีลปิโลติกาย ภณฺฑิกา กตาติ วา เสตปิโลติกาย กตาติ วา เอวมาทิ สพฺพํ สลฺลกฺเขตพฺพํฯ

ภิกฺขู ปติรูปาติ ลชฺชิโน กุกฺกุจฺจกาฯ โลลชาติกานญฺหิ หเตฺถ ฐเปตุํ น ลภติฯ โย ปน เนว ตมฺหา อาวาสา ปกฺกมติ, น สามิเก ปสฺสติ, เตนาปิ อตฺตโน จีวราทิมูลํ น กาตพฺพํ; ถาวรํ ปน เสนาสนํ วา เจติยํ วา โปกฺขรณี วา กาเรตพฺพาฯ สเจ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน สามิโก อาคจฺฉติ, ‘‘อุปาสก ตว สนฺตเกน อิทํ นาม กตํ, อนุโมทาหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ สเจ อนุโมทติ, อิจฺจตํ กุสลํ; โน เจ อนุโมทติ, ‘‘มม ธนํ เทถา’’ติ โจเทติเยว, อญฺญํ สมาทเปตฺวา ทาตพฺพํฯ

๕๐๗. **รตนสมฺมตํ วิสฺสาสํ คณฺหาตี**ติอาทีสุ อามาสเมว สนฺธาย วุตฺตํฯ อนามาสํ น วฏฺฏติเยวฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

รตนสิกฺขาปทํ ทุติยํฯ

๓. วิกาลคามปฺปวิสนสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๐๘. ตติเย – **ติรจฺฉานกถ**นฺติ อริยมคฺคสฺส ติรจฺฉานภูตํ กถํฯ **ราชกถ**นฺติ ราชปฏิสํยุตฺต กถํฯ **โจรกถา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ

๕๑๒. **สนฺตํ *ภิกฺขุ***นฺติ เอตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ , ตํ จาริตฺตสิกฺขาปเท วุตฺตเมวฯ สเจ สมฺพหุลา เกนจิ กมฺเมน คามํ ปวิสนฺติ, ‘‘วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามี’’ติ สเพฺพหิ อญฺญมญฺญํ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ ตสฺมิํ คาเม ตํ กมฺมํ น สมฺปชฺชตีติ อญฺญํ คามํ คจฺฉนฺติ, คามสตมฺปิ โหตุ, ปุน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิฯ สเจ ปน อุสฺสาหํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตฺวา วิหารํ คจฺฉนฺตา อนฺตรา อญฺญํ คามํ ปวิสิตุกามา โหนฺติ, ปุน อาปุจฺฉิตพฺพเมวฯ

กุลฆเร วา อาสนสาลาย วา ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา เตลภิกฺขาย วา สปฺปิภิกฺขาย วา จริตุกาโม โหติ, สเจ ปเสฺส ภิกฺขุ อตฺถิ, อาปุจฺฉิตฺวา คนฺตพฺพํฯ อสเนฺต นตฺถีติ คนฺตพฺพํฯ วีถิํ โอตริตฺวา ภิกฺขุํ ปสฺสติ, อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิ, อนาปุจฺฉิตฺวาปิ จริตพฺพเมวฯ คามมเชฺฌน มโคฺค โหติ, เตน คจฺฉนฺตสฺส เตลาทิภิกฺขาย จริสฺสามีติ จิเตฺต อุปฺปเนฺน สเจ ปเสฺส ภิกฺขุ อตฺถิ, อาปุจฺฉิตฺวา จริตพฺพํฯ มคฺคา อโนกฺกมฺม ภิกฺขาย จรนฺตสฺส ปน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิ, อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาโร อทินฺนาทาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๕๑๕. **อนฺตราราม**นฺติอาทีสุ น เกวลํ อนาปุจฺฉา กายพนฺธนํ อพนฺธิตฺวา สงฺฆาฏิํ อปารุปิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสปิ อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ สีโห วา พฺยโคฺฆ วา อาคจฺฉติ, เมโฆ วา อุเฏฺฐติ, อโญฺญ วา โกจิ อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ, อนาปตฺติฯ เอวรูปาสุ อาปทาสุ พหิคามโต อโนฺตคามํ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

วิกาลคามปฺปวิสนสิกฺขาปทํ ตติยํฯ

๔. สูจิฆรสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๑๗-๒๐. จตุตฺเถ – เภทนเมว เภทนกํ; ตํ อสฺส อตฺถีติ เภทนกเมวฯ **อรณิเก**ติ อรณิธนุเกฯ **วิเธ**ติ เวธเกฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สูจิฆรสิกฺขาปทํ จตุตฺถํฯ

๕. มญฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๒๒. ปญฺจเม – **เฉทนกํ** วุตฺตนยเมวฯ

๕๒๕. **ฉินฺทิตฺวา ปริภุญฺชตี**ติ เอตฺถ สเจ น ฉินฺทิตุกาโม โหติ, ภูมิยํ นิขณิตฺวา ปมาณํ อุปริ ทเสฺสติ, อุตฺตานํ วา กตฺวา ปริภุญฺชติ, อุกฺขิปิตฺวา วา ตุลาสงฺฆาเฏ ฐเปตฺวา อฏฺฏํ กตฺวา ปริภุญฺชติ, สพฺพํ วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

มญฺจสิกฺขาปทํ ปญฺจมํฯ

๖. ตูโลนทฺธสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๒๖. ฉฏฺเฐ – ตูลํ โอนทฺธเมตฺถาติ **ตูโลนทฺธํ;** ตูลํ ปกฺขิปิตฺวา อุปริ จิมิลิกาย โอนทฺธนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

ตูโลนทฺธสิกฺขาปทํ ฉฏฺฐํฯ

๗. นิสีทนสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๓๑-๔. สตฺตเม – **นิสีทนํ อนุญฺญาตํ โหตี**ติ กตฺถ อนุญฺญาตํ? จีวรกฺขนฺธเก ปณีตโภชนวตฺถุสฺมิํฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ – ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, กายคุตฺติยา จีวรคุตฺติยา เสนาสนคุตฺติยา นิสีทน''นฺติ (มหาว. ๓๕๓)ฯ **เสยฺยถาปิ ปุราณาสิโกโฏฺฐ**ติ ยถา นาม ปุราณจมฺมกาโรติ อโตฺถฯ ยถา หิ จมฺมกาโร จมฺมํ วิตฺถตํ กริสฺสามีติ อิโต จิโต จ สมญฺฉติ, กฑฺฒติ; เอวํ โสปิ ตํ นิสีทนํฯ เตน ตํ ภควา เอวมาห – **''นิสีทนํ นาม สทสํ วุจฺจตี''**ติ สนฺถตสทิสํ สนฺถริตฺวา เอกสฺมิํ อเนฺต สุคตวิทตฺถิยา วิทตฺถิมเตฺต ปเทเส ทฺวีสุ ฐาเนสุ ผาเลตฺวา ติโสฺส ทสา กริยนฺติ, ตาหิ ทสาหิ สทสํ นาม วุจฺจติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

นิสีทนสิกฺขาปทํ สตฺตมํฯ

๘. กณฺฑุปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๓๗. อฏฺฐเม – **กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ อนุญฺญาตา โหตี**ติ กตฺถ อนุญฺญาตา? จีวรกฺขนฺธเก เพลฏฺฐสีสวตฺถุสฺมึฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ยสฺส กณฺฑุ วา ปิฬกา วา อสฺสาโว วา ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ ตสฺส กณฺฑุปฏิจฺฉาทิ’’นฺติ (มหาว. ๓๕๔)ฯ

๕๓๙. **ยสฺส อโธนาภิ อุพฺภชาณุมณฺฑล**นฺติ ยสฺส ภิกฺขุโน นาภิยา เหฏฺฐา ชาณุมณฺฑลานํ อุปริฯ **กณฺฑู**ติ กจฺฉุฯ **ปิฬกา**ติ โลหิตตุณฺฑิกา สุขุมปิฬกาฯ **อสฺสาโว**ติ อริสภคนฺทรมธุเมหาทีนํ วเสน อสุจิปคฺฆรณกํฯ **ถุลฺลกจฺฉุ วา อาพาโธ**ติ มหาปิฬกาพาโธ วุจฺจติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

กณฺฑุปฏิจฺฉาทิสิกฺขาปทํ อฏฺฐมํฯ

๙. วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๔๒. นวเม – **วสฺสิกสาฏิกา อนุญฺญาตา โหตี**ติ กตฺถ อนุญฺญาตา? จีวรกฺขนฺธเก วิสาขาวตฺถุสฺมึฯ วุตฺตญฺหิ ตตฺถ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, วสฺสิกสาฏิก’’นฺติ (มหาว. ๓๕๒)ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

วสฺสิกสาฏิกสิกฺขาปทํ นวมํฯ

๑๐. นนฺทเตฺถรสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๔๗. ทสเม – **จตุรงฺคุโลมโก**ติ จตูหิ องฺคุเลหิ อูนกปฺปมาโณฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํฯ

นนฺทเตฺถรสิกฺขาปทํ ทสมํฯ

สมโตฺต วณฺณนากฺกเมน รตนวโคฺค นวโมฯ

อุทฺทิฏฺฐา โขติอาทิ วุตฺตนยเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ขุทฺทกวณฺณนา สมตฺตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๖. ปาฏิเทสนียกณฺฑํ

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาฏิเทสนียา ธมฺมา, ขุทฺทกานํ อนนฺตรา;
ฐปิตา เย อยํ ทานิ, เตสํ ภวติ วณฺณนาฯ

๕๕๒. ปฐมปาฏิเทสนีเย ตาว **ปฏิกฺกมนกาเล**ติ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปฏิอาคมนกาเลฯ **สเพฺพว อคฺคเหสี**ติ สพฺพเมว อคฺคเหสิฯ **ปเวเธนฺตี**ติ กมฺปมานาฯ **อเปหี**ติ อปคจฺฉฯ

๕๕๓-๕. **คารยฺหํ อาวุโส**ติอาทิ ปฏิเทเสตพฺพาการทสฺสนํฯ **รถิกา**ติ รจฺฉาฯ **พฺยูหนฺ**ติ อนิพฺพิชฺฌิตฺวา ฐิตา คตปจฺจาคตรจฺฉาฯ **สิงฺฆาฏก**นฺติ จตุโกฺกณํ วา ติโกณํ วา มคฺคสโมธานฏฺฐานํฯ **ฆร**นฺติ กุลฆรํฯ เอเตสุ ยตฺถ กตฺถจิ ฐตฺวา คณฺหนฺตสฺส คหเณ ทุกฺกฏํ, อโชฺฌหาเร อโชฺฌหารคณนาย ปาฏิเทสนียํฯ หตฺถิสาลาทีสุ คณฺหนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ ภิกฺขุนี รถิกาย ฐตฺวา เทติ, ภิกฺขุ สเจปิ อนฺตรารามาทีสุ ฐตฺวา คณฺหาติ, อาปตฺติเยวฯ ‘‘อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐายา’’ติ หิ วจนโต ภิกฺขุนิยา อนฺตรฆเร ฐตฺวา ททมานาย วเสเนตฺถ อาปตฺติ เวทิตพฺพา, ภิกฺขุสฺส ฐิตฏฺฐานํ ปน อปฺปมาณํฯ ตสฺมา สเจปิ วีถิอาทีสุ ฐิโต ภิกฺขุ อนฺตรารามาทีสุ ฐตฺวา ททมานาย ภิกฺขุนิยา คณฺหาติ, อนาปตฺติเยวฯ

ยามกาลิกํ สตฺตาหกาลิกํ ยาวชีวิกํ อาหารตฺถาย ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ อามิเสน อสมฺภินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ, สมฺภินฺเน ปน เอกรเส ปาฏิเทสนียเมวฯ **เอกโต อุปสมฺปนฺนายา**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนายฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก อุปสมฺปนฺนาย ปน ยถาวตฺถุกเมวฯ

๕๕๖. **ทาเปติ น เทตี**ติ อญฺญาติกา อเญฺญน เกนจิ ทาเปติ ตํ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อุปนิกฺขิปิตฺวา เทตี**ติ ภูมิยํ ฐเปตฺวา ‘‘อิทํ อยฺย ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ เทติ, เอวํ ทินฺนํ ‘‘สาธุ ภคินี’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตาย เอว วา ภิกฺขุนิยา อเญฺญน วา เกนจิ ปฏิคฺคหาเปตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **สิกฺขมานาย สามเณริยา**ติ เอตาสํ ททมานานํ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมปาฏิเทสนียํฯ

๒. ทุติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๕๘. ทุติเย – **อปสกฺก ตาว ภคินี**ติอาทิ อปสาเทตพฺพาการทสฺสนํฯ

๕๖๑. **อตฺตโน ภตฺตํ ทาเปติ น เทตี**ติ เอตฺถ สเจปิ อตฺตโน ภตฺตํ เทติ, อิมินา สิกฺขาปเทน อนาปตฺติเยว, ปุริมสิกฺขาปเทน อาปตฺติฯ **อเญฺญสํ ภตฺตํ เทติ น ทาเปตี**ติ เอตฺถ สเจปิ ทาเปยฺย, อิมินา สิกฺขาปเทน อาปตฺติ ภเวยฺยฯ เทนฺติยา ปน เนว อิมินา น ปุริเมน อาปตฺติฯ

เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ กถินสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยปาฏิเทสนียํฯ

๓. ตติยปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๖๒. ตติเย – **อุภโตปสนฺน**นฺติ ทฺวีหิ ปสนฺนํ อุปาสเกนปิ อุปาสิกายปิฯ ตสฺมิํ กิร กุเล อุโภปิ เต โสตาปนฺนาเยวฯ **โภเคน หายตี**ติ เอทิสญฺหิ กุลํ สเจปิ อสีติโกฏิธนํ โหติ, โภเคหิ หายติเยวฯ กสฺมา? ยสฺมา ตตฺถ เนว อุปาสิกา น อุปาสโก โภเค รกฺขติฯ

๕๖๙. **ฆรโต นีหริตฺวา เทนฺตี**ติ อาสนสาลํ วา วิหารํ วา อาเนตฺวา เทนฺติฯ สเจปิ อนาคเต ภิกฺขุมฺหิ ปฐมํเยว นีหริตฺวา ทฺวาเร ฐเปตฺวา ปจฺฉา สมฺปตฺตสฺส เทนฺติ, วฏฺฏติฯ ภิกฺขุํ ปน ทิสฺวา อโนฺตเคหโต นีหริตฺวา ทิยฺยมานํ น วฏฺฏตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ตติยปาฏิเทสนียํฯ

๔. จตุตฺถปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

๕๗๐. จตุเตฺถ – **อวรุทฺธา โหนฺตี**ติ ปฏิวิรุทฺธา โหนฺติฯ

๕๗๓. **ปญฺจนฺนํ ปฏิสํวิทิต**นฺติ ปญฺจสุ สหธมฺมิเกสุ ยํกิญฺจิ เปเสตฺวา ขาทนียํ โภชนียํ อาหริสฺสามาติ ปฏิสํวิทิตํ กตมฺปิ อปฺปฏิสํวิทิตเมวาติ อโตฺถฯ **อารามํ อารามูปจารํ ฐเปตฺวา**ติ อารญฺญกเสนาสนารามญฺจ ตสฺส อุปจารญฺจ ฐเปตฺวา; อุปจารโต นิกฺขนฺตํ อนฺตรามเคฺค ภิกฺขุํ ทิสฺวา วา คามํ อาคตสฺส วา ปฏิสํวิทิตํ กตมฺปิ อปฺปฏิสํวิทิตเมว โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **สเจ สาสงฺกํ โหติ สาสงฺกนฺติ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ กสฺมา อาจิกฺขิตพฺพํ? อาราเม โจเร วสเนฺต อมฺหากํ นาโรเจนฺตีติ วจนปฏิโมจนตฺถํฯ **โจรา วตฺตพฺพา มนุสฺสา อิธูปจรนฺตี**ติ กสฺมา วตฺตพฺพํ? อตฺตโน อุปฏฺฐาเกหิ อเมฺห คณฺหาเปนฺตีติ วจนปฏิโมจนตฺถํฯ

ยาคุยา ปฏิสํวิทิเต ตสฺสา ปริวาโร อาหริยฺยตีติ ยาคุยา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ''กิํ สุทฺธยาคุยา ทินฺนาย ปูวภตฺตาทีนิปิ เอติสฺสา ยาคุยา ปริวารํ กตฺวา ทสฺสามา''ติ เอวํ ยํ กิญฺจิ อาหรนฺติ, สพฺพํ ปฏิสํวิทิตเมว โหติฯ **ภเตฺตน ปฏิสํวิทิเต**ติอาทีสุปิ เอเสว นโยฯ อสุกํ นาม กุลํ ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ขาทนียาทีนิ คเหตฺวา คจฺฉตีติ สุตฺวา อญฺญานิปิ เตน สทฺธิํ อตฺตโน เทยฺยธมฺมํ อาหรนฺติ, วฏฺฏติฯ ยาคุยา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา ปูวํ วา ภตฺตํ วา อาหรนฺติ, เอตมฺปิ วฏฺฏตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ

๕๗๕. **คิลานสฺสา**ติ อปฺปฏิสํวิทิเตปิ คิลานสฺส อนาปตฺติฯ **ปฏิสํวิทิเต วา คิลานสฺส วา เสสก**นฺติ เอกสฺสตฺถาย ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา อาหฏํ, ตสฺส เสสกํ อญฺญสฺสาปิ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ จตุนฺนํ ปญฺจนฺนํ วา ปฏิสํวิทิตํ กตฺวา พหุํ อาหฏํ โหติ, อเญฺญสมฺปิ ทาตุํ อิจฺฉนฺติ, เอตมฺปิ ปฏิสํวิทิตเสสกเมว, สเพฺพสมฺปิ วฏฺฏติฯ อถ อธิกเมว โหติ, สนฺนิธิํ โมเจตฺวา ฐปิตํ ทุติยทิวเสปิ วฏฺฏติฯ คิลานสฺส อาหฏาวเสเสปิ เอเสว นโยฯ ยํ ปน อปฺปฏิสํวิทิตเมว กตฺวา อาภตํ, ตํ พหิอารามํ เปเสตฺวา ปฏิสํวิทิตํ กาเรตฺวา อาหราเปตพฺพํ, ภิกฺขูหิ วา คนฺตฺวา อนฺตรามเคฺค ค

เหตพฺพํฯ ยมฺปิ วิหารมชฺฌน คจฺฉนฺตา วา วนจรกาทโย วา วนโต อาหริตฺวา เทนฺติ, ปุริมน เยเนว ปฏิสํวิทิตํ กาเรตพฺพํฯ **ตตฺถชาตก**นฺติ อาราเม ชาตกเมว; มูลขาทนียาทึ อเญฺญน กปฺปิยํ กตฺวา ทินฺนํ ปริภุญฺชโต อนาปตฺติฯ สเจ ปน ตํ คามํ หริตฺวา ปจิตฺวา อาหรนฺติ, น วฏฺฏ ติฯ ปฏิสํวิทิตํ กาเรตพฺพํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จตุตฺถปาฏิเทสนียํ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ปาฏิเทสนียวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๗. เสขิยกณฺฑํ

๑. ปริมณฺฑลวคฺควณฺณนา

ยานิ สิกฺขิตสิเกฺขน, **เสขิยานี**ติ ตาทินา;
ภาสิตานิ อยํ ทานิ, เตสมฺปิ วณฺณนากฺกโมฯ

๕๗๖. ตตฺถ **ปริมณฺฑล**นฺติ สมนฺตโต มณฺฑลํฯ **นาภิมณฺฑลํ ชาณุมณฺฑล**นฺติ อุทฺธํ นาภิมณฺฑลํ อโธ ชาณุมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทเนฺตน ชาณุมณฺฑลสฺส เหฏฺฐา ชงฺฆฏฺฐิกโต ปฏฺฐาย อฏฺฐงฺคุลมตฺตํ นิวาสนํ โอตาเรตฺวา นิวาเสตพฺพํ, ตโต ปรํ โอตาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํฯ ยถา นิสินฺนสฺส ชาณุมณฺฑลโต เหฏฺฐา จตุรงฺคุลมตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ; เอวํ นิวาเสนฺตสฺส ปน นิวาสนํ ปมาณิกํ วฏฺฏติฯ ตตฺริทํ ปมาณํ – ทีฆโต มุฏฺฐิปญฺจกํ, ติริยํ อฑฺฒเตยฺยหตฺถํฯ ตาทิสสฺส ปน อลาเภ ติริยํ ทฺวิหตฺถปมาณมฺปิ วฏฺฏติ ชาณุมณฺฑลปฏิจฺฉาทนตฺถํ, นาภิมณฺฑลํ ปน จีวเรนาปิ สกฺกา ปฏิจฺฉาเทตุนฺติฯ ตตฺถ เอกปฏฺฏจีวรํ เอวํ นิวตฺถมฺปิ นิวตฺถฏฺฐาเน น ติฏฺฐติ, ทุปฏฺฏํ ปน ติฏฺฐติฯ

โอลเมฺพเนฺต นิวาเสติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอตฺถ น เกวลํ ปุรโต จ ปจฺฉโต จ โอลเมฺพตฺวา นิวาเสนฺตเสฺสว ทุกฺกฏํ, เย ปนเญฺญ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู คิหินิวตฺถํ นิวาเสนฺติ หตฺถิโสณฺฑกํ มจฺฉวาลกํ จตุกฺกณฺณกํ ตาลวณฺฏกํ สตวลิกํ นิวาเสนฺตี’’ติอาทินา (จูฬว. ๒๘๐) นเยน ขนฺธเก นิวาสนโทสา วุตฺตา, ตถา นิวาเสนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมวฯ เต สเพฺพ วุตฺตนเยน ปริมณฺฑลํ นิวาเสนฺตสฺส น โหนฺติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถารโต ปน ตเตฺถว อาวิ ภวิสฺสติฯ

อสญฺจิจฺจาติ ปุรโต วา ปจฺฉโต วา โอลเมฺพตฺวา นิวาเสสฺสามีติ เอวํ อสญฺจิจฺจ; อถ โข ปริมณฺฑลํเยว นิวาเสสฺสามีติ วิรชฺฌิตฺวา อปริมณฺฑลํ นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อสฺสติยา**ติ อญฺญวิหิตสฺสาปิ ตถา นิวาเสนฺตสฺส อนาปตฺติฯ **อชานนฺตสฺสา**ติ เอตฺถ นิวาสนวตฺตํ อชานนฺตสฺส โมโกฺข นตฺถิฯ นิวาสนวตฺตญฺหิ สาธุกํ อุคฺคเหตพฺพํ, ตสฺส อนุคฺคหณเมวสฺส อนาทริยํฯ ตํ ปน สญฺจิจฺจ อนุคฺคณฺหนฺตสฺส ยุชฺชติ, ตสฺมา อุคฺคหิตวโตฺตปิ โย อารุฬฺหภาวํ วา โอรุฬฺหภาวํ วา น ชานาติ, ตสฺส อนาปตฺติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ปริมณฺฑลํ นิวาเสตุํ อชานนฺตสฺส อนาปตฺตี’’ติ วุตฺตํฯ โย ปน สุกฺขชโงฺฆ วา มหาปิณฺฑิกมํโส วา โหติ, ตสฺส สารุปฺปตฺถาย ชาณุมณฺฑลโต อฏฺฐงฺคุลาธิกมฺปิ โอตาเรตฺวา นิวาเสตุํ วฏฺฏติฯ

คิลานสฺสาติ ชงฺฆาย วา ปาเท วา วโณ โหติ, อุกฺขิปิตฺวา วา โอตาเรตฺวา วา นิวาเสตุํ วฏฺฏติฯ **อาปทาสู**ติ วาฬมิคา วา โจรา วา อนุพนฺธนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ ผุสฺสเทวเตฺถโร ‘‘อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, ติเวทน’’นฺติ อาหฯ อุปติสฺสเตฺถโร ปน ‘‘อนาทริยํ ปฏิจฺจา’’ติ วุตฺตตฺตา ‘‘โลกวชฺชํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทน’’นฺติ อาหฯ

๕๗๗. **ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพ**นฺติ ‘‘เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู คิหิปารุตํ ปารุปนฺตี’’ติ (จูฬว. ๒๘๐) เอวํ วุตฺตํ อเนกปฺปการํ คิหิปารุปนํ อปารุปิตฺวา อิธ วุตฺตนเยเนว อุโภ กเณฺณ สมํ กตฺวา ปารุปนวตฺตํ ปูเรเนฺตน ปริมณฺฑลํ ปารุปิตพฺพํฯ อิมานิ จ เทฺว สิกฺขาป

ทานิ อวิเสเสน วุตฺตานิฯ ตสฺมา วิหาเรปิ อนฺตรฆเรปิ ปริมณฺฑลเมว นิวาเสตพฺพญฺจ ปารุปิตพฺพญฺจาติฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานิ สทฺธึ เถรวาเทนฯ

๕๗๘. **กายํ วิวริตฺวา**ติ ชตฺตุมฺปิ อุรมฺปิ วิวริตฺวาฯ **สุปฺปฏิจฺฉนฺเนนา**ติ น สสีสํ ปารุเตน; อถ โข คณฺฐิกํ ปฏิมุญฺจิตฺวา อนุวาตเนฺตน คีวํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อุโภ กเณฺณ สมํ กตฺวา ปฏิสํหริตฺวา ยาว มณิพนฺธํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อนฺตรฆเร คนฺตพฺพํฯ ทุติยสิกฺขาปเท – คลวาฏกโต ปฏฺฐาย สีสํ มณิพนฺธโต ปฏฺฐาย หเตฺถ ปิณฺฑิกมํสโต จ ปฏฺฐาย ปาเท วิวริตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ

๕๗๙. **วาสูปคตสฺสา**ติ วาสตฺถาย อุปคตสฺส รตฺติภาเค วา ทิวสภาเค วา กายํ วิวริตฺวาปิ นิสีทโต อนาปตฺติฯ

๕๘๐. **สุสํวุโต**ติ หตฺถํ วา ปาทํ วา อกีฬาเปโนฺต; สุวินีโตติ อโตฺถฯ

๕๘๒. **โอกฺขิตฺตจกฺขู**ติ เหฏฺฐา ขิตฺตจกฺขุ หุตฺวาฯ **ยุคมตฺตํ เปกฺขมาโน**ติ ยุคยุตฺตโกหิ ทโนฺต อาชาเนโยฺย ยุคมตฺตํ เปกฺขติ, ปุรโต จตุหตฺถปฺปมาณํ ภูมิภาคํ; อิมินาปิ เอตฺตกํ เปกฺขเนฺตน คนฺตพฺพํฯ **โย อนาทริยํ ปฏิจฺจ ตหํ ตหํ โอโลเกโนฺต**ติ โย ตํตํทิสาภาคํ ปาสาทํ กูฏาคารํ วีถึ โอโลเกโนฺต คจฺฉติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสฯ เอกสฺมิํ ปน ฐาเน ฐตฺวา หตฺถิอสฺสาทิปริสฺสยาภาวํ โอโลเกตุํ วฏฺฏติฯ นิสีทเนฺตนาปิ โอกฺขิตฺตจกฺขุนาว นิสีทิตพฺพํฯ

๕๘๔. **อุกฺขิตฺตกายา**ติ อุเกฺขเปน; อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํ เอกโต วา อุภโต วา อุกฺขิตฺตจีวโร หุตฺวาติ อโตฺถฯ อโนฺตอินฺทขีลโต ปฏฺฐาย น เอวํ คนฺตพฺพํฯ นิสินฺนกาเล ปน ธมกรณํ นีหรเนฺตนาปิ จีวรํ อนุกฺขิปิตฺวาว นีหริตพฺพนฺติฯ

ปฐโม วโคฺคฯ

๒. อุชฺชคฺฆิกวคฺควณฺณนา

๕๘๖. **อุชฺชคฺฆิกายา**ติ มหาหสิตํ หสโนฺตฯ วุตฺตนเยเนเวตฺถ กรณวจนํฯ

๕๘๘. **อปฺปสโทฺท อนฺตรฆเร**ติ เอตฺถ กิตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหติ? ทฺวาทสหเตฺถ เคเห อาทิมฺหิ สงฺฆเตฺถโร, มเชฺฌ ทุติยเตฺถโร, อเนฺต ตติยเตฺถโรติ เอวํ นิสิเนฺนสุ สงฺฆเตฺถโร ทุติเยน สทฺธึ มเนฺตติ, ทุติยเตฺถโร ตสฺส สทฺทเญฺจว สุณาติ, กถญฺจ ววตฺถเปติฯ ตติยเตฺถโร ปน สทฺทเมว สุณาติ, กถํ น ววตฺถเปติฯ เอตฺตาวตา อปฺปสโทฺท โหติฯ สเจ ปน ตติยเตฺถโร กถํ ววตฺถเปติ, มหาสโทฺท นาม โหติฯ

๕๙๐. **กายํ ปคฺคเหตฺวา**ติ นิจฺจลํ กตฺวา อุชุเกน กาเยน สเมน อิริยาปเถน คนฺตพฺพเญฺจว นิสีทิตพฺพญฺจฯ

๕๙๒. **พาหุํ ปคฺคเหตฺวา**ติ นิจฺจลํ กตฺวาฯ

๕๙๔. **สีสํ ปคฺคเหตฺวา**ติ นิจฺจลํ อุชุํ ฐปยิตฺวาฯ

ทุติโย วโคฺคฯ

๓. ขมฺภกตวคฺควณฺณนา

๕๙๖-๘. **ขมฺภกโต** นาม กฏิยํ หตฺถํ ฐเปตฺวา กตขโมฺภฯ **โอคุณฺฐิโต**ติ สสีสํ ปารุโตฯ

๖๐๐. **อุกฺกุฏิกายา**ติ เอตฺถ อุกฺกุฏิกา วุจฺจติ ปณฺหิโย อุกฺขิปิตฺวา อคฺคปาเทหิ วา, อคฺคปาเท วา อุกฺขิปิตฺวา ปณฺหีหิเยว วา ภูมึ ผุสนฺตสฺส คมนํฯ กรณวจนํ ปเนตฺถ วุตฺตลกฺขณเมวฯ

๖๐๑. **ทุสฺสปลฺลตฺถิกายา**ติ เอตฺถ อาโยคปลฺลตฺถิกาปิ ทุสฺสปลฺลตฺถิกา เอวฯ

๖๐๒. **สกฺกจฺจ**นฺติ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ

๖๐๓. **อากิรเนฺตปิ**ติ ปิณฺฑปาตํ เทเนฺตปิฯ **ปตฺตสญฺญี**ติ ปเตฺต สญฺญํ กตฺวาฯ

๖๐๔. **สมสูปโก** นาม ยตฺถ ภตฺตสฺส จตุตฺถภาคปฺปมาโณ สูโป โหติฯ **มุคฺคสูโป มาสสูโป**ติ เอตฺถ กุลตฺถาทีหิ กตสูปาปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺติเยวาติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **รสรเส**ติ เอตฺถ ฐเปตฺวา เทฺว สูเป อวเสสานิ โอโลณีสากสูเปยฺยมจฺฉรสมํสรสาทีนิ รสรสาติ เวทิตพฺพานิฯ ตํ รสรสํ พหุมฺปิ คณฺหนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

๖๐๕. **สมติตฺติก**นฺติ สมปุณฺณํ สมภริตํฯ **ถูปีกตํ ปิณฺฑปาตํ ปฏิคฺคณฺหาติ, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ ถูปีกโต นาม ปตฺตสฺส อโนฺตมุขวฏฺฏิเลขํ อติกฺกมิตฺวา กโต; ปเตฺต ปกฺขิโตฺต รจิโต ปูริโตติ อโตฺถฯ เอวํ กตํ อคเหตฺวา อโนฺตมุขวฏฺฏิเลขาสมปฺปมาโณ คเหตโพฺพฯ

ตตฺถ ถูปีกตํ นาม ‘‘ปญฺจหิ โภชเนหิ กต’’นฺติ อภยเตฺถโร อาหฯ ติปิฏกจูฬนาคเตฺถโร ปน ‘‘ปิณฺฑปาโต นาม ยาคุปิ ภตฺตมฺปิ ขาทนียมฺปิ จุณฺณปิโณฺฑปิ ทนฺตกฏฺฐมฺปิ ทสิกสุตฺตมฺปี’’ติ อิทํ สุตฺตํ วตฺวา ทสิกสุตฺตมฺปิ ถูปีกตํ น วฏฺฏตีติ อาหฯ เตสํ วาทํ สุตฺวา ภิกฺขู โรหณํ คนฺตฺวา จูฬสุมนเตฺถรํ ปุจฺฉึสุ – ‘‘ภเนฺต ถูปีกตปิณฺฑปาโต เกน ปริจฺฉิโนฺน’’ติ? เตสญฺจ เถรานํ วาทํ อาโรเจสุํฯ เถโร สุตฺวา อาห – ‘‘อโห, จูฬนาโค สาสนโต ภโฏฺฐ, อหํ เอตสฺส สตฺตกฺขตฺตุํ วินยํ วาเจโนฺต น กทาจิ เอวํ อวจํ, อยํ กุโต ลภิตฺวา เอวํ วทสี’’ติฯ ภิกฺขู เถรํ ยาจึสุ – ‘‘กเถถ ทานิ, ภเนฺต, เกน ปริจฺฉิโนฺน’’ติ? ‘‘ยาวกาลิเกนาวุโส’’ติ เถโร อาหฯ ตสฺมา ยํกิญฺจิ ยาคุภตฺตํ วา ผลาผลํ วา อามิสชาติกํ สมติตฺติกเมว คเหตพฺพํฯ ตญฺจ โข อธิฏฺฐานุปเคน ปเตฺตน, อิตเรน ปน ถูปีกตมฺปิ วฏฺฏติฯ ยามกาลิกสตฺตาหกาลิกยาวชีวิกานิ ปน อธิฏฺฐานุปคปเตฺตปิ ถูปีกตานิ วฏฺฏนฺติฯ ทฺวีสุ ปเตฺตสุ ภตฺตํ คเหตฺวา เอกสฺมึ ปูเรตฺวา วิหารํ เปเสตุํ วฏฺฏตีติ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตํฯ ยํ ปเตฺต ปกฺขิปิยมานํ ปูวอุจฺฉุขณฺฑผลาผลาทิ เหฏฺฐา โอโรหติ, ตํ ถูปีกตํ นาม น โหติฯ ปูววฏํสกํ ฐเปตฺวา ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, ถูปีกตเมว โหติฯ ปุปฺผวฏํสกตโกฺกลกฏุกผลาทิวฏํสเก ปน ฐเปตฺวา ทินฺนํ ถูปีกตํ น โหติฯ ภตฺตสฺส อุปริ ถาลกํ วา ปตฺตํ วา ฐเปตฺวา ปูเรตฺวา คณฺหาติ, ถูปีกตํ นาม น โหติฯ กุรุนฺทิยมฺปิ วุตฺตํ – ‘‘ถาลเก วา ปเณฺณ วา ปกฺขิปิตฺวา ตํ ปตฺตมตฺถเก ฐเปตฺวา เทนฺติ, ปาเฏกฺกภาชนํ วฏฺฏตี’’ติฯ

อิธ อนาปตฺติยํ คิลาโน น อาคโต, ตสฺมา คิลานสฺสปิ ถูปีกตํ น วฏฺฏติฯ สพฺพตฺถ ปน ปฏิคฺคเหตุเมว น วฏฺฏติฯ ปฏิคฺคหิตํ ปน สุปฏิคฺคหิตเมว โหติ, ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติฯ

ตติโย วโคฺคฯ

๔. สกฺกจฺจวคฺควณฺณนา

๖๐๖. **สกฺกจฺจ**นฺติ เอตฺถาปิ อสกฺกจฺจํ ปฏิคฺคหเณเยว อาปตฺติ, ปฏิคฺคหิตํ ปน สุปฏิคฺคหิตเมวฯ สกฺกจฺจนฺติ จ ปตฺตสญฺญีติ จาติ อุภยํ วุตฺตนยเมวฯ

๖๐๘. **สปทาน**นฺติ ตตฺถ ตตฺถ โอธึ อกตฺวา อนุปฏิปาฏิยาฯ **สมสูปเก** วตฺตพฺพํ วุตฺตเมวฯ

๖๑๐. **ถูปกโต**ติ มตฺถกโต; เวมชฺฌโตติ อโตฺถฯ

๖๑๑. **ปฏิจฺฉาเทตฺวา เทนฺตี**ติ มาฆาตสมยาทีสุ ปฏิจฺฉนฺนํ พฺยญฺชนํ กตฺวา เทนฺติฯ วิญฺญตฺติยํ วตฺตพฺพํ นตฺถิฯ

๖๑๔. **อุชฺฌานสญฺญี**สิกฺขาปเทปิ คิลาโน น มุจฺจติฯ

๖๑๕. **นาติมหนฺต กพโฬ**ติ มยูรณฺฑํ อติมหนฺตํ, กุกฺกุฏณฺฑํ อติขุทฺทกํ, เตสํ เวมชฺฌปฺปมาโณฯ **ขชฺชเก**ติ เอตฺถ มูลขาทนียาทิ สพฺพํ คเหตพฺพํฯ

จตุโตฺถ วโคฺคฯ

๕. กพฬวคฺควณฺณนา

๖๑๗. **อนาหเฏ**ติ อนาหริเต; มุขทฺวารํ อสมฺปาปิเตติ อโตฺถฯ

๖๑๘. **สพฺพํ หตฺถ**นฺติ สกลหตฺถํฯ

๖๑๙. **สกพเฬนา**ติ เอตฺถ ธมฺมํ กเถโนฺต หรีตกํ วา ลฏฺฐิมธุกํ วา มุเข ปกฺขิปิตฺวา กเถติฯ ยตฺตเกน วจนํ อปริปุณฺณํ น โหติ, ตตฺตเก มุขมฺหิ สเนฺต กเถตุํ วฏฺฏติฯ

๖๒๐. **ปิณฺฑุเกฺขปก**นฺติ ปิณฺฑํ อุกฺขิปิตฺวา อุกฺขิปิตฺวาฯ

๖๒๑. **กพฬาวเจฺฉทก**นฺติ กพฬํ อวจฺฉินฺทิตฺวา อวจฺฉินฺทิตฺวาฯ

๖๒๒. **อวคณฺฑการก**นฺติ มกฺกโฏ วิย คเณฺฑ กตฺวา กตฺวาฯ

๖๒๓. **หตฺถนิทฺธุนก**นฺติ หตฺถํ นิทฺธุนิตฺวา นิทฺธุนิตฺวาฯ

๖๒๔. **สิตฺถาวการก**นฺติ สิตฺถานิ อวกิริตฺวา อวกิริตฺวาฯ

๖๒๕. **ชิวฺหานิจฺฉารก**นฺติ ชิวฺหํ นิจฺฉาเรตฺวา นิจฺฉาเรตฺวาฯ

๖๒๖. **จปุจปุการก**นฺติ จปุ จปูติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา กตฺวาฯ

ปญฺจโม วโคฺคฯ

๖. สุรุสุรุวคฺควณฺณนา

๖๒๗. **สุรุสุรุการก**นฺติ สุรุสุรูติ เอวํ สทฺทํ กตฺวา กตฺวาฯ **ทโว**ติ ปริหาสวจนํ; ตํ เยน เกนจิ ปริยาเยน ‘‘กึ พุโทฺธ , สิลกพุโทฺธ, ปฏิพุโทฺธ; กึ ธโมฺม, โคธโมฺม, อชธโมฺม; กึ สโงฺฆ, มิคสโงฺฆ, ปสุสโงฺฆ’’ติอาทินา นเยน ตีณิ รตนานิ อารพฺภ น กาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

๖๒๘. **หตฺถนิเลฺลหก**นฺติ หตฺถํ นิเลฺลหิตฺวา นิเลฺลหิตฺวาฯ ภุญฺชเนฺตน หิ องฺคุลิมตฺตมฺปิ นิเลฺลหิตุํ น วฏฺฏติฯ ฆนยาคุผาณิตปายาสาทิเก ปน องฺคุลีหิ คเหตฺวา องฺคุลิโย มุเข ปเวเสตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ **ปตฺตนิเลฺลหกโอฏฺฐนิเลฺลหเกสุ**ปิ เอเสว นโยฯ ตสฺมา เอกงฺคุลิยาปิ ปโตฺต น นิเลฺลหิตโพฺพ, เอกโอโฏฺฐปิ ชิวฺหาย น นิเลฺลหิตโพฺพ, โอฏฺฐมํเสหิ เอว ปน คเหตฺวา อโนฺต ปเวเสตุํ วฏฺฏติฯ

๖๓๑. **โกกนเท**ติ เอวํนามเกฯ **โกกนท**นฺติ ปทุมํ วุจฺจติ, โส จ ปาสาโท ปทุมสณฺฐาโน, เตนสฺส โกกนโทเตฺวว นามํ อกํสุฯ **น สามิเสน หเตฺถน ปานียถาลก**นฺติ เอตํ ปฏิกฺกูลวเสน ปฏิกฺขิตฺตํ, ตสฺมา สงฺฆิกมฺปิ ปุคฺคลิกมฺปิ คิหิสนฺตกมฺปิ อตฺตโน สนฺตกมฺปิ สงฺขมฺปิ สราวมฺปิ ถาลกมฺปิ น คเหตพฺพเมว, คณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ สเจ ปน หตฺถสฺส เอกเทโส อามิสมกฺขิโต น โหติ, เตน ปเทเสน คเหตุํ วฏฺฏติฯ

๖๓๒. **อุทฺธริตฺวา วา**ติ สิตฺถานิ อุทกโต อุทฺธริตฺวา เอกสฺมึ ฐาเน ราสึ กตฺวา อุทกํ ฉเฑฺฑตีติฯ **ภินฺทิตฺวา วา**ติ สิตฺถานิ ภินฺทิตฺวา อุทกคติกานิ กตฺวา ฉเฑฺฑตีติฯ **ปฏิคฺคเห วา**ติ ปฏิคฺคเหน ปฏิจฺฉเนฺต นํ ปฏิคฺคเห ฉเฑฺฑตีติฯ **นีหริตฺวา**ติ พหิ นีหริตฺวา ฉเฑฺฑติ; เอวํ ฉเฑฺฑนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

๖๓๔. **เสตจฺฉตฺต**นฺติ วตฺถปลิคุณฺฐิตํ ปณฺฑรจฺฉตฺตํฯ **กิลญฺชจฺฉตฺต**นฺติ วิลีวจฺฉตฺตํฯ **ปณฺณจฺฉตฺต**นฺติ ตาลปณฺณาทีหิ เยหิ เกหิจิ กตํฯ **มณฺฑลพทฺธํ สลากพทฺธ**นฺติ อิทํ ปน ติณฺณมฺปิ ฉตฺตานํ ปญฺชรทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตานิ หิ มณฺฑลพทฺธานิ เจว โหนฺติ สลากพทฺธานิ จฯ ยมฺปิ ตตฺถชาตกทณฺฑเกน กตํ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ โหติ, ตมฺปิ ฉตฺตเมวฯ เอเตสุ ยํกิญฺจิ ฉตฺตํ ปาณิมฺหิ อสฺสาติ **ฉตฺตปาณิ**ฯ โส ตํ ฉตฺตํ ธารยมาโน วา อํเส วา กตฺวา อูรุมฺหิ วา ฐเปตฺวา ยาว หเตฺถน น มุจฺจติ, ตาวสฺส ธมฺมํ เทเสตุํ น วฏฺฏติ, เทเสนฺตสฺส วุตฺตนเยน ทุกฺกฏํฯ สเจ ปนสฺส อโญฺญ ฉตฺตํ ธาเรติ, ฉตฺตปาทุกาย วา ฐิตํ โหติ, หตฺถโต อปคตมเตฺต ฉตฺตปาณิ นาม น โหติฯ ตสฺส ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ ธมฺมปริเจฺฉโท ปเนตฺถ ปทโสธเมฺม วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๖๓๕. **ทณฺฑปาณิสฺสา**ติ เอตฺถ ทโณฺฑ นาม มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส จตุหตฺถปฺปมาโณ ทณฺฑปาณิภาโว ปนสฺส ฉตฺตปาณิมฺหิ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

๖๓๖. **สตฺถปาณิมฺหิ**ปิ เอเสว นโยฯ อสึ สนฺนหิตฺวา ฐิโตปิ หิ สตฺถปาณิสงฺขฺยํ น คจฺฉติฯ

๖๓๗. **อาวุธปาณิสฺสา**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ วุตฺตํ – ‘‘อาวุธํ นาม จาโป โกทโณฺฑ’’ติ, อถ โข สพฺพาปิ ธนุวิกติ สทฺธึ สรวิกติยา อาวุธนฺติ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมา สทฺธึ วา สเรน ธนุํ คเหตฺวา สุทฺธธนุํ วา สุทฺธสรํ วา สชิยธนุํ วา นิชฺชิยธนุํ วา คเหตฺวา ฐิตสฺส วา นิสินฺนสฺส วา ธโมฺม เทเสตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปนสฺส ธนุํ กเณฺฐปิ ปฏิมุกฺกํ โหติ, ยาว หเตฺถน น คณฺหาติ, ตาว ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏติเยวาติฯ

๗. ปาทุกวคฺควณฺณนา

๖๓๘. **อกฺกนฺตสฺสา**ติ ฉตฺตทณฺฑเก องฺคุลนฺตรํ อปฺปเวเสตฺวา เกวลํ ปาทุกํ อกฺกมิตฺวา ฐิตสฺส ฯ **ปฏิมุกฺกสฺสา**ติ ปฏิมุญฺจิตฺวา ฐิตสฺส ฯ อุปาหนายปิ เอเสว นโย ฯ **โอมุกฺก**ติ ปเนตฺถ ปณฺหิกพทฺธํ โอมุญฺจิตฺวา ฐิโต วุจฺจติ ฯ

๖๔๐. **ยานคตสฺสา**ติ เอตฺถ สเจปิ ทฺวีหิ ชเนหิ หตฺถสงฺฆาเฏน คหิโต, สาฏเก วา ฐเปตฺวา วํเสน วยฺหติ, อยุตฺเต วา วยฺหาทิเก ยาเน , วิสงฺขริตฺวา วา ฐปิเต จกฺกมตฺเตปิ นิสิโนฺน ยานคโตเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ ฯ สเจ ปน เทฺวปิ เอกยาเน นิสินฺนา โหนฺติ, วฏฺฏติ ฯ วิสุํ นิสิเนฺน สุปิ อุเจฺจ ยาเน นิสิเนฺนน นีเจ นิสินฺนสฺส เทเสตุํ วฏฺฏติ, สมปฺปมาเณปิ วฏฺฏติ ฯ ปุริเม ยาเน นิสิเนฺนน ปจฺฉิเม นิสินฺนสฺส วฏฺฏติ ฯ ปจฺฉิเม ปน อุจฺจตเรปิ นิสิเนฺนน เทเสตุํ น วฏฺฏติ ฯ

๖๔๑. **สยนคตสฺสา**ติ อนฺตมโส กฏสารเกปิ ปกติภูมิยมฺปิ นิปนฺนสฺส อุเจฺจปิ มญฺจปีเฐ วา ภูมิปเทเส วา ฐิเตน นิสิเนฺนน วา เทเสตุํ น วฏฺฏติ ฯ สยนคเตน ปน สยนคตสฺส อุจฺจตเร วา สมปฺปมาเณ วา นิปเนฺนน เทเสตุํ วฏฺฏติ ฯ นิปเนฺนน จ ฐิตสฺส วา นิสินฺนสฺส วา เทเสตุํ วฏฺฏติ, นิสิเนฺนนาปิ ฐิตสฺส วา นิสินฺนสฺส วา วฏฺฏติ ฯ ฐิเตน ฐิตเสฺสว วฏฺฏติ ฯ

๖๔๒. **ปลฺลตฺถิกายา**ติ อาโยคปลฺลตฺถิกาย วา หตฺถปลฺลตฺถิกาย วา ทุสฺสปลฺลตฺถิกาย วา ยาย กายจิ ปลฺลตฺถิกาย นิสินฺนสฺส อคิลานสฺส เทเสตุํ น วฏฺฏติ ฯ

๖๔๓. **เวฐิตสีสสฺสา**ติ ทุสฺสเวฐเนน วา โมฬิอาทีหิ วา ยถา เกสโนฺต น ทิสฺสติ; เอวํ เวฐิตสีสสฺส ฯ

๖๔๔. **โอคุณฺฐิตสีสสฺสา**ติ สสีสํ ปารุตสฺส ฯ

๖๔๕. **ฉมายํ นิสิเนฺนนา**ติ ภูมิยํ นิสิเนฺนน ฯ **อาสเน นิสินฺนสฺสา**ติ อนฺตมโส วตฺถมฺปิ ติณานิปิ สนฺถริตฺวา นิสินฺนสฺส ฯ

๖๔๗. **ฉปกสฺสา**ติ จณฺฑาลสฺส ฯ **ฉปกี**ติ จณฺฑาลี ฯ **นิลีโน**ติ ปฏิจฺฉโนฺน หุตฺวา ฯ **ยตฺร หิ นามา**ติ โย หิ นาม ฯ **สพฺพมิทํ จริมํ กตนฺติ ตเตฺถว ปริปตี**ติ ‘‘สโพฺพ อยํ โลโก สงฺกรํ คโต นิมฺมริยาโท’’ติ อิมํ วจนํ วตฺวา ตเตฺถว เตสํ ทฺวินฺนมฺปิ อนฺตรา รุกฺขโต ปติโต ฯ ปติตฺวา จ ปน อุภินฺนมฺปิ ปุรโต ฐตฺวา อิมํ คาถํ อภาสิ –

‘‘อุโภ อตฺถํ น ชานนฺติ…เป…. อสฺมา กุมฺภมิวาภิทา’’ติ ฯ

ตตฺถ **อุโภ อตฺถํ น ชานนฺตี**ติ เทฺวปิ ชนา ปาฬิยา อตฺถํ น ชานนฺติ ฯ **ธมฺมํ น ปสฺสเร**ติ ปาฬึ น ปสฺสนฺติ ฯ กตเม เต อุโภติ? **‘‘โย จายํ มนฺตํ วาเจติ, โย จาธเมฺมนธียตี’’**ติ ฯ เอวํ พฺราหฺมณญฺจ ราชานญฺจ อุโภปิ อธมฺมิกภาเว ฐเปสิ ฯ

ตโต พฺราหฺมโณ **สาลีน**นฺติ คาถมาห ฯ ตสฺสโตฺถ – ชานามหํ โภ ‘‘อยํ อธโมฺม’’ติ; อปิ จ โข มยา ทีฆรตฺตํ สปุตฺตทารปริชเนน รโญฺญ สนฺตโก สาลีนํ โอทโน ภุโตฺต ฯ **สุจิมํสูปเสจโน**ติ นานปฺปการวิกติสมฺปาทิตํ สุจิมํสูปเสจนํ มิสฺสีกรณมสฺสาติ **สุจิมํสูปเสจโน ฯ ตสฺมา ธ**

เมฺม น วตฺตามีติ ยสฺมา เอวํ มยา รโญฺญ โอทโน ภุโตฺต, อเญฺญ จ พหู ลาภา ลทฺธา, ตสฺมา ธเมฺม อหํ น วตฺตามิ อุทเร พโทฺธ หุตฺวา, น ธมฺมํ อชานโนฺตฯ อยญฺหิ ธโมฺม อริเยหิ วณฺณิโต ปสโตฺถ โถมิโตติ ชานามิฯ

อถ นํ ฉปโก **“ธิรตฺถู”**ติอาทินา คาถาทฺวเยน อชฺฌภาสิฯ ตสฺสโตฺถ – โย ตยา ธนลาโภ จ ยสลาโภ จ ลโทฺธ, ธิรตฺถุ ตํ ธนลาภํ ยสลาภญฺจ พฺราหฺมณฯ กสฺมา? ยสฺมา อยํ ตยา ลโทฺธ ลาโภ อายตึ อปาเยสุ วินิปาตนเหตุนา สมฺปติ จ อธมฺมจรเณน วุตฺติ นาม โหติฯ เอวรูปา ยา วุตฺติ อายตึ วินิปาเตน อิธ อธมฺมจรเณน วา นิปฺปชฺชติ, กึ ตาย วุตฺติยา? เตน วุตฺตํ –

‘‘ธิรตฺถุ ตํ ธนลาภํ, ยสลาภญฺจ พฺราหฺมณ;
ยา วุตฺติ วินิปาเตน, อธมฺมจรเณน วา’’ติฯ

ปริพฺพช มหาพฺรเหฺมติ มหาพฺราหฺมณ อิโต ทิสา สีฆํ ปลายสฺสุฯ **ปจนฺตเญฺญปิ ปาณิโน**ติ อเญฺญปิ สตฺตา ปจนฺติ เจว ภุญฺชนฺติ จ; น เกวลํ ตฺวเญฺจว ราชา จฯ **มา ตฺวํ อธโมฺม อาจริโต อสฺมา กุมฺภมิวาภิทา**ติ สเจ หิ ตฺวํ อิโต อปริพฺพชิตฺวา อิมํ อธมฺมํ อาจริสฺสสิ , ตโต ตฺวํ โส อธโมฺม เอวํ อาจริโต ยถา อุทกกุมฺภํ ปาสาโณ ภิเนฺทยฺย; เอวํ เภจฺฉติ, เตน มยํ ตํ วทาม –

‘‘ปริพฺพช มหาพฺรเหฺม, ปจนฺตเญฺญปิ ปาณิโน;
มา ตฺวํ อธโมฺม อาจริโต, อสฺมา กุมฺภมิวาภิทา’’ติฯ

อุเจฺจ อาสเนติ อนฺตมโส ภูมิปฺปเทเสปิ อุนฺนตฎฺฐาเน นิสิโนฺนสฺส เทเสตุํ น วฎฺฎติฯ

๖๔๘. **น ฐิโต นิสิโนฺนสฺสา**ติ สเจปิ เถรุปฎฺฐานํ คนฺตฺวา ฐิตํ ทหรภิกฺขุํ อาสเน นิสิโนฺน มหาเถโร ปญฺหํ ปุจฺฉติ, น กเถตพฺพํฯ คารเวน ปน เถรํ อุฎฺฐหิตฺวา ปุจฺฉถาติ วตฺตุํ น สกฺกา, ปเสฺส ฐิตภิกฺขุสฺส กเถมีติ กเถตุํ วฎฺฎติฯ

๖๔๙. **น ปจฺฉโต คจฺฉเนฺตนา**ติ เอตฺถ สเจ ปุรโต คจฺฉโนฺต ปจฺฉโต คจฺฉนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉติ, น กเถตพฺพํฯ ปจฺฉิมสฺส ภิกฺขุโน กเถมีติ กเถตุํ วฎฺฎติฯ สทฺธึ อุคฺคหิตธมฺมํ ปน สชฺฌายิตุํ วฎฺฎติฯ สมธุเรน คจฺฉนฺตสฺส กเถตุํ วฎฺฎติฯ

๖๕๐. **น อุปฺปเถนา**ติ เอตฺถาปิ สเจ เทฺวปิ สกฎปเถ เอเกกจกฺกปเถน วา อุปฺปเถน วา สมธุรํ คจฺฉนฺติ, วฎฺฎติฯ

๖๕๑. **อสญฺจิจฺจา**ติ ปฎิจฺฉนฺนฎฺฐานํ คจฺฉนฺตสฺส สหสา อุจฺจาโร วา ปสฺสาโว วา นิกฺขมติ, อสญฺจิจฺจ กโต นาม อนาปตฺติฯ

๖๕๒. **น หริเต**ติ เอตฺถ ยมฺปิ ชีวรุกฺขสฺส มูลํ ปถวิยํ ทิสฺสมานํ คจฺฉติ, สาขา วา ภูมิลคฺคา คจฺฉติ, สพฺพํ หริตสงฺขาตเมวฯ ขเนฺธ นิสีทิตฺวา อปฺปหริตฎฺฐาเน ปาเตตุํ วฎฺฎติฯ อปฺปหริตฎฺฐานํ โอโลเกนฺตเสฺสว สหสา นิกฺขมติ, คิลานฎฺฐาเน ฐิโต โหติ, วฎฺฎติฯ **อปฺปหริเต กโต**ติ อปฺปหริตํ อลภเนฺตน ติณณฺฑุปกํ วา ปลาลณฺฑุปกํ วา ฐเปตฺวา กโตปิ ปจฺฉา หริตํ โอตฺถรติ, วฎฺฎติเยวฯ เขเฬน เจตฺถ สิงฺฆาณิกาปิ สงฺคหิตาติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ

๖๕๓. น อุทเกติ เอตํ ปริโภคอุทกเมว สนฺธาย วุตฺตํ, วจฺจกุฏิสมุทฺทาทิอุทเกสุ ปน อปริโภเคสุ อนาปตฺติฯ เทเว วสฺสเนฺต สมนฺตโต อุทโกโฆ โหติ, อนุทกฏฺฐานํ โอโลเกนฺต เสฺสว นิกฺขมติ, วฏฺฏติฯ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ – ‘‘เอตาทิเส กาเล อนุทกฏฺฐานํ อลภเนฺตน กาตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ เสสํ สพฺพสิกฺขาปเทสุ อุตฺตานตฺถเมวฯ

สตฺตโม วโคฺคฯ

สมุฏฺฐานาทิทีปนตฺถาย ปเนตฺถ อิทํ ปกิณฺณกํ – อุชฺชคฺฆิกอุจฺจาสทฺทปฏิสํยุตฺตานิ จตฺตาริ, สกพเฬน มุเขน พฺยาหรณํ เอกํ, ฉมานีจาสนฐานปจฺฉโตคมนอุปฺปถคมนปฏิสํยุตฺตานิ ปญฺจาติ อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ สมนุภาสนสมุฏฺฐานานิ กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐหนฺติ, กิริยานิ, สญฺญาวิโมกฺขานิ , สจิตฺตกานิ, โลกวชฺชานิ, กายกมฺมวจีกมฺมานิ, อกุสลจิตฺตานิ, ทุกฺขเวทนานีติฯ

สูโปทนวิญฺญตฺติสิกฺขาปทํ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ฉตฺตปาณิทณฺฑปาณิสตฺถปาณิอาวุธปาณิปาทุกอุปาหนยานสยนปลฺลตฺถิกเวฐิตโอคุณฺฐิตนามกานิ เอกาทส สิกฺขาปทานิ ธมฺมเทสนสมุฏฺฐานานิ วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐหนฺติ, กิริยากิริยานิ, สญฺญาวิโมกฺขานิ, สจิตฺตกานิ, โลกวชฺชานิ, วจีกมฺมานิ, อกุสลจิตฺตานิ, ทุกฺขเวทนานีติฯ

อวเสสานิ เตปณฺณาส สิกฺขาปทานิ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานานีติฯ

สพฺพเสขิเยสุ อาพาธปจฺจยา อนาปตฺติ, ถูปีกตปิณฺฑปาเต สูปพฺยญฺชเนน ปฏิจฺฉาทเน อุชฺฌานสญฺญิมฺหีติ ตีสุ สิกฺขาปเทสุ คิลาโน นตฺถีติฯ

เสขิยวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เสขิยกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๘. สตฺตาธิกรณสมถา

๖๕๕. อธิกรณสมเถสุ – **สตฺตา**ติ เตสํ ธมฺมานํ สงฺขฺยาปริเจฺฉโทฯ จตุพฺพิธํ อธิกรณํ สเมนฺติ วูปสเมนฺตีติ **อธิกรณสมถา**ฯ เตสํ วิตฺถาโร ขนฺธเก จ ปริวาเร จ วุตฺโต, ตสฺสตฺถํ ตเตฺถว วณฺณยิสฺสามฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุวิภงฺควณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อนนฺตราเยน ยถา, นิฎฺฐิตา วณฺณนา อยํ;
อนนฺตราเยน ตถา, สนฺติํ ปโปฺปนฺตุ ปาณิโนฯ

จิรํ ติฎฺฐตุ สทฺธโมฺม, กาเล วสฺสํ จิรํ ปชํ;
ตเปฺปตุ เทโว ธเมฺมน, ราชา รกฺขตุ เมทนินฺติฯ

มหาวิภโงฺค นิฎฺฐิโตฯ

ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา

๑. ปาราชิกกณฺฑํ (ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา)

โย ภิกฺขูนํ วิภงฺคสฺส, สงฺคหิโต อนนฺตรํ;
ภิกฺขุนีนํ วิภงฺคสฺส, ตสฺส สํวณฺณนากฺกโมฯ

ปโตฺต ยโต ตโต ตสฺส, อปุพฺพปทวณฺณนํ;
กาตุํ ปาราชิเก ตาว, โหติ สํวณฺณนา อยํฯ

๑. ปฐมปาราชิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๕๖. **เตน สมเยน พุโทฺธ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ...เป.... สาโฬฺห มิคารนตฺตา**ติ เอตฺถ **สาโฬฺห**ติ ตสฺส นามํ; มิคารมาตุยา ปน นตฺตา โหติ, เตน วุตฺตํ – ‘‘มิคารนตฺตา’’ติฯ **นวกมฺมิกน**ฺติ นวกมฺมาธิฎฺฐายิกํฯ **ปณฺฑิตา**ติ ปณฺฑิเจฺจน สมนฺนาคตาฯ **พฺยตฺตา**ติ เวยฺยตฺติเกน สมนฺนาคตาฯ **เมธาวินี**ติ ปาฬิคฺคหเณ สติปุพฺพงฺคมาย ปญฺญาย อตฺถคฺคหเณ ปญฺญาปุพฺพงฺคมาย สติยา สมนฺนาคตาฯ **ทกฺขา**ติ เฉกา; อวิรชฺฌิตฺวา สีฆํ กตฺตพฺพการินีติ อโตฺถฯ **อนลสา**ติ อาลสิยวิรหิตาฯ **ตตฺรุปายายา**ติ เตสุ เตสุ กเมฺมสุ อุปายภูตายฯ **วีมํสายา**ติ กตฺตพฺพกมฺมุปปริกฺขาย ฯ **สมนฺนาคตา**ติ สมฺปยุตฺตาฯ **อลํ กาตุน**ฺติ สมตฺถา ตํ ตํ กมฺมํ กาตุํฯ **อลํ สํวิธาตุน**ฺติ เอวญฺจ เอวญฺจ อิทํ โหตูติ เอวํ สํวิทหิตุมฺปิ สมตฺถาฯ **กตากตํ ชานิตุน**ฺติ กตญฺจ อกตญฺจ ชานิตุํฯ **เต**ติ เต อุโภ; สา จ สุนฺทรีนนฺทา โส จ สาโฬฺหติ อโตฺถฯ **ภตฺตเคฺค**ติ ปริเวสนฎฺฐาเนฯ **นิกูเฎ**ติ โกณสทิสํ กตฺวา ทสฺสิเต คมฺภีเรฯ **วิสฺสโร เม ภวิสฺสตี**ติ วิรูโป เม สโร ภวิสฺสติ; วิปฺปการสโทฺท ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ **ปติมาเนนฺตี**ติ อเปกฺขมานาฯ **กฺยาหน**ฺติ กึ อหํฯ **ชราทุพฺพลา**ติ ชราย ทุพฺพลาฯ **จรณคิลานา**ติ ปาทโรเคน สมนฺนาคตาฯ

๖๕๗-๘. **อวสฺสุตา**ติ กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตา; ตินฺตา กิลินฺนาติ อโตฺถฯ ปทภาชเน ปนสฺส ตเมว ราคํ คเหตฺวา ‘‘สารตฺตา’’ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **สารตฺตา**ติ วตฺถํ วิย รงฺคชาเตน กายสํสคฺคราเคน สุฎฺฐุ รตฺตาฯ **อเปกฺขวตี**ติ ตเสฺสว ราคสฺส วเสน ตสฺมิํ ปุริเส ปวตฺตาย อเปกฺขาย สมนฺนาคตาฯ **ปฎิพทฺธจิตฺตา**ติ เตน ราเคน ตสฺมิํ ปุริเส พนฺธิตฺวา ฐปิตจิตฺตา วิยฯ เอส นโย ทุติยปทวิภเงฺคปิฯ **ปุริสปุคฺคลสฺสา**ติ ปุริสสงฺขาตสฺส ปุคฺคลสฺสฯ **อธกฺขกน**ฺติ อกฺขกานํ อโธฯ **อุพฺภชาณุมณฺฑลน**ฺติ ชาณุมณฺฑลานํ อุปริฯ ปทภาชเน ปน ปทปฎิปาฎิยา เอว ‘‘เหฎฺฐกฺขกํ อุปริชาณุมณฺฑล’’นฺติ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ อุพฺภกปฺปรมฺปิ อุพฺภชาณุมณฺฑเลเนว สงฺคหิตํฯ เสสํ มหาวิภเงฺค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ **ปุริมาโย อุปาทายา**ติ สาธารณปาราชิเกหิ ปาราชิกาโย จตโสฺส อุปาทายาติ อโตฺถฯ **อุพฺภชาณุมณฺฑลิกา**ติ อิทํ ปน อิมิสฺสา ปาราชิกาย นามมตฺตํ, ตสฺมา ปทภาชเน น วิจาริตํฯ

๖๕๙. เอวํ อุทฺทิฎฺฐสิกฺขาปทํ ปทานุกฺกเมน วิภชิตฺวา อิทานิ อวสฺสุตาทิเภเทน อาปตฺติเภทํ ทเสฺสตุํ **‘‘อุภโตอวสฺสุเต’’**ติอาทิมาหฯ **ตตฺถ อุภโตอวสฺสุเต**ติ อุภโตอวสฺสเว; ภิกฺขุนิยา เจว ปุริสสฺส จ กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตภาเว สตีติ อโตฺถฯ **กาเยน กายํ อามสตี**ติ ภิกฺขุนี ยถาปริจฺฉินฺเนน กาเยน ปุริสสฺส ยํกิญฺจิ กายํ ปุริโส วา เยน เกนจิ กาเยน ภิกฺขุนิยา ยถาปริจฺฉินฺนํ กายํ อามสติ, อุภยถาปิ ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํฯ **กาเยน กายปฎิพทฺธน**ฺติ วุตฺตปฺปกาเรเนว อตฺตโน กาเยน ปุริสสฺส กายปฎิพทฺธํฯ **อามสตี**ติ เอตฺถ สยํ วา อามสตุ, ตสฺส วา อามสนํ สาทิยตุ, ถุลฺลจฺจยเมวฯ **กายปฎิพเทฺธน กายน**ฺติ อตฺตโน วุตฺตปฺปการกายปฎิพเทฺ

ธน ปุริสสฺส กายํฯ **อามสตี**ติ อิธาปิ สยํ วา อามสตุ, ตสฺส วา อามสนํ สาทิยตุ, ถุลฺลจฺจยเมวฯ อวเสสปเทสุปิ อิมินาว นเยน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

สเจ ปน ภิกฺขุ เจว ภิกฺขุนี จ โหติ, ตตฺร เจ ภิกฺขุนี อามสติ, ภิกฺขุ นิจฺจโล หุตฺวา จิเตฺตน สาทิยติ, ภิกฺขุ อาปตฺติยา น กาเรตโพฺพฯ สเจ ภิกฺขุ อามสติ, ภิกฺขุนี นิจฺจลา หุตฺวา จิเตฺตเนว อธิวาเสติ, กายงฺคํ อโจปยมานาปิ ปาราชิกเกฺขเตฺต ปาราชิเกน, ถุลฺลจฺจยเกฺขเตฺต ถุลฺลจฺจเยน, ทุกฺกฏเกฺขเตฺต ทุกฺกเฏน กาเรตพฺพาฯ กสฺมา? ‘‘กายสํสคฺคํ สาทิเยยฺยา’’ติ วุตฺตตฺตาฯ อยํ อฏฺฐกถาสุ วินิจฺฉโยฯ เอวํ ปน สติ กิริยาสมุฏฺฐานตา น ทิสฺสติ, ตสฺมา ตพฺพหุลนเยน สา วุตฺตาติ เวทิตพฺพาฯ

๖๖๐. **อุพฺภกฺขก**นฺติ อกฺขกานํ อุปริฯ **อโธชาณุมณฺฑล**นฺติ ชาณุมณฺฑลานํ เหฏฺฐาฯ เอตฺถ จ อโธกปฺปรมฺปิ อโธชาณุมณฺฑเลเนว สงฺคหิตํฯ

๖๖๒. **เอกโตอวสฺสุเต**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ เอกโตติ อวิเสเสน วุตฺตํ, ตถาปิ ภิกฺขุนิยา เอว อวสฺสุเต สติ อยํ อาปตฺติเภโท วุโตฺตติ เวทิตโพฺพฯ

ตตฺรายํ อาทิโต ปฏฺฐาย วินิจฺฉโย – ภิกฺขุนี กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตา, ปุริโสปิ ตเถวฯ อธกฺขเก อุพฺภชาณุมณฺฑเล กายปฺปเทเส กายสํสคฺคสาทิยเน สติ ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํฯ ภิกฺขุนิยา กายสํสคฺคราโค, ปุริสสฺส เมถุนราโค วา เคหสฺสิตเปมํ วา สุทฺธจิตฺตํ วา โหตุ, ถุลฺลจฺจยเมวฯ ภิกฺขุนิยา เมถุนราโค, ปุริสสฺส กายสํสคฺคราโค วา เมถุนราโค วา คเหสฺสิตเปมํ วา สุทฺธจิตฺตํ วา โหตุ, ทุกฺกฏํฯ ภิกฺขุนิยา เคหสฺสิตเปมํ, ปุริสสฺส วุเตฺตสุ จตูสุ ยํ วา ตํ วา โหตุ, ทุกฺกฏเมวฯ ภิกฺขุนิยา สุทฺธจิตฺตํ, ปุริสสฺส วุเตฺตสุ จตูสุ ยํ วา ตํ วา โหตุ, อนาปตฺติฯ

สเจ ปน ภิกฺขุ เจว โหติ ภิกฺขุนี จ อุภินฺนํ กายสํสคฺคราโค, ภิกฺขุสฺส สงฺฆาทิเสโส, ภิกฺขุนิยา ปาราชิกํฯ ภิกฺขุนิยา กายสํสคฺคราโค, ภิกฺขุสฺส เมถุนราโค วา เคหสฺสิตเปมํ วา, ภิกฺขุนิยา ถุลฺลจฺจยํ, ภิกฺขุสฺส ทุกฺกฏํฯ อุภินฺนํ เมถุนราโค วา เคหสฺสิตเปมํ วา, อุภินฺนมฺปิ ทุกฺกฏเมวฯ ยสฺส ยตฺถ สุทฺธจิตฺตํ, ตสฺส ตตฺถ อนาปตฺติฯ อุภินฺนมฺปิ สุทฺธจิตฺตํ, อุภินฺนมฺปิ อนาปตฺติฯ

๖๖๓. **อนาปตฺติ อสญฺจิจฺจา**ติอาทีสุ วิรชฺฌิตฺวา วา อามสนฺติยา อญฺญวิหิตาย วา ‘‘อยํ ปุริโส วา อิตฺถี วา’’ติ อชานนฺติยา วา เตน ผุฏฺฐายปิ ตํ ผสฺสํ อสาทิยนฺติยา วา อามสเนปิ สติ อนาปตฺติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุเวทนนฺติฯ

ปฐมปาราชิกํฯ

๒. ทุติยปาราชิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๖๔. ทุติเย ปาราชิเก – **กจฺจิ โน สา**ติ กจฺจิ นุ สาฯ **อวโณฺณ**ติ อคุโณฯ **อกิตฺตี**ติ นินฺทาฯ **อยโส**ติ ปริวารวิปตฺติ; ปรมฺมุขครหา วาฯ

๖๖๕. **วชฺชปฏิจฺฉาทิกา**ติ อิทมฺปิ อิมิสฺสา ปาราชิกาย นามมตฺตเมว, ตสฺมา ปทภาชเน น วิจาริตํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

๖๖๖. **สา วา อาโรเจตี**ติ ยา ปาราชิกํ อาปนฺนา, สา สยํ อาโรเจติฯ **อฎฺฐนฺนํ ปาราชิกานํ อญฺญตรน**ฺติ ภิกฺขูหิ สาธารณานํ จตุนฺนํ อสาธารณานญฺจ จตุนฺนเมว อญฺญตรํฯ อิทญฺจ ปาราชิกํ ปจฺฉา ปญฺญตฺตํ, ตสฺมา ‘‘อฎฺฐนฺน’’นฺติ วิภงฺเค วุตฺตํฯ ปุริเมน ปน สทฺธึ ยุคฬตฺตา อิมสฺมึ โอกาเส ฐปิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ **ธุรํ นิกฺขิตฺตมตฺต**ติ ธุเร นิกฺขิตฺตมตฺตฯ วิตฺถารกถา ปเนตฺถ สปฺปาณกวคฺคมฺหิ ทุฎฺฐุลฺลสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพาฯ ตตฺร หิ ปาจิตฺติยํ, อิธ ปาราชิกนฺติ อยเมว วิเสโสฯ เสสํ ตาทิสเมวฯ **วชฺชปฎิจฺฉาทิกา**ติ อิทมฺปิอิมิสฺสา ปาราชิกาย นามมตฺตเมว, ตสฺมา ปทภาชเน น วิจาริตํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฎฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฎฺฐาติ, อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุติยปาราชิกํฯ

๓. ตติยปาราชิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๖๙. ตติเย – **ธมฺเมนา**ติ ภูเตน วตฺถุนาฯ **วินเยนา**ติ โจเทตฺวา สาเรตฺวาฯ ปทภาชนํ ปนสฺส ‘‘เยน ธมฺเมน เยน วินเยน อุกฺขิโตฺต สุอุกฺขิโตฺต โหตี’’ติ อิมํอธิปฺปายมตฺตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ **สตฺถุสาสเนนา**ติ ญตฺติสมฺปทาย เจว อนุสาวนสมฺปทาย จฯ ปทภาชเน ปนสฺส ‘‘ชินสาสเนน พุทฺธสาสเนนา’’ติ เววจนมตฺตเมว วุตฺตํฯ **สงฺฆํ วา คณํ วา**ติอาทีสุ เยน สเงฺฆน กมฺมํ กตํ, ตํ สงฺฆํ วา ตตฺถ สมฺพหุลปุคฺคลสงฺขาตํ คณํ วา, เอกปุคฺคลํ วา ตํ กมฺมํ วา น อาทิยติ, น อนุวตฺตติ, น ตตฺถ อาทรํ ชเนตีติ อโตฺถฯ **สมานสํวาสกา ภิกฺขู วุจฺจนฺติ สหายา, โส เตหิ สทฺธึ นตฺถี**ติ เอตฺถ ‘‘เอกกมฺมํ เอกุเทฺทโส สมสิกฺขตา’’ติ อยํ ตาว สํวาโส; สมาโน สํวาโส เอเตสนฺติ **สมานสํวาสกาฯ**เอวรูปา ภิกฺขู ภิกฺขุสฺส ตสฺมึ สํวาเส สห อยนภาเวน **สหายา**ติ วุจฺจนฺติฯ อิทานิ เยน สํวาเสน เต สมานสํวาสกาติ วุตฺตา, โส สํวาโส ตสฺส อุกฺขิตฺตกสฺส เตหิ สทฺธึ นตฺถิฯ เยหิ จ สทฺธึ ตสฺส โส สํวาโส นตฺถิ, น เตน เต ภิกฺขู อตฺตโน สหายา กตา โหนฺติฯ ตสฺมา วุตฺตํ ‘‘สมานสํวาสกา ภิกฺขู วุจฺจนฺติ สหายา, โส เตหิ สทฺธึ นตฺถิ, เตน วุจฺจติ อกตสหาโย’’ติฯ เสสํ สงฺฆเภทสิกฺขาปทาทีสุ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวฯ

สมนุภาสนสมุฎฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฎฺฐาติ, อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ตติยปาราชิกํฯ

๔. จตุตฺถปาราชิกสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๗๕. จตุเตฺถ – **อวสฺสุตา**ติ โลกสฺสาทมิตฺตสนฺถววเสน กายสํสคฺคราเคน อวสฺสุตาฯ ทุติยปเทปิ เอเสว นโยฯ **ปุริสปุคฺคลสฺส หตฺถคฺคหณํ วา**ติอาทีสุ ปน ยํ ปุริสปุคฺคเลน หเตฺถ คหณํ กตํ, ตํ ปุริสปุคฺคลสฺส หตฺถคฺคหณนฺติ วุตฺตํฯ เอเสว นโย **สงฺฆาฎิกณฺณคฺคหเณปิฯ หตฺถคฺคหณ**นฺติ เอตฺถ จ หตฺถคฺคหณญฺจ อญฺญมฺปิ อปาราชิกเกฺขเตฺต คหณญฺจ เอกชฺฌํ กตฺวา หตฺถคฺคหณนฺติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน ‘‘หตฺถคฺคหณํ วา สาทิเยยฺยาติ หโตฺถ นาม กปฺปรํ อุปาทาย ยาว อคฺคนขา, เอตสฺส อสทฺธมฺมสฺส ปฎิเสวนตฺถาย อุพฺภกฺขกํ อโธชาณุมณฺฑลํ คหณํ สาทิยติ, อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสา’’ติ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **อสทฺธ**

โมฺมฺติ กายสํสโคฺค เวทิตโพฺพ, น เมถุนธโมฺมฯ น หิ เมถุนสฺส สามนฺตา ถุลฺลจฺจยํ โหติฯ ‘‘วิญฺญู ปฏิพโล กายสํสคฺคํ สมาปชฺชิตุนฺติ วจนมฺปิ เจตฺถ สาธกํฯ

> ‘‘ติสฺสิตฺถิโย เมถุนํ ตํ น เสเว,
> ตโย ปุริเส ตโย จ อนริยปณฺฑเก;
> น จาจเร เมถุนํ พฺยญฺชนสฺมึ,
> เฉชฺชา สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา;
> ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑);

อิมาย ปริวาเร วุตฺตาย เสทโมจกคาถาย วิรุชฺฌตีติ เจ? น; เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคตฺตาฯ ปริวาเรเยว หิ ‘‘เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาโค ชานิตโพฺพ’’ติ ‘‘วณฺณาวโณฺณ กายสํสโคฺค ทุฏฺฐุลฺลวาจา อตฺตกามปาริจริยาคมนุปฺปาทน’’นฺติ เอวํ สุกฺกวิสฺสฏฺฐิอาทีนิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาโคติ วุตฺตานิฯ ตสฺมา กายสํสโคฺค เมถุนธมฺมสฺส ปุพฺพภาคตฺตา ปจฺจโย โหติฯ อิติ **เฉชฺชา สิยา เมถุนธมฺมปจฺจยา**ติ เอตฺถ อิมินา ปริยาเยน อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ เอเตนุปาเยน สพฺพปเทสุ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ อปิจ ‘‘สเงฺกตํ วา คเจฺฉยฺยา’’ติ เอตสฺส ปทภาชเน **‘‘อิตฺถนฺนามํ อาคจฺฉา’’**ติฯ เอวํนามกํ ฐานํ อาคจฺฉาติ อโตฺถฯ

๖๗๖. **อฏฺฐมํ วตฺถุํ ปริปูเรนฺตี อสฺสมณี โหตี**ติ อนุโลมโต วา ปฏิโลมโต วา เอกนฺตริกาย วา เยน เตน นเยน อฏฺฐมํ วตฺถุํ ปริปูเรนฺตีเยว อสฺสมณี โหติฯ ยา ปน เอกํ วา วตฺถุํ สตฺต วา วตฺถูนิ สตกฺขตฺตุมฺปิ ปูเรติ, เนว อสฺสมณี โหติฯ อาปนฺนา อาปตฺติโย เทเสตฺวา มุจฺจติฯ อปิเจตฺถ คณนูปิกา อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘อตฺถาปตฺติ เทสิตา คณนูปิกา, อตฺถาปตฺติ เทสิตา น คณนูปิกา’’ติฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – อิทานิ นาปชฺชิสฺสามีติ ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา เทสิตา คณนูปิกา เทสิตคณนํ อุเปติ ปาราชิกสฺส องฺคํ น โหติฯ ตสฺมา ยา เอกํ อาปนฺนา ธุรนิเกฺขปํ กตฺวา เทเสตฺวา ปุน กิเลสวเสน อาปชฺชติ, ปุน เทเสติ, เอวํ อฏฺฐ วตฺถูนิ ปูเรนฺตีปิ ปาราชิกา น โหติฯ ยา ปน อาปชฺชิตฺวา ปุนปิ อญฺญํ วตฺถุํ อาปชฺชิสฺสามีติ สอุสฺสาหาว เทเสติ, ตสฺสา สา อาปตฺติ นคณนูปิกา, เทสิตาปิ อเทสิตา โหติ, เทสิตคณนํ น คจฺฉติ, ปาราชิกเสฺสว องฺคํ โหติฯ อฏฺฐเม วตฺถุมฺหิ ปริปุณฺณมเตฺต ปาราชิกา โหติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุวิเวทนนฺติฯ

จตุตฺถปาราชิกํฯ

อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย อฏฺฐ ปาราชิกา ธมฺมาติ ภิกฺขู อารพฺภ ปญฺญตฺตา สาธารณา จตฺตาโร อิเม จ จตฺตาโรติ เอวํ ปาติโมกฺขุเทฺทสมเคฺคน อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย อฏฺฐ ปาราชิกา ธมฺมาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เสสํ มหาวิภเงฺค วุตฺตนยเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ภิกฺขุนีวิภเงฺค

ปาราชิกกณฺฑวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาราชิกกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๒. สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ (ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา)

๑. ปฐมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาราชิกานนฺตรสฺส , อยํ ทานิ ภวิสฺสติ;
สงฺฆาทิเสสกณฺฑสฺส, อนุตฺตานตฺถวณฺณนาฯ

๖๗๘. **อุโทสิต**นฺติ ภณฺฑสาลาฯ **มาโยฺย เอวํ อวจา**ติ อโยฺย มา เอวํ อวจฯ **อปินายฺยา**ติ อปินฺ อยฺยาฯ **อจฺจาวทถา**ติ อติกฺกมิตฺวา วทถ; อโกฺกสถาติ วุตฺตํ โหติฯ

๖๗๙. **อุสฺสยวาทิกา**ติ มานุสฺสยวเสน โกธุสฺสยวเสน วิวทมานาฯ ยสฺมา ปน สา อตฺถโต อฑฺฑการิกา โหติ, ตสฺมา ‘‘อุสฺสยวาทิกา นาม อฑฺฑการิกา วุจฺจตี’’ติ ปทภาชเน วุตฺตํฯ เอตฺถ จ **อโฑฺฑ**ติ โวหาริกวินิจฺฉโย วุจฺจติ, ยํ ปพฺพชิตา ‘‘อธิกรณ’’นฺติปิ วทนฺติฯ **ทุติยํ วา ปริเยสตี**ติ สกฺขึ วา สหายํ วา ปริเยสติ, ทุกฺกฏํฯ **คจฺฉติ วา**ติ อุปสฺสโย วา โหตุ ภิกฺขาจารมโคฺค วา, ยตฺถ ฐิตาย ‘‘อฑฺฑํ กริสฺสามี’’ติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ, ตโต โวหาริกานํ สนฺติกํ คจฺฉนฺติยา ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ **เอกสฺส อาโรเจตี**ติ ทฺวีสุ ชเนสุ ยสฺส กสฺสจิ เอกสฺส กถํ โย โกจิ โวหาริกานํ อาโรเจติฯ **ทุติยสฺส อาโรเจตี**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

อยํ ปเนตฺถ อสโมฺมหตฺถาย วิตฺถารกถา – ยตฺถ กตฺถจิ อนฺตมโส ภิกฺขุนุปสฺสยํ อาคเตปิ โวหาริเก ทิสฺวา ภิกฺขุนี อตฺตโน กถํ อาโรเจติ, ภิกฺขุนิยา ทุกฺกฏํฯ อุปาสโก อตฺตโน กถํ อาโรเจติ, ภิกฺขุนิยา ถุลฺลจฺจยํฯ ปฐมํ อุปาสโก อตฺตโน กถํ อาโรเจติ , ภิกฺขุนิยา ทุกฺกฏํฯ อถ สา อตฺตโน กถํ อาโรเจติ, ถุลฺลจฺจยํฯ ภิกฺขุนี อุปาสกํ วทติ – ‘‘มม จ ตว จ กถํ ตฺวํเยว อาโรเจหี’’ติ, โส อตฺตโน วา กถํ ปฐมํ อาโรเจตุ ภิกฺขุนิยา วา, ปฐมาโรจเน ทุกฺกฏํ, ทุติยาโรจเน ถุลฺลจฺจยํฯ อุปาสโก ภิกฺขุนึ วทติ – ‘‘มม จ ตว จ กถํ ตฺวํเยว อาโรเจหี’’ติ, เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ

ภิกฺขุนี กปฺปิยการเกน กถาเปติ, ตตฺถ กปฺปิยการโก วา ภิกฺขุนิยา กถํ ปฐมํ อาโรเจตุ, อิตโร วา อตฺตโน กถํ, กปฺปิยการโก วา อุภินฺนมฺปิ กถํ, อิตโร วา อุภินฺนมฺปิ กถํ อาโรเจตุ, ยถา วา ตถา วา อาโรจิยมาเน ปฐเม อาโรจเน ภิกฺขุนิยา ทุกฺกฏํ, ทุติเย ถุลฺลจฺจยํฯ ยถา วา ตถา วา อาโรจิตํ ปน อุภินฺนมฺปิ กถํ สุตฺวา โวหาริเกหิ วินิจฺฉเย กเต อฑฺฑปริโยสานํ นาม โหติ, ตสฺมึ อฑฺฑปริโยสาเน ภิกฺขุนิยา ชเยปิ ปราชเยปิ สงฺฆาทิเสโสฯ สเจ ปน คติคตํ อธิกรณํ โหติ, สุตปุพฺพํ โวหาริเกหิฯ อถ เต ภิกฺขุนิญฺจ อฑฺฑการกญฺจ ทิสฺวาว ‘‘ตุมฺหากํ กถนกิจฺจํ นตฺถิ, ชานาม มยํ เอตฺถ ปวตฺติ’’นฺติ สยเมว วินิจฺฉินิตฺวา เทนฺติ, เอวรูเป อฑฺฑปริโยสาเนปิ ภิกฺขุนิยา อนาปตฺติฯ

ปฐมํ อาปตฺติ เอตสฺสาติ ปฐมาปตฺติโก; วีติกฺกมกฺขเณเยว อาปชฺชิตโพฺพติ อโตฺถ, ตํ **ปฐมาปตฺติกํ**ฯ ปทภาชเน ปน อธิปฺปายมตฺตํ ทเสฺสตุํ ‘‘สห วตฺถุชฺฌาจารา อาปชฺชติ อสมนุภาสนายา’’ติ วุตฺตํฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – สห วตฺถุชฺฌาจารา ยํ ภิกฺขุนี อาปชฺชติ, น ตติยาย สมนุภาสนาย, อยํ ปฐมเมว สห วตฺถุชฺฌาจาเรน อาปชฺชิตพฺพตฺตา ปฐมาปตฺติโกติฯ ภิกฺขุนิสงฺฆโต นิสฺสาเรตีติ นิสฺสารณีโย; ตํ **นิสฺสารณียํ**ฯ ปทภาชเน ปน อธิปฺปายมตฺตํ ทเสฺสตุํ ‘‘สงฺฆมฺหา นิสฺสารียตีติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยํ อาปนฺนา ภิกฺขุนี สงฺฆโต นิสฺสารียติ, โส นิสฺสารณีโยติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ น หิ โส เอว ธโมฺม สงฺฆมฺหา เกนจิ นิสฺสารียติฯ เตน ปน ธเมฺมน ภิกฺขุนี นิสฺสารียติ, ตสฺมา โส นิสฺสาเรตีติ นิสฺสารณีโยฯ

อากฑฺฒิยมานา คจฺฉตีติ อฑฺฑการกมนุสฺสหิ สยํ วา อาคนฺตฺวา ทูตํ วา เปเสตฺวา เอหีติ วุจฺจมานา โวหาริกานํ สนฺติกํ คจฺฉติ, ตโต อฑฺฑการโก อตฺตโน วา กถํ ปฐมํ อาโรเจตุ ภิกฺขุนิยา วา, เนว ปฐมาโรจเน ทุกฺกฏํ, น ทุติยาโรจเน ถุลฺลจฺจยํฯ อมเจจหิ วินิจฺฉินิตฺวา กเต อฑฺฑปริโยสาเนปิ อนาปตฺติเยวฯ สเจปิ อฑฺฑการโก ภิกฺขุนึ วทติ ‘‘มม จ ตว จ กถํ ตฺวเมว กเถหี’’ติ; กเถนฺติยาปิ กถํ สุตฺวา กเต อฑฺฑปริโยสาเนปิ อนาปตฺติเยวฯ

รกฺขํ ยาจตีติ ธมฺมิกํ รกฺขํ ยาจติ, อนาปตฺติฯ อิทานิ ยถายาจิตา รกฺขา ธมฺมิกา โหติ, ตํ ทเสฺสตุํ **อโนทิสฺส อาจิกฺขตี**ติ อาหฯ ตตฺถ อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ โอทิสฺสอาจิกฺขนา, อตฺถิ อโนทิสฺสอาจิกฺขนา, อนาคตํ อารพฺภาปิ อตฺถิ โอทิสฺสอาจิกฺขนา, อตฺถิ อโนทิสฺสอาจิกฺขนาฯ

กถํ อตีตํ อารพฺภ โอทิสฺสอาจิกฺขนา โหติ? ภิกฺขุนุปสฺสเย คามทารกา ธุตฺตาทโย วา เย เกจิ อนาจารํ วา อาจรนฺติ, รุกฺขํ วา ฉินฺทนฺติ, ผลาผลํ วา หรนฺติ, ปริกฺขาเร วา อจฺฉินฺทนฺติฯ ภิกฺขุนี โวหาริเก อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘อมฺหากํ อุปสฺสเย อิทํ นาม กต’’นฺติ วทติฯ ‘‘เกนา’’ติ วุตฺเต ‘‘อสุเกน จ อสุเกน จา’’ติ อาจิกฺขติฯ เอวํ อตีตํ อารพฺภ โอทิสฺสอาจิกฺขนา โหติ, สา น วฏฺฏติฯ ตเญฺจ สุตฺวา เต โวหาริกา เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ ภิกฺขุนิยา คีวา โหติฯ ทณฺฑํ คณฺหิสฺสนฺตีติ อธิปฺปาเยปิ สติ คีวาเยว โหติฯ สเจ ปน ตสฺส ทณฺฑํ คณฺหถาติ วทติ, ปญฺจมาสกมตฺเต คหิเต ปาราชิกํ โหติฯ

‘‘เกนา’’ติ วุตฺเต ปน ‘‘อสุเกนาติ วตฺตุํ อมฺหากํ น วฏฺฏติ, ตุเมฺหเยว ชานิสฺสถฯ เกวลญฺหิ มยํ รกฺขํ ยาจาม, ตํ โน เทถ, อวหฏภณฺฑญฺจ อาหราเปถา’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอวํ อโนทิสฺส อาจิกฺขนา โหติ, สา วฏฺฏติฯ เอวํ วุตฺเต สเจปิ เต โวหาริกา การเก คเวสิตฺวา เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ สาปเตยฺยมฺปิ คหิตํ ภิกฺขุนิยา, เนว คีวา น อาปตฺติฯ

ปริกฺขารํ หรเนฺต ทิสฺวา เตสํ อนตฺถกามตาย โจโร โจโรติ วตฺตุมฺปิ น วฏฺฏติฯ เอวํ วุตฺเตปิ หิ ยํ เตสํ ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพมฺปิ ภิกฺขุนิยา คีวา โหติฯ อตฺตโน วจนกรํ ปน ‘‘อิมินา เม ปริกฺขาโร คหิโต, ตํ อาหราเปหิ, มา จสฺส ทณฺฑํ กโรหี’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ทาสทาสีวาปิอาทีนํ อตฺถาย อฑฺฑํ กโรนฺติ, อยํ อกปฺปิยอโฑฺฑ นาม, น วฏฺฏติฯ

กถํ อนาคตํ อารพฺภ โอทิสฺสอาจิกฺขนา โหติ? วุตฺตนเยเนว ปเรหิ อนาจาราทีสุ กเตสุ ภิกฺขุนี โวหาริเก เอวํ วทติ ‘‘อมฺหากํ อุปสฺสเย อิทญฺจิทญฺจ กโรนฺติ, รกฺขํ โน เทถ อายตึ อกรณตฺถายา’’ติฯ ‘‘เกน เอวํ กต’’นฺติ วุตฺเต จ ‘‘อสุเกน อสุเกน จา’’ติ อาจิกฺขติฯ เอวํ อนาคตํ อารพฺภ โอทิสฺสอาจิกฺขนา โหติ, สาปิ น วฏฺฏติฯ เตสญฺหิ ทเณฺฑ กเต ปุริมนเยเนว สพฺพํ ภิกฺขุนิยา คีวาฯ เสสํ ปุริมสทิสเมวฯ

สเจ ปน โวหาริกา ‘‘ภิกฺขุนุปสฺสเย เอวรูปํ อนาจารํ กโรนฺตานํ อิมํ นาม ทณฺฑํ กโรมา’’ติ เภรึ จราเปตฺวา อาณาย อติฏฺฐมาเน ปริเยสิตฺวา ทณฺฑํ กโรนฺติ, ภิกฺขุนิยา เนว คีวา น อาปตฺติฯ

โย จายํ ภิกฺขุนีนํ วุโตฺต, ภิกฺขูนมฺปิ เอเสว นโยฯ ภิกฺขุโนปิ หิ โอทิสฺสอาจิกฺขนา น วฏฺฏติฯ ยํ ตถา อาจิกฺขิเต ทณฺฑํ กโรนฺติ, สพฺพํ คีวา โหติฯ วุตฺตนเยเนว ทณฺฑํ คณฺหาเปนฺตสฺส ปาราชิกํฯ โย ปน ‘‘ทณฺฑํ กริสฺสนฺตี’’ติ ชานโนฺตปิ อโนทิสฺส กเถติ, เต จ ปริเยสิตฺวา ทณฺฑํ กโรนฺติเยว, น โทโสฯ วิหารสีมาย รุกฺขาทีนิ ฉินฺทนฺตานํ วาสิผรสุอาทีนิ คเหตฺวา ปาสาเณหิ โกเฏฺฏนฺติ, น วฏฺฏติฯ สเจ ธารา ภิชฺชติ, การาเปตฺวา ทาตพฺพาฯ อุปธาวิตฺวา เตสํ ปริกฺขาเร

คณฺหนฺติ, ตมฺปิ น กาตพฺพํ, ลหุปริวตฺตญฺหิ จิตฺตํ, เถยฺยเจตนาย อุปฺปนฺนาย มูลเจฺฉชฺชมฺปิ คเจฺฉยฺยฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สตฺตรสเก ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๘๒. ทุติเย – **วรภณฺฑ**นฺติ มุตฺตามณิเวฬุริยาทิ มหคฺฆภณฺฑํฯ

๖๘๓. **อนปโลเกตฺวา**ติ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ **คณํ วา**ติ มลฺลคณภฏิปุตฺตคณาทิกํฯ **ปูค**นฺติ ธมฺมคณํฯ **เสณิ**นฺติ คนฺธิกเสณิทุสฺสิกเสณิอาทิกํฯ ยตฺถ ยตฺถ หิ ราชาโน คณาทีนํ คามนิคเม นิยฺยาเตนฺติ ‘‘ตุเมฺหว เอตฺถ อนุสาสถา’’ติ, ตตฺถ ตตฺถ เต เอว อิสฺสรา โหนฺติฯ ตสฺมา เต สนฺธาย อิทํ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ ราชานํ วา คณาทิเก วา อาปุจฺฉิตฺวาปิ ภิกฺขุนิสโงฺฆ อาปุจฺฉิตโพฺพวฯ **ฐเปตฺวา กปฺป**นฺติ ติตฺถิเยสุ วา อญฺญภิกฺขุนีสุ วา ปพฺพชิตปุพฺพํ กปฺปคติกํ ฐเปตฺวาติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

โจรีวุฏฺฐาปนสมุฏฺฐานํ – เกนจิ กรณีเยน ปกฺกนฺตาสุ ภิกฺขุนีสุ อคนฺตฺวา ขณฺฑสีมํ ยถานิสินฺนฏฺฐาเนเยว อตฺตโน นิสฺสิตกปริสาย สทฺธึ วุฏฺฐาเปนฺติยา วาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, ขณฺฑสีมํ วา นทึ วา คนฺตฺวา วุฏฺฐาเปนฺติยา กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, อนาปุจฺฉา วุฏฺฐาปนวเสน กิริยากิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๙๒. ตติเย – **ปริเกฺขปํ อติกฺกาเมนฺติยา**ติ เอตฺถ เอกํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโสฯ **อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อุปจาร**นฺติ เอตฺถ ปริเกฺขปารหฏฺฐานํ เอเกน ปาเทน อติกฺกมติ ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโสฯ อปิเจตฺถ สกคามโต นิกฺขมนฺติยา คามนฺตรปจฺจยา อนาปตฺติ, นิกฺขมิตฺวา ปน คามนฺตรํ คจฺฉนฺติยา ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํ, เอเกน ปาเทน อิตรสฺส คามสฺส ปริเกฺขเป วา อุปจาเร วา อติกฺกนฺตมเตฺต ถุลฺลจฺจยํ, ทุติเยน อติกฺกนฺตมเตฺต สงฺฆาทิเสโสฯ ตโต นิกฺขมิตฺวา ปุน สกคามํ ปวิสนฺติยาปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปน ขณฺฑปาการเรน วา วติฉิเทฺทน วา ภิกฺขุนิวิหารภูมิเยว สกฺกา โหติ ปวิสิตุํ, เอวํ ปวิสมานาย กปฺปิยภูมึ นาม ปวิฏฺฐา โหติ, ตสฺมา วฏฺฏติฯ สเจปิ หตฺถิปิฏฺฐิอาทีหิ วา อิทฺธิยา วา ปวิสติ, วฏฺฏติเยวฯ ปทสา คมนเมว หิ อิธาธิเปฺปตํฯ เตเนว ‘‘ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺติยา’’ติอาทิมาหฯ

เทฺว คามา ภิกฺขุนิวิหาเรน สมฺพทฺธวติกา โหนฺติ, ยสฺมึ คาเม ภิกฺขุนิวิหาโร, ตตฺถ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปุน วิหารํ ปวิสิตฺวา สเจ วิหารมเชฺฌน อิตรสฺส คามสฺส มโคฺค อตฺถิ, คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ตโต ปน คามโต เตเนว มเคฺคน ปจฺจาคนฺตพฺพํฯ สเจ คามทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา อาคจฺฉติ, ปุริมนเยเนว อาปตฺติเภโท เวทิตโพฺพฯ สกคามโต เกนจิ กรณีเยน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ นิกฺขนฺตาย ปุน ปวิสนกาเล หตฺถึ วา มุจฺจติ, อุสฺสารณา วา โหติ, อิตรา ภิกฺขุนิโย สหสา คามํ

ปวิสนฺติ, ยาว อญฺญา ภิกฺขุนี อาคจฺฉติ, ตาว พหิคามทฺวาเร ฐาตพฺพํฯ สเจ น อาคจฺฉติ, ทุติยิกา ภิกฺขุนี ปกฺกนฺตา นาม โหติ, ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ

ปุเพฺพ มหาคาโม โหติ, มเชฺฌ ภิกฺขุนิวิหาโรฯ ปจฺฉา ตํ คามํ จตฺตาโร ชนา ลภิตฺวา วิสุํ วิสุํ วติปริเกฺขปํ กตฺวา วิภชิตฺวา ภุญฺชนฺติ, วิหารโต เอกํ คามํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ตโต อปรํ คามํ ทฺวาเรน วา วติฉิเทฺทน วา ปวิสิตุํ น วฏฺฏติฯ ปุน วิหารเมว ปจฺจาคนฺตุํ วฏฺฏติฯ กสฺมา? วิหารสฺส จตุคามสาธารณตฺตาฯ

อนฺตรวาสโก เตมิยตีติ ยตฺถ ยถา ติมณฺฑลปฏิจฺฉาทนํ โหติ; เอวํ นิวตฺถาย ภิกฺขุนิยา วสฺสกาเล ติเตฺถน วา อติเตฺถน วา โอตริตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา เอกทฺวงฺคุลมตฺตมฺปิ อนฺตรวาสโก เตมิยติฯ เสสํ นทีลกฺขณํ นทีนิมิตฺตกถาย อาวิ ภวิสฺสติฯ เอวรูปํ นทึ ติเตฺถน วา อติเตฺถน วา โอตริตฺวา อุตฺตรณกาเล ปฐมํ ปาทํ อุทฺธริตฺวา ตีเร ฐเปนฺติยา ถุลฺลจฺจยํ, ทุติยปาทุทฺธาเร สงฺฆาทิเสโสฯ เสตุนา คจฺฉติ, อนาปตฺติฯ ปทสา โอตริตฺวา อุตฺตรณกาเล เสตุํ อาโรหิตฺวา อุตฺตรนฺติยาปิ อนาปตฺติฯ เสตุนา ปน คนฺตฺวา อุตฺตรณกาเล ปทสา คจฺฉนฺติยา อาปตฺติเยวฯ ยานนาวาอากาสคมนาทีสุปิ เอเสว นโยฯ โอริมตีรโต ปน ปรตีรเมว อกฺกมนฺติยา อนาปตฺติฯ รชนกมฺมตฺถํ คนฺตฺวา ทารุสงฺกฑฺฒนาทิกิเจฺจน เทฺว ติโสฺส อุภยตีเรสุ วิจรนฺติ, วฏฺฏติฯ สเจ ปเนตฺถ กาจิ กลหํ กตฺวา อิตรํ ตีรํ คจฺฉติ, อาปตฺติฯ เทฺว เอกโต อุตฺตรนฺติ, เอกา มเชฺฌ นทิยา กลหํ กตฺวา นิวตฺติตฺวา โอริมตีรเมว อาคจฺฉติ, อาปตฺติฯ อิตริสฺสา ปน อยํ ปกฺกนฺตฏฺฐาเน ฐิตา โหติ, ตสฺมา ปรตีรํ คจฺฉนฺติยาปิ อนาปตฺติฯ นฺหายิตุํ วา ปาตุํ วา โอติณฺณา ตเมว ตีรํ ปจฺจุตฺตรติ, อนาปตฺติฯ

สห อรุณุคฺคมนาติ เอตฺถ สเจ สชฺฌายํ วา ปธานํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ กมฺมํ กุรุมานา ปุเรอรุเณเยว ทุติยิกาย สนฺติกํ คมิสฺสามีติ อาโภคํ กโรติ, อชานนฺติยา เอว จสฺสา อรุโณ อุคฺคจฺฉติ, อนาปตฺติฯ อถ ปน ''ยาว อรุณุคฺคมนา อิเธว ภวิสฺสามี''ติ วา อนาโภเคน วา วิหารสฺส เอกเทเส อจฺฉติ, ทุติยิกาย หตฺถปาสํ น โอตรติ, อรุณุคฺคมเน สงฺฆาทิเสโสฯ หตฺถปาโสเยว หิ อิธ ปมาณํ, หตฺถปาสาติกฺกเม เอกคโพฺภปิ น รกฺขติฯ

อคามเก อรเญฺญติ เอตฺถ ''นิกฺขมิตฺวา พหิ อินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญ''นฺติ เอวํ วุตฺตลกฺขณเมว อรญฺญํฯ ตํ ปเนตํ เกวลํ คามาภาเวน ''อคามก''นฺติ วุตฺตํ, น วิญฺฌาฏวิสทิสตายฯ ตาทิเส อรเญฺญ โอกฺกเนฺต ทสฺสนูปจาเร วิชหิเต สเจปิ สวนูปจาโร อตฺถิ, อาปตฺติฯ เตเนว วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ''สเจ ภิกฺขุนีสุ มหาโพธิองฺคณํ ปวิสนฺตีสุ เอกา พหิ ติฏฺฐติ, ตสฺสาปิ อาปตฺติฯ โลหปาสาทํ ปวิสนฺตีสุปิ ปริเวณํ ปวิสนฺตีสุปิ เอเสว นโยฯ มหาเจติยํ วนฺทมานาสุ เอกา อุตฺตรทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา คจฺฉติ, ตสฺสาปิ อาปตฺติฯ ถูปารามํ ปวิสนฺตีสุ เอกา พหิ ติฏฺฐติ, ตสฺสาปิ อาปตฺตี''ติฯ เอตฺถ จ ทสฺสนูปจาโร นาม ยตฺถ ฐิตํ ทุติยิกา ปสฺสติฯ สเจ ปน สาณิปาการนฺตริกาปิ โหติ, ทสฺสนูปจารํ วิชหติ นามฯ สวนูปจาโร นาม ยตฺถ ฐิตา มคฺคมูฬฺหสเทฺทน วิย ธมฺมสวนาโรจนสเทฺทน วิย จ ''อเยฺย''ติ สทฺทายนฺติยา สทฺทํ สุณาติฯ อโชฺฌกาเส ทูเรปิ ทสฺสนูปจาโร นาม โหติฯ โส เอวรูเป สวนูปจาเร วิชหิเต น รกฺขติ, วิชหิตมเตฺตว อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสฯ

เอกา มคฺคํ คจฺฉนฺตี โอหียติฯ สอุสฺสาหา เจ หุตฺวา อิทานิ ปาปุณิสฺสามีติ อนุพนฺธติ, อนาปตฺติฯ สเจ ปุริมาโย อเญฺญน มเคฺคน คจฺฉนฺติ, ปกฺกนฺตา นาม โหนฺติ, อนาปตฺติเยวฯ ทฺวินฺนํ คจฺฉนฺตีนํ เอกา อนุพนฺธิตุํ อสโกฺกนฺตี ''คจฺฉตุ อย''นฺติ โอหียติ, อิตราปิ ''โอหียตุ

อย’’นฺติ, คจฺฉติ, ทฺวินฺนมฺปิ อาปตฺติฯ สเจ ปน คจฺฉนฺตีสุ ปุริมาปิ อญฺญํ มคฺคํ คณฺหาติ, ปจฺฉิมาปิ อญฺญํ, เอกา เอกิสฺสา ปกฺกนฺตฏฺฐาเน ติฏฺฐติ, ทฺวินฺนมฺปิ อนาปตฺติฯ

๖๙๓. **ปกฺขสงฺกนฺตา วา**ติ ติตฺถายตนํ สงฺกนฺตา, เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๖๙๔-๘. จตุตฺเถ – **ปาทปีฐํ** นาม โธตปาทฏฺฐปนกํฯ **ปาทกฐลิกา** นาม อโธตปาทฏฺฐปนกํ ฯ **อนญฺญาย คณสฺส ฉนฺท**นฺติ ตเสฺสว การกคณสฺส ฉนฺทํ อชานิตฺวาฯ **วเตฺต วตฺตนฺติ**นฺติ เตจตฺตาลีสปฺปเภเท เนตฺถารวเตฺต วตฺตมานํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ , โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๐๑. ปญฺจเม – **เอกโต อวสฺสุเต**ติ เอตฺถ ‘‘ภิกฺขุนิยา อวสฺสุตภาโว ทฏฺฐโพฺพ’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปเนตํ น วุตฺตํ, ตํ ปาฬิยา สเมติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทฺวิเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๐๕-๖. ฉเฏฺฐ – **ยโต ตฺว**นฺติ ยสฺมา ตฺวํฯ **อุโยฺยเชติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติอาทิกา สงฺฆาทิเสสปริโยสานา อาปตฺติโย กสฺสา โหนฺตีติ? อุโยฺยชิกายฯ วุตฺตเญฺจตํ ปริวาเรปิ –

‘‘น เทติ น ปฏิคฺคณฺหาติ, ปฏิคฺคโห เตน น วิชฺชติ;
อาปชฺชติ ครุกํ น ลหุกํ, ตญฺจ ปริโภคปจฺจยา;
ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๘๑);

อยญฺหิ คาถา อิมํ อุโยฺยชิกํ สนฺธาย วุตฺตาฯ อิตริสฺสา ปน อาปตฺติเภโท ปฐมสิกฺขาปเท วิภโตฺตติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๐๙. สตฺตเม – **ยาวตติยก**ปทโตฺถ มหาวิภงฺค วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

สมนุภาสนสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๑๕. อฏฺฐเม – **กิสฺมิญฺจิเทว อธิกรเณ**ติ จตุนฺนํ อญฺญตรสฺมิํฯ ปทภาชเน ปน เกวลํ อธิกรณวิภาคํ ทเสฺสตุํ ‘‘อธิกรณํ นาม จตฺตาริ อธิกรณานี’’ติอาทิ วุตฺตํฯ เสสํ อุตฺตานเมว สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๒๓. นวเม – **สํสฏฺฐา**ติ มิสฺสีภูตาฯ **อนนุโลมิเกนา**ติ ปพฺพชิตานํ อนนุโลเมน กายิกวาจสิเกนฯ **สํสฏฺฐา**ติ คิหีนํ โกฏฺฏนปจนคนฺธปิสนมาลาคนฺถนาทินา กายิเกน สาสนปฏิสาสนาหรณสญฺจริตฺตาทินา วาจสิเกน จ สํสฏฺฐาฯ ปาโป กิตฺติสโทฺท เอตาสนฺติ **ปาปสทฺทา** ฯ ปาโป อาชีวสงฺขาโต สิโลโก เอตาสนฺติ **ปาปสิโลกา**ฯ เสสํ อุตฺตานเมว สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสงฺฆาทิเสสสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๒๗. ทสเม – **เอวาจารา**ติ เอวํอาจาราฯ ยาทิโส ตุมฺหากํ อาจาโร, ตาทิสา อาจาราติ อโตฺถฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **อุญฺญายา**ติ อวญฺญาย นีจํ กตฺวา ชานนายฯ **ปริภเวนา**ติ กิํ อิมา กริสฺสนฺตีติ เอวํ ปริภวิตฺวา ชานเนนฯ **อกฺขนฺติยา**ติ อสหนตาย; โกเธนาติ อโตฺถฯ **เวภสฺสิยา**ติ พลวภสฺสภาเวน; อตฺตโน พลปฺปกาสเนน สมุตฺราสเนนาติ อโตฺถฯ **ทุพฺพลฺยา**ติ ตุมฺหากํ ทุพฺพลภาเวนฯ สพฺพตฺถ อุญฺญาย จ ปริภเวน จาติ เอวํ สมุจฺจยโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **วิวิจฺจถา**ติ วินา โหถฯ เสสํ อุตฺตานเมว สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย สตฺตรส สงฺฆาทิเสสาติ เอตฺถ ฉนฺนํ ปฐมาปตฺติกานํ อนนฺตรา สญฺจริตฺตํ, เทฺว ทุฏฺฐโทสาติ อิมานิ ตีณิ สิกฺขาปทานิ มหาวิภงฺคโต ปกฺขิปิตฺวา **นว ปฐมาปตฺติกา,** จตุนฺนํ ยาวตติยกานํ อนนฺตรา มหาวิภงฺคโตปิ จตฺตาโร ยาวตติยเก ปกฺขิปิตฺวา **อฏฺฐ ยาวตติยกา** เวทิตพฺพาฯ เอวํ สเพฺพปิ ปาติโมกฺขุเทฺทสมเคฺคน อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย สตฺตรส สงฺฆาทิเสสา ธมฺมาติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เสสํ อุตฺตานเมว อญฺญตฺร ปกฺขมานตฺตาฯ ตํ ปน ขนฺธเก วิตฺถาเรน วณฺณยิสฺสามาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ภิกฺขุนีวิภงฺค

สตฺตรสกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สงฺฆาทิเสสกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๓. นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ (ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา)

ปฐมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

ตึส นิสฺสคฺคิยา ธมฺมา, ภิกฺขุนีนํ ปกาสิตา;
เย เตสํ ทานิ ภวติ, อยํ สํวณฺณนากฺกโมฯ

๗๓๓. **อามตฺติกาปณ**นฺติ อมตฺตานิ วุจฺจนฺติ ภาชนานิ; ตานิ เย วิกฺกิณนฺติ, เต วุจฺจนฺติ อามตฺติกา; เตสํ อาปโณ **อามตฺติกาปโณ;** ตํ วา ปสาเรสฺสนฺตีติ อโตฺถฯ

๗๓๔. **ปตฺตสนฺนิจยํ กเรยฺยา**ติ ปตฺตสนฺนิธึ กเรยฺย; เอกาหํ อนธิฏฺฐหิตฺวา วา อวิกเปฺปตฺวา วา ปตฺตํ ฐเปยฺยาติ อโตฺถฯ เสสํ มหาวิภเงฺค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อยเมว หิ วิเสโส – ตตฺถ ทสาหํ ปริหาโร, อิธ เอกาหมฺปิ นตฺถิฯ เสสํ ตาทิสเมวฯ

อิทมฺปิ กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, อกิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

ทุติยนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๓๘. ทุติเย – **ทุโจฺจฬา**ติ วิรูปโจฬา; ชิณฺณโจฬาติ อโตฺถฯ **อปยฺยาหี**ติ อปิ อยฺยาหิฯ

๗๔๐. **อาทิสฺส ทินฺน**นฺติ สมฺปตฺตา ภาเชนฺตูติ วตฺวาปิ อิทํ คณสฺส อิทํ ตุมฺหากํ ทมฺมีติ วตฺวา วา ทาตุกมฺยตาย ปาทมูเล ฐเปตฺวา วา ทินฺนมฺปิ อาทิสฺส ทินฺนํ นาม โหติฯ เอตํ สพฺพมฺปิ อกาลจีวรํฯ **อยฺยาย ทมฺมี**ติ เอวํ ปฏิลทฺธํ ปน ยถาทาเนเยว อุปเนตพฺพํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

ตติยนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๔๓-๕. ตติเย – **หนฺทา**ติ คณฺหฯ **สยํ อจฺฉินฺทตี**ติ เอกํ ทตฺวา เอกํ อจฺฉินฺทนฺติยา เอกํ นิสฺสคฺคิยํ, พหูสุ พหูนิฯ สเจ สํหริตฺวา ฐปิตานิ เอกโต อจฺฉินฺทติ, วตฺถุคณนาย อาปตฺติโยฯ พนฺธิตฺวา ฐปิเตสุ ปน เอกาว อาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

จตุตฺถนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๔๘. จตุตฺเถ – **กเยนา**ติ มูเลนฯ **น เม อาวุโส สปฺปินา อตฺโถ; เตเลน เม อตฺโถ**ติ อิทํ กิร สา อาหฏสปฺปึ ทตฺวา เตลมฺปิ อาหริสฺสตีติ มญฺญมานา อาหฯ **วิญฺญาเปตฺวา**ติ ชานาเปตฺวา; อิทํ นาม อาหราติ ยาจิตฺวา วาฯ

๗๕๒. **ตญฺญฺเว วิญฺญาเปตี**ติ ยํ ปฐมํ วิญฺญตฺตํ ตํ โถกํ นปฺปโหติ, ตสฺมา ปุน ตญฺญฺเว วิญฺญาเปตีติ อตฺโถฯ **อญฺญญฺจ วิญฺญาเปตี**ติ สเจ ปฐมํ สปฺปิวิญฺญตฺตํ, ยมกํ ปจิตพฺพนฺติ จ เวเชฺชน วุตฺตตฺตา เตเลน อตฺโถ โหติ, ตโต เตเลนาปิ เม อตฺโถติ เอวํ อญฺญญฺจ วิญฺญาเปติฯ **อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา**ติ สเจ กหาปณสฺส สปฺปิ อาภตํ โหติ, อิมินา มูเลน ทิคุณํ เตลํ ลพฺภติ, เตนาปิ จ อิทํ กิจฺจํ นิปฺผชฺชติ, ตสฺมา เตลํ อาหราติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา วิญฺญาเปตีติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

ปญฺจมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๕๓. ปญฺจเม – **น เม สิกฺขมาเน**ติ อิทํ กิร สา กุลธีตา ''อยํ อทฺธา เอวํ วุตฺตา อิทํ เตลํ ฐเปตฺวา สปฺปิมฺปิ เม อตฺตโน กุลฆรา อาหริสฺสตี''ติ มญฺญมานา อาหฯ **เจตาเปตฺวา**ติ ชานาเปตฺวา อิเจฺจว อตฺโถฯ เสสํ สพฺพตฺถ จตุตฺถสทิสเมวาติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

ฉฏฺฐนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๕๘. ฉเฏฺฐ – **ฉนฺทกนฺ**ติ ''อิทํ นาม ธมฺมกิจฺจํ กริสฺสาม, ยํ สโกฺกถ; ตํ เทถา''ติ เอวํ ปเรสํ ฉนฺทญฺจ รุจิญฺจ อุปฺปาเทตฺวา คหิตปริกฺขารเสฺสตํ อธิวจนํฯ **อญฺญทตฺถิเกนา**ติ อญฺญสฺสตฺถาย ทิเนฺนนฯ **อญฺญุทฺทิสิเกนา**ติ อญฺญํ อุทฺทิสิตฺวา ทิเนฺนนฯ **สงฺฆิเกนา**ติ สงฺฆสฺส ปริจฺจเตฺตนฯ

๗๖๒. **เสสกํ อุปเนตี**ติ ยทตฺถาย ทิโนฺน, ตํ เจตาเปตฺวา อวเสสํ อญฺญสฺสตฺถาย อุปเนติฯ **สามิเก อปโลเกตฺวา**ติ ''ตุเมฺหหิ จีวรตฺถาย ทิโนฺน, อมฺหากญฺจ จีวรํ อตฺถิ, เตลาทีหิ ปน อตฺโถ''ติ เอวํ อาปุจฺฉิตฺวา อุปเนติฯ **อาปทาสู**ติ ตถารูเปสุ อุปทฺทเวสุ; ภิกฺขุนิโย วิหารํ ฉเฑฺฑตฺวา ปกฺกมนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ยํ วา ตํ วา เจตาเปตุํ วฎฺฎติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

สตฺตมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๖๔. สตฺตเม – **สญฺญาจิเกนา**ติ สยํ ยาจิตเกนฯ เอตเทเวตฺถ นานากรณํฯ เสสํ ฉฏฺฐสทิสเมวาติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

อฏฺฐมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๖๙. อฏฺฐเม – **มหาชนิเกนา**ติ คณสฺส ปริจฺจเตฺตนฯ เอตเทเวตฺถ นานากรณํฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

นวมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๗๔. นวมสิกฺขาปเท – **สญฺญาจิเกนา**ติ อิทํ ปทํ อิโต อธิกตรํฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

ทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๗๘. ทสเม – **ปริเวณํ อุนฺทฺริยตี**ติ ปริเวณํ วินสฺสติ; ปริปตตีติ อโตฺถฯ อิทญฺจ ปทํ **ปุคฺคลิเกน สญฺญาจิเกนา**ติ อิทญฺจ เอตฺตกเมว นานากรณํฯ เสสํ ปุพฺพสทิสเมวาติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

เอกาทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๘๔. เอกาทสเม – **ครุปาวุรณ**นฺติ สีตกาเล ปาวุรณํฯ **จตุกฺกํสปรม**นฺติ เอตฺถ กํโส นาม จตุกฺกหาปณิโก โหติ; ตสฺมา ปทภาชเน ‘‘โสฬสกหาปณคฺฆนก’’นฺติ วุตฺตํฯ

เอกาทสมสิกฺขาปทํฯ

ทฺวาทสมนิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๘๙. ทฺวาทสเม – **ลหุปาวุรณ**นฺติ อุณฺหกาเล ปาวุรณํฯ เสสํ สิกฺขาปททฺวเยปิ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทฺวาทสมสิกฺขาปทํฯ

อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย ตึส นิสฺสคฺคิยา ปาจิตฺติยา ธมฺมาติ เอตฺถ มหาวิภงฺเค จีวรวคฺคโต โธวนญฺจ ปฏิคฺคหณญฺจาติ เทฺว สิกฺขาปทานิ อปเนตฺวา อกาลจีวรํ กาลจีวรนฺติ อธิฏฺฐหิตฺวา ภาชิตสิกฺขาปเทน จ ปริวเตฺตตฺวา อจฺฉินฺนจีวเรน จ ปฐมวโคฺค ปูเรตโพฺพฯ ปุน เอฬกโลมวคฺคสฺส อาทิโต สตฺต สิกฺขาปทานิ อปเนตฺวา สตฺต อญฺญทตฺถิกานิ ปกฺขิปิตฺวา ทุติยวโคฺค ปูเรตโพฺพฯ ตติยวคฺคโต ปฐมปตฺตํ วสฺสิกสาฏิกํ อารญฺญกสิกฺขาปทนฺติ อิมานิ ตีณิ

อปเนตฺวา ปตฺตสนฺนิจยครุปาวุรณลหุปาวุรณสิกฺขาปเทหิ ตติยวโคฺค ปูเรตโพฺพฯ อิติ ภิกฺขุนีนํ ทฺวาทส สิกฺขาปทานิ เอกโตปญฺญตฺตานิ, อฏฺฐารส อุภโตปญฺญตฺตานีติ เอวํ สเพฺพปิ ปาติโมกฺขุเทฺทสมเคฺคน ''อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย ติํส นิสฺสคฺคิยา ปาจิตฺติยา ธมฺมา''ติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ภิกฺขุนีวิภเงฺค

ติํสกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสคฺคิยกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๔. ปาจิตฺติยกณฺฑํ (ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา)

๑. ลสุณวคฺค

๑. ปฐมลสุณสิกฺขาปทวณฺณนา

ติํสกานนฺตรํ ธมฺมา, ฉสฏฺฐิสตสงฺคหา;
สงฺคีตา เย อยํ ทานิ, โหติ เตสมฺปิ วณฺณนาฯ

๗๙๓. ตตฺถ ลสุณวคฺคสฺส ตาว ปฐมสิกฺขาปเท – **เทฺว ตโย ภณฺฑิเก**ติ เทฺว วา ตโย วา โปฏฺฏลิเก; สมฺปุณฺณมิญฺชานเมตํ อธิวจนํฯ **น มตฺตํ ชานิตฺวา**ติ ปมาณํ อชานิตฺวา เขตฺตปาลสฺส วาเรนฺตสฺส พหุํ ลสุณํ หราเปสิฯ

อญฺญตรํ หํสโยนินฺติ สุวณฺณหํสโยนิํฯ **โส ตาสํ เอเกก**นฺติ โส หํโส ชาติสฺสโร อโหสิ, อถ ปุพฺพสิเนเหน อาคนฺตฺวา ตาสํ เอเกกํ ปตฺตํ เทติ, ตํ ตาปนตาลนเจฺฉทนกฺขมํ สุวณฺณเมว โหติฯ

๗๙๕. **มาคธก**นฺติ มคเธสุ ชาตํฯ มคธรเฏฺฐ ชาตลสุณเมว หิ อิธ ลสุณนฺติ อธิเปฺปตํ, ตมฺปิ ภณฺฑิกลสุณเมว, น เอกทฺวิติมิญฺชกํฯ กุรุนฺทิยํ ปน ชาตเทสํ อวตฺวา ‘‘มาคธกํ นาม ภณฺฑิกลสุณ’’นฺติ วุตฺตํฯ **อโชฺฌหาเร อโชฺฌหาเร**ติ เอตฺถ สเจ เทฺว ตโย ภณฺฑิเก เอกโตเยว สงฺขาทิตฺวา อโชฺฌหรติ, เอกํ ปาจิตฺติยํฯ ภินฺทิตฺวา เอเกกํ มิญฺชํ ขาทนฺติยา ปน ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานีติฯ

๗๙๗. **ปลณฺฑุกา**ทีนํ วเณฺณน วา มิญฺชาย วา นานตฺตํ เวทิตพฺพํ – วเณฺณน ตาว ปลณฺฑุโก ปณฺฑุวโณฺณ โหติฯ ภญฺชนโก โลหิตวโณฺณฯ หริตโก หริตปณฺณวโณฺณฯ มิญฺชาย ปน ปลณฺฑุกสฺส เอกา มิญฺชา โหติ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส ติโสฺสฯ จาปลสุโณ อมิญฺชโก, องฺกุรมตฺตเมว หิ ตสฺส โหติฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน ‘‘ปลณฺฑุกสฺส ตีณิ มิญฺชานิ, ภญฺชนกสฺส เทฺว, หริตกสฺส เอก’’นฺติ วุตฺตํ ฯ เอเต ปลณฺฑุกาทโย สภาเวเนว วฎฺฎนฺติฯ สูปสมฺปากาทีสุ ปน มาคธกมฺปิ วฎฺฎติฯ ตญฺหิ ปจฺจมาเนสุ มุคฺคสูปาทีสุ วา มจฺฉมํสวิกติยา วา เตลาทีสุ วา พทรสาฬวาทีสุ วา อมฺพิลสากาทีสุ วา อุตฺตริภงฺคสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ อนฺตมโส ยาคุภเตฺตปิ ปกฺขิปิตุํ วฎฺฎติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฎฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ลสุณสิกฺขาปทํ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๗๙๙. ทุติเย – **สมฺพาเธ**ติ ปฏิจฺฉโนฺนกาเสฯ ตสฺส วิภาคทสฺสนตฺถํ ปน ‘‘อุโภ อุปกจฺฉกา มุตฺตกรณ’’นฺติ วุตฺตํฯ **เอกมฺปิ โลม**นฺติ กตฺตริยา วา สณฺฑาสเกน วา ขุเรน วา เยน เกนจิ เอกปโยเคน วา นานาปโยเคน วา เอกํ วา พหูนิ วา สํหราเปนฺติยา ปโยคคณนาย ปาจิตฺติยานิ, น โลมคณนายฯ

๘๐๑. **อาพาธปจฺจยา**ติ กณฺฑุกจฺฉุอาทิอาพาธปจฺจยา สํหราเปนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๐๓-๔. ตติเย – **ตลฆาตเก**ติ มุตฺตกรณตลฆาตเนฯ **อนฺตมโส อุปฺปลปเตฺตนาปี**ติ เอตฺถ ปตฺตํ ตาว มหนฺตํ, เกสเรนาปิ ปหารํ เทนฺติยา อาปตฺติเยวฯ

๘๐๕. **อาพาธปจฺจยา**ติ คณฺฑํ วา วณํ วา ปหริตุํ วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๐๖. จตุเตฺถ – **ปุราณราโชโรธา**ติ ปุราเณ คิหิภาเว รโญฺญ โอโรธาฯ **จิราจิรํ คจฺฉตี**ติ จิเรน จิเรน คจฺฉติฯ **ธาเรถา**ติ สโกฺกถฯ **กสฺสิทํ กมฺมนฺ**ติ วุเตฺต อนาโรจิเตปิ เอตา มยิ อาสงฺกํ กริสฺสนฺตีติ มญฺญมานา เอวมาห – ‘‘มยฺหิทํ กมฺม’’นฺติฯ

๘๐๗. **ชตุมฏฺฐเก**ติ ชตุนา กเต มฏฺฐทณฺฑเกฯ วตฺถุวเสเนเวตํ วุตฺตํ, ยํกิญฺจิ ปน ทณฺฑกํ ปเวเสนฺติยา อาปตฺติเยวฯ เตนาห – ‘‘อนฺตมโส อุปฺปลปตฺตมฺปิ มุตฺตกรณํ ปเวเสตี’’ติฯ เอตมฺปิ จ อติมหนฺตํ, เกสรมตฺตมฺปิ ปน ปเวเสนฺติยา อาปตฺติ เอวฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ตลฆาตเก วุตฺตสทิสาเนวาติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๑๐. ปญฺจเม – **อติคมฺภีรํ อุทกสุทฺธิกํ อาทิยนฺตี**ติ อติอโนฺต ปเวเสตฺวา อุทเกน โธวนํ กุรุมานาฯ

๘๑๒. **เกสคฺคมตฺตมฺปิ อติกฺกาเมตี**ติ วิตฺถารโต ตติยํ วา จตุตฺถํ วา องฺคุลํ คมฺภีรโต ทฺวินฺนํ ปพฺพานํ อุปริ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺติยา ปาจิตฺติยนฺติ อโตฺถฯ วุตฺตเญฺหตํ มหาปจฺจริยํ – ‘‘เอกิสฺสา องฺคุลิยา ตีณิ ปพฺพานิ อาทาตุํ น ลภติ, ติณฺณํ วา จตุนฺนํ วา เอเกกมฺปิ ปพฺพํ อาทาตุํ น ลภตี’’ติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิปิ ตลฆาตเก วุตฺตสทิสาเนวาติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๑๕. ฉเฏฺฐ – **ภตฺตวิสฺสคฺคนฺ**ติ ภตฺตกิจฺจํฯ **ปานีเยน จ วิธูปเนน จ อุปติฏฺฐิตฺวา**ติ เอเกน หเตฺถน ปานียถาลกํ เอเกน พีชนิํ คเหตฺวา พีชมานา สมีเป ฐตฺวาติ อโตฺถฯ **อจฺจาวท**

ตีติ ปุเพฺพปิ ตุเมฺห เอวํ ภุญฺชถ, อหํ เอวํ อุปฏฺฐานํ กโรมี’’ติ ปพฺพชิตจาริตฺตํ อติกฺกมิตฺวา เคหสฺสิตกถํ กเถตีติ อโตฺถฯ

๘๑๗. **ยํกิญฺจิ ปานียนฺ**ติ สุทฺธอุทกํ วา โหตุ, ตกฺกทธิมตฺถุรสขีราทีนํ วา อญฺญตรํฯ **ยา กาจิ พีชนี**ติ อนฺตมโส จีวรกโณฺณปิฯ **หตฺถปาเส ติฏฺฐติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ อิธ ฐานปจฺจยาว ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ ปหารปจฺจยา ปน ขนฺธเก ทุกฺกฏํ ปญฺญตฺตํฯ

๘๑๙. **เทติ ทาเปตี**ติ ปานียํ วา สูปาทึ วา อิมํ ปิวถ, อิมินา ภุญฺชถาติ เทติ; ตาลวณฺฏํ อิมินา พีชนฺตา ภุญฺชถาติ เทติ; อเญฺญน วา อุภยมฺปิ ทาเปติ, อนาปตฺติฯ **อนุปสมฺปนฺนํ อาณาเปตี**ติ อุปติฏฺฐนตฺถํ สามเณรํ อาณาเปติ, อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๒๒. สตฺตเม – **ภุญฺชิสฺสามีติ ปฏิคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ อิทํ ปโยคทุกฺกฏํ นาม, ตสฺมา น เกวลํ ปฏิคฺคหเณเยว โหติ, ปฏิคฺคณฺหิตฺวา ปน อรญฺญโต อาหรเณปิ สุกฺขาปเนปิ วทฺทลิทิวเส ภชฺชนตฺถาย อุทฺธนสชฺชเนปิ กปลฺลสชฺชเนปิ ทพฺพิสชฺชเนปิ ทารูนิ อาทาย อคฺคิกรเณปิ กปลฺลมฺหิ ธญฺญปกฺขิปเนปิ ทพฺพิยา สงฺฆฏฺฏเนสฺปิ โกฏฺฏนตฺถํ อุทุกฺขลมุสลาทิสชฺชเนสฺปิ โกฏฺฏนปโปฺผฏนโธวนาทีสุปิ ยาว มุเข ฐเปตฺวา อโชฺฌหรณตฺถํ ทเนฺตหิ สงฺขาทติ, ตาว สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏานิ, อโชฺฌหรณกาเล ปน อโชฺฌหรณคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ เอตฺถ จ วิญฺญตฺติ เจว โภชนญฺจ ปมาณํฯ ตสฺมา สยํ วิญฺญาเปตฺวา อญฺญาย ภชฺชนโกฏฺฏนปจนานิ การาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยาปิ อาปตฺติฯ อญฺญาย วิญฺญาเปตฺวา สยํ ภชฺชนาทีนิ กตฺวา ภุญฺชนฺติยาปิ อาปตฺติฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตํ – ‘‘อิทํ อามกธญฺญํ นาม มาตรมฺปิ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปาจิตฺติยเมว, อวิญฺญตฺติยา ลทฺธํ สยํ ภชฺชนาทีนิ กตฺวา วา การาเปตฺวา วา ภุญฺชนฺติยา ทุกฺกฏํฯ อญฺญาย วิญฺญตฺติยา ลทฺธํ สยํ วา ภชฺชนาทีนิ กตฺวาตาย วา การาเปตฺวา อญฺญาย วา การาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยาปิ ทุกฺกฏเมวา’’ติฯ ปุนปิ วุตฺตํ ‘‘อญฺญาย วิญฺญตฺติยา ลทฺธํ, สยํ ภชฺชนาทีนิ กตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปาจิตฺติยเมวฯ ภชฺชนาทีนิ การาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปน ทุกฺกฏ’’นฺติฯ ตํ ปุพฺพาปรวิรุทฺธํ โหติ, น หิ ภชฺชนาทีนํ กรเณ วา การาปเน วา วิเสโส อตฺถิฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ‘‘อญฺญาย วิญฺญตฺตํ ภุญฺชนฺติยา ทุกฺกฏ’’นฺติ อวิเสเสน วุตฺตํฯ

๘๒๓. **อาพาธปจฺจยา**ติ เสทกมฺมาทีนํ อตฺถาย ธญฺญวิญฺญตฺติยา อนาปตฺติฯ ‘‘อวิญฺญตฺติยา ลพฺภมานํ ปน นวกมฺมตฺถาย สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏตี’’ติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ **อปรณฺณํ วิญฺญาเปตี**ติ ฐเปตฺวา สตฺต ธญฺญานิ มุคฺคมาสาทึ วา ลาพุกุมฺภณฺฑาทึ วา อญฺญํ ยํกิญฺจิ ญาตกปวาริตฏฺฐาเน วิญฺญาเปนฺติยา อนาปตฺติฯ อามกธญฺญํ ปน ญาตกปวาริตฏฺฐาเน น วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๒๔. อฏฺฐเม – นิพฺพิโฎฺฐ ราชภโฎ รโญฺญ ภติ เกณิ เอเตนาติ **นิพฺพิฎฺฐราชภโฎ,** เอกํ ฐานนฺตรํ เกณิยา คเหตฺวา ตโต ลทฺธอุทโยติ อโตฺถฯ **ตเญฺญว ภฎปถํ ยาจิสฺสามี**ติ รโญฺญ เกณึ ทตฺวา ปุน ตํเยว ฐานนฺตรํ ยาจิสฺสามีติ จิเนฺตโนฺตฯ **ปริภาสี**ติ ตา ภิกฺขุนิโย ‘‘มา ปุน เอวํ กริตฺถา’’ติ สนฺตเชฺชสิฯ

๘๒๖. **สยํ ฉเฑฺฑตี**ติ จตฺตาริปิ วตฺถูนิ เอกปโยเคน ฉเฑฺฑนฺติยา เอกาว อาปตฺติ, ปาเฎกฺกํ ฉเฑฺฑนฺติยา วตฺถุคณนาย อาปตฺติโยฯ อาณตฺติยมฺปิ เอเสว นโยฯ ทนฺตกฎฺฐฉฑฺฑเนปิ ภิกฺขุนิยา ปาจิตฺติยเมวฯ ภิกฺขุสฺส สพฺพตฺถ ทุกฺกฎํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฎฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๓๐-๒. นวเม – **ยํ มนุสฺสานํ อุปโภคปริโภคํ โรปิม**นฺติ เขตฺตํ วา โหตุ นาฬิเกราทิ อาราโม วา, ยตฺถ กตฺถจิ โรปิมหริตฎฺฐาเน เอตานิ วตฺถูนิ ฉเฑฺฑนฺติยา ปุริมนเยเนว อาปตฺติเภโท เวทิตโพฺพฯ เขเตฺต วา อาราเม วา นิสีทิตฺวา ภุญฺชมานา อุจฺฉุอาทีนิ วา ขาทนฺตี; คจฺฉมานา อุจฺฉิโฎฺฐทกจลกาทีนิ หริตฎฺฐาเน ฉเฑฺฑติ, อนฺตมโส อุทกํ ปิวิตฺวา มตฺถกจฺฉินฺนนาฬิเกรมฺปิ ฉเฑฺฑติ, ปาจิตฺติยเมวฯ ภิกฺขุโน ทุกฺกฎํฯ กสิตฎฺฐาเน ปน นิกฺขิตฺตพีเช ยาว องฺกุรํ น อุฎฺฐหติ, ตาว สเพฺพสํ ทุกฺกฎํ ฯ อนิกฺขิตฺตพีเชสุ เขตฺตโกณาทีสุ วา อสญฺชาตโรปิเมสุ เขตฺตมริยาทาทีสุ วา ฉเฑฺฑตุํ วฎฺฎติฯ มนุสฺสานํ กจวรฉฑฺฑนฎฺฐาเนปิ วฎฺฎติฯ **ฉฑฺฑิตเขเตฺต**ติ มนุเสฺสสุ สสฺสํ อุทฺธริตฺวา คเตสุ ฉฑฺฑิตเขตฺตํ นาม โหติ, ตตฺถ วฎฺฎติฯ ยตฺถ ปน ลายิตมฺปิ ปุพฺพณฺณาทิ ปุน อุฎฺฐหิสฺสตีติ รกฺขนฺติ, ตตฺถ ยถาวตฺถุกเมวฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฎฺฐานํ – กิริยากิริยํ…เป.… ติเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๓๕. ทสเม – **ยํกิญฺจิ นจฺจ**นฺติ นฎาทโย วา นจฺจนฺตุ โสณฺฑา วา, อนฺตมโส โมรสุวมกฺกฎาทโยปิ, สพฺพเมฺปตํ นจฺจเมวฯ **ยํกิญฺจิ คีต**นฺติ ยํกิญฺจิ นฎาทีนํ วา คีตํ โหตุ, อริยานํ ปรินิพฺพานกาเล รตนตฺตยคุณูปสํหิตํ สาธุกีฬิตคีตํ วา อสํยตภิกฺขูนํ ธมฺมภาณกคีตํ วา, สพฺพเมฺปตํ คีตเมวฯ **ยํกิญฺจิ วาทิต**นฺติ ตนฺติพทฺธาทิวาทนียภณฺฑวาทิตํ วา โหตุ, กุฎเภริวาทิตํ วา, อนฺตมโส อุทกเภริวาทิตมฺปิ, สพฺพเมฺปตํ วาทิตเมวฯ

๘๓๖. **ทสฺสนาย คจฺฉติ อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา**ติ ปทวารคณนาย อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสฯ **ยตฺถ ฐิตา ปสฺสติ วา สุณาติ วา**ติ เอกปโยเคน โอโลเกนฺตี ปสฺสติ, เตสํเยว คีตวาทิตํ สุณาติ, เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ สเจ ปน เอกํ ทิสํ โอโลเกตฺวา นจฺจํ ปสฺสติ, ปุน อญฺญโต โอโลเกตฺ

วา คายเนฺต ปสฺสติ อญฺญโต วาเทเนฺต, ปาเฏกฺกา อาปตฺติโยฯ ภิกฺขุนี สยมฺปิ นจฺจิตุํ วา คายิตุํ วา วาทิตุํ วา น ลภติ, อเญฺญ ‘‘นจฺจ, คาย, วาเทหี’’ติ วตฺตุมฺปิ น ลภติฯ ‘‘เจติยสฺส อุปหารํ เทถ, อุปาสกา’’ติ วตฺตุมฺปิ ‘‘ตุมฺหากํ เจติยสฺส อุปฏฺฐานํ กโรมา’’ติ วุเตฺต ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตุมฺปิ น ลภติฯ สพฺพตฺถ ปาจิตฺติยนฺติ สพฺพอฏฺฐกถาสุ วุตฺตํฯ ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํฯ ‘‘ตุมฺหากํ เจติยสฺส อุปฏฺฐานํ กโรมา’’ติ วุเตฺต ปน ‘‘อุปฏฺฐานกรณํ นาม สุนฺทร’’นฺติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๘๓๗. **อาราเม ฐิตา**ติ อาราเม ฐตฺวา อนฺตราราเม วา พหิอาราเม วา นจฺจาทีนิ ปสฺสติ วา สุณาติ วา, อนาปตฺติฯ **สติ กรณีเย**ติ สลากภตฺตาทีนํ วา อตฺถาย อเญฺญน วา เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา คตฏฺฐาเน ปสฺสติ วา สุณาติ วา, อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ ตาทิเสน อุปทฺทเวน อุปทฺทุตา สมชฺชฏฺฐานํ ปวิสติ, เอวํ ปวิสิตฺวา ปสฺสนฺติยา วา สุณนฺติยา วา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

ลสุณวโคฺค ปฐโมฯ

๒. อนฺธการวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๓๙. อนฺธการวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **อปฺปทีเป**ติ ปทีปจนฺทสุริยอคฺคีสุ เอเกนาปิ อโนภาสิเตฯ เตเนวสฺส ปทภาชเน ‘‘อนาโลเก’’ติ วุตฺตํฯ **สลฺลเปยฺย วา**ติ เคหสฺสิตกถํ กเถยฺยฯ

๘๔๑. **อรโหเปกฺขา อญฺญวิหิตา**ติ น รโหอสฺสาทาเปกฺขา รโหอสฺสาทโต อญฺญวิหิตาว หุตฺวา ญาตึ วา ปุจฺฉติ, ทาเน วา ปูชาย วา มเนฺตติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เถยฺยสตฺถสมุฏฺฐานํ – กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทฺวิเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๔๒. ทุติเย – **ปฏิจฺฉเนฺน โอกาเส**ติ อิทเมว นานํฯ เสสํ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวาติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๔๖. ตติเย – **อโชฺฌกาเส**ติ นานํ, เสสํ สพฺพํ ตาทิสเมวาติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๕๐-๓. จตุเตฺถ – **นิกณฺณิก**นฺติ กณฺณมูลํ วุจฺจติ; กณฺณมูเล ชเปฺปยฺยาติ วุตฺตํ โหติฯ **สติ กรณีเย**ติ สลากภตฺตาทีนํ อาหรณตฺถาย วิหาเร วา ทุนฺนิกฺขิตฺตํ ปฏิสามนตฺถายฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ปุริมสทิสาเนวาติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๕๔. ปญฺจเม – **ฆรํ โสเธนฺตา**ติ เตสํ กิร เอตทโหสิ – ‘‘เถริยา โกจิ กายิกวาจสิโก วีติกฺกโม น ทิสฺสติ, ฆรมฺปิ ตาว โสเธมา’’ติ, ตโต ฆรํ โสเธนฺตา นํ อทฺทสํสุฯ

๘๕๖. **อโนวสฺสกํ อติกฺกาเมนฺติยา**ติ ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมนฺติยา ทุกฺกฏํ, ทุติยํ อติกฺกาเมนฺติยา ปาจิตฺติยํ, อุปจาราติกฺกเม เอเสว นโยฯ

๘๕๘. **คิลานายา**ติ ยา ตาทิเสน เคลเญฺญน อาปุจฺฉิตุํ น สโกฺกติฯ **อาปทาสู**ติ ฆเร อคฺคิ วา อุฏฺฐิโต โหติ, โจรา วา; เอวรูเป อุปทฺทเว อนาปุจฺฉา ปกฺกมติ, อนาปตฺติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๖๐. ฉเฏฺฐ – **อภินิสีเทยฺยา**ติ นิสีเทยฺยฯ นิสีทิตฺวา คจฺฉนฺติยา เอกา อาปตฺติ, อนิสีทิตฺวา นิปชฺชิตฺวา คจฺฉนฺติยา เอกา, นิสีทิตฺวา นิปชฺชิตฺวา คจฺฉนฺติยา เทฺวฯ

๘๖๓. **ธุวปญฺญเตฺต**ติ ภิกฺขุนีนํ อตฺถาย นิจฺจปญฺญเตฺตฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ กถินสมุฏฺฐานํ…เป.… ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๖๔. สตฺตเมปิ – สพฺพํ ฉเฏฺฐ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๖๙. อฏฺฐเม – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๗๕. นวเม – **อภิสเปยฺยา**ติ สปถํ กเรยฺยฯ **นิรเยน อภิสปติ** นาม ‘‘นิรเย นิพฺพตฺตามิ, อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตามิ, นิรเย นิพฺพตฺตตุ, อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตตู’’ติ เอวมาทินา นเยน อโกฺกสติฯ **พฺรหฺมจริเยน อภิสปติ** นาม ‘‘คิหินี โหมิ, โอทาตวตฺถา โหมิ, ปริพฺพาชิกา โหมิ, อิตรา วา เอทิสา โหตู’’ติ เอวมาทินา นเยน อโกฺกสติ; วาจาย วาจาย ปาจิตฺติยํฯ ฐเปตฺวา ปน นิรยญฺจ พฺรหฺมจริยญฺจ ‘‘สุนขี สูกรี กาณา กุณี’’ติอาทินา นเยน อโกฺกสนฺติยา วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํฯ

๘๗๘. **อตฺตฺถปุเรกฺขารายา**ติ อฏฺฐกถํ กเถนฺติยาฯ **ธมฺมปุเรกฺขารายา**ติ ปาฬึ วาเจนฺติยาฯ **อนุสาสนิปุเรกฺขารายา**ติ ‘‘อิทานิปิ ตฺวํ เอทิสา, สาธุ วิรมสฺสุ, โน เจ วิรมสิ, อทฺธา ปุน เอวรูปานิ กมฺมานิ กตฺวา นิรเย อุปฺปชฺชิสฺสสิ, ติรจฺฉานโยนิยา อุปฺปชฺชิสฺสสี’’ติ เอวํ อนุสาสนิยํ ฐตฺวา วทนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๗๙. ทสเม – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลกมฺมํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

อนฺธการวโคฺค ทุติโยฯ

๓. นคฺควโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๘๓-๖. นคฺควคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **พฺรหฺมจริยํ จิเณฺณนา**ติ พฺรหฺมจริเยน จิเณฺณน; อถ วา พฺรหฺมจริยสฺส จรเณนาติ; เอวํ กรณเตฺถ วา สามิอเตฺถ วา อุปโยควจนํ เวทิตพฺพํฯ **อจฺฉินฺนจีวริกายา**ติ อิทํ อุทกสาฏิกํ สนฺธาย วุตฺตํ, น อญฺญํ จีวรํฯ ตสฺมา อุทกสาฏิกาย อจฺฉินฺนาย วา นฏฺฐาย วา นคฺคาย นฺหายนฺติยา อนาปตฺติฯ สเจปิ อุทกสาฏิกจีวรํ มหคฺฆํ โหติ, น สกฺกา นิวาเสตฺวา พหิ คนฺตุํ, เอวมฺปิ นคฺคาย นฺหายิตุํ วฏฺฏติฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๘๗. ทุติเย – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๙๓-๔. ตติเย – **อนนฺตรายิกินี**ติ ทสสุ อนฺตราเยสุ เอเกนปิ อนฺตราเยน อนนฺตรายาฯ **ธุรํ นิกฺขิตฺตมตฺเต**ติ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา สเจปิ ปจฺฉา สิพฺพติ, อาปตฺติเยวาติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๘๙๘-๙. จตุเตฺถ – ปญฺจ อหานิ ปญฺจาหํ, ปญฺจาหเมว **ปญฺจาหิกํ**ฯ สงฺฆาฏีนํ จาโร **สงฺฆาฏิจาโร;** ปริโภควเสน วา โอตาปนวเสน วา สงฺฆฏิตเฏฺฐน สงฺฆาฏีติ ลทฺธนามานํ ปญฺจนฺนํ จีวรานํ ปริวตฺตนนฺติ อโตฺถฯ ตสฺมาเยว ปทภาชเน ‘‘ปญฺจมํ ทิวสํ ปญฺจ จีวรานี’’ติอาทิมาหฯ **อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ จ เอกสฺมิํ จีวเร เอกา อาปตฺติ; ปญฺจสุ ปญฺจฯ

๙๐๐. **อาปทาสู**ติ มหคฺฆํ จีวรํ, น สกฺกา โหติ โจรภยาทีสุ ปริภุญฺชิตุํ; เอวรูเป อุปทฺทเว อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ กถินสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๐๓. ปญฺจเม – **จีวรสงฺกมนีย**นฺติ สงฺกเมตพฺพํ จีวรํ; อญฺญิสฺสา สนฺตกํ อนาปุจฺฉา คหิตํ ปุน ปฏิทาตพฺพจีวรนฺติ อโตฺถฯ

๙๐๖. **อาปทาสู**ติ สเจ อปารุตํ วา อนิวตฺถํ วา โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ธาเรนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ กถินสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๐๙-๑๐. ฉฏฺเฐ – **อญฺญํ ปริกฺขาร**นฺติ ยํกิญฺจิ ถาลกาทีนํ วา สปฺปิเตลาทีนํ วา อญฺญตรํฯ **อานิสํส**นฺติ ‘‘กิตฺตกํ อคฺฆนกํ ทาตุกามตฺถา’’ติ ปุจฺฉติ, ‘‘เอตฺตกํ นามา’’ติ วทนฺติ, ‘‘อาคเมถ ตาว, อิทานิ วตฺถํ มหคฺฆํ, กติปาเหน กปฺปาเส อาคเต สมคฺฆํ ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ วตฺวา นิวาเรนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๑๑. สตฺตเม – **ปกฺกมิํสูติ** อญฺญาสมฺปิ อาคมนํ อาคเมนฺตี ‘‘อทฺธา อมฺหากมฺปิ อาคเมสฺสตี’’ติ ตตฺถ ตตฺถ อคมํสุฯ **ปฏิพาเหยฺยา**ติ ปฏิเสเธยฺยฯ

๙๑๕. **อานิสํส**นฺติ ‘‘เอกิสฺสา เอกํ สาฏกํ นปฺปโหติ, อาคเมถ ตาว, กติปาเหน อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตโต ภาเชสฺสามี’’ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๑๖-๘. อฏฺฐเม – **นฏา** นาม เย นาฏกํ นาเฏนฺติฯ **นฏกา** นาม เย นจฺจนฺติฯ **ลงฺฆกา** นาม เย วํสวรตฺตาทีสุ ลงฺฆนกมฺมํ กโรนฺติฯ **โสกชฺฌายิกา** นาม มายาการาฯ **กุมฺภถูณิกา** นาม ฆฏเกน กีฬนกา; พิมฺพิสกวาทกาติปิ วทนฺติฯ **เทติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ เอตฺถ จีวรคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ฉสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๒๑-๔. นวเม – **ทุพฺพลจีวรปจฺจาสายาติ** ทุพฺพลาย จีวรปจฺจาสายฯ **อานิสํส**นฺติ กิญฺจาปิ ‘‘น มยํ อเยฺย สโกฺกมา’’ติ วทนฺติ, ‘‘อิทานิ ปน เตสํ กปฺปาโส อาคมิสฺสติ , สโทฺธ ปสโนฺน ปุริโส อาคมิสฺสติ, อทฺธา ทสฺสตี’’ติ เอวํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา นิวาเรนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๒๗. ทสเม – **กถินุทฺธารํ น ทสฺสนฺตี**ติ กีทิโส กถินุทฺธาโร ทาตพฺโพ, กีทิโส น ทาตพฺพติ? ยสฺส อตฺถารมูลโก อานิสํโส มหา, อุพฺภารมูลโก อปฺโป, เอวรูโป น ทาตพฺโพฯ ยสฺส ปน อตฺถารมูลโก อานิสํโส อปฺโป, อุพฺภารมูลโก มหา, เอวรูโป ทาตพฺโพฯ สมานิสํโสปิ สทฺธาปริปาลนตฺถํ ทาตพฺพวฯ

๙๓๑. **อานิสํส**นฺติ ภิกฺขุนิสโงฺฆ ชิณฺณจีวโร, กถินานิสํสมูลโก มหาลาโภติ เอวรูปํ อานิสํสํ ทเสฺสตฺวา ปฏิพาหนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

นคฺควโคฺค ตติโยฯ

๔. ตุวฏฺฏวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๓๓. ตุวฏฺฏวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **ตุวเฏฺฏยฺยุ**นฺติ นิปเชฺชยฺยุํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๓๗. ทุติเย – เอกํ อตฺถรณเญฺจว ปาวุรณญฺจ เอตาสนฺติ **เอกตฺถรณปาวุรณา;** สํหาริมานํ ปาวารตฺถรณกฏสารกาทีนํ เอกํ อนฺตํ อตฺถริตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา ตุวเฏฺฏนฺตีนเมตํ อธิวจนํฯ

๙๔๐. **ววตฺถานํ ทเสฺสตฺวา**ติ มเชฺฌ กาสาวํ วา กตฺตรยฏฺฐึ วา อนฺตมโส กายพนฺธนมฺปิ ฐเปตฺวา นิปชฺชนฺตีนํ อนาปตฺตีติ อโตฺถฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๔๑. ตติเย – **อุฬารสมฺภาวิตา**ติ อุฬารกุลา ปพฺพชิตตฺตา คุเณหิ จ อุฬารตฺตา อุฬาราติ สมฺภาวิตาฯ **อิสฺสาปกตา**ติ อิสฺสาย อปกตา; อภิภูตาติ อโตฺถฯ สญฺญตฺติ พหุลา เอตา

สนฺติ **สญฺญตฺติพหุลา;** ทิวสํ มหาชนํ สญฺญาปยมานาติ อโตฺถฯ วิญฺญตฺติ พหุลา เอตาสนฺติ **วิญฺญตฺติพหุลาฯ วิญฺญตฺตีติ** เหตูทาหรณาทีหิ วิวิเธหิ นเยหิ ญาปนา เวทิตพฺพา, น ยาจนาฯ

๙๔๓. จงฺกมเน นิวตฺตนคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ **ติฏฺฐติ วา**ติอาทีสุ ปโยคคณนายฯ **อุทฺทิสติ วา**ติอาทีสุ ปทาทิคณนายฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ , สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๔๙. จตุเตฺถ – **สติ อนฺตราเย**ติ ทสวิเธ อนฺตราเย สติฯ **ปริเยสิตฺวา น ลภตี**ติ อญฺญํ อุปฏฺฐายิกํ น ลภติฯ **คิลานายา**ติ สยํ คิลานายฯ **อาปทาสู**ติ ตถารูเป อุปทฺทเว สติ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๕๒. ปญฺจเม – **อญฺญํ อาณาเปตี**ติ เอตฺถ สเจ นิกฺกฑฺฒาติ อาณตฺตา เอกปโยเคน พหูนิปิ ทฺวารานิ อติกฺกาเมติ, เอกา อาปตฺติฯ อถ อิมญฺจิมญฺจ ทฺวารํ อติกฺกาเมหีติ เอวํ อาณตฺตา อติกฺกาเมติ, ทฺวารคณนาย อาปตฺติโยฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๕๕. ฉเฏฺฐ – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สมนุภาสนสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗-๘-๙. สตฺตมอฏฺฐมนวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๖๑. สตฺตมอฏฺฐมนวเมสุ สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สพฺพานิ เอฬกโลมสมุฏฺฐานานิ, กิริยานิ, โนสญฺญาวิโมกฺขานิ, อจิตฺตกานิ, ปณฺณตฺติวชฺชานิ, กายกมฺมานิ, ติจิตฺตานิ ติเวทนานีติฯ

สตฺตมอฏฺฐมนวมสิกฺขาปทานิฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๗๓. ทสเม – **อาหุนฺทริกา**ติ สมฺพาธาฯ

๙๗๕. **ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺต**ติ สเจปิ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา ปกฺกมติ, อาปตฺติเยวาติ อ โตฺถฯ ปวาเรตฺวา ปญฺจ โยชนานิ คจฺฉนฺติยาปิ อนาปตฺติฯ ฉสุ วตฺตพฺพเมว นตฺถิฯ สเจ ปน ตีณิ คนฺตฺวา เตเนว มเคฺคน ปจฺจาคจฺฉติ, น วฏฺฏติฯ อเญฺญน มเคฺคน อาคนฺตุํ วฏฺฏติฯ

๙๗๖. **อนฺตราเย**ติ ทสวิเธ อนฺตราเย – ปรํ คจฺฉิสฺสามีติ นิกฺขนฺตา, นทีปูโร ปน อาค โต, โจรา วา มเคฺค โหนฺติ, เมโฆ วา อุฏฺฐาติ, นิวตฺติตุํ วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปฐมปาราชิ กสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺ ติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

ตุวฏฺฏวโคฺค จตุโตฺถฯ

๕. จิตฺตาคารวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๗๘. จิตฺตาคารวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **ราชาคาร**นฺติ รโญฺญ กีฬนฆรํฯ **จิตฺตา คาร**นฺติ กีฬนจิตฺตสาลํฯ **อาราม**นฺติ กีฬนอุปวนํฯ **อุยฺยาน**นฺติ กีฬนุยฺยานํฯ **โปกฺขรณี**นฺติ กีฬนโปกฺขรณึฯ ตสฺมาเยว ปทภาชเน ‘‘ยตฺถ กตฺถจิ รโญฺญ กีฬิตุ’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ **ทสฺสนาย คจฺฉติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ ปทวารคณนาย ทุกฺกฏํฯ **ยตฺถ ฐิตา ปสฺสตี**ติ เอตฺถ ปน สเจ เอกสฺมึเยว ฐาเน ฐิตา ปทํ อนุทฺธรมานา ปญฺจปิ ปสฺสติ, เอกเมว ปาจิตฺติยํฯ ตํ ตํ ทิ สาภาคํ โอโลเกตฺวา ปสฺสนฺติยา ปน ปาเฏฺยกา อาปตฺติโยฯ ภิกฺขุสฺส ปน สพฺพตฺถ ทุกฺกฏํฯ

๙๘๑. **อาราเม ฐิตา**ติ อชฺฌาราเม ราชาคาราทีนิ กโรนฺติ, ตานิ ปสฺสนฺติยา อนาปตฺติฯ **คจฺฉนฺตี วา อาคจฺฉนฺตี วา**ติ ปิณฺฑปาตาทีนํ อตฺถาย คจฺฉนฺติยา มโคฺค โหติ, ตานิ ปสฺสติ, อนาปตฺติฯ **สติ กรณีเย คนฺตฺวา**ติ รโญฺญ สนฺติกํ เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา ปสฺสติ, อนาปตฺติฯ **อาปทาสู**ติ เกนจิ อุปทฺทุตา ปวิสิตฺวา ปสฺสติ, อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺ ตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๘๒. ทุติเย – อภินิสีทนาภินิปชฺชเนสุ ปโยคคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๘๘. ตติเย – **อุชฺชวุชฺชเว**ติ ยตฺตกํ หเตฺถน อญฺฉิตํ โหติ, ตสฺมึ ตกฺกมฺหิ เวฐิเต เอกา อาปตฺติฯ กนฺตนโต ปน ปุเพฺพ กปฺปาสวิจินนํ อาทึ กตฺวา สพฺพปโยเคสุ หตฺถวารคณนาย ทุกฺกฏํฯ

๙๘๙. **กนฺติตสุตฺตน**ฺติ ทสิกสุตฺตาทึ สงฺฆาเฏตฺวา กนฺตติ, ทุกฺกนฺติตํ วา ปฏิกนฺตติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๙๒. จตุเตฺถ – **ยาคุํ วา**ติอาทีสุ ตณฺฑุลโกฏฺฏนํ อาทึ กตฺวา สเพฺพสุ ปุพฺพปโยเคสุ ปโยคคณนาย ทุกฺกฏํฯ ยาคุภเตฺตสุ ภาชนคณนาย, ขาทนียาทีสุ รูปคณนาย ปาจิตฺติยานิฯ

๙๙๓. **ยาคุปาเน**ติ มนุเสฺสหิ สงฺฆสฺสตฺถาย กริยมาเน ยาคุปาเน วา สงฺฆภเตฺต วา เตสํ สหายิกภาเวน ยํกิญฺจิ ปจนฺติยา อนาปตฺติฯ เจติยปูชาย สหายิกา หุตฺวา คนฺธาทีนิ ปูเชติ, วฏฺฏติฯ **อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรสฺสา**ติ สเจปิ มาตาปิตโร อาคจฺฉนฺติ, ยํกิญฺจิ พีชนึ วา สมฺมุญฺชนิทณฺฑกํ วา การาเปตฺวา เวยฺยาวจฺจกรฏฺฐาเน ฐเปตฺวาว ยํกิญฺจิ ปจิตุํ วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ตติยสทิสาเนวาติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๙๖. ปญฺจเม – **อสติ อนฺตราเย**ติ ทสวิเธ อนฺตราเย อสติฯ **ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา** ปจฺฉา วินิจฺฉินนฺตี อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาว วินิจฺฉินาติฯ

๙๙๘. **ปริเยสิตฺวา น ลภตี**ติ สหายิกา ภิกฺขุนิโย น ลภติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๙๙๙. ฉเฏฺฐ – สพฺพํ นคฺควเคฺค อาคาริกสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อยํ ปน วิเสโส, ตํ ฉสมุฏฺฐานํฯ อิทํ ‘‘สหตฺถา’’ติ วุตฺตตฺตา เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺ

ขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๐๗. สตฺตเม – **ปุน ปริยาเยนา**ติ ปุนวาเรฯ **อาปทาสู**ติ มหคฺฆจีวรํ สรีรโต โมเจตฺวา สุปฏิสามิตมฺปิ โจรา หรนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนิสฺสชฺชิตฺวา นิวาเสนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๐๘. อฏฺฐเม – **อนิสฺสชฺชิตฺวา**ติ รกฺขณตฺถาย อทตฺวา; ‘‘อิมํ ชเคยฺยาสี’’ติ เอวํ อนาปุจฺฉิตฺวาติ อโตฺถฯ

๑๐๑๒. **ปริเยสิตฺวา น ลภตี**ติ ปฏิชคฺคิกํ น ลภติฯ **คิลานายา**ติ วจีเภทํ กาตุํ อสมตฺถายฯ **อาปทาสู**ติ รเฏฺฐ ภิชฺชเนฺต อาวาเส ฉเฑฺฑตฺวา คจฺฉนฺติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ อนนฺตรสิกฺขาปทสทิสาเนวาติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๑๕-๖. นวเม – **พาหิรกํ อนตฺถสํหิต**นฺติ หตฺถิอสฺสรถธนุถรุสิปฺปอาถพฺพณขีลนวสีกรณโสสาปนมนฺตาคทปฺปโยคาทิเภทํ ปรูปฆาตกรํฯ **ปริตฺต**นฺติ ยกฺขปริตฺตนาคมณฺฑลาทิเภทํ สพฺพมฺปิ วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ – วาจโต วาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๑๘. ทสเม **วาเจยฺยา**ติ ปทํ วิเสโส, เสสํ นวเม วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ สทฺธิํ สมุฏฺฐานาทีหีติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

จิตฺตาคารวโคฺค ปญฺจโมฯ

๖. อารามวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๒๕. อารามวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **ปริเกฺขปํ อติกฺกาเมนฺติยา, อุปจารํ โอกฺกมนฺติยา**ติ เอตฺถ ปฐมปาเท ทุกฺกฏํ, ทุติยปาเท ปาจิตฺติยํฯ

๑๐๒๗. **สีสานุโลกิกา**ติ ปฐมํ ปวิสนฺตีนํ ภิกฺขุนีนํ สีสํ อนุโลเกนฺตี ปวิสติ, อนาปตฺติฯ **ยตฺถ ภิกฺขุนิโย**ติ ยตฺถ ภิกฺขุนิโย ปฐมตรํ ปวิสิตฺวา สชฺฌายเจติยวนฺทนาทีนิ กโรนฺติ, ตตฺถ ตาสํ สนฺติกํ คจฺฉามีติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ **อาปทาสู**ติ เกนจิ อุปทฺทุตา โหติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๒๘. ทุติเย – **อายสฺมา กปฺปิตโก**ติ อยํ ชฏิลสหสฺสพฺภนฺตโร เถโรฯ **สํหรี**ติ สงฺกาเมสิฯ **สํหโฏ**ติ สงฺกามิโตฯ **กาสาวโฏ**ติ นฺหาปิตา กาสาวํ นิวาเสตฺวา กมฺมํ กโรนฺติ, ตํ สนฺธายาหํสุฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๓๖. ตติเย – **อนุสาสนิปุเรกฺขารายา**ติ อิทานิปิ ตฺวํ พาลา อพฺยตฺตาติอาทินา นเยน อนุสาสนิปเกฺข ฐตฺวา วทนฺติยา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ อนนฺตรสิกฺขาปทสทิสาเนวาติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๓๗. จตุเตฺถ – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ นิมนฺติตาย อนาปุจฺฉา ภุญฺชนฺติยา อาปตฺติสมฺภวโต สิยา กิริยากิริยํ, ปวาริตาย กปฺปิยํ กาเรตฺวาปิ อกาเรตฺวาปิ ภุญฺชนฺติยา อาปตฺติสมฺภวโต สิยา กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๔๓. ปญฺจเม – กุเล มจฺฉโร กุลมจฺฉโร, กุลมจฺฉโร เอติสฺสา อตฺถีติ **กุลมจฺฉรินี** กุลํ วา มจฺฉรายตีติ **กุลมจฺฉรินี**ฯ **กุลสฺส อวณฺณ**นฺติ ตํ กุลํ อสฺสทฺธํ อปฺปสนฺนนฺติฯ **ภิกฺขุนีนํ อวณฺณ**นฺติ ภิกฺขุนิโย ทุสฺสีลา ปาปธมฺมาติฯ

๑๐๔๕. **สนฺตํเยว อาทีนว**นฺติ กุลสฺส วา ภิกฺขุนีนํ วา สนฺตํ อคุณํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๔๘. ฉฏฺเฐ – **โอวาทายา**ติ ครุธมฺมตฺถายฯ **สํวาสายา**ติ อุโปสถปวารณาปุจฺฉนตฺถายฯ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน ภิกฺขุโนวาทกสิกฺขาปทวณฺณนายํ วุตฺโตเยวฯ

เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๕๓. สตฺตเม – **ปริเยสิตฺวา น ลภตี**ติ ภิกฺขุนึ น ลภติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ อิมสฺสาปิ วิตฺถาโร ภิกฺขุโนวาทเก วุตฺโตเยวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๕๖. อฏฺฐเม – **เอกกมฺม**นฺติอาทีหิ อุโปสถปวารณาเยว วุตฺตาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ อิมสฺสาปิ วิตฺถาโร ภิกฺขุโนวาทเก วุตฺโตเยวฯ

ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๕๘. นวเม – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ อิมสฺสาปิ วิตฺถาโร ภิกฺขุโนวาทเก วุตฺโตเยวฯ

ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๖๒. ทสเม – **ปสาเข**ติ อโธกาเยฯ อโธกาโย หิ ยสฺมา ตโต รุกฺขสฺส สาขา วิย อุโภ อูรู ปภิชฺชิตฺวา คตา, ตสฺมา ปสาโขติ วุจฺจติฯ

๑๐๖๕. **ภินฺทา**ติอาทีสุ สเจ ‘‘ภินฺท, ผาเลหี’’ติ สพฺพานิ อาณาเปติ, โส จ ตเถว กโรติ, ฉ อาณตฺติทุกฺกฏานิ ฉ จ ปาจิตฺติยานิ อาปชฺชติฯ อถาปิ เอวํ อาณาเปติ – ‘‘อุปาสก, ยํกิญฺจิ เอตฺถ กาตพฺพํ, ตํ สพฺพํ กโรหี’’ติ, โส จ สพฺพานิปิ เภทนาทีนิ กโรติ; เอกวาจาย ฉ ทุกฺกฏานิ ฉ ปาจิตฺติยานีติ ทฺวาทส อาปตฺติโยฯ สเจ ปน เภทนาทีสุปิ เอกํเยว วตฺวา ‘‘อิทํ กโรหี’’ติ อาณาเปติ, โส จ สพฺพานิ กโรติ, ยํ อาณตฺตํ, ตเสฺสว กรเณ ปาจิตฺติยํฯ เสเสสุ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

กถินสมุฏฺฐานํ – กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ , อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

อารามวโคฺค ฉฏฺโฐฯ

๗. คพฺภินิวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๖๙. คพฺภินิวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **อาปนฺนสตฺตา**ติ กุจฺฉิปวิฏฺฐสตฺตาฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๗๓-๔. ทุติเย – **ปายนฺติ**นฺติ ถญฺญํ ปายมานํฯ **มาตา วา โหตี**ติ ยํ ทารกํ ปาเยติ, ตสฺส มาตา วา โหติ ธาติ วาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ อุภยมฺปิ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๗๗. ตติเย – **สิกฺขาสมฺมุตึ ทาตุ**นฺติ กสฺมา ทาเปสิ? ‘‘มาตุคาโม นาม โลโล โหติ เทฺว วสฺสานิ ฉสุ ธเมฺมสุ อสิกฺขิตฺวา สีลานิ ปูรยมาโน กิลมติ, สิกฺขิตฺวา ปน ปจฺฉา น กิลมิสฺสติ, นิตฺถริสฺสตี’’ติ ทาเปสิฯ

๑๐๗๙. **ปาณาติปาตา เวรมณึ เทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมฺม สมาทานํ สมาทิยามี**ติ ยํ ตํ ปาณาติปาตา เวรมณีติ ปญฺญตฺตํ สิกฺขาปทํ, ตํ ปาณาติปาตา เวรมณิสิกฺขาปทํ เทฺว วสฺสานิ อวีติกฺกมิตพฺพสมาทานํ กตฺวา สมาทิยามีติ อโตฺถฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ อิมา ฉ สิกฺขาโย สฏฺฐิวสฺสายปิ ปพฺพชิตาย ทาตพฺพาเยว, น เอตาสุ อสิกฺขิตา อุปสมฺปาเทตพฺพาฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๘๔. จตุเตฺถ – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สเจ ปน ปฐมํ วุฏฺฐานสมฺมุติ น ทินฺนา โหติ, อุปสมฺปทมาฬเกปิ ทาตพฺพาเยวฯ อิมา เทฺวปิ มหาสิกฺขมานา นามฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๙๐. ปญฺจเม – กิญฺจาปิ อูนทฺวาทสวสฺสํ ปริปุณฺณสญฺญาย วุฏฺฐาเปนฺติยา อนาปตฺติ, สา ปน อนุปสมฺปนฺนาว โหติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๐๙๕. ฉเฏฺฐ – ทสวสฺสาย คิหิคตาย สิกฺขาสมฺมุตึ ทตฺวา ปริปุณฺณทฺวาทสวสฺสํ อุปสมฺปาเทตุํ วฏฺฏติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๐๑. สตฺตเม – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิปิ สเพฺพสุ ทุติเย วุตฺตสทิสาเนวฯ อยํ ปน วิเสโส – ยตฺถ สมฺมุติ อตฺถิ, ตตฺถ กิริยากิริยํ โหตีติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๐๘. อฏฺฐเม – **น อนุคฺคณฺหาเปยฺยา**ติ ‘‘อิมิสฺสา อเยฺย อุเทฺทสาทีนิ เทหี’’ติ เอวํ อุเทฺทสาทีหิ น อนุคฺคณฺหาเปยฺยฯ

๑๑๑๐. **ปริเยสิตฺวา**ติ อญฺญํ ปริเยสิตฺวา น ลภติ, สยํ คิลานา โหติ, น สโกฺกติ อุเทฺทสาทีนิ ทาตุํ, ตสฺสา อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๑๓. นวเม – **น อุปฏฺฐเหยฺยา**ติ จุเณฺณน มตฺติกาย ทนฺตกเฏฺฐน มุโขทเกนาติ เอวํ เตน เตน กรณีเยน น อุปฏฺฐเหยฺยฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปฐมปาราชิกสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๑๖. ทสเม – **เนว วูปกาเสยฺยา**ติ น คเหตฺวา คเจฺฉยฺยฯ **น วูปกาสาเปยฺยา**ติ ‘‘อิมํ อเยฺย คเหตฺวา คจฺฉา’’ติ อญฺญํ น อาณาเปยฺยฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – อกิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ , สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

คพฺภินิวโคฺค สตฺตโมฯ

๘. กุมาริภูตวโคฺค

๑-๒-๓. ปฐมทุติยตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๑๙. กุมาริภูตวคฺคสฺส ปฐมทุติยตติยสิกฺขาปทานิ ตีณิ ตีหิ คิหิคตสิกฺขาปเทหิ สทิสานิฯ ยา ปน ตา สพฺพปฐมา เทฺว มหาสิกฺขมานา, ตา อติกฺกนฺตวีสติวสฺสาติ เวทิตพฺพาฯ ตา คิหิคตา วา โหนฺตุ อคิหิคตา วา, สิกฺขมานา อิเจฺจว วตฺตพฺพา, คิหิคตาติ วา กุมาริภูตาติ วา น วตฺตพฺพาฯ คิหิคตาย ทสวสฺสกาเล สิกฺขาสมฺมุตึ ทตฺวา ทฺวาทสวสฺสกาเล อุปสมฺปทา กาตพฺพาฯ เอกาทสวสฺสกาเล ทตฺวา เตรสวสฺสกาเล กาตพฺพา, ทฺวาทสเตรสจุทฺทสปนฺนรสโสฬสสตฺตรสอฏฺฐารสวสฺสกาเล สมฺมุตึ ทตฺวา วีสติวสฺสกาเล อุปสมฺปทา กาตพฺพาฯ อฏฺฐารสวสฺสกาลโต ปฏฺฐาย จ ปนายํ คิหิคตาติปิ กุมาริภูตาติปิ วตฺตุํ วฎฺฎติ, กุมาริภูตา ปน คิหิคตาติ น วตฺตพฺพา, กุมาริภูตา อิเจฺจว วตฺตพฺพาฯ มหาสิกฺขมานา ปน คิหิคตาติปิ วตฺตุํ น วฎฺฎติ, กุมาริภูตาติปิ วตฺตุํ น วฎฺฎติ, สิกฺขาสมฺมุติทานวเสน ปน ติโสฺสปิ สิกฺขมานาติ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ

ปฐมทุติยตติยานิฯ

๔-๕-๖. จตุตฺถปญฺจมฉฎฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๓๖. **จตุตฺถปญฺจมฉเฎฺฐสุ** สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สพฺพานิ ติสมุฏฺฐานานิ จตุตฺถํ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ ปญฺจมํ กิริยากิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ , กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ ยเณฺจตฺถ สเงฺฆน ปริจฺฉินฺทิตพฺพาติ วุตฺตํ, ตสฺส อุปปริกฺขิตพฺพาติ อโตฺถฯ ฉฎฺฐํ กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ ทุกฺขเวทนนฺติฯ ยํ ปเนตฺถ ‘‘ปริจฺฉินฺทิตฺวา’’ติ วุตฺตํ, ตสฺส อุปปริกฺขิตฺวาติ อโตฺถฯ

จตุตฺถปญฺจมฉฎฺฐสิกฺขาปทานิ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๕๐. สตฺตเม – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ ธุรนิเกฺขปสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, โลกวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, อกุสลจิตฺตํ, ทุกฺขเวทนนฺติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘. อฏฺฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๕๔. อฏฺฐเมปิ – สพฺพํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิปิ อนนฺตรสทิสาเนวาติฯ

อฏฺฐมสิกฺขาปทํฯ

๙. นวมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๕๘. นวเม – **โสกาวาส**นฺติ สเงฺกตํ กตฺวา อคจฺฉมานา ปุริสานํ อโนฺต โสกํ ปเวเสตีติ โสกาวาสา, ตํ โสกาวาสํฯ เตเนวาห – ‘‘โสกาวาสา นาม ปเรสํ ทุกฺขํ อุปฺปาเทตี’’ติฯ อถ วา ฆรํ วิย ฆรสามิกา, อยมฺปิ ปุริสสมาคมํ อลภมานา โสกํ อาวิสติฯ อิติ ยํ อาวิสติ, สฺวาสฺสา อาวาโส โหตีติ โสกาวาสาฯ เตนาห – ‘‘โสกํ อาวิสตี’’ติฯ **อชานนฺตี**ติ เอทิสา อยนฺติ อชานมานาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

นวมสิกฺขาปทํฯ

๑๐. ทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๖๔. ทสเม – **อนาปุจฺฉา**ติ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ ภิกฺขุนีหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ อาปุจฺฉิตพฺพํ – ปพฺพชฺชากาเล จ อุปสมฺปทากาเล จ, ภิกฺขูนํ ปน สกึ อาปุจฺฉิเตปิ วฏฺฏติฯ

๑๑๖๕. **อชานนฺตี**ติ มาตาทีนํ อตฺถิภาวํ อชานนฺตีฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ อิทํ อปุพฺพสมุฏฺฐานสีสํฯ จตุสมุฏฺฐานํ – วาจโต กายวาจโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ กถํ? อพฺภานกมฺมาทีสุ เกนจิเทว กรณีเยน ขณฺฑสีมายํ นิสินฺนา ‘‘ปโกฺกสถ สิกฺขมานํ, อิเธว นํ อุปสมฺปาเทสฺสามา’’ติ อุปสมฺปาเทติ; เอวํ วาจโต สมุฏฺฐาติฯ อุปสฺสยโต ปฏฺฐาย อุปสมฺปาเทสฺสามีติ วตฺวา ขณฺฑสีมํ คจฺฉนฺติยา กายวาจโต สมุฏฺฐาติฯ ทฺวีสุปิ ฐาเนสุ ปณฺณตฺติภาวํ ชานิตฺวาว วีติกฺกมํ กโรนฺติยา วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติฯ อนนุชานาเปตฺวา อุปสมฺปาทนโต กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทสมสิกฺขาปทํฯ

๑๑. เอกาทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๖๗-๘. เอกาทสเม – **ปาริวาสิกฉนฺททาเนนา**ติ ปาริวาสิเยน ฉนฺททาเนนฯ ตตฺถ จตุพฺพิธํ ปาริวาสิยํ – ปริสปาริวาสิยํ , รตฺติปาริวาสิยํ, ฉนฺทปาริวาสิยํ, อชฺฌาสยปาริวาสิยนฺติฯ ตตฺถ ปริสปาริวาสิยํ นาม ภิกฺขู เกนจิเทว กรณีเยน สนฺนิปติตา โหนฺติ, อถ เมโฆ วา

อุฎฺฐาติ, อุสฺสารณา วา กริยติ, มนุสฺสา วา อโชฺฌตฺถรนฺตา อาคจฺฉนฺติ, ภิกฺขู ‘‘อโนกาสา มยํ อญฺญตฺร คจฺฉามา’’ติ ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวาว อุฎฺฐหนฺติฯ อิทํ ปริสปาริวาสิยํฯ กิญฺจาปิ ปริสปาริวาสิยํ, ฉนฺทสฺส ปน อวิสฺสฎฺฐตฺตา กมฺมํ กาตุํ วฎฺฎติฯ

ปุน ภิกฺขู ‘‘อุโปสถาทีนิ กริสฺสามา’’ติ รตฺติํ สนฺนิปติตฺวา ‘‘ยาว สเพฺพ สนฺนิปตนฺติ, ตาว ธมฺมํ สุณิสฺสามา’’ติ เอกํ อเชฺฌสนฺติ, ตสฺมิํ ธมฺมกถํ กเถนฺตเยว อรุโณ อุคฺคจฺฉติฯ สเจ ‘‘จาตุทฺทสิกํ อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ นิสินฺนา ‘‘ปนฺนรโส’’ติ กาตุํ วฎฺฎติฯ สเจ ปนฺนรสิกํ กาตุํ นิสินฺนา ปาฎิปเท อนุโปสเถ อุโปสถํ กาตุํ น วฎฺฎติ, อญฺญํ ปน สงฺฆกิจฺจํ กาตุํ วฎฺฎติฯ อิทํ รตฺติปาริวาสิยํ นามฯ

ปุน ภิกฺขู ‘‘กิญฺจิเทว อพฺภานาทิสงฺฆกมฺมํ กริสฺสามา’’ติ นิสินฺนา โหนฺติ, ตเตฺรโก นกฺขตฺตปาฐโก ภิกฺขุ เอวํ วทติ – ‘‘อชฺช นกฺขตฺตํ ทารุณํ, มา อิมํ กมฺมํ กโรถา’’ติฯ เต ตสฺส วจเนน ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา ตเตฺถว นิสินฺนา โหนฺติฯ อถญฺโญ อาคนฺตฺวา ‘‘นกฺขตฺตํ ปฎิมาเนนฺตํ อโตฺถ พาลํ อุปจฺจคา’’ติ (ชา. ๑.๑.๔๙) วตฺวา ‘‘กิํ นกฺขเตฺตน กโรถา’’ติ วทติฯ อิทํ ฉนฺทปาริวาสิยเญฺจว อชฺฌาสยปาริวาสิยญฺจฯ เอตสฺมิํ ปาริวาสิเย ปุน ฉนฺทปาริสุทฺธิํ อนาเนตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ

วุฎฺฐิตาย ปริสายาติ ฉนฺทํ วิสฺสเชฺชตฺวา กาเยน วา วาจาย วา ฉนฺทวิสฺสชฺชนมเตฺตเนว วา อุฎฺฐิตาย ปริสายฯ

๑๑๖๙. **อนาปตฺติ อวุฎฺฐิตาย ปริสายา**ติ ฉนฺทํ อวิสฺสเชฺชตฺวา อวุฎฺฐิตาย อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ติสมุฎฺฐานํ – กิริยํ, สญฺญาวิโมกฺขํ, สจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ , กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เอกาทสมสิกฺขาปทํฯ

๑๒. ทฺวาทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๗๐. ทฺวาทสเม – **อุปสฺสโย น สมฺมตี**ติ วสโนกาโส นปฺปโหติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฎฺฐานาทีนิ อนนฺตรสทิสาเนวาติฯ

ทฺวาทสมสิกฺขาปทํฯ

๑๓. เตรสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๗๕. เตรสเม – **เอกํ วสฺสํ เทฺว**ติ เอกนฺตริเก เอกสฺมิํ สํวจฺฉเร เทฺว วุฎฺฐาเปติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฎฺฐานาทีนิปิ วุตฺตสทิสาเนวาติฯ

เตรสมสิกฺขาปทํฯ

กุมาริภูตวโคฺค อฎฺฐโมฯ

๙. ฉตฺตุปาหนวโคฺค

๑. ปฐมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๘๑. ฉตฺตวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเท – **สกิมฺปิ ธาเรติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสา**ติ มคฺคคมเน เอกปโยเคเนว ทิวสมฺปิ ธาเรติ, เอกาว อาปตฺติฯ สเจ กทฺทมาทีนิ ปตฺวา อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา ฉตฺตเมว ธาเรนฺตี คจฺฉติ, ทุกฺกฏํฯ อถาปิ คจฺฉาทีนิ ทิสฺวา ฉตฺตํ อปนาเมตฺวา อุปาหนารุฬฺหาว คจฺฉติ, ทุกฺกฏเมวฯ สเจ ฉตฺตมฺปิ อปนาเมตฺวา อุปาหนาปิ โอมุญฺจิตฺวา ปุน ธาเรติ, ปุน ปาจิตฺติยํฯ เอวํ ปโยคคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปฐมสิกฺขาปทํฯ

๒. ทุติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๘๔. ทุติเย – **ยาเนน ยายนฺตี**ติ เอตฺถาปิ โอโรหิตฺวา ปุนปฺปุนํ อภิรุหนฺติยา ปโยคคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ เสสํ ปฐเม วุตฺตนยเมวาติฯ

ทุติยสิกฺขาปทํฯ

๓. ตติยสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๙๐. ตติเย – **วิปฺปกิริยิํสู**ติ มณโย วิปฺปกิณฺณาฯ อิธาปิ โอมุญฺจิตฺวา ธาเรนฺติยา ปโยคคณนาย อาปตฺติโยฯ สมุฏฺฐานาทีนิ วุตฺตนยาเนวฯ เกวลํ อิธ อกุสลจิตฺตํ โหตีติฯ

ตติยสิกฺขาปทํฯ

๔. จตุตฺถสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๙๔. จตุตฺเถ – สีสูปคาทีสุ ยํ ยํ ธาเรติ, ตสฺส ตสฺส วเสน วตฺถุคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ เสสํ ตติเย วุตฺตนยเมวาติฯ

จตุตฺถสิกฺขาปทํฯ

๕. ปญฺจมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๑๙๙. ปญฺจเม – **คนฺธวณฺณเกนา**ติ คเนฺธน จ วณฺณเกน จฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ตติยสทิสาเนวาติฯ

ปญฺจมสิกฺขาปทํฯ

๖. ฉฏฺฐสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๐๒. ฉเฏฺฐ – สพฺพํ ปญฺจเม วุตฺตสทิสเมวาติฯ

ฉฏฺฐสิกฺขาปทํฯ

๗. สตฺตมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๐๘-๙. สตฺตเม – **อุมฺมทฺทาเปติ อาปตฺติ ปาจิตฺติยสฺสาติ** เอตฺถ หตฺถํ อโมเจตฺวา อุมฺมทฺทเน เอกาว อาปตฺติ, โมเจตฺวา โมเจตฺวา อุมฺมทฺทเน ปโยคคณนาย อาปตฺติโยฯ **สมฺพาหเนปิ** เอเสว นโยฯ **คิลานายาติ** อนฺตมโส มคฺคคมนปริสฺสเมนาปิ สาพาธายฯ **อาปทาสูติ** โจรภยาทีหิ สรีรกมฺปนาทีสุฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ สมุฏฺฐานาทีนิ ตติยสทิสาเนวาติฯ

สตฺตมสิกฺขาปทํฯ

๘-๙-๑๐. อฏฺฐมนวมทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๑๐. อฏฺฐมาทีสุ ตีสุ สิกฺขมานาย สามเณริยา, คิหินิยาติ อิทเมว นานากรณํ, เสสํ สตฺตเม วุตฺตสทิสเมวาติฯ

อฏฺฐมนวมทสมสิกฺขาปทานิฯ

๑๑. เอกาทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๑๔. เอกาทสเม – **ภิกฺขุสฺส ปุรโตติ** อภิมุขเมวาติ อโตฺถฯ อิทํ ปน อุปจารํ สนฺธาย กถิตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ กถินสมุฏฺฐานํ – กายวาจโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เอกาทสมสิกฺขาปทํฯ

๑๒. ทฺวาทสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๑๙-๒๓. ทฺวาทสเม – **อโนกาสกตนฺติ** อสุกสฺมึ นาม ฐาเน ปุจฺฉามีติ เอวํ อกตโอกาสํฯ เตเนวาห – ‘‘อโนกาสกตนฺติ อนาปุจฺฉา’’ติ ฯ **อโนทิสฺสาติ** อสุกสฺมึ นาม ฐาเน ปุจฺฉามีติ เอวํ อนิยเมตฺวา เกวลํ ‘‘ปุจฺฉิตพฺพํ อตฺถิ, ปุจฺฉามิ อยฺยา’’ติ เอวํ วตฺวาฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ ปทโสธมฺมสมุฏฺฐานํ – วาจโต วาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยากิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ทฺวาทสมสิกฺขาปทํฯ

๑๓. เตรสมสิกฺขาปทวณฺณนา

๑๒๒๖. เตรสเม – **ปริเกฺขปํ อติกฺกาเมนฺติยาติ** เอเกน ปาเทน อติกฺกเนฺต ทุกฺกฏํ, ทุติเยน ปาจิตฺติยํฯ อุปจาเรปิ เอเสว นโยฯ

๑๒๒๗. **อจฺฉินฺนจีวริกายาติ**อาทีสุ สงฺกจฺจิกจีวรเมว จีวรนฺติ เวทิตพฺพํฯ **อาปทาสูติ** มหคฺฆํ โหติ สงฺกจฺจิกํ, ปารุปิตฺวา คจฺฉนฺติยาว อุปทฺทโว อุปฺปชฺชติ, เอวรูปาสุ อาปทาสุ อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ – กิริยํ, โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

เตรสมสิกฺขาปทํฯ

ฉตฺตุปาหนวโคฺค นวโมฯ

อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย ฉสฏฺฐิสตํ ปาจิตฺติยา ธมฺมาติ เอตฺถ สพฺพาเนว ภิกฺขุนีนํ ขุทฺทเกสุ ฉนฺนวุติ, ภิกฺขูนํ เทฺวนวุตีติ อฏฺฐาสีติสตํ สิกฺขาปทานิ, ตโต สกลํ ภิกฺขุนิวคฺคํ, ปรมฺปรโภชนํ, อนติริตฺตโภชนํ, อนติริตฺเตน อภิหฏฺฐุํ ปวารณํ, ปณีตโภชนวิญฺญตฺติ, อเจลกสิกฺขาปทํ, ทุฏฺฐุลฺลปฏิจฺฉาทนํ, อูนวีสติวสฺสุปสมฺปาทนํ, มาตุคาเมน สทฺธึ สํวิธาย อทฺธานคมนํ, ราชนฺเตปุรปฺปเวสนํ, สนฺตํ ภิกฺขุํ อนาปุจฺฉา วิกาเล คามปฺปเวสนํ, นิสีทนํ วสฺสิกสาฏิกนฺติ อิมานิ ทฺวาวีสติ สิกฺขาปทานิ อปเนตฺวา เสสานิ สตญฺจ ฉสฏฺฐิ จ สิกฺขาปทานิ ปาติโมกฺขุทฺเทสมคฺเคน อุทฺทิฏฺฐานิ โหนฺตีติ เวทิตพฺพานิฯ เตนาห – ‘‘อุทฺทิฏฺฐา โข อยฺยาโย ฉสฏฺฐิสตํ ปาจิตฺติยา ธมฺมา…เป.… เอวเมตํ ธารยามี’’ติฯ

ตตฺรายํ สงฺเขปโต สมุฏฺฐานวินิจฺฉโย – คิรคฺคสมชฺชํ, จิตฺตาคารสิกฺขาปทํ, สงฺฆาณิ, อิตฺถาลงฺกาโร, คนฺธวณฺณโก, วาสิตกปิญฺญาโก, ภิกฺขุนีอาทีหิ อุมฺมทฺทนปริมทฺทนานีติ อิมานิ ทส สิกฺขาปทานิ อจิตฺตกานิ โลกวชฺชานิฯ อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย – วินาปิ จิตฺเตน อาปชฺชิตพฺพตฺตา อจิตฺตกานิ, จิตฺเต ปน สติ อกุสเลเนว อาปชฺชิตพฺพตฺตา โลกวชฺชานิฯ อวเสสานิ อจิตฺตกานิ, ปณฺณตฺติวชฺชาเนวฯ โจรีวุฏฺฐาปนํ, คามนฺตรํ, อารามสิกฺขาปทํ คพฺภินิวคฺค อาทิโต ปฏฺฐาย สตฺต, กุมาริภูตวคฺค อาทิโต ปฏฺฐาย ปญฺจ, ปุริสสํสฏฺฐํ ปาริวาสิยฉนฺททานํ, อนุวสฺสวุฏฺฐาปนํ, เอกนฺตริกวุฏฺฐาปนนฺติ อิมานิ เอกูนวีสติ สิกฺขาปทานิ สจิตฺตกานิ ปณฺณตฺติวชฺชานิ, อวเสสานิ สจิตฺตกานิ โลกวชฺชาเนวาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ภิกฺขุนีวิภงฺเค

ขุทฺทกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาจิตฺติยกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

๕. ปาฏิเทสนียกณฺฑํ (ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา)

ปาฏิเทสนียสิกฺขาปทวณฺณนา

ปาฏิเทสนียา นาม, ขุทฺทกานํ อนนฺตรา;
เย ธมฺมา อฏฺฐ อารุฬฺหา, สเงฺขเปเนว สงฺคหํ;
เตสํ ปวตฺตเต เอสา, สเงฺขเปเนว วณฺณนาฯ

๑๒๒๘. ยานิ หิ เอตฺถ ปาฬิยํ สปฺปิเตลาทีนิ นิทฺทิฏฺฐานิ, ตานิเยว วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปาฏิเทสนียาฯ ปาฬิวินิมุตฺตเกสุ ปน สเพฺพสุ ทุกฺกฏํฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวฯ อฏฺฐวิธมฺปิ ปเนตํ ปาฏิเทสนียํ จตุสมุฏฺฐานํ – กายโต กายวาจโต กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ, กิริยํ โนสญฺญาวิโมกฺขํ, อจิตฺตกํ, ปณฺณตฺติวชฺชํ, กายกมฺมํ, วจีกมฺมํ, ติจิตฺตํ, ติเวทนนฺติฯ

ปาฏิเทสนียวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปาฏิเทสนียกณฺฑํ นิฏฺฐิตํฯ

เสขิยา ปน อุทฺทิฏฺฐา, เย ธมฺมา ปญฺจสตฺตติ;
เตสํ อนนฺตราเยว, สตฺตาธิกรณวฺหยาฯ

มหาวิภเงฺค โย วุตฺโต, เตสํ อตฺถวินิจฺฉโย;
ภิกฺขุนีนํ วิภเงฺคปิ, ตาทิสํเยว ตํ วิทูฯ

ยสฺมา ตสฺมา วิสุํ เตสํ, ธมฺมานํ อตฺถวณฺณนา;
น วุตฺตา ตตฺถ ยา วุตฺตา, วุตฺตาเยว หิ สา อิธาติฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ภิกฺขุนีวิภงฺควณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สพฺพาสวปหํ เอสา, นิฏฺฐิตา วณฺณนา ยถา;
สพฺพาสวปหํ มคฺคํ, ปตฺวา ปสฺสนฺตุ นิพฺพุตินฺติฯ

อุภโตวิภงฺคฏฺฐกถา นิฏฺฐิตาฯ